

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2013

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(16–17 квітня 2013 року)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 7



Редакційна колегія: **А. Є. Конверський**, д-р філос. наук, проф., чл.-кор. НАН України (голова); **С. В. Руденко**, канд. філос. наук, доц. (відп. секр.); **І. С. Добронравова**, д-р філос. наук, проф.; **В. І. Лубський**, д-р філос. наук, проф.; **Д. В. Неліпа**, д-р політ. наук, доц.; **М. І. Обушний**, д-р політ. наук, проф.; **В. І. Панченко**, д-р філос. наук, проф.; **А. О. Приятельчук**, канд. філос. наук, доц.; **М. Ю. Русин**, канд. філос. наук, проф.; **В. Ф. Цвих**, д-р політ. наук, проф.; **Л. О. Шашкова**, д-р філос. наук, проф.; **П. П. Шляхтун**, д-р філос. наук, проф.; **В. І. Ярошовець**, д-р філос. наук, проф.

*Рекомендовано до друку
вченою радою філософського факультету
(протокол № 9 від 25 березня 2013 року)*

"Дні науки філософського факультету – 2013", Міжн. наук. конф. (2013 ; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2013", 16–17 квіт. 2013 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. – Ч. 7. – 275 с.

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; ☎ (38044) 239 31 94

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2013

Секція

"ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ"

О. К. Азархіна, студ., КНУТШ, Київ

ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛІЗМУ НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИКИ ФРАНСУА ОЛЛАНДА

У травні 2012 р. пост Президента Франції зайняв Франсуа Олланд. Його перемога відзначила поворот Франції "вліво", наслідки повороту стосуються всіх сфер суспільного життя, однак за 9 місяців нового Президента, у публічному дискурсі з'являються сумніви щодо "лівацтва" лідера соціалістів. Чи відповідає політика Президента ідеологічним принципам французьких соціалістів? Що очікували виборці, голосуючи за Олланда "тільки щоб до влади не прийшов Саркозі", та "за програму, але не за соціалістів" [Sondages en France. Presentielle 2012: <http://www.sondages-en-france.fr/sondages/Elections/Pr%C3%A9sidentielles%202012>]? Чи можемо ми стверджувати, що французька соціалістична партія є гнучкою у ідеологічному сенсі, та здатною пристосовувати свої політичні завдання відповідно до запиту електорату. Ця характеристика є основою у визначенні catch-all party [Wolinetz S. B. Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies: <http://www.olemiss.edu/courses/pol628/wolinetz02.pdf>]. Іншим фактором, що корегував політичну кампанію соціалістів стала необхідність узгоджувати позиції із союзницькими силами (перш за все із партією "Європа, екологія, зелені").

Програмний документ Олланда "Зміни – зараз", що був проголошений у січні 2012, містив "60 позицій для Франції", ключовими з яких є:

- пріоритет європейській політиці, необхідність заключити новий партнерський договір із Німеччиною;
- зменшення використання атомної енергетики з 75 % до 50 %, повновлювана енергетика;
- розширення системи податків на розкіш;
- побудова соціального житла, надання місцевим комунам землю у користування на 5 років;
- створення публічного банку, орієнтованого на інтереси середніх та малих підприємств;
- зменшення пенсійного віку окремих професій;
- забезпечення захисту джерел інформації журналістів;
- виведення французьких угруповань з Афганістану;
- прийняття закону щодо шлюбу та всиновлення одностатевими парами [L'hebdo des socialistes. – N. 639, 28.01–03.02.2012: <http://www.parti-socialiste-dreux.fr/lhebdoessocial3/l-hebdo-des-socialistes-n-639.pdf>].

З першого погляду всі зазначені позиції є соціально-орієнтованими, та в цілому відповідають соціалістичним принципам. Однак, дослідницький Інститут Монтань зробив висновок: програма є скоріш ліберальною, аніж лівою. Всі із зазначених пунктів орієнтовані на конкретні запити виборців та в цілому є реалістичними, гаслами, які оформлені у "стратегію" та покликані завоювати голоси виборців. Фундаментом цих положень є праця, власність, екологічність, соціальна підтримка населення, розширення прав і свобод громадян. Жодне з цих положень не суперечить, а скоріш підтверджує ліберальну доктрину.

Як зазначає Олланд, він досить довго вивчав соціалізм (закінчив Інститут політичних досліджень, Science Po), і дійшов висновку, що між "соціалізмом попиту" він обирає "соціалізм пропозиції", тобто політику спрямовану на стимулювання пропозиції. Лідер Лівого Фронту Жан-Люк Меленшон називає цей крок Президента "безумовною капітуляцією перед лібералізмом, політолог Жерар Грунберг "справжнім розривом в історії лівого руху". "Соціалізм пропозиції" орієнтований на врахування інтересів корпорацій та великих підприємств, і така практика стала не рідкою за добу кризи серед європейських соціал-демократів.

Сучасна соціалістична партія є великою організацією, яка буде свою діяльність узгоджувати чисельні інтереси, які вона прагне представляти у вищих органах державної влади. Мотиви корекції "лівого курсу" можна пояснювати низкою причин: прагненням зберегти рівень економічного зростання не оминаючи інтереси соціально незахищених станів, виконання умов перед бізнес-лобі, що підтримує партію. Сам Олланд каже про "світ, що змінюється", і до цього світу слід пристосовуватися, і "це ми, хто має здійснити революцію" [Socialisme new-look d'Hollande // Le Figaro: <http://www.lefigaro.fr/politique/2012/11/14/01002-20121114ARTFIG00786-le-socialisme-new-look-de-hollande.php>]. Парадокс в тому, що революція полягає у відході від революції.

Деякі дослідники стверджують, що вибори соціалістів не супроводжувалися масовим підйомом та підтримкою власне ідеології, а скоріш розглядалися як альтернатива уряду Саркозі. Якщо прийняти цю думку, то цілком логічним є прагнення соціалістів завоювати прихильність населення не одними соціалістичними пропозиціями. Звісно, коли відзначається, що 93 % мусульман проголосувало за Олланда, то це ще не свідчить про соціалістичну налаштованість мусульманської громади, але прагнення захистити свої права як іммігрантів, використати нові можливості соціального забезпечення та переваги толерантного ставлення до інших культур серед лівих. ЛГБТ-спільнота віддала свої голоси Олланду не через прихильність соціалізму в будь-якому вигляді, але через досить конкретну обіцянку легалізувати брак між гомосексуалами. Однак традиційно для Франції за лівих голосує молодь до 35 років (56 %). Громадяни, старші за 65 років голосували за консервативнішого Саркозі. Цікаво, що покоління від 60 до 65 років також у своїй більшості надали перевагу Олланду, цю особливість частково можна пояснити що у віці 25–35 років (вік, що вважається найбільш активним в соціальному

та політичному плані) вони застали найуспішніші роки правління Міттерана. Відомо, що Франсуа Олланд був економічним радником і довіреною особою Франсуа Міттерана на виборах 1981 року. Його образ плідно використовувався політтехнологами Олланда: аналогічні пози для ключових фотографій, стиль одягу, побудова промов. Окремим заходом передвиборчої кампанії було відвідування могили Міттерана та зустріч із його родичами. Олланд – перший президент-соціаліст після Міттерана. Цікаво, що Саркозі завжди підкреслював своє прагнення наслідувати Шарлю де Голлю, але якщо у протистоянні де Голль-Міттеран переміг перший, то на цей раз вийшло навпаки.

Робітники (54 %) та представники проміжних професій (57 %) здебільшого голосували за Олланда, що пояснюється, окрім іншого, широкою підтримкою кандидата профспілками, які мають значний вплив на політичне життя у Франції [*Fleischmann A. Syndicats et participation des travailleurs*: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/madagascar/06893.pdf>]. Робітники вищого ешелону (CSP+) віддали свої голоси Саркозі. Прибічники інших лівих партій, представники яких не пройшли у другий тур, природно, голосували за Олланда, а прибічники крайньої-правої Марін Ле Пен – за Саркозі. Яким чином ці дані можуть допомогти нам у розумінні факту руйнування ідеології на користь конкретних рішень, які у даному випадку будуть не стільки "лівими", скільки "опозиційними" і покликаними вирішити проблеми окремої групи? Перший висновок, звісно стосується розмежування голосів між робітниками різних рівнів і компетенції. Якщо в соціалістичних ідеалах робітники розуміються як цілісний клас, що усвідомлює власні інтереси і зацікавлений перш за все у захисті своєї праці. То в умовах країни, де основні права є давно закріплені, досягнуті великі соціальні гарантії, але існує все зростаюче безробіття, робітники розмежовуються на тих, для кого є принциповою надбавка у 2 % до мінімальної зарплатні і ті, для котрих важливішим вже є зменшення або, хоча б, не зростання податків. Окрім того, складним питанням є те, чи не краще підтримати підприємства, які зможуть наймати працівників і тим самим вирішувати проблему безробіття, аніж збільшувати дотації з безробіття? На відміну від інших європейських соціалістів, особливістю лівих у Франції став якраз деякий відхід від практики втручання держави в економіку країни, і багато в чому це зумовлено дірижизмом де Голля, від якого соціалісти прагнули відійти, враховуючи невдоволення населення та внутрішньо-економічні фактори.

На прикладі Соціалістичної партії Франції можна побачити яким чином ліва ідеологія мала трансформуватися для того щоб завоювати владу у суспільстві, де ринкова економіка існує поряд із міцною соціальною політикою. На лекції прочитаній в Парижі у січні цього року, відомий дослідник Іммануїл Валлерстайн відмітив: "трагедія сучасної держави полягає у постійному тиску на державу з метою зменшення податків, і постійним ростом вимог до якості та кількості послуг, які держава надає населенню". Можливо, що корінь деформації партій та ідеології зумовлений саме у цій структурній кризі.

Висновки:

- ідеології, які активно функціонують у політичному просторі окремої держави неминуче зазнають змін та перетворень в умовах реальних демократичних процедур;
- ідеологія, яка розвивається в умовах протистояння з іншою протилежною ідеологією поступово може зазнавати її впливу, або навіть запозичувати деякі елементи політики завдяки механізмам зміни пануючої влади та опозиції. Навіть якщо якийсь принцип політики першопочатково суперечить ідеології, він може бути використаний в той час, коли це необхідно задля збалансування наслідків політики супротивників.

К. П. Азієв, студ., КНУТШ, Київ
karimgenius@mail.ru

РОЛЬ ЧУТОК У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ

Чутки, як комунікативні одиниці, є досить поширеним елементом масового спілкування, однак порівняно рідко потрапляють в наукове спілкування. Однак вони представляють інтерес і з теоретичної сторони як природою свого існування так і тим, що засоби масової інформації, будучи більш організованими і потужними, не в змозі оперативно зупинити поширення цього виду інформації. Тому, боротьба, а також використання чуток, є невід'ємним елементом діяльності іміджмейкерів і спеціалістів PR.

Т. Шибутані визначає чутку, як "циркулюючу форму комунікації, за допомогою якої люди, знаходячись у неоднозначній ситуації, об'єднуються, створюючи розумну її інтерпретацію, спільно використовуючи при цьому свої інтелектуальні потенції" [Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии XX века. – М., 1999. – С. 181].

Чутки поділяють на навмисні і спонтанні, позитивною спільною функцією яких є "ароматизація", пом'якшення від потенційної негативної події. "Люди починають вважати подію якоїсь мірою як такою що сталася – немає диму без вогню, люди просто так говорити не будуть, що і дозволяє легше її переносити. Навіщо хвилюватись, якщо це неодмінно трапиться? Роль чуток у даному випадку позитивна, оскільки вони дозволяють знімати напругу, страх, прикладаючи відносно мало зусиль" [Дмитриев А. В. и др. Неформальная политическая коммуникация. – М., 1997. – С. 111]. Тобто відбувається приєднання індивідуальної свідомості під захист масової. Наприклад, у випадку значного погіршення економічної ситуації влада, щоб не допустити значного падіння рейтингу, запускає чутки про певні труднощі в економіці викликані сторонніми факторами(неврожай, хвилювання на міжнародному валютному ринку тощо), щоб перенести провину і увагу на сторонній об'єкт, а також готуючи масову свідомість до оприлюднення офіційних даних.

Крім того, чутки виконують й інформаційну функцію, так як населення потребує системного розуміння ситуації, і за відсутності офіційної інформації продукує свою. При чому, у даному випадку подолання дефіциту

інформації, чутки виражають таку свою властивість як гіперболізація. Наприклад, можна згадати ситуацію з Чорнобильською катастрофою, коли за відсутності достатніх офіційних даних з приводу аварії, населення почало виробляти чутки, при чому у перебільшених масштабах.

Також, іміджмейкери використовують і таку особливість чуток як орієнтація їх на закриті з точки зору офіційного дискурсу сфери. Наприклад, чутки про єврейське походження Гітлера: "Вже літом 1921 року серед передових членів тоді ще зовсім молодого НСДАП поповзли чутки про нібито єврейське походження їх фюрера" [Нормайр А. Диктаторы в зеркале медицины. – Ростов н/Д, 1997. – С. 163].

Як бачимо, іміджмейкери можуть самі породжувати чутки для таких цілей, як підготовка масової свідомості до негативної ситуації, поширення негативних чуток про опонента (при чому відбувається їх автоматична гіперболізація, мільйонер стає мільярдером, трагедія стає надзвичайно кровавою тощо, і самовідтворення чуток, яка забезпечує свою циркуляцію за рахунок: а) відображення певних колективних уявлень; б) усності семіотичного середовища існування; в) термінальності представлених подій, популярності їх яскраво відображених героїв. [Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии XX века. – С. 185]). Дійсно, чутки активно використовуються і в передвиборчій боротьбі. А. Ситников, директор фірми "Іміджконтакт" на прикладі міста середнього розміру показує механізм розповсюдження чутки командою, яка складається з п'яти-десяти чоловік: "Спочатку розраховуються транспортні маршрути цільової аудиторії. І ось, уявіть, в трамваї чоловік у військовій формі починає обговорювати щось з жінкою похилого віку. Головне тут – задіти населення, щоб весь трамвай почав це обговорювати. Починають викрики: Та ні, він цього не робив! Та це чутки!" Потім іде ланцюгова реакція. Трьох-чотирьох днів достатньо, щоб все місто про це знало. А що говорити, і з якою інтонацією, розраховується таким же чином, як і те, хто буде цією людиною, і в що вона буде вдягнута" [Експерт. – 1998. – № 48].

У випадку ж негативних спонтанних чуток або навмисного запуску їх зі сторони опонента, (так як вони дають змогу використовувати їх як важливий елемент політичної комунікації, залишаючись у тіні – офіційні дані завжди мають авторство, чутки ж принципово є анонімними), іміджмейкери поширюють контрчутки. При чому, важливо робити це не в момент отримання слуху, а паралельно йому. Слід враховувати, що дана інформація має бути ще більш посиленою ніж сама чутка [Нестара Дж. Деловой этикет: Паблик рилейшнз. – М., 1997. – С. 142]. Наприклад, під час Другої світової війни можна навести такі чутки зі сторони союзників: "Німецька 7-ма армія оточена у Нормандії", на що нацистська влада відповідала такими контрчутками як: "Це не так, але союзники вимушені брехати через успішні бомбардування Англії ракетами V-I і розходжень з СРСР через території Польщі" Тут слід враховувати, що штучно створена чутка у результаті свого комунікативного руху набуває доповнюючих подробиць деталізованого характеру, що може повести її трохи в сторону від першопочаткової цілі, але різко підвищуючи її достовірність.

Таким чином, іміджмейкер має мати у своєму арсеналі вміння користуватися властивостями чуток, тому що політична боротьба і формування іміджу відбувається не лише в офіційному дискурсі, а й неофіційному. Чутка у цьому значенні являє собою одну з реалізацій ідеалізованого іміджу, доводячи його реалізацію до кінця.

Н. В. Білоус, студ., ВМУРОЛ "Україна"

МОТИВИ СТОЇЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ У СВІТОСПРИЙНЯТТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ

Стоїцизм – вчення однієї з найвпливовіших філософських шкіл античності [Філософія : навчальний посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. – 7-ме вид., стер. – К., 2008. – С. 44; Історія філософії : підручник / В. І. Ярошовець, І. В. Бичко, В. А. Бугров та ін. ; за ред. В. І. Ярошовця. – К., 2002. – С. 114–117], заснованої близько 300 р. до н. е. (ймовірно 280 р. до н. е.). Свою назву школа отримала від назви портика Стоя Пойкиле (грец. στοά ποικίλη, букв. "розписний портик", "архітектурний намет", розташований в Афінах), де засновник стоїцизму, Зенон із Кітіона (територія сучасного о. Кіпр), вперше виступив в якості самостійного вчителя. Стоїки вважали логіку, фізику і етику частинами філософії. Відоме їх порівняння філософії з фруктовим садом, де логіка – садова огорожа, фізика – фруктове дерево, а етика – плоди дерева [Кунциан П., Буркард Ф.-П., Відман Ф. Філософія: dtv-Atlas / наук. ред. пер. В. П. Розумний. – К., 2002. – С. 54–57], тобто результат, що базується на певних (зумовлено-визначених) принципах і обмежений певними рамками.

Стоїцизм був впливовим філософським напрямком від епохи раннього еллінізму аж до кінця античного світу. Свій вплив ця школа залишила і на подальші філософські епохи. Центр уваги – проблеми мудрості життя. Всі події пов'язані, підкорені необхідності. Людина нічого не здатна змінити ні в природі, ні в соціумі (суспільстві). Епікет, який тривалий час був рабом одного з фаворитів імператора Нерона, казав: "Слід завжди пам'ятати, що ми не можемо керувати подіями, а повинні пристосовуватись до них". Його девіз – "Терпи і стримуйся".

В той час як римські стоїки вважали, що всупереч тому, що людина не в силі перешкодити ходу речей і подій, вона повинна їх вивчати, аналізувати, давати необхідну оцінку, по-різному ставитися до непідвладної їй необхідності. Сенека, римський філософ розумів людську мудрість як уміння керуватися законами природи, брати з неї приклад, не ухилятися від неї. Згідно з поглядами Сенеки, Марка Аврелія [Аврелій Марк. Наедине с собой. Размышления. – К. ; Черкасы, 1993] людина прагне до свободи, але від неї залежить лише внутрішня свобода (почуття, емоції).

На мою думку, ідея становлення і розвитку суспільства, держави, та пов'язані із нею особливості сприйняття людиною свого громадського обов'язку, внутрішньої відповідальності, запропонована представниками

філософської школи Стоїцизму може бути актуальною для сучасного населення (під час проведеного нами у місті Києві пробного опитування із цього приводу серед пересічних громадян "за" висловились 50 %, "проти" – 30 % і 20 % утримались від відповіді). Але варто зазначити, що мова має йти не про стоїцизм в якості бездіяльного покірного прийняття будь-яких життєвих негараздів, а про вміння якісно та професійно робити свою справу, не очікуючи на настання ідеальних умов. Позитивні соціальні зрушення можливі саме в тих ситуаціях, коли людина, почувавши себе внутрішньо вільною, здатна втілити у життя власні задуми, переборюючи ті обставини, які нам підвладні. Щастя варто виборювати власноруч, а не чекати його в подарунок від держави, ностальгуючи за "золотою кліткою" тоталітарного суспільства.

Історія українського народу показує, наскільки українці терплячі та здатні за найскладніших життєвих обставин, опріч всім лихоліттям вірити у світле майбутнє і знову ж пробачати своїх ворогів – крокувати з усмішкою на устах у світле далеке щасливе майбутнє. Саме тому так важливо не плутати загалом активне, діяльнісне відношення стоїка до життя та своїх професійних обов'язків (багато стоїків були успішними державними службовцями та діячами), на жаль, із розповсюдженим принципом для багатьох українців, які скочивши у халепу, сподіваються на те, що: "Якось воно буде".

На ідеях, аналогічних стоїцизму, виросли кілька радянських поколінь наших співгромадян. При цьому не можна заперечувати позитивного значення для економіки та розбудови господарства країни свого часу таких якостей як: працьовитість, вихованість, дисциплінованість. Хоча з іншого боку, слід звернути увагу і на принципову відмінність, яка полягає в тому, що до стоїцизму свого часу звертались у пошуках інтелектуальної та духовної розради, порятунку від соціальних негараздів, – тоді як радянська система нав'язувала схожі цінності централізовано на загально-виховному та ідеологічному рівні. Якщо ж знову вести мову про позитивне відродження стоїчних ідей, то цього разу основний наголос варто буде зробити не на терпимості українського народу, а на почутті відповідальності кожного за взяту на себе або доручену справу.

Будучи юним політологом я сподіваюся, що найближчим часом всьому українському народові вдасться згуртуватися та розбудувати таку модель державного устрою спільними зусиллями, про яку можна було тільки мріяти, але всі ми цього дійсно заслуговуємо жити в реально – незалежній, суверенній, соборній, правовій, демократичній, унітарній, квітучій, могутній, заможній, з європейськими стандартами державі, на чолі з народом, який дійсно буде рушійною силою, що співпрацюватиме і мирно співіснуватиме з діючою владою. На перший погляд, це нагадує утопію, але насправді, якщо мати велике бажання та можливість, то все обов'язково здійсниться, терпимість, толерантність в ставленні один до одного допоможуть. Але й не слід забувати про те, що справдиться за умови докладання сил і віри у втілення в життя цього диво – образу. Для цього нам (українцям) необхідно залучитися підтримкою значних верств суспільства, а саме інтелігенції, яка спроможна

буде розробити стратегічний план розвитку держави на майбутнє, з урахування побажань усіх верств та прошарків населення країни. І саме тут, в процесі реалізації спільної ідеї, відповідальної праці заради власного ж добробуту, може знайтись застосування ідей стоїцизму запропонованих ще в античні часи, але у варіанті, адаптованому, актуалізованому для людей XXI століття, при цьому не втративши своєї вікової сутності, мети, призначення.

М. А. Болдарев, студ., БелГУ, Белгород, Россия
boldarev94@mail.ru

ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ НА МУНИЦИПАЛЬНЫЕ ОРГАНЫ ВЛАСТИ КАК НАРУШЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ

В 1993 году, после принятия Конституции РФ, политические партии в формировании и управлении муниципальными органами участия не принимали. Избирательные кампании и конкуренция проходили чисто на федеральном уровне, так как на тот момент исходя из численности и активности, партии не могли себе позволить этого на муниципальном. И согласно Конституции РФ муниципальные образования являлись полностью самостоятельными.

Начиная с середины первого десятилетия XXI в. в стране осуществляется процесс искусственного взращивания и селекционирования политических партий с последующей политизацией всех уровней управления. Происходят значительные изменения в законодательстве касательно партий и местного самоуправления, что должно увеличить их активность на местном уровне. Согласно новому законодательству, численность политических партий и их региональные отделения значительно увеличиваются [Политизация местного самоуправления в современной России // Власть. – 2012. – № 1].

Что бы включить политические партии в работу местного самоуправления пришлось изменить избирательную систему на муниципальном уровне. Главным этапом был переход от мажоритарной системы к смешанной, а далее к пропорциональной. Важнейшим элементом в системе выстраивания пропорционализма на муниципальном уровне явился Федеральный закон от 20.03.2011 г. № 38-ФЗ "О внесении изменений в статьи 35 и 38 Федерального закона "Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации" и в Федеральный закон "Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации" в связи с применением пропорциональной избирательной системы на выборах депутатов представительных органов муниципальных районов и городских округов" [Шапошникова Е. А. Выборы по партийным спискам в рамках реформирования местного самоуправления в современной России // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В. Г. Белинского. – 2012. – № 27. – С. 1110–1114]. Данный

закон дает последнюю ноту в политической симфонии построения пропорциональной системы в муниципалитетах. Таким образом, введение партийных выборов на муниципальном уровне, превращающее муниципальные выборы в политическую борьбу партий за места в представительном органе, противоречит конституционному принципу независимости и самостоятельности местного самоуправления.

Увеличение роли партий на местном уровне и внесение партийных списков вызвало разделение мнений многих политических деятелей. С одной стороны, закон позволит приблизить политические партии к населению и повысить ответственность, а с другой нарушает демократические основы в России. В данный момент в политизации муниципалитетов выделяется значительное количество недостатков. Политические партии не могут себя полностью реализовать на местном уровне в плане неопытности и неправильном ведении политики. Ведь на плечи партийцев "свалили" теперь еще и хозяйственную работу. На местном уровне очень важны конкретные действия депутатов, а не политические лозунги. Что касательно пропорциональной системы, то избиратели не могут полностью ознакомиться с кандидатами, так как партийные списки создают безликие образы представителей органов местного самоуправления. Исходя из логики, имеющегося на данный момент законодательства, партии перекрывают все пути участия в выборах беспартийных кандидатам. Реализация права быть избранными ставится в этом случае в прямую зависимость "от принадлежности к политическим партиям", а в этом состоит нарушение "принципа равенства прав и свобод граждан, право на свободное выражение мнений и гарантированное конституцией право граждан на местное самоуправление". Следующим моментом выделяется удаление от выборов общественных объединений, теперь они не способны конкурировать с партиями, что не способствует развитию демократии на муниципальном уровне.

С точки зрения автора, политизация и партиизация осуществляется только для объединения государственного руководства через каналы партийного влияния на всех уровнях, повышения конкуренции и популярности партий, партийного электората.

Выводом из вышесказанного могут послужить несколько аспектов. Во-первых, реформа местного самоуправления, начатая в России в 2003 г., повлекла за собой значительные изменения в области организационной и территориальной структуры местного самоуправления.

Во-вторых, Федеральный закон № 38-ФЗ от 20.03.2011 г., предписывающий применение системы выборов по партийным спискам в муниципалитетах, становится значительным шагом на пути закрепления системы партийных выборов на муниципальном уровне.

В-третьих, значительно увеличивается роль политических партий в формировании и управлении муниципальными органами.

На сегодняшний день законодателю следовало бы внести значительные коррективы в законодательство касательно партий и взаимодействия их муниципальными образованиями, которое снизит негативные реакции среди современных социологов и политологов.

МАРКЕТИНГ ТЕРИТОРІЙ: ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТЬ (ОБРАЗ, ІМІДЖ, РЕПУТАЦІЯ, БРЕНД)

Незважаючи на актуальність та популярність теми маркетингу територій у політичній науці, сьогодні досі немає чіткого категоріального апарату, що ускладнює подальші наукові дослідження цієї теми, позбавляє дослідників можливості говорити однією науковою мовою, використовуючи однаково зрозумілу термінологію. Найчастіше у роботах з брендингу територій зустрічаються такі терміни як образ, імідж, репутація та бренд. Кожен з дослідників вкладає у ці поняття свій сенс, а деякі взагалі вважають їх синонімами. Найчастіше, якщо дослідник не приділяє увагу категоризації понять у своїх роботах – автоматично вони сприймаються як взаємозамінювані.

Метою автора є дати чіткі визначення зазначених термінів, пояснюючи їх взаємозв'язок та відмінності.

Єдиного розуміння поняття "бренд" не існує: з точки зору лінгвістики, бренд – це клеймо, спосіб графічної ідентифікації продукції конкретного виробника. З погляду рекламистів, бренд – це сума всіх характеристик, матеріальних або нематеріальних, яка робить комерційну пропозицію унікальною; це – комбінація враження, яке він справляє на споживачів і результат їх досвіду користування брендом. Для стратегів бренд – це засіб управління взаєминами між організацією та її цільовими аудиторіями, спрямоване на усунення апорії існуючого інтересу конфліктів.

Професор маркетингу К. Л. Келлера повністю ототожнює бренд з торговою маркою. Він вважає, що це унікальна допоміжна властивість товару, що виділяє його серед інших товарів, які задовольняють аналогічну потребу [Келлер К. Л. Стратегический бренд-менеджмент. Создание, оценка и управление марочным капиталом. – Киев, 2005]. Російські дослідники Е. Б. Шестопап та Д. А. Леонт'їв розрізняють поняття "імідж", "образ" та "бренд". "Імідж" є англійським еквівалентом слова "образ". За Е. Шестопап імідж – це враження, яке конструюється цілеспрямовано та свідомо, а образ формується спонтанно. Якщо конструювати образ свідомо – це імідж (або бренд) [Образы государств, наций и лидеров / под ред. Е. Б. Шестопап. – М., 2008]. Визнані авторитети у галузі маркетингу територій А. П. Панкрухін та С. Ю. Ігнат'єв ототожнюють поняття "образ" та "імідж", наполягаючи на тому, що імідж – це сформований у психіці людей образ об'єкту, до якого в них виникає певне ставлення, яке базується на оцінках. Однак, автори розрізняють поняття "бренд" та "імідж". На думку авторів, бренд – це торгова марка, яку споживачі виокремлюють серед інших через її унікальну ідентифікацію, яка базується на раціональній або емоційній цінності. Бренди символізують певні очікування від конкретних пропозицій. Головною відмінністю між цими поняттями є те, що бренд завжди має позитивний характер, а імідж може бути негативним

[Панкрухін А. П. Маркетинг територій. – СПб., 2006]. В. Ляпоров визначає бренд території як знаковий політичний символ, у якому відображено загально емоційне відчуття та гордість за свою країну, які об'єднують усі регіони країни в єдине ціле [Ляпоров В. 100 % Бренд. – М., 2004].

За Т. Нагорняк бренд країни – це "комплексна торгівельна пропозиція – емоційно сильна торгівельна марка, що має не тільки назву чи дизайнське рішення, а й ще цілий комплекс асоціацій та ідентифікацій через які сприймається споживачами" [Нагорняк Т. Л. Країна як бренд. Національний бренд "Україна" // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4. – С. 220–228]. Імідж країни – це його конкурентна перевага. Брендінг країни – це стратегічний підхід до розвитку цієї переваги й бачення того, куди країна може рухатися. Репутація як елемент брендінгу території – це один з активів її бренду – найбільш мінлива складова бренду – оціночна думка про територію, яка складається на підставі віддзеркалювання бренду в різних джерелах інформації у різних груп інтересів, відповідно до їх потреб і вимог [Нагорняк Т. Л. Брендінг території як предмет міждисциплінарного наукового знання. Активи національного бренду // Сучасна українська політика. – 2011. – Вип. 24. – С. 35–43].

Також виділяють більш широке, ніж імідж, поняття репутація країни – це знання про країну, яке вважається достовірним самими реципієнтами. Репутація – це інтегральна оцінка країни всіма її зацікавленими групами (туристами, інвесторами, мешканцями тощо), і саме репутація визначає поведінку з боку цих груп щодо певної країни [Трусов Г. Почувствуйте разницу. Между брендом, репутацией и имиджем: <http://www.adme.ru/articles/pochuvstvujte-raznicu-mezhdu-brendom-reputaciej-i-imidzhem-8111>]. Репутація створюється і корегується не інструментами брендінгу, а за допомогою репутаційного маркетингу: соціальні програми, чуткі, вірусний маркетинг, а потім вже інструменти PR.

Ознайомившись з роботами західних, російських та українських експертів з брендінгу територій, автор як висновок, пропонує розглядати ці поняття у логічному взаємозв'язку. Треба пам'ятати, що всі ці терміни не існують у реальності – це лише ментальний конструкт.

Бренд – сукупність образів, які відображають його індивідуальні унікальні характеристики, що виникають у свідомості масової аудиторії та викликають у неї стійкий емоційний зв'язок, що базується на цінностях. Бренд – це торгова марка, яку споживачі виокремлюють серед інших через її унікальну ідентифікацію, а також раціональну або емоційну цінність. Бренд завжди конструється свідомо за допомогою PR, реклами, фірмового стилю тощо. Бренд, на відміну від іміджу, – це гарантія якості.

Імідж – раціональні та емоційні очікування, уявлення масової аудиторії про об'єкт, до якого у них виникає певна оцінка. Імідж може виникнути спонтанно та існувати без управління. Імідж може бути ніяк не пов'язаний з атрибутами об'єкту, на відміну від бренду – він завжди жорстко пов'язаний з логотипом, слоганом, фірмовим стилем та іншими атрибутами.

Образ – сукупність нейтральних уявлень про об'єкт у людини або певної групи людей. Образ – це окремий аспект, ємний і зрозумілий для певної невеликої категорії людей.

Репутація – один з активів бренду, експертна думка про об'єкт на основі конкретного критерію. Репутація – це розгорнутий комплекс оцінних уявлень цільових аудиторій про об'єкт, сформований на основі об'єктивних параметрів, що мають значення для цільових аудиторій.

Отже, бренд – це сукупність образів, іміджів та репутацій. Бренд – більш статичне явище, а імідж – це його динамічний компонент. Імідж – це сукупність образів, які мають оцінку певної цільової аудиторії. Бренд, який має стійку сильну репутацію, може корегувати ситуаційний негативний імідж. Репутація – найбільш динамічна складова бренду, яка може бути створена ЗМІ чи конкурентами. Репутація – це та частина бренду, яку споживач вважає достовірною. Образ – це нейтральна категорія, котра лежить в основі усіх вище перелічених понять. Бренд та репутація – це поняття, які мають вимір, на відміну від образу та іміджу. Імідж та бренд – це завжди сукупність образів, які уявляє масова аудиторія, а репутація – це оцінка окремих експертних груп за окремими критеріями. Імідж може формуватися командами спеціалістів, бренд – історією та поколіннями, це – довготривалий процес.

А. А. Бондарчук, студ., КНУТШ, Київ
l-ecureuil@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ

Політичний імідж в сучасних умовах стає настільки важливим чинником, що з ним обов'язково змушені рахуватися політики, які прагнуть здобути владу чи утримати її. Сучасна політична практика поставила відповідні вимоги перед теорією, у відповідності з якими в практичній політології виник цілий новий напрямок, що одержав назву іміджології. Це комплексна дисципліна, що використовує, крім політології, результати й інших наук – соціології, психології, антропології, соціальної психології, дані конкретних соціологічних досліджень, етнографії, історії та інших. Тому знання та досвід фахівців з формування політичного іміджу користуються великим попитом серед політичних партій та їх лідерів, інших акторів політичного ринку.

Вітчизняні й закордонні фахівці з іміджології не мають повної єдності щодо визначення сутності цього соціально-політичного явища. Наприклад, можна навести такі визначення:

- "Політичний імідж – спеціально створюваний, навмисно формований політичний образ для досягнення поставлених цілей" [Егорова-Гантман Е., Плешаков К. Политическая реклама. – М., 1999].
- "Політичний імідж – це сукупність уявлень, сприйнять і переконань, що має індивід або група індивідів про різні політичні явища або товари" [Прикладная политология : учеб. пособ. для ВУЗов / под ред. Ю. С. Коноплина, А. А. Чемшита, А. С. Каневского. – М., 1998].

Узагальнивши ці та інші визначення можна зазначити, що політичний імідж – узагальнений образ, що складається у пересічних громадян про політичні суб'єкти.

Запорукою успіху формованого політичного іміджу є вдало обрана іміджева стратегія передвиборчої кампанії, основні положення якої базуються на результатах аналізу політичної ситуації. Іміджева стратегія може включати наступні елементи:

- Декларація причетності. Даний спосіб є ефективним коли статус певної особи, партії чи організації досить великий і має значний вплив на свідомість людей. В даному випадку політичному суб'єкту потрібно інформувати населення лише про те, що він підтримує певного кандидата. У такому випадку особистісні характеристики іміджу кандидата відходять на другий план.

- Створення міжособистісного контрасту кандидатів. Цей спосіб заснований на порівнянні особистісних характеристик кандидатів, їх професійних статусів, віку, зовнішності, статі, освіти тощо. Основне завдання міжособистісного контрасту полягає в порівнянні за найбільш вигідними для того чи іншого кандидата параметрами.

- Ставка на базову проблему. Даний елемент полягає у тому, що кандидат повинен порушити суспільно важливу проблему і перетворити передвиборну кампанію на своєрідний народний референдум.

- Формування позитивного іміджу кандидата є надзвичайно важливим елементом передвиборчої кампанії для політика, оскільки процес формування політичного іміджу тривалий. Серед принципів формування позитивного іміджу слід особливо виділити: представлення кандидата кращим ніж він є насправді, максимальне приховування недоліків кандидата, створення умов, за яких виборці самі б домалювали позитивні риси кандидата, яких він не має.

- Створення негативного іміджу конкурентам. Напад на імідж конкурента здійснюється, як правило, у вигляді компромату, що часто є порушенням політиком норм та правил моралі.

Іміджева стратегія спирається на певні закономірності, які можна виділити в етапи формування політичного іміджу, кожен з яких має власні методи здійснення.

Першим етапом є визначення вимог аудиторії. На цьому етапі збирається інформація, на базі якої буде створюватися побудова іміджу. Дані класифікуються за такими категоріями: природні якості, набуті якості, соціальні характеристики, політичні характеристики, дані соціологічних досліджень.

Другим етапом є формулювання характеристик, що в сумі складають імідж. Саме на цьому етапі здійснюється конструювання іміджу по таким напрямкам: зовнішня привабливість, комунікативна механіка, ділова риторика. Для другого етапу важливим має стати не тільки визначення силних, але і визнання слабких сторін політика.

На третьому етапі відбувається адаптація кандидату до образу, на якому відбувається посилення позитивних рис, які є актуальними для поточного моменту.

Четвертий етап – апробація на електораті – здійснюється в два кроки: перший – апробація через посередників, другий – особиста апробація, коли політик виступає в новій ролі.

На п'ятому етапі обрані та апробовані характеристики переводяться в різні контексти – візуальний, вербальний, сімейний та ін. Основними каналами інформації повинні бути візуальні повідомлення та події, в яких приймає участь кандидат – саме такі канали мають більшу довіру у населення ніж вербальні комунікації.

Останнім етапом формування політичного іміджу є корекція основних параметрів іміджу відповідно до вимог цільової аудиторії та неминучими викривленнями, що вносяться каналами трансляції та засобами масового тиражування. Корекція іміджу має головним завданням постійне удосконалення іміджу політика, враховуючи поточну ситуацію.

Отже, розробка вдалого політичного іміджу – це тривалий процес, який вимагає творчого підходу та наполегливої роботи, запорукою успіху якої є досвідченість фахівців у цій сфері.

***Е. В. Бродовская, зав. кафедрой,
МГГУ им. М. А. Шолохова, Москва, Россия
brodovskaya@inbox.ru***

ФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗА ПРОТЕСТНОГО ПОВЕДЕНИЯ В РУНЕТЕ: ОПЫТ ПРИКЛАДНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В данной работе представлены результаты первого (пилотажного) этапа исследования, реализация задач которого осуществлялась посредством методов: интент-анализа материалов блогов, ивент-анализа новостных сообщений информационных агентств, психографической интерпретации рисунков респондентов. Для верификации полученных результатов применялись процедуры: формализованного включенного наблюдения; киберметрического анализа; сопоставления Интернет-мемов, отражающих тематику протеста и рисунков респондентов.

Формулировка проблемы: наличие/отсутствие взаимосвязи между образом протеста, моделируемым в пространстве Интернет и восприятием (образом) протестной активности, сформировавшимся у молодого поколения россиян.

Рабочие гипотезы:

- образы протеста в Сети нагружены негативным контентом, так как люди и в off line, так и on line более чувствительны к негативным событиям – они более значимы для принятия решений, в том числе и в отношении протеста ("эффект Херста");
- дифференциация образов протеста в восприятии респондентов отражает не традиционные социально-демографические различия, а, прежде всего, разницу в стратегиях коммуникации (источники получения информации/интенсивность вовлеченности в Интернет-коммуникацию) и в статусах в протестном движении ("ядро"/ "периферия" протеста);
- у значительной части российских пользователей не сформирован образ протеста как устойчивой социальной/политической практики; протест не оформился в когнитивные схемы (cognitive schemes), фреймы,

фоновое знание (background knowledge), общие смыслы (shared meanings): образы протеста, моделируемые в сети, часто носят радикальный характер и их восприятие сопряжено с фобиями;

- демонстрируемый пользователями протестный потенциал много выше реального, воплощаемого в действиях. Как и в off line, так и on line политическая субъектность россиян, в том числе, связанная с протестной активностью, ограничивается преимущественно критикой власти.

Результаты включенного наблюдения акции "Марш против подлецов" (13 января 2013 г., г. Москва) позволили сделать следующий вывод: участниками акции стали как представители "партии TV", так и "партии Internet", преимущественно относящиеся к периферии протестного движения, о чем свидетельствует существенный диссонанс между социальной направленностью протеста в off line и его политизацией в on line. Вместе с тем, можно сформулировать предположение, согласно которому, участие в протестной акции представителей "партии TV" актуализировано ситуацией (принятие закона "Димы Яковлева"), тогда как для проявляющих активность off line представителей "партии Internet" – это традиционная практика. Представляется, что данная ситуация является естественным этапом начала институционализации протеста в современной России (формирует условия для укоренения протеста в социальных практиках).

Итоги интент-анализа содержания постов оппозиционных блогеров (Б. Немцов, И. Яшин, Г. Каспаров) позволили сформулировать вывод о том, что медиа-образы протеста отчасти формируются в коммуникативной среде (преимущественно Twitter, Facebook, Эхо Москвы), построенной по принципам оппозиционно-мобилизационной модели информирования. Подтверждением этому является доминирование в большинстве случаев интенции "самопрезентации", "критики власти, оппонентов и т. д." (противопоставление "Мы" – "ОНИ") и "побуждения" присоединиться к протесту. В ряде случаев мы зафиксировали также наличие противопоставления интенций "Мы" – "Мы" (критика КС и т. д.), что фрагментирует медиа-образ протеста. Объединяет материалы различных оппозиционных блогеров интенционная направленность на позитивную оценку результатов протестной акции, что вполне соответствует мобилизационной модели коммуникации по отношению к обществу.

Данные ивент-анализа новостных сообщений информационных агентств (Интерфакс, Lenta.ru), подкрепленные киберметрическими исследованиями, свидетельствуют о том, что новые медиа используют негативно нагруженный образ протеста, преимущественно критикуя позицию противников протеста и реакцию властей, создавая фон для протестной мобилизации активных пользователей. Вместе с тем, дело, вероятно, не в политических взглядах их владельцев, так как после завершения акции протеста, уже через неделю, мы зафиксировали резкий спад интереса к этой теме со стороны пользовательской аудитории. Динамика популярности поискового запроса "Марш против подлецов", измеряемая посредством GoogleTrends, позволила определить, что начало роста активности

приходится на 9 января, пик активности – 13 января, полный спад активности – 19 января. Следовательно, тема протеста возникает ситуативно и не инициируется/раскусывается исследуемыми электронными СМИ как приоритетная (они скорее проявляют фоновую активность).

Интерпретация рисунков респондентов, отчасти подтверждает гипотезу о том, что дифференциация образов протеста в восприятии респондентов отражает не традиционные социально-демографические различия, а, прежде всего, разницу в стратегиях коммуникации (источники получения информации/интенсивность вовлеченности в Интернет-коммуникацию). В частности, когнитивная сложность и негативная эмоциональная выраженность образа протеста выше у респондентов, которые являются пользователями и имеют опыт участия в протестных акциях. Остается непонятной ситуация с поведенческой составляющей протеста: ответ на вопрос о переходе *on line* активности в *off line*. Можно сделать предположение о том, что в ситуации неустойчивости социальной практики протеста, *on line* активность будет оставаться приоритетной стратегией протестнонастроенных россиян. Тем более что у респондентов доминирует образ протестующего, чьи права поправы, не защищены, а протест в России воспринимается либо как крайне опасное, либо как безнадежное дело. На смену образа протеста как "точки кипения", "революции", "смены власти", должен прийти образ протеста как одной из форм проявления гражданской позиции, солидарности с теми или иными группами и т. д.

Сопоставление Интернет-мемов, отражающих тематику протеста и рисунков протеста респондентов, позволило в ряде случаев зафиксировать совпадение структуры, содержания и эмоциональной направленности образов. Тем не менее, ситуация совпадения образов требует дополнительных исследований для того, чтобы понять, почему одни образы воспроизводятся в сознании пользователей, а другие нет.

Д. А. Будко, асп., СПбГУ, Санкт-Петербург, Россия
dianabudko@mail.ru

НЕФОРМАЛЬНЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРАКТИКИ: ДЕФОРМАЦИЯ VS. ГАРМОНИЯ

Проблема неформальных практик в настоящее время приобретает все большую популярность среди исследователей политической науки. Интерес к данной тематике во многом вызван неоднозначностью трактовки данного феномена, являющегося своего рода антиподом формальной или законодательно закреплённой составляющей политического процесса (независимо от его уровня).

Политические практики, как таковые, являются своего рода пружинами, приводящими в действие политические институты. Формальные практики отвечают за деятельность в рамках, обусловленных уставами, законами и иными официальными правилами. Неформальные относят-

ся к сфере деятельности индивидов. Как подчёркивают известные американские исследователи Дж. Мейер и Дж. Роуэн: "...формальные структуры многих организаций в постиндустриальном обществе чётко отражают мифы их институциональных сред, а не требования производственного процесса" [Мейер Дж., Роуэн Б. Институционализированные организации: формальная структура как миф и церемониал // Экономическая социология. – 2011. – Т. 12, № 1. – С. 45]. Эти мифы с одной стороны являются связующим элементом деятельности участников организаций (институтов), регулируют их деятельность в определённых рамках в ситуациях, непредусмотренных (или которые не могут быть таковыми) неким сводом правил, во многом способствуют возникновению новых формальных правил, а с другой стороны порождают надинституциональные связи, вызывающие сложности и "ошибки" функционирования. В плане деформации в государственной сфере – это могут быть клиентелизм, nepотизм, фаворитизм, равноценный обмен, досуговые компании, приятельство [Старцев Я. Ю. Личностно-ориентированные взаимодействия в государственном и муниципальном управлении: <http://yaroslav-startsev.narod.ru/personalistic.pdf>]. Некоторые исследователи учитывают региональные особенности и добавляют к этому списку землячество. При этом значимую роль приобретает политическая культура, существующая в конкретном социуме [Кокорхоева Д. С. Неформальные политические институты взаимодействия органов власти в субъектах Российской Федерации // Теория и практика общественного развития. – Краснодар, 2011. – №7. – С. 206]. Весьма важным показателем является статичность неформального, его тесная связь с политическим сознанием индивидов, которое не возможно изменить также быстро как и формальную сторону жизнедеятельности социума. Это подчеркивалось такими разными исследователями, как Г. О'Доннелл [O'Donnell G. Another institutionalization: LatinAmerica and elsewhere: <http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/222.pdf>] и Д. Норт [North D. C. The Contribution of the New Institutional Economics to an Understanding of the Transition Problem: http://www.wider.unu.edu/publications/annual-lectures/en_GB/AL1]. Важным моментом является тот факт, что неформальные практики принимаются самим обществом и санкции за их нарушение отходят в сферу морального порицания [Аузан А. А. Национальные ценности и конституционный строй: <http://www.polit.ru/article/2007/12/06/auzan>].

Подобное "коллективное осмысление практик" (как это называет известный российский исследователь П. В. Панов [Панов П. В. Институты, идентичности, практики: теоретическая модель политического порядка. – М., 2011. – С. 165]) приводит к тому, что к сфере неформальных практик со знаком плюс можно отнести моральные ценности и установки, традиции, негласные правила существующие в конкретной группе (в данном случае имеются в виду обычаи не идущие в разрез с законодательно закреплёнными нормами).

Исходя из вышесказанного можно сделать вывод о неоднозначности такого явления, как неформальные политические практики. С одной

стороны они являются источником деформаций и даже некоего хаоса в политическом процессе. Например, распространённость такого явления как взяточничество, имеющее корни в глубокой древности не только ведёт за собой плачевные последствия для всех областей жизни общества (в том числе и духовной), но и как правило происходит от того, что в умах индивидов уже сидит идея о некой приемлемости данного поступка и его невольного оправдания под предлогом распространённости. Такая же неформальная практика, как традиционная для отдельных групп высокая гражданская ответственность, является связующим элементом общества и способствует высокой степени интеграции. С другой стороны, существование тех или иных неформальных элементов может приводить не только к деформациям, но и к устранению пробелов в законодательстве страны.

П. В. Бутаков, асп., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВХОЖДЕНИЯ УКРАИНЫ В ТАМОЖЕННЫЙ СОЮЗ И ЕДИНОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО

Распад СССР был охарактеризован большинством исследователей как "самая большая геополитическая катастрофа XX века". Но для нас важнее, что он был национальной катастрофой для народов СССР в том числе русского и украинского. Негативные последствия данного события не преодолены до сих пор. На лицо явное снижение геополитического статуса, масштабная деиндустриализация и потеря хозяйственной независимости. В начале 2000-х годов, с приходом В. В. Путина на пост Президента РФ наметилась явная тенденция к восстановлению утраченных позиций на мировой арене, и построения сильного дееспособного государства для проведения эффективной внутренней политики. Но так как хозяйственный комплекс всего бывшего СССР представлял собой инфраструктурно единую взаимоувязанную систему отраслей и предприятий, проведение реиндустриализации, в отрыве от интеграционных процессов на территории стран СНГ, наталкивается на значительные трудности.

С целью проведения эффективных экономических, а в перспективе и политических интеграционных процессов, в 2010 г. был создан Таможенный союз в рамках Евразийского экономического сообщества (ТС). В него вошли Россия, Белоруссия и Казахстан. Сразу после этого были достигнуты договорённости о трансформации ТС в Единое экономическое пространство (ЕЭП) и создание на его базе Евразийского союза. На сегодняшний момент, ЕЭП – это состоявшийся действующий механизм, направленный на воссоздание утраченного два десятилетия назад единого экономического пространства в рыночных условиях.

Однако Украина до сих пор не воспользовалась возможностью вступить в ЕЭП, несмотря на явную экономическую выгоду и неоднократные

предложения со стороны стран-участниц. Более того, позиция властей Украины по этому вопросу четко не сформирована, и является предметом политических манипуляций. С момента обретения Украиной независимости, проблема выбора стратегического вектора внешней политики была и остается одной из ключевых. В этом смысле, необходимо учитывать внешние факторы, влияющие на недопущение участия Украины в интеграционных проектах на постсоветском пространстве. Как отметил академик С. Ю. Глазьев, "отрыв Украины от России традиционно является главным вектором американской геополитики на постсоветском пространстве" [Глазьев С. Ю. Направление главного удара. Украинская карта в геополитической игре США: http://www.glazev.ru/есопот_polit/30]. При этом в Вашингтоне руководствуются формулой известного идеолога З. Бжезинского, согласно которой "Россия без Украины не может быть сверхдержавой".

Однако национальные интересы как России, так и Украины заключаются именно во взаимной интеграции. Данное заявление может показаться спорным, учитывая непростой геополитический контекст, клановый характер элит, а так же существенный уровень информационного воздействия на украинское общество со стороны ангажированных прозападных СМИ. Однако существует ряд объективных критериев, не подверженных конъюнктурным искажениям, доказывающий историческую неизбежность воссоединения братских народов.

Прежде всего, это экономическая целесообразность. Известная мысль классика политической мысли о том, что экономика есть концентрированное выражение политики, до сих пор не потерялась актуальность. Экономический фактор необходимости реинтеграции обширен и неодолен. Хотелось бы обратить внимания не столько на явную выгоду в сфере энергетического сотрудничества, сколько взглянуть на проблему в отраслевом разрезе. Некоторыми западноориентированными политиками тезисы о евроинтеграции. Однако внутренний рынок европейских государств уже сформирован. В частности вхождение на продовольственные рынки Европы не представляется возможным, т. к. европейские рынки продовольствия заполнены товарами местных производителей. Европейские власти не только защищают внутренний рынок путем введения пошлин и системы сертификации, но и напрямую дотируют свои предприятия, скупая излишки произведенной ими продукции. Аналогичной ситуация выглядит в других отраслях, за исключением тех, что производят продукцию низкого передела, например металлургии. Но в таких условиях не приходится рассчитывать на инновационную экономику. И это в то время, когда экономики России и Украины являются полностью взаимодополняемыми. Поэтому альтернативой вхождения в ЕЭП на положении равного партнера, является статус сырьевого придатка Европы.

Другим явным доказательством необходимости воссоединения, является культурное единство русского, украинского и белорусского народов. Об это тем более уместно вспомнить в связи с празднованием 1150-летия государственности на Руси. Общая тысячелетняя история

является мощным объединительным фактором, игнорирование не позволит гармонично развиваться в будущем. Отдельно необходимо упомянуть роль единства и сплочённости народов во время Великой Отечественной войны.

Немаловажен религиозный аспект. Несмотря на наличие довольно значительного числа канонически непризнанных религиозных организаций, именуемых себя "православными", духовное единство Украины со странами входящими в Русский Мир, в общем, не подвергается сомнению. В данном случае под Русским миром мы понимаем определение, данное ему Святейшим Патриархом Кириллом: "Ядром русского мира сегодня являются Россия, Украина, Белоруссия, и святой преподобный Лаврентий Черниговский выразил эту идею известной фразой: "Россия, Украина, Беларусь — это и есть святая Русь". РПЦ исполняет пастырскую миссию среди народов, принимающих русскую духовную и культурную традицию как основу своей национальной идентичности, или, по крайней мере, как ее существенную часть" [Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>].

В заключение, интересно отметить, что по результатам социологического исследования проведенного Киевским международным институтом социологии (КМИС) 10–19 февраля 2012 года, более половины граждан Украины, а именно 55 %, проголосовало бы в случае проведения референдума за присоединение Украины к Союзу России и Беларуси. Против высказалось бы 27 % жителей страны.

Таким образом, рассмотрев вышеизложенные факторы, можно сделать вывод, что причиной невхождения Украины в создающееся Единое экономическое пространство вследствие недостатка политической воли. Интеграция на постсоветском пространстве адекватно национальным интересам данных государств, как с культурной, так и с экономической и геополитической точек зрения. Более того, можно сказать, что Евразийский союз, является формой выживания наших братских народов.

В. В. Бушувев, доц., МГГУ им. М. А. Шолохова, Москва, Россия
bushuev7@gmail.com

РОЛЬ ИНТЕРНЕТА В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСТОРИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ (ОПЫТ СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ)

Одной из характерных тенденций глобальной политической динамики в начале 21 века является трансформация информационного поля современной политики и, в частности, интенсивное развитие интернет технологий. Сегодня глобальная сеть перестала быть "альтернативным" источником информации и приобрела массовый характер. А вместе с ним – функцию трансформации базовых паттернов исторического сознания весьма обширных сегментов российского общества. В этих условиях ключевое значение имеет ответ на вопрос, каким образом интернет влияет на эволюцию исторического самосознания российских граждан?

Результаты ряда политико-социологических исследований 2010–2012 гг., посвященных проблеме взаимосвязи исторической памяти и национально-государственной идентичности, ценностным основаниям трансформации политического сознания россиян в Интернете, позволяют выделить несколько наиболее важных аспектов воздействия Рунета на изменения в историческом сознании пользователей Сети.

Во-первых, отчетливо проявляется тенденция фрагментации национального исторического сознания, отсутствия рельефных "точек консолидации" вокруг ключевых ценностно-символических конструктов российской истории. По существу, речь идёт не только о многочисленных поколенческих, социокультурных, макрорегиональных размежеваниях, но и о системном когнитивном "вакууме" исторической памяти, её слабой актуализации в контексте текущих политических процессов.

Во-вторых, очевидная проблема использования интернета в качестве пространства формирования исторического самосознания россиян связана с ослаблением институциональной составляющей: историческая политика современной России все еще находится в процессе становления, концептуализации, и носит не стратегический, а скорее, контурный, ситуативно-когнитивный и реактивный (как попытки периодического реагирования власти на внутренние и внешние "исторические вызовы") характер. Можно констатировать, что отсутствие такой политики осложняет процесс становления национального исторического самосознания как интегрированной в ценностном и символическом плане социодинамической структуры.

В-третьих, особенностью современного Рунета является информационный динамизм, подвижность "повестки дня", преимущественно сетевой (диалоговый) характер коммуникации, нарастающая локализация виртуальных политических сообществ по "лидерскому" (вокруг сетевого ресурса конкретного политически активного пользователя) и идеологическому признакам. В этих условиях ведущие политические акторы (включая государство) лишены возможности использовать традиционные вертикально-социализирующие механизмы (информационное "вещание" через систему политической социализации) воздействия на историческое сознание "юзеров". Подобная ситуация подчеркивает необходимость выработки новых информационно-психологических механизмов формирования исторической картины мира в политическом сознании пользователей Интернета. Как представляется, такие механизмы должны быть эффективными в "режиме диалога": в условиях многомерного и динамично трансформирующегося информационного пространства, поляризации мнений "юзеров".

В-четвертых, значимым аспектом структуризации массового исторического самосознания в современной России является использование технологических возможностей Рунета для информирования пользователей о программах и проектах, затрагивающих историческую тематику, культурно-психологическую проблематику восприятия прошлого. Рост числа и популярности таких сообщений интенсифицируется, в том чис-

ле, развитием социальных сетей. В качестве примеров активно функционирующих "виртуальных площадок" формирования исторического и политического сознания пользователей Рунета можно привести такие сообщества "В контакте", как: "История государства Российского" (более 3000 участников), "Российская история в зеркале изобразительного искусства" (более 500 участников); "История и современность российского императорского дома" (около 1200 участников). Необходимо констатировать, что развитие Интернета в современной России является важным фактором трансформации исторического самосознания граждан, способствует выработке новых императивов восприятия национальной истории в условиях глобальных политических изменений начала XXI века.

И. И. Валиуллин, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
iamleadersofollowme@gmail.com

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ВОЙНЫ КАК ОДИН ИЗ КЛЮЧЕВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ МИРОВОЙ ПОЛИТИКИ

Информационная сфера приобретает всё большее значение в мировой политике и международных отношениях. Успешное регулирование информационного поля позволяет существенно снизить издержки в реализации внешней и внутренней политики любого современного государства. Опыт конфликтов последних лет подтверждает колоссальное значение победы одной из сторон конфликта в информационной войне, которая теперь сопровождает практически любой международный конфликт. Проведя исторический анализ, можно прийти к выводу, что с начала XX века значение психо-информационных технологий в политике неотвратно возрастает. Произошла уже концептуализация и институционализация информационной сферы в политике. Таким образом, одним из вызовов как международной, так и внутренней политики становится освоение методов психо-информационных технологий влияния на политику.

Данная тема является не просто актуальной, но жизненно важной. Стоит заметить, что Россия и страны СНГ достаточно сильно отстают от западных специалистов в этой сфере. Необходимо также признать, что международным лидером в данной области являются США, которые особо успешно продемонстрировали свое умение вести информационные войны, в течение конфликтов последних лет, будь то конфликты, где США выступали в рамках военного блока (война НАТО против Югославии), конфликты, где США не участвовали непосредственно, но были заинтересованной стороной (Война в Южной Осетии), где США представляли большую часть военной силы (Иракская война). Таким образом, система игроков на арене в сфере информационных взаимодействий асимметрична, на то есть объективные причины, как исторического, так и технологического характера. И понимание причин и следствий этой асимметрии также является одним из главных факторов для

понимания важности информационно-психологических войн, как инструмента мировой политики. Однако кроме США в данной сфере есть и другие игроки, такие как КНР, ЕС, исламские государства ближнего Востока которые обладают своими особенностями ведения информационных войн, и концептуальное понимание особенностей является одним из ключей к успешной политике в информационной сфере.

Таким образом, тема является актуальной, как для России, так и для любой страны, которая хочет стать полноценным игроком на мировой арене, вооруженным самыми современными методами ведения информационных войн. К сожалению, объем тезисов не позволяет наиболее полно раскрыть данную тематику. Доклад, который будет включать полную статистику, раскрывает данную тематику.

А. К. Васильева, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
anna_vas_1993@mail.ru

ИМИДЖ И ЛИЧНЫЙ БРЕНД В ПОЛИТИКЕ

Бренд – один из важнейших инструментов достижения успехов: как в сфере бизнеса, так и в политике. Создание личного бренда – тяжелый процесс, в котором нужно учитывать массу аспектов, поскольку человек – это не просто товар, который обладает определенным набором характеристик. Человек – это, прежде всего, личность, обладающая индивидуальными внешними чертами, а также уникальным характером, который легко определить по поведению, по манере разговора, и даже по стилю одежды. Поэтому для формирования эффективного бренда, необходимо учитывать все характеристики человека, подчеркивая его достоинства и скрывая недостатки. Таким образом, задачей брендинга становится присваивание бренду нужного позиционирования и эмоционального, а также корректировка образа.

В целом бренд – это термин, связанный именно с товарами и производством. Применительно к личности это коррелируется по большей части с созданием имиджа, однако важно различать эти понятия. Первая ассоциация, которая возникает при слове имидж – образ. Если говорить о бренде, то его основная характеристика – это узнаваемость, известность, распространенность. Основное определение бренда – это торговая марка, то есть некое название, знак, символ, рисунок или их комбинация, предназначенные для того, чтобы идентифицировать продукт и дифференцировать его от продуктов конкурентов. Переноса это понятие на человека, можно сказать, что основной задачей брендинга является не просто создание позитивного образа, а формирование восприятия людьми некой уникальности данной личности, ее выигрышных отличий от конкурентов.

Для чего нужен имидж и бренд в политике? В первую очередь, будучи эффективным, они помогают достижению власти и ее удержанию. Поэтому большинство политиков пользуется услугами политтехнологов и

PR-менеджеров. Однако порой это делается слишком поздно, как правило, за полгода до предвыборной кампании. Поскольку нужны быстрые результаты, чаще используется чёрный PR, как попытка показать с плохой стороны своего конкурента. Единственное применение данных технологий в брендинге связано с игрой на контрастах, то есть демонстрацией того, на сколько, один кандидат лучше другого, и не больше. Гораздо более подходящим в брендинге является белый PR, направленный на само-го политика, то есть на формирование именно его позитивного имиджа.

Если говорить о новых трендах в формировании позитивного имиджа и личного бренда, то все сильнее возрастает роль интернета и социальных сетей как инструментов данной деятельности. Огромное количество политиков имеют открытые страницы в таких социальных сетях, как Twitter, Facebook, а кроме того и в национальных аналогах, которые зависят от страны. Примеров этому масса: Дмитрий Анатольевич Медведев (@MedvedevRussia), Митт Ромни (@MittRomney), Барак Обама (@BarackObama), Николя Саркози (@Nicolas Sarkozy) и другие. Присутствие в социальном интернет пространстве для политика становится важнейшим элементом, как для имиджа, так и собственной осведомленности в социальной сфере. Этот факт, бесспорно, благоприятствует созданию облика политика, который близок к народу, который действительно интересуется тем, что происходит в медиа-среде, а значит в обществе.

Несмотря на то, что описанные выше технологии универсальны как для создания имиджа, так и для создания бренда, нужно провести четкую линию демаркации между ними. Нет никаких сомнений в том, что личный бренд гораздо эффективнее, чем просто позитивно воспринимаемый образ. Связанно это, в первую очередь, с масштабами узнаваемости, с силой самой личности. Построение личного бренда в основном зависит от человека, поскольку именно его черты создают присущую только лишь бренду индивидуальность. Различия между двумя терминами легко проследить на конкретных примерах политических лидеров. К числу политиков-брендов, несомненно, принадлежат: Уго Чавес, Фидель Кастро, Владимир Путин, Ангела Меркель, Елизавета II, Ким Чен Ир. Ко второй группе политиков, обладающих позитивным имиджем можно отнести Дмитрия Медведева, Барака Обаму, Кристину Киришнер, Франсуа Олланда и других. Основанием для определения человека в ту или иную группу является определенный набор признаков, присущих понятию бренда. Поскольку основной характеристикой бренда является его уникальность, то есть набор индивидуальных черт, присущих только ему, то оценивать политика с данной точки зрения стоит, определяя, насколько он выделяется на фоне других. Кроме того, применительно к мировым политикам, нужно учитывать их влияние и то, насколько он ассоциируется со страной, представителем которой он является. Суть заключается именно в том, что только некоторые лидеры олицетворяют свою страну, являясь символом своего исторического периода.

Одним из самых ярких представителей всемирно известных политических лидеров является Фидель Кастро. Вся новейшая история Кубы

асоціюється з його іменем. Он як нікто другой являється олицетворенням своєї країни. Он, несомненно, являється харизматическим лидером, что в итоге и стало главной причиной формирования столь яркого политического бренда. Он является символом Кубинской революции. "Меня зовут Фидель Кастро, и я пришел освободить Кубу" – эта фраза является квинтэссенцией его бренда в мире. Важно отметить, что Кастро в начале своего пути в политику не пользовался технологиями PR, не рекламировал себя, не создавал себе какой-либо имидж. Он был самим собой на протяжении всего жизненного пути. Он привлекал на свою сторону людей своими идеями и неиссякаемой энергией. Эти качества вместе и составляют его индивидуальность, которая позволила ему стать одним из самых знаменитых политиков во всем мире.

Таким образом, отсутствие определенных индивидуальных особенностей, которые составляют харизму политического лидера, невозможно создать политический бренд. В этом его основное отличие от аналога в сфере бизнеса и маркетинга. Важно отметить, что человек в брендинге хоть и выступает своего рода "товаром", но он настолько специфичен, что технологии обычной рекламы продукта в данном случае не работают, несмотря на перенос этого понятия в политическую сферу из экономической. Главное, что есть в человеке, – это его идентичность, которая и составляет основу для создания личного бренда. Известный предприниматель Олег Тиньков в своей книге "Как стать бизнесменом" пишет: "Имидж – это твоё отражение", подчеркивая важность личностных факторов над механизмами PR. В любом случае брендбилдинг, не имеющий связи с реальностью, не может быть эффективен как таковой.

Л. Я. Венгринюк, асп., ПНУ ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ
sunset.0718@gmail.com

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Учені-теоретики, котрі досліджують проблеми історичної пам'яті, одностайні в тому, що її визначальною ознакою є умисність. Саме ця якість відрізняє історичну пам'ять від власне пам'яті. Інші характерні риси першої – штучне, цілеспрямоване формування й здатність до коригування. При цьому останнє є похідною (не)бажання суспільства знати історичну правду чи навпаки – перетворити її в абстракцію, небуття.

Історична пам'ять в її регіональному вимірі являє собою надзвичайно складний феномен суспільної свідомості, що входить як у сферу суспільної психології, так і в царину ідеології. Вона включає в себе як матеріальні залишки минулого, так і відповідні символи, міфи, історіографічні уявлення. Кожна історична спільнота, і регіональні спільноти тут не становлять винятку – це своєрідний мікрокосм, який існує в часі і просторі і на кожному етапі свого розвитку створює знакову систему, яку з більшим чи меншим успіхом розшифровують нащадки. Щільність і тривкість історичної

пам'яті залежить як від ступеня розвитку регіонального соціуму, так і від якості колективного самоусвідомлення, що формується суспільно-політичною думкою. У випадку прагнення суб'єктів, що формують історичну пам'ять, сконструювати та використовувати її з метою створення "потрібного" синтезу сучасного з минулим, йдеться про "політику пам'яті". Її основними параметрами виступають актуалізація, амбівалентність й амнезія. В інституційному вимірі, політика пам'яті трансформується під впливом зміни ідеології, політичного режиму, а це в свою чергу впливає на вписування індивідуальної пам'яті в матриці інституційні (державні). Зміна оціночних формулювань та ставлення щодо подій минулого з конкретною метою є сутнісною характеристикою інституційної версії пам'яті.

Інструментами політики пам'яті, крім Інституту національної пам'яті при Президенті України, є органи державного управління, що відповідають за гуманітарну сферу. Це Міністерство освіти і науки, Міністерство культури і туризму, Національна академія наук України і її дослідні інститути, Академія педагогічних наук. Вони у своїй діяльності повинні постійно мати на увазі доконечну потребу просвіти серед народу, створення відповідних освітніх програм, наукового дослідження проблем історичної пам'яті в галузі. Відповідно на регіональному рівні зазначені функції повинні виконувати їхні представництва на місцях (управління освіти і науки ОДА, управління культури і туризму ОДА і т. д.), а також відповідні управління органів місцевого самоврядування.

Окреслюючи напрями роботи останніх у царині політики пам'яті, можна констатувати, що лівова частка припадає на вшанування пам'ятних дат героїчного минулого України, а також на маркування місцевого простору. Останнє обумовлюється компетенцією цих органів, адже відповідно до ст. 37 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" підготовка і внесення на розгляд ради питань щодо найменування (перейменування) вулиць, провулків, проспектів, площ, парків, скверів, мостів та інших споруд, розташованих на території відповідного населеного пункту відноситься до самоврядних повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. У цьому контексті суттєвою проблемою інституційного наповнення політики пам'яті на місцевому рівні є топонімічна політика органів місцевого самоврядування. Відтак однією з її функцій є реалізація політики збереження пам'яті, за допомогою якої можна вирішувати ряд завдань, а саме: зберігати та популяризувати історію населеного пункту (міста, села, смт) і регіону як серед мешканців, так і гостей; виховувати підрастаюче покоління на конкретних прикладах гідних поваги і наслідування і т. д. Разом з цим, слід зауважити, що топонімічна політика як різновид політики пам'яті має чимало проблем у її змістовому наповненні і реалізації, а тому потребує прискіпливої уваги як дослідників, так і представників влади і громадянського суспільства на місцях.

Ще одним способом представлення політики пам'яті є музеї, що функціонують у регіоні. Найяскравіше проблема вибіркової простежується у втраті своєї ролі одними музеями і навпаки – заснуванням й активним функціонуванням інших.

Підсумовуючи зазначимо, що політика пам'яті є надзвичайно потужним засобом, який впливає на світосприйняття особи й громадянина, зумовлюючи високий мобілізаційний потенціал. Будучи феноменом, що торкається перш за все ірраціонального компоненту людської особистості, вона може поставати як консолідаційний елемент, так і дезінтеграційний, маючи навіть потенціал для розпалення ворожнечі всередині соціуму чи груп. Саме тому сучасні регіональні еліти України мусять зрозуміти, що політика пам'яті не повинна бути "грою з минулим" для досягнення власних цілей, а тим елементом, який об'єднає українське суспільство та сконструює етнонаціональну свідомість та місцевий патріотизм.

Г. Ю. Воробйова, студ., КНУТШ, Київ

МЕТАФОРА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ "УКРАЇНА"

Особливості політичного дискурсу в Україні зумовлені трансформаційним характером суспільних перетворень і демократизацією політичного життя. Саме тому незалежна Україна рухається до становлення дискурсивної демократії як джерела легітимності інститутів сучасного цивілізованого суспільства. Власне демократичний дискурс є метою сучасних маніпулятивних методик, що застосовуються на українському просторі, а політична метафора виступає дієвим та ефективним засобом його побудови. Основні риси риторики держави є елементами її образу на міжнародній арені.

Безперечно, українська історія свідчить про тяжкий шлях здобуття незалежності, постійну боротьбу за право народу на самовизначення. Але це негативно впливає на риторику української політики. Більше того, зі зміною політичної сили відбувається трансформація героїв нації. Наприклад, за часів В. Ющенка активно пропала діяльність Р. Шухевича та ОУН-УПА, що закінчилося з приходом до влади Партії Регіонів. Ці політичні сили, орієнтуючись на різні установки у свідомості електорату, використовували різні кардинально протилежні історичні постаті задля отримання підтримки власних дій.

Варто наголосити, що стара концептуальна кореляція "Україна – Малоросія" відкрито постає в духовній атмосфері початку століття, аби остаточно заперечити стереотипи та утвердити Україну як модерну націю. Заборона на назву "Україна" водночас означала й заборону визначеного нею державного поняття, тому така актуалізація концепту мала важливе значення, адже повертала у свідомість українства його найважливіші духовні коди. Дуже часто в журналістському підтексті України вживається "воскресла нація". Уперше про це використав С. Петлюри, який слова "українець" та "малорос" поставив у концептуальні антитези, де останнє постає "ознакою ренегатства і злочинства проти того народу, ім'я якого так зневажають і обкидають грязюкою [Петлюра С. Про "малоросів" // Рада. – 1906. – 15 жовт.]

Варто наголосити на наявності символічного концепту "Україна", який презентує державу на політичній арені. Як вже зазначалось, нашу державу найчастіше трактують як людину – бідну, кволу, соціально незахищену, проте здатну за певних умов до самостійних дій, чим обумовлюється набуття незалежності. Усвідомлення органічної потреби в притулку, захисті зумовлює продуктивність трактування України як дому, споруди; метафори будови вказують на стереотипне уявлення про незахищеність держави. Натомість непродуктивними є військова та механістична моделі, що свідчить про неагресивність як одну з рис українського менталітету [Пименова М. В. Концепт "Украина" (на матеріалі російських СМІ) // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2007. – Вып. 2 (22). – С. 52]. Політичний діалог України з питань євроінтеграції свідчить про малу ефективність політичної риторики через використання смислової конструкції "ображених".

Національний дискурс завжди втілювався в окремих дискусіях щодо національної ідеї, національної соборності, що передавались за допомогою окремих концептів: Україна, свобода, душа, віра тощо, які, безумовно, мали свої усталені національно-ментальні характеристики. Розглядати дані питання варто знаково-семіотично – прочитавши складну структуру через певні концепти як знаки чи коди, що виділяються не лише на зовнішньому рівні тексту, а й виокремлюються в його внутрішній структурі – духовно-етнічній, архетипній, символічній [Сидоренко Н. Національне "я" в традиції української періодики // Національна ідея та національна своєрідність у засобах масової інформації. – К., 1997. – С. 59].

Пильна увага до концепту пояснюється намаганням виокремити через це "узагальнене мисленнєве утворення" історично зумовлені національно-ментальні проблемні колізії, які порушувала українська публіцистика на різних етапах розвитку національної преси, а саме: "Малоросія", "Україна під Росією", "Україна автономна", "Відроджена Україна", що свідчить про те що взаємовідносини України з іншими державами сприймаються як конфронтаційні, де одна зі сторін займає оборонну позицію, інша – завойовницьку.

А. Д. Гегер, магістрант, ЛНТУ, Луцьк
annageger@gmail.com

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

*Кожен хоче, щоб його інформували чесно, неупереджено, правдиво –
і в повній відповідності до його поглядів.*
Гілберт Честертон

У найбільш загальному значенні інформація – це комунікація та зв'язок, в процесі якого усувається невизначеність. Вона також забезпечує можливість контролю над ентропією, тобто мірою безладу системи. Інформація це фундаментальна властивість матерії, але реалізуватись

вона може лише у фізичному середовищі. Саме від характеру середовища, ступеня його лояльності або критичності та носія залежить успішність реалізації інформаційного повідомлення. Тому становлення інформаційного суспільства, як суспільства постіндустріального, вимагає на лише зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах, але, головним чином, відповідного рівня громадської свідомості та самосвідомості.

Проектуючи на прикладний рівень, інформація забезпечує створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення суспільних потреб щодо інформаційних продуктів і послуг. Разом з тим в сучасній політичній практиці особливого значення набуває тенденція становлення інформаційного суспільства, як однієї із основ демократії. Концепція інформаційного суспільства набула значного поширення в Україні услід за їх поширенням у світі [*Губерський Л. В., Камінський Є. Є., Макаренко Є. А. та ін.* Інформаційна політика України: європейський контекст : монографія. – К., 2007]. Наразі інформаційне суспільство трактується як соціокультурне явище, а сам термін використовується як синонім поняття "інформаційні технології", проте концепція "інформаційного суспільства", і до сьогодні, не отримала глибокого осмислення і адаптації під українські реалії. Отже стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні залишилася невизначеною. Більше того, практика реалізації політичних рішень щодо побудови інформаційного суспільства та інформатизації України також є суперечливою, ситуативною та неефективною [Там само]. Можна простежити тенденцію диверсифікації аудиторії, формування нових моделей інформаційного споживання, соціальної та політичної активності тощо. Водночас спостерігається і ряд негативних явищ і процесів, що гальмують розвиток інформаційного суспільства. Це зокрема низькі темпи розвитку, відсутність системної, багаторівневої, нормативно підкріпленої, стратегії державної політики в інформаційно-комунікаційній сфері, дефіцит кваліфікованих кадрів, внаслідок відтоку талановитої молоді у комерційні структури та у орієнтований на експорт бізнес розробки програмного забезпечення. Інформаційна політика визначає закони функціонування інформаційної сфери. Коли ефективно працює система ЗМІ, це сприяє швидкому формуванню еліт, активному обговоренню нових проектів, сприяттню прозорості влади. Невідомною умовою взаємодії влади і суспільства є адекватне функціонування комунікації. Інформаційне суспільство дає змогу задовольняти ці типи вимог.

Демократія є щоденним процесом відстоювання власних прав з боку громадян. Проте як демократичні так і недемократичні уряди, намагаються приховати не вигідну для них інформацію. Аксиома відкритості влади є єдиною відповіддю на нові можливості інформаційних технологій з управління масовою свідомістю з боку влади. Ця антитеза маніпулюванню захищає населення від можливих негативних наслідків [*Лайон Д.* Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії // Сучасна зарубіжна со-

ціальна філософія. – К., 1996]. Концентрація влади гальмується завдяки прозорості й відкритості її дій. Це стає одним із варіантів контролю з боку громадськості, тобто відбувається перерозподіл влади, хоча б і на інформаційному рівні. Але оскільки інформаційний рівень легко перетворюється у владний, то статус прозорості й відкритості набуває нового значення. Нова роль політтехнологів – це теж прояв нових типів функціонування влади і населення в інформаційному суспільстві. Політтехнолог "адаптує" політика до "смаків електорату", тоді як в минулому, навпаки, суспільство мало "адаптуватися" до монарха. Сьогодні політики, намагаючись досягти перемоги в світі реальності, звертаються до інформаційного чи віртуального світів. Це пов'язано також з тим, що більшість громадян орієнтуються на інформацію, що породжується ЗМІ. Рішення виборця здійснюються виключно на підставі інформаційного контексту.

Відповідно виникає взаємовплив закономірностей у системі "віртуальний світ – інформаційний світ – реальність" [Лочепцов Г. Г., Чукут С. А. Інформаційна політика : навчальний посібник. – 2-ге вид., стер. – К., 2008]. На рівні взаємодії "віртуальний світ – інформаційний світ" реалізується феномен вибіркового сприйняття. З інформаційного потоку людина сприймає лише те, що не суперечить її уявленням, відкидаючи те, що вступає з ними у протиріччя. На рівні "інформаційний світ – реальність" з виборчого процесу проєктують виключно перегони, де немає звертання до суттєвих програмних речей, а головним стають рейтинги. Таким чином досягнення перемоги на віртуальному рівні дає суттєві переваги на інформаційному рівні. Домінування на інформаційному рівні дає переваги в просторі реальності.

Загалом політична сфера намагається контролювати як віртуальний, так і інформаційні світи, щоб у день голосування програмовано отримати контроль на рівні реального світу. Також виникає загроза формування та реалізації на тлі невизначеності та амбівалентності суспільних настроїв так званої квазіінформації. Разом з цим інформаційне суспільство є відкритим, воно забезпечує можливість відстоювати свої погляди не лише на керівному рівні, воно також пропонує механізми реалізації політичної та громадянської волі суспільства. А отже, інформаційне суспільство забезпечує новий тип інструментарію для вирішення соціальних, політичних, економічних завдань виключно в інтелектуально-інформаційному просторі.

В. Голубчук, асп., КНУТШ, Київ
Tio19@ukr.net

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

На потреби соціального сектора уряд направив 19 млрд ф. ст. додаткових інвестицій. Увага лейбористів до післябов'язкової освіти пояснюється їх прихильністю до ідеї "освіти протягом всього життя". Для

студентів з низьким рівнем доходів було встановлено "Допомогу по обслуговуванню навчання". Проте, одночасно, уряд прийняв рекомендацію комітету Дірінга і збільшив плату за навчання в університетах до 1 тис. ф. ст. на рік. Крім того, було проголошено відміну так званого "відбору за здібностями", хоча це нововведення мало і негативний результат: одночасно була скасована схема "Дотаційних місць", яка дозволяла обдарованим дітям з бідних сімей навчатися у елітних приватних школах. Проте, діти з бідних міських кварталів не залишилися поза увагою уряду. Для них був введений "План дій для міських районів" і "Висока якість освіти у містах". Щодо розвитку освіти в регіонах, то уряд запровадив програму "Зон освітньої дії". Політика нових лейбористів щодо "гнучкості і різноманітності" в сфері освіти проявилася в тому, що на 2002 рік у Британії існувало 13 різних типів шкіл.

Тенденція прихильності уряду до неоліберальної концепції розвитку державного сектору: 1) проведено часткову приватизацію системи шкільної освіти (школи з низьким рівнем освітніх результатів передавалися менеджерам приватних компаній); 2) відбулося активне залучення приватного капіталу у будівництво, ремонт і реставрацію шкіл по всій країні завдяки програмі "Приватна фінансова ініціатива".

Високі освітні результати залежать від якості викладання. Враховуючи, що професія вчителя у Британії є низькооплачуваною, лейбористи підвищили зарплатні педагогам, ввели "плату за результатами" навчання", а також посаду "найкращих вчителів". Слід відмітити, що "плата за результатами" є одним з найбільш суперечливих нововведень уряду в галузі освіти, що отримала шалений спротив профспілок.

В цілому соціальні реформи лейбористів у сфері освіти є одними з найбільш послідовних і вдалих з огляду на результати.

М. В. Гриньків, здобувач, КНУТШ, Київ
grinkivmaria@gmail.com

РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ РОСІЇ (на прикладі РПЦ)

На початку ХХ ст., в Російській Федерації відбуваються радикальні зміни соціально-економічній, політичній, культурній сферах суспільного життя. Процеси демократичних реформ в державі та трансформації суспільної свідомості в Росії не могли не торкатись релігійної сфери життя суспільства. Тоді ж, відбувається відродження релігії в суспільстві та назріває необхідність кардинальних змін у сфері державно-церковних відносин.

У конфесійному просторі РФ історично складають три традиційні віросповідання: православ'я, іслам та протестанти. Вагоме місце в соціально-політичних процесах має РПЦ, на другому місці іслам. Цікаво, що ще з середини 90-х років РПЦ все наполегливіше намагається розширити свою сферу діяльності в різних аспектах функціонування держави. Відносини між РПЦ МП і державою на законодавчому рівні були закріплені в Конституції Російської Федерації, а також у федеральному законі "Про

свободу совісті й про релігійні об'єднання" 1997 р., в якому наголошується про "особливу роль православ'я в історії Росії, у становленні та розвитку її духовності і культури". В цілому, у вищезгаданому федеральному законі закріплювалися положення Конституції Російської Федерації про право кожного на свободу совісті і свободу віросповідання, підставами для цих положень є те, що відповідно до Конституції, Росія є світською державою. Цей принцип означає, що в Росії церква відділена від держави і незалежна від неї. Тим не менш, безпідставно було б вважати, що релігії ніяким чином не впливають на політичне та економічне життя Росії і не мають жодного впливу на російське суспільство.

З 1995 р. до 2006 р. РПЦ у відстоюванні своїх інтересів зуміла домогтися багатьох переваг: ієрархи встановили постійні канали зв'язку з різними владними структурами. На федеральному і регіональному рівні, функціонують механізми фінансування церкви, в яких прямо чи опосередковано бере участь влада. Інтереси РПЦ захищають МЗС, МВС, ФСБ та інші федеральні відомства, церква в різних формах присутня в житті армії, школи, установ МВС, охорони здоров'я і тощо [Религия и конфликт / под ред. А. Малащенко и С. Филатова. – М., 2007].

Про важливу роль і місце РПЦ в політичних процесах свідчить також антисектантська кампанія, котра була розгорнута низкою громадських і політичних організацій, РПЦ і ЗМІ в 1994–1999 рр. Внаслідок згаданої кампанії, владні органи поступово втрачають контакти з "сектантами". Однак цей тиск не був настільки сильним, щоб всерйоз перешкодити розвиватися дійсно перспективним релігійним рухам [Філатов С. Післямова. Релігія в пострадянській Росії: <http://www.keston.org.uk/encyclo/23%20Posleslovie.html>]. Важливим для становища релігійних організацій в суспільстві, але майже не поміченим громадськістю був також наказ про нову концепцію національної безпеки, підписаний прем'єром Путіним 10 січня 2000 р. Він містив положення про духовну безпеку, в якому наголошувалось на "негативному впливі" іноземних місіонерів [Лоуренс Ю. Проблемы свободы религии в современной России // Религия и общество: Очерки религиозной жизни современной России / отв. ред. и сост. С. Филатов. – М. ; СПб., 2002. – С. 29]. Цей указ послужив основою не тільки для "виштовхування" іноземних священнослужителів з Росії, але і для відновлення систематичного контролю над діяльністю релігійних меншин. "Духовна безпека" стає предметом постійної стурбованості посадовців, політиків та ієрархів РПЦ найвищого рівня [Религия и конфликт].

Положення поступово почало змінюватися після 2000 р. Вміру зближення влади з РПЦ та ісламськими духовними управліннями росло відчуження між владою і основними протестантськими деномінаціями [Там же]. До 2006 р. по відношенню до протестантів міцно закріпилося визначення "нетрадиційні". Традиційними вважаються такі релігійні організації, котрі формують "російську цивілізацію". Всі російські протестанти незалежно від ступеня громадянської активності в принциповому плані поділяють європейські політичні цінності, вважають себе представниками європейської цивілізації та не визнають існування такого феномену, як "російська цивілізація".

Слід згадати, що в серпні 2007 року резонанс у суспільстві та ЗМІ викликав так званий "лист академіків". Десять академіків РАН, звернулися з відкритим листом до президента країни, в якій висловили серйозне занепокоєння у зв'язку із зростаючою клерикалізацією російського суспільства і активним проникненням церкви в усі сфери громадського життя, в тому числі в систему державної освіти. Та незважаючи на це, в 2010 році Міністерство освіти і науки Російської Федерації включило в шкільну програму предмет "Основи релігійних культур і світської етики" в якості федерального компонента спочатку експериментально в 19 регіонах Росії, а при успішному перебігу експерименту – у всіх регіонах з 2012 року.

Окрім наведених вище прикладів взаємовідносин між РПЦ та владою, доречно згадати про надання підтримки на виборах провладним політичним силам з боку РПЦ та традиційних ісламських релігійних організацій (Рада муфтіїв Росії, Центральне духовне управління мусульман Росії і Координаційна рада муфтіїв Північного Кавказу) [Там же].

Очевидно, що сучасна ситуація у сфері свободи совісті склалася під впливом ряду взаємозалежних і взаємопроникаючих факторів, серед яких: наукова не розробленість проблеми; політичні інтереси влади; економічні інтереси релігійних конфесій [Бурьянов С. А., Мозговой С. Цели и методы религиозной политики: http://religion.ng.ru/caesar/2001-10-24/6_methods.html].

Релігія в сучасному російському суспільстві, передусім, православ'я, в особі РПЦ МП, починає займати все більш важливе місце. Її діяльність охоплює широкий спектр суспільних відносин: духовних, культурних, правових, економічних і політичних.

М. С. Гурицька, доц., ГІ НАУ, Київ
racta@ukr.net

ЗМІ ТА ПОЛІТИЧНА ВЛАДА

Сучасне українське суспільство характеризується зростаючим впливом комунікаційних процесів. Збирання, поширення, отримання і розуміння інформації відіграють значну роль в сучасній політиці, а використання комунікаційних каналів та інформаційних технологій стало невід'ємною частиною політичних кампаній в Україні. В нашій країні поки що мало відомі нові технології інтерактивних електронних каналів та Інтернет, тому основу публічного політичного дискурсу формують традиційні засоби масової інформації – телебачення, радіо і преса.

Прорив у галузі високотехнологічних засобів зв'язку, комп'ютерних технологій, поява інтерактивних електронних систем та Інтернет привели до трансформації поля політичної влади, яка змістилася від інститутів примусу до сфери високотехнологічних комунікацій.

ЗМІ образно називають "четвертою владою" в суспільстві. Вони формують громадську думку й лінію поведінки окремих груп населення, відстоюють соціальні інтереси.

Історії відомо немало ситуацій, коли під безпосереднім впливом поширеної ЗМІ інформації (дезінформації) владні структури, відповідальні посадові особи змінювали свою позицію, приймали серйозні політичні рішення. Але поширенішим і значущішим є їх опосередкований вплив на погляди, настрої, переконання широкого загалу громадян, на формування громадської думки.

Громадська думка – відображення ставлення народу (в цілому або окремих спільнот) до влади, її діяльності, політики.

Характер, спрямованість громадської думки можуть бути неоднозначними. Уявлення, що громадська думка і ЗМІ, які відіграють вагому роль у її формуванні, повинні обов'язково мати антивладну, антиурядову спрямованість, опозиційний характер, надто спрощені. Адже непоодинокі випадки, коли інтереси, дії, кроки влади і народу збігаються.

У сучасному світі засоби масової інформації мають політичну владу. Це влада створювати події, іменувати, називати, інтерпретувати факти політичної реальності. Величезне зростання значення ЗМІ в сучасному суспільстві очевидне для всіх. Преса, телебачення, радіо, система Інтернет істотно впливають на всі сфери життя людини.

ЗМІ мають інституціональну владу. Це влада акумульованих сил політичної реальності. Інститут ЗМІ – точка зосередження величезних масивів інформації, знань про світ. ЗМІ збирають, тиражують і розповсюджують інформацію на масову аудиторію, діяльність журналістів захищена законодавством України та різними міжнародними організаціями.

Впливаючи на владу, формування громадської думки, ЗМІ є важливим інструментом соціального управління, їхня роль особливо залежить від умов діяльності – існуючого політичного режиму.

Одним з найважливіших завдань Української держави після проголошення її незалежності стало формування і забезпечення демократичних засад діяльності ЗМІ.

Конституція України, інші законодавчі акти багато уваги приділяють цим проблемам. Зокрема, ст. 34 Конституції України проголошує: "Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір". У Законі "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" це правило окреслено дещо повніше: "право кожного громадянина вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію".

У реалізації свободи слова, у набутті засобами масової інформації належного їм статусу вагому роль відіграє подолання державно-партійної монополії. Законодавство значно розширило коло осіб, які мають право на заснування ЗМІ. А законодавчі обмеження спрямовані проти їх монополізації. Всі ці зміни закладають засади їх організаційної, певною мірою матеріальної, незалежності, права на власний розсуд визначати, яку інформацію слід продукувати та транслювати.

ПРОВЕДЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ КОНФЛІКТІВ

Аналіз сучасної наукової літератури показав, що, незважаючи на збільшення зацікавленості щодо різноманітних аспектів політичного прогнозування, проблеми теоретико-методологічних принципів складання й інструментів розробки політичних прогнозів вивчені недостатньо. Спостерігається фактично повна відсутність досліджень механізму політичного прогнозування з політологічної точки зору.

Політичним прогнозуванням займаються не через "любов до мистецтва", а в силу практичної потреби в управлінні будь-якою сферою соціального життя. Прораховування можливих сценаріїв майбутнього політичного розвитку знижує рівень помилок, дозволяє вчасно вжити заходів, необхідних для успішного подальшого розвитку. Загальнонаукові вимоги, які пред'являються до будь-яких прогнозів, у тому числі й до політичних – це теоретична й емпірична обґрунтованість, системність, адекватність, комплексність, верифікуємість.

Загальна логічна послідовність основних операцій розробки політичного прогнозу зводиться до наступних основних етапів:

- підготовчий етап: а) вибір мети й сфери прогнозу; б) визначення просторового діапазону; в) визначення способу збору інформаційних даних;
- інкубаційний етап: а) визначення можливостей для збору інформації; б) уточнення й конкретизація мети прогнозу; в) обмірковування можливих методик і прийомів прогнозування; г) визначення методів і процедур складання прогнозу;
- оперативний етап: а) збір інформаційних даних; б) застосування встановлених методів; в) пошук додаткових даних; г) формулювання кінцевих висновків; д) складання варіантів прогнозу;
- реалізаційний етап: а) остаточна орієнтація мети прогнозу; б) вибір бажаних висновків і варіантів серед ймовірних і можливих; в) рекомендація умов реалізації бажаних пропозицій; г) рекомендація способів забезпечення реалізації умов.

Актуальність застосування вище наведеного механізму до прогнозування політичних конфліктів обумовлена зростанням їх кількості в різних регіонах світу (у період з 1946 по 2000-ні рр. близько 200 регіональних конфліктів, за останні 3 роки – у Тунісі, Єгипті, Лівії, Сирії).

Прогнозування політичного конфлікту ставить перед собою наступні завдання:

- визначити можливість виникнення конфлікту з упередженням у часі;
- виявити варіанти розвитку конфлікту;
- визначити можливі варіанти поведінки учасників конфлікту;
- визначити можливі шляхи вирішення конфлікту.

До завдання прогнозу не входить одержання відповіді на питання "що буде?", він відповідає на запитання: "що буде, якщо будуть мати місце певні обставини".

У тому випадку, коли конфлікт розвився й набув власну політичну, а часом і військово-політичну динаміку, прогнозується вже хід його розвитку й можливі перспективи його реалізації й вирішення. Конфлікт має наступні характеристики:

- політичний або військово-політичний;
- контрольований або неконтрольований;
- локалізований як внутрішній або обтяжений зовнішнім втручанням;
- наявність зовнішніх сил, котрі діють як зі знаком "плюс", або зі знаком "мінус";
- диференціація внутрішніх сил на помірних та радикалів, динаміка зміни їхнього впливу;
- співвідношення збройних сил, потенціал мобілізації, можливість військової підтримки (поставки зброї);
- особливості національної психології (стійкість, жертвовність, рівень організації) [Арцибасов І. Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия. — М., 2002. — С. 95].

Особливостями прогнозування етнополітичних конфліктів є необхідність відстеження деякі важливих специфічних процесів:

- динаміка співвідношення різних етнічних груп як у цілому по країні, так і в місцях компактного проживання національних меншин;
- демографічні тенденції серед різних етнічних груп;
- міграційні потоки етнічних груп;
- динаміка представництва етнічних груп в економіці, політиці;
- динаміка мовної ситуації, тобто використання й поширеність мови етнічних меншин, випуск газет, радіо й телепрограм;
- динаміка змішаних шлюбів;
- динаміка освітніх і культурних процесів;
- динаміка злочинів на етнічному ґрунті.

Ситуація, коли за основними показниками економічного, політичного й культурного впливу розрив між основними етнічними групами збільшується, то створюється об'єктивна передумова для загострення міжетнічних відносин. Непрямими показниками очікуваного загострення є: прагнення етнічних меншин до відокремлення, зменшення змішаних шлюбів, звуження ареалу змішаного розселення, важливо також звертати увагу на тон преси.

Влада може вибрати одну із трьох моделей поведінки: 1) ігнорування конфлікту, даючи йому можливість жевріти й самовідновлятися; 2) уникати чіткої публічної оцінки його природи; 3) брати активну участь у врегулюванні конфлікту.

Отже можна зробити висновок, що прогнозування безпосередньо пов'язане з політичним плануванням і управлінням як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Прогноз може самоспростовуватися або, навпаки, самоздійснюватися. Цінність прогнозу залежить від суворого дотримання основних вимог, що висувуються до прогнозування й правильного, системного використання наукових методів і технік дослідження.

**ПЕРЕДВИБОРЧА КАМПАНІЯ 2012:
"ОРГАНІЗОВАНА ВІЙНА" ЧОРНОГО ПІАРУ
ЧИ ВТРАТА ЗДАТНОСТІ ДО ПРОЗОРОЇ КОНКУРЕНЦІЇ**

Кожна передвиборча кампанія починається зі звинувачень в сторону провласної більшості. В Україні це явище стало цілком нормальним. "Меншість" завжди обіцяє перемоги "більшість" і терміново покращити рівень життя народу. "Більшість", в свою чергу, не втомлюється вказувати на недоліки "меншості", демонструючи свої переваги та спираючись на презумпцію маленьких, але конкретних справ. Парламентські вибори в Україні 2012 – не стали виключенням. Передвиборчу кампанію вже охрестили найбруднішою, за всі роки незалежності. Що це: втрата компетентності та професійної якості політиків та осіб, що займаються їх піаром, чи навмисна боротьба, головною зброєю якої виявився Чорний піар?

Актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що передвиборча кампанія в Україні не припиняє своєї діяльності ні на хвилину. Вибори у нас проходять занадто часто, і навіть, коли їх немає – політики не припиняють весь час займатись агітацією. Вибори 2012 року завершилися недавно, досі йдуть дослідження з приводу прозорості як самого процесу вибору, так і процесу агітації. До того ж, Верховна Рада досі не запрацювала і зберігається ймовірність дострокових перевиборів.

Теоретичні аспекти використання піару можна розглянути, вивчивши праці таких авторів як: Почепцов, Чуміков, Кара-Мурза, Мальцева і т. д. Але звісно, тема має більш практичну направленість, тому конкретні випадки використання Чорного піару в Україні можна знайти, вивчивши різноманітні новосні програми, інтернет-портали, політичні газети, результати соц. опитувань, статистику.

Чорний піар – це використання непрозорих технологій, з метою дискредитації конкурента. Власне, на пострадянському просторі це поняття не використовувалось досить довгий час. Біля 10 років тому, в Україні почали використовувати це словосполучення. Але те, що чого США йшло біля 100 років – ми наздогнали занадто швидко. Останні вибори проходили за змішаною системою. Найбільше "чорних" технологій використали мажоритарщики. Варто лише поглянути на статистику. За даними громадської організації "Опора", під час передвиборчої кампанії – було зафіксовано 457 випадків чорного піару. Масштаби провокацій – безмежні. Це і нічні дзвінки, в якому спеціально навчена людина закликає проголосувати за конкурента. Звісно, це викликає зворотну реакцію. Це і графіті, якими можуть розмалювати скло на новенькому автомобілі, що містить заклик проголосувати за того чи іншого кандидата. Це і провокаційні листівки, з вигаданими скандальними поглядами політичного опонента. Це і звичайне пошкодження чужих білбордів. Основна тенденція проявляється у тому, що Чорний піар знайшов своє втілення в Інтернеті. Туди зливаються компромати, провокації та відверті плітки.

Навіть в Конституції у нас прописаний той факт, що кожен може агітувати або за себе, або проти опонента. Щодо неправдивих свідчень – у нас немає досконалої законодавчої бази. Ще нікого не засудили за Чорний піар. А значить – бояться нічого.

Для прикладу можна привести найцікавіші випадки використання Чорного піару. Першою згадаємо Тетяну Чорновіл. Це кандидат-мажоритарщик у м. Львів. В газетах періодично з'являлись статті, які демонстрували довідки про те, що Чорновіл є психічно хворою. Вулицями розповсюджувались листівки з молитвою: "... що вбереже нас від нечистого, який вселився у Тетяну Чорновіл". У Київській області, Олег Кищук зняв свою кандидатуру на користь єдиного кандидата від опозиції Павла Різаненка. Але, начебто від його імені (Кищука), весь час з'являлись білборди, в яких Кищук закликав не голосувати за Різаненка. В газетах з'являлись статті, що Різаненко – шпигун ФСБ. В Одесі розповсюджували листівки, які напряду перегукувались з популярним телесеріалом "Бригада": "Бодзлан рвётся к власти". На Житомирщині влаштовували акції, приносили під штаб НУ-НС багнюку і вигуквали: "Житомирщина без багнюки". По Львову були розміщені білборди: "Жодного голосу Партії Регіонів". Регіони подавали до суду, але програли. Там же була підірвана палатка "Батьківщини". У Луцьку – розповсюджувались чутки, що кандидат Голева – трансфестит. В Одесі за себе голосувати закликав Дарт Вейдер. А про Петра Симоненка пишуть в газетах, що для нього, на спеціальних машинах, возять дівчат легкої поведінки.

Звісно, у набридлих нам телевізійних роликах – також маніпулювали нашою свідомістю. Партія регіонів завжди показувала у чорно-білому кольорі все, що було до їх правління та у кольоровому- рекламували себе. Батьківщина теж полюбляла цей спосіб, не забуваючи давити на емоційний фон. Варто лише згадати той ролик, де стареньку бабусю виганяють с дому, вона бере з собою лише кішку і на її очах цю хату валять. Партія регіонів закликає не голосувати за В. Кличко. А Тимошенко записує звернення, що вона не покине в біді українців і буде боротись, доки в неї вистачить сил. Все це апеляція до емоцій.

Кумедні речі, які теж мали відношення до Чорного піару – масово пересувались мережею Інтернет. Це славнозвісна листівка, на якій зображена бабуся, яка ". переписала хату на kota, коли дізналась, що онук голосував за Партію Регіонів". Також не можна забути альтернативний варіант реклами Королевської, у якої "є мрія". Під те ж звукове супроводження з голосом Наталі Королевської відеоряд демонстрував дівчинку Самару, зі славнозвісного фільму жахів "Дзвінок".

Отже, з вищесказаного можна зробити висновок, що виборча кампанія 2012 перевершила всі сподівання з рівня використання чорного піару. Безумовно, це навмисне використання. Дискредитація політичного опонента діє значно ефективніше, ніж "біле" інформування про переваги того, чи іншого політика. Давно відомо те, що в Україні підданська політична культура. І здебільше, у нас голосують "проти когось", а не "за". Тому на теренах нашої держави – Чорний піар є ефективним, хоча і брудним способом агітації.

Г. О. Заболотня, здобувач, ДНУ, Донецьк

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ДИСКУРСУ ВЛАДИ
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ:
АНАЛІЗ МЕДІАПОЛІТИКИ У ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Політичні пр. оцеси сучасної України являють собою боротьбу політичних дискурсів за означення соціальної реальності, в якій спостерігається змагання медіастратегій політичних акторів, які намагаються на-в'язати власне бачення та оцінку соціально-політичних та явищ у вигідному для них світлі. За таких умов дослідження маніпулятивної складової в межах теорії політичної комунікації набуває особливого значення. Наукові розвідки відбуваються із залученням знання із суміжних наук, покликаних досліджувати владу як комунікацію, зокрема, теорія дискурсу, критичний дискурс-аналіз, політична лінгвістика тощо. У світовій науці маніпулятивна складова політичної комунікації залежно від акценту на політичних, ідеологічних, культурних та управлінських аспектах впливу на суспільство досліджується у таких основних напрямках: у рамках неомарксистського підходу – вивчення символічних значень повідомлень політичної комунікації відповідно до грамшіванської концепції політичної гегемонії; дослідниками комунікації (Г. Лассуел, Ю. Габермас), дискурсу (Р. Водак, Т. ван Дейк, П. Серіо), представниками структуралізму (Ф. де Соссюр), постструктуралізму (Р. Барт, Ж. Дерріда, Ю. Крістева,), а також дослідниками семіотики (К. Леві-Строс, Ж. Ліотар, Ж. Лакан). Важливий внесок у теоретико-методологічну розробку цих аспектів зробили такі російські науковці, як І. Ільїн, В. Герасимов, Н. Пономарьов, В. Дем'янков, О. Русакова та інші. Сьогодні українські науковці все частіше звертаються до проблеми політичної комунікації, зокрема у вивченні її впливу на демократичні перетворення в Україні та становлення громадського суспільства, а саме В. Бебик, Д. Видрін, В. Горбатенко А. Чічановський, Г. Почепцов, І. Слісаренко, Ф. Бацевич та К. Серажим. Особливо треба відмітити дисертаційну роботу С. Демченка [Демченко С. В. Медіаполітична система в сучасній Україні (інтегрована комунікаційна модель): автореф. дис. ... канд. політ. наук. – Дніпропетровськ, 2004], присвячену дослідженню медіаполітичної системи та її ролі у становленні "керованої демократії" в Україні.

Процеси трансформації, що тривають в Україні та супроводжуються перманентними реформами суспільно-політичних інститутів, зумовили ослаблення легітимності влади. З огляду на це зростає роль легітимації у вигляді сукупності комунікативних стратегій, які реалізуються безпосередньо у політичному дискурсі. Саме він фактично є полем боротьби за надання соціальному світу певних значень та оцінок, введення у фокус необхідних соціально-політичних процесів, явищ, проектів та цінностей (реформи, Голодомор, демократія). Автор ставить за необхідне дослідити особливості медіа-легітимації влади шляхом аналізу маніпулятивних стратегій та тактик владного дискурсу. Зокрема, предметом дослі-

дження постає медіаполітика регіональних органів влади як інструмент відтворення сучасного політичного дискурсу України.

Актуальність дослідження відтворення політичного дискурсу на регіональному рівні доводить традиційна практика аналізу результатів виборів в Україні у регіональному зрізі. Так, однією із основних тем аналізу підсумків виборчої кампанії до Верховної Ради 2012 року були "успіхи" правлячої Партії Регіонів у областях із традиційно високим рівнем підтримки у порівнянні із результатами 2007 року. Особливе значення категорії "регіон" для тлумачення реалізації владного дискурсу у даному випадку пояснюється принципами здійснення регіональної політики, та, зокрема, особливостями політичного та соціокультурного виміру самого регіону. В політичній системі України центральне місце серед регіональних політичних суб'єктів займає голова обласної державної адміністрації, який, з огляду на природу своєї посади, є елементом "президентської вертикалі" та уособлює "руки та очі" Президента у регіоні. Тож, з урахуванням, особистісного фактору, який домінує у сучасному комунікативному середовищі, діяльність голови ОДА відіграє важливу роль у відтворенні та легітимізації Президентської влади та збереженні існуючого політичного режиму. Цю тезу підтверджує також увага вітчизняних дослідників та складення у цьому зв'язку рейтингу губернаторів відповідно до результатів виборів до ВРУ 2012 році [Ведерникова Ірина. Губернатори. Ставки на вилет // Зеркало недели. – 2012. – № 44. – С. 1–2].

Елементами реалізації медіаполітики регіональних органів влади виступають комунікативні проекти з відтворення владного (президентського) дискурсу, а також стратегія позиціонування губернатора. Відтак, регіональна медіаполітика являє собою спектр різноманітних заходів, спрямований на керування процесами політичної комунікації, створення "порядку денного", шляхом введення у фокус певних політичних явищ й проектів та формування у населення ставлення до них. Реалізація комунікативних проектів на рівні голови регіону здійснюється шляхом створення позитивних інформаційних приводів, які привертають увагу ЗМК, що має на меті поширення інформації про політичні проблеми, конкретні шляхи їх подолання та успіхи. Потік структурованих політичних подій з метою досягнення сприятливих відгуків у ЗМІ акумулює основні тренди, політичні концепти, фрейми, міфи, кліше та цінності і оформлює соціально-політичну картину суспільства, уособлюючи маніпулятивну природу політичного дискурсу.

Роль голови ОДА у відтворенні та легітимізації Президентської влади та правлячої партії на регіональному рівні можна розглянути на прикладі передвиборчої кампанії Партії Регіонів до Верховної Ради 2012 року у Донецькій області. Одним із тренд-вортерів, що уособлюють Президентський дискурс Віктора Януковича, є "реформа". Напередодні парламентських виборів потужним потенціалом для створення позитивних інформоводів володіли заходи з реалізації медичної та мовної реформи. Зокрема, заходи з втілення реформи системи охорони здоров'я стали джерелом багатьох інформаційних кампаній. Вручення губернатором нових автомобілів швидкої допомоги та відкриття перинатальних центрів актив-

но транслявалися загальнонаціональними та регіональними ЗМІ. Як резонансна суспільна подія було висвітлено ЗМІ підписання Президентом Закону "Про засади державної мовної політики" 8 серпня 2012 року, "цінність та позитивне значення" якого було втілено у "мітингу на підтримку" закону, який відбувся за участю голови ОДА та ключових представників управлінської еліти регіону. Також велике значення для легітимації правлячого режиму мали дискурсні практики голови регіону із трансляції результатів реалізації "соціальних ініціатив" Президента в регіоні, широка трансляція у ЗМІ яких, також стала елементом медіа легітимації президентської влади та правлячої партії. Показником ефективності комунікативних стратегій регіональних органів влади напередодні Парламентських виборів може бути той факт, що Донецька область стала єдиною, де кандидати від Партії регіонів перемогли в усіх мажоритарних округах.

Таким чином, подальше дослідження медіаполітики регіональних органів влади як інструменту відтворення сучасного політичного дискурсу України має особливе значення, бо дозволяє з'ясувати вплив маніпулятивних технологій на сучасні політичні трансформації українського суспільства та перспективи й наслідки подальшої медіатизації політичного в Україні.

*І. І. Іванова, студ., КНУТШ, Київ
ilos9@ukr.net*

ПОНЯТТЯ "ПОЛІТИЧНОЇ АПАТІЇ" В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Розвиток демократії та громадянського суспільства, політична свобода, закріплення та визнання на світовому рівні прав громадян на участь у виборах та різноманітних політичних організаціях тощо, здавалося б, мали стимулювати перманентну інтенсифікацію політичної активності громадян, зростання їхнього інтересу до політичної сфери. Проте, як свідчить досвід багатьох демократичних країн, часто спостерігається прямо протилежна тенденція. Політична апатія як втрата інтересу до політики, незацікавленість у політичній діяльності, політична неучасть нині стає тенденційним явищем і, більше того, набуває симптоматичного характеру.

Тому постає питання щодо комплексного вивчення феномену політичної апатії: його витоків, причин появи та детермінант, що дасть змогу визначати особливості політичної участі, яка характерна для демократичних країн з різними політичними традиціями.

Ступінь наукової розробки проблеми політичної апатії залишається на сучасному етапі малодослідженим, особливо на теренах пострадянського простору. Якщо у зарубіжних, зокрема, англо-саксонських країнах проводяться дослідження з даної теми, зокрема можна назвати таких дослідників, як Т. Делюка, Н. Еліасоф, Г. Маркузе, Ч. Р. Міллз тощо, то на пострадянському просторі окремі комплексні роботи, присвячені вивченню політичної апатії відсутні. Політична апатія, як правило, розглядається у фавбулі вивчення політичної участі, політичної поведінки, політичної пасивності, абсентеїзму. Серед російських вчених, які прямо чи побічно торкалися

даної проблематики, можна назвати Т. Кутковець, І. Клямкіна, В. Федотову. У вітчизняній літературі дана тема є не розробленою.

Дефініція апатії ґрунтується на розумінні її як політичної пасивності громадян. Саме про таку апатію пишуть Т. ДеЛюка у праці "Two faces of political apathy", Г. Маркузе у роботі "Одномірна людина", Ч. Р. Міллс у праці "White Collar", російська дослідниця В. Федотова у статті "Політична апатія на Заході та в Росії" тощо.

Зокрема, Т. ДеЛюка розглядає політичну апатію як індіферентність громадян, яка протиставляється традиціям демократії та політичної участі американського суспільства. З огляду на це, дослідник визначає політичну апатію як форму неучасті громадян у політиці, яка має дві сторони: перша сторона включає свідому неучасть у політичному житті суспільства, друга – є наслідком дії зовнішніх умов. Перший аспект політичної апатії передбачає особисту відповідальність індивіда, другий – накладає відповідальність за політичну апатію на інші джерела, якими можуть виступати система політичної еліти або організаційна структура суспільства в цілому. Апатія у першому значенні за Т. ДеЛюкою не передбачає зовнішніх обструкцій для політичної активності особи. Проте такі фактори, на кшталт зростання зайнятості, тотальної заангажованості неполітичною діяльністю і т. п., об'єктивно унеможливають активну політичну участь. Друге "обличчя" апатії постає "як стан свідомості, який створений діями влади, що ретельно обмежує свободу" індивідів через політичні маніпуляції і дію політичних інституцій, і тому є негативним [DeLuca T. The Two Faces of Political Apathy. – Philadelphia, 1995. – P. 13].

Такий підхід до політичної апатії є близьким для Ч. Р. Міллза, який висловлює думку, що політична апатія є виявом відчуження людей від політики унаслідок свідомого маніпулювання ними через ЗМІ та інші засоби, які використовує правляча еліта. Американський дослідник підходить до розуміння апатії як політичної індіферентності індивідів: "Бути політично індіферентним означає бути чужим щодо всіх політичних символів, відчуженим від політики як сфери лояльності, вимог і надій...означає не бачити нічого політичного в житті та оточуючому середовищі" [Mills C. R. White Collar: The American Middle Classes. – New York, 1951. – P. 326]. Ч. Р. Міллз зазначає, що індіферентність може бути ірраціональною, несвідомим потягом особистості, а може мати під собою мотивований цинізм, що є результатом недовіри до влади та розвінчання власних надій, або просто свідомим відходом від політики, яку не вважають сферою зацікавленості та раціональності. Апатія виступає формою політичної пасивності, яку Ч. Р. Міллз розцінює негативно, апелюючи до того, що громадянин перетворюється із суб'єкта політичних відносин на об'єкт, на який спрямовують свій вплив зовнішні сили, зокрема політичні еліти та ЗМІ.

Російська дослідниця В. Г. Федотова теж сприймає апатію як явище негативне, проте вона висловлює думку, що політична апатія насправді має різне підґрунтя на Заході та в Росії. Апатію на Заході дослідниця пов'язує з масовизацією суспільства, в Росії ж – з існуванням та само-дискредитацією комуністичного ладу.

Загалом, відношення дослідників до політичної апатії, як американських, так і російських, є негативним, що зумовлено їх сприйняттям демократії як влади народу. Тому неучасть, політична пасивність громадян сприймаються як криза демократії. Така точка зору видається не зовсім правомірною. Адже сучасна демократія передбачає наявність інституційних умов можливості реалізації ідеї свободи. Інша справа вже їх використання або нехтування ними. Розуміння неможливості існування демократії у її первісному розумінні веде до появи сучасних конструкцій демократії, де політична пасивність частини соціуму є не негативним, а навіть позитивним явищем, яке слугує підтримці стабільності демократії та врівноваженості її інститутів. Таким чином, феномен існування "позитивної апатії" у сучасному суспільстві дає можливості для визначення та дослідження специфіки сучасних демократій та особливостей їх розвитку і функціонування.

О. В. Курницький, студ., ДонНУ, Донецьк

**ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО В ХХІ СТОЛІТТІ
У ЗВ'ЯЗКУ З СТАНОВЛЕННЯМ СТАНУ ГЕГЕМОНІЇ:
СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНА
(на базі теорії гегемонії Антоніо Грамши)**

Актуальність вивчення теми політичного лідерства полягає у тому, що кількість ризиків у сучасному світі зростає – "шатання" режимів на Близькому Сході, падіння економічних домовленостей між урядами країн на фоні світової економічної кризи, сприйняття розвитку України "як неправильного" [Події в Україні розвиваються у правильному чи неправильному напрямі? // http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=66] тощо. Сьогодні політичний лідер стає єдиним інститутом, що максимально ефективно формулює цілі та кроки майбутніх дій, та, щонайголовніше – виправдованість, легальність, телеологічність загального вектору дій.

Підхід до українського лідерства через розуміння теорії гегемонії, з деталізацією останньої за допомогою дискурсної природи політичного, дозволяє побачити зв'язок між політичним лідером та громадянським суспільством, в рамках якого лідер формує набір ідеалів, цінностей, поглядів та переконань для максимального політичного "вкорінення".

За теорією гегемонії – здатність домінуючого класу – гегемону (далі читати як фінансової групи – гегемону) максимально реалістично та якісно формувати і транслювати власний світогляд – основа, для позиційної політичної боротьби, в рамках як високорозвинених громадянських суспільств, так і перехідних, з несталою внутрішньою структурою. Так буржуазна революція висунула ідеал свободи і рівності як еталон загальнолюдських відносин [Грамши А. Тюремные тетради. – М., 1991. – Т. 1], США – ідею необхідності загальносвітової демократії, Євросоюз – політику мультикультуралізму. Гегемонія, це не стільки боротьба, скільки необхідність процесу розширення специфічних, властивих лише одній групі людей, інтересів [Femia J. Gramsci's Political Thought: Hegemony

// Consciousness and the Revolutionary Process. – Oxford, 1981]. Лідер створює світосприйняття, відчуття кожним індивідом світу соціального. У XXI столітті символічні системи стали "наповнювачем" гегемонії кожного політичного режиму. Створювати таку символічну систему допомагає політичний лідер – окрім спродукованих ЗМІ та ЗМК, він вводить до дискурсу основні "лекси". Під останніми слід розуміти слова та словосполучення, що вводяться ним до обігу з певною метою, і найбільш чітко реалізують інтерес групи – гегемону до процесу конструювання соціальної реальності. Завдання лідера – за допомогою "лексів" створити бачення факту, явища, процесу виключно в тому світлі бачення, яке необхідне провладному класу – гегемону.

Під "лексами" слід розуміти слова-індикатори, що підсвідомо формують світогляд пересічного громадянина. У політичного лідера це метафори, що являють собою найефективніший засіб впливу. Формуючи стан гегемонії, як вищого порядку підпорядкованого власним інтересам, клас-гегемон використовує політичного лідера як "ретранслятор" власних **різ**ом, які забезпечують стабільність політичного, економічного в врешті соціального домінування. Так сьогодні в очах громадянина США Іран виглядає як "завада до розвитку демократичного та гуманного світу XXI століття" і продукує таку ідею президент Обама. Ізраїль постає в очах правовірного мусульманина (ще більш податливого до впливу), за словами Хоменеї та Ахмадінеджада, як "ракова пухлина на тілі людства".

Фактично для розуміння створення будь-якого стану гегемонії життєво важливо знати про метафоричність політичного дискурсу, спродукованого лідером (як ретранслятором). Економічне домінування класу-гегемону – річ вкрай нестійка. Причиною цього є величезна кількість ризиків, з яким стикається влада. А грамотно сформована, спродукована, накладена на громадськість ідея стану гегемонії – дає таку стабільність. Ідей може бути безліч. Як і безліч розмаїтостей режимів у світі. Як приклад можна навести наступні ідеї: **руху** (до світлого майбутнього), **закону** в суспільстві (боротьбі за нього), **унікальності** (етносу, народу), **війни** (з пережитками минулого, ворогом ззовні), **віри** (в Бога, в режим), **зло переможене** (подолані наслідки кризи, змінена влада). І це далеко не вичерпний список. До кожної з таких ідей властиві свої, не подібні до інших метафори – останні формуються лідером в рамках дискурсу гегемонії, та властивий їй темі: **війни** – "Афганські протести", "штурмом взяти Раду", **віри** – "Хай Бог береже Україну", "з вірою, що Бог Нам допоможе". Використовуючи безліч можливих комбінацій метафор в рамках дискурсу породженого класом-гегемоном, політичний лідер вкорінює в соціум **картину світу**. Разом з останньою вкорінюється й стабільність новоствореного режиму класу-гегемону. Подаючи, створюючи стан гегемонії лідер апелює перш за все до повсякденної понятійної системи. Кажучи "мовою Фуко" та його археологічним методом – лідер замінює старі "стовпи" нашого розуміння світу на нові, необхідні йому. При цьому змінюється первинна понятійна система індивіда – саме метафоричне за своєю природою мислення. Обрана до вживлення у загальну свідомість метафора створює одразу як рамки, в яких буде продовжено процес

створення гегемонії, так і рамки мислення окремого індивіда [Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. – М., 2004]. Підтвердженням того, що лідер в рамках стану гегемонії пануючого класу є незамінним, може виступати факт того, що метафоричність, продукована лідером, завжди вступає у кризові, для політичної сфери режиму, моменти. Метафоричне мислення, апелюючи до асоціативного у свідомості, дає можливості бачити серед багатства можливих варіантів дій ті, що будуть існувати в рамках діючого стану гегемонії [Будаев Э. В., Чудинов А. П. Современная политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2006. – С. 59–71]. Тобто лідер створює певні "маркери" у мисленні, які приводять до ряду єдино вірних рішень, корисних лідеру і класу – гегемону: голосуй за нашу силу, підтримай наше рішення, роби як ми, сприймай існуючу політичну систему як правильну тощо.

При вивченні політичного лідерства безліч раз вказувалося на ораторські здібності останнього. Саме як оратор лідер створює емоційний вплив на аудиторію. Стан гегемонії потребує не тільки такого впливу. Необхідне виконання функції моделювання дійсності, яку виконує метафора. Виключно емоційно вона створює підґрунтя до переосмислення дійсності ("тиски капитализма сжимают грудь трудового народа") і згодом підводить до прямих дій стосовно висвітленого стану речей ("разобьём оковы империализма"). Тобто виступає як така, що не потребує значних інтелектуальних зусиль, засвоєння нового. Єдине що слід за своїти – це саму метафору, а остання стане подавати до процесів мислення альтернативи до дій, варіантів, відношень зі світом.

Таким чином, автор даної роботи може стверджувати, що у XXI столітті теорія гегемонії А. Грамши діє не тільки використовуючи опору на довгий, ідейно формуючий прошарок громадянського суспільства, який в майбутньому має забезпечити стабільність соціуму, а й на політичного лідера класу-гегемону. Останній, використовуючи дискурсну природу політики, метафоричність, для "картографування" оточуючого світу в голові кожного члена соціуму, стає незамінним елементом стану гегемонії та виконує активну формуючу роль. Якщо стан відсутності подібного механізму в Українських умовах сьогодення буде продовжуватися і далі, то це може надзвичайно негативно сказатися на політичному майбутньому всієї країни чи навіть регіону [Латынина Ю. Грузинская оппозиция сделала то, что не смогла сделать российская армия // Новая газета. – 2012. – № 3(112)].

С. А. Кабак, асп.,
Московский гуманитарный университет, Москва, Россия
syrbua@yandex.ru

ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ РОССИИ

В начале XXI века в России ярко проявляется потребность и настоятельная необходимость в серьезной модернизации всех сфер жизнедеятельности с целью социально-экономического продвижения страны на

мировом рынке и формированием позитивного образа среди международной общественности. Курс на развитие инновационных технологий определенный Президентом РФ и Председателем Правительства РФ находит поддержку среди политического класса, бизнес элиты, российской интеллигенции и широких слоев населения.

Решение долгосрочных стратегических задач невозможно без конструктивного взаимодействия между поколениями. В России данный процесс очень серьезно осложнен тем, что, как и во всех сферах жизни общества, так и во взаимоотношениях между поколениями россиян, за последние двадцать лет нарушена преемственность, в том числе и в результате изменения системы ценностей. Особенно болезненно это проявляется в науке, где сейчас на грани исчезновения десятки авторитетных научных школ. На наш взгляд, это фактор должен быть обязательно учтен всеми субъектами, имеющими отношение, как к разработке, так и к реализации молодежной политики в России.

Молодежь как социально-демографическая категория является очень важным средством, фактором и инновационной силой, способной определять перспективы развития социума. В России молодежь составляет около 20 % населения, она является как объектом, так и субъектом трансформационных процессов. Отсюда проистекают особые, порой достаточно сложные при анализе, нюансы участия молодежи в социально-политической и экономической жизни страны.

При отсутствии конструктивной молодежной политики государства в последнем десятилетии XX века, социализация молодежи происходила в условиях полностью неконтролируемыми институтами ответственными за воспитание молодого поколения. Несмотря на обилие законопроектов, инициируемых различными общественно-политическими организациями, руководством страны и отдельными политиками, в результате их обсуждений были приняты только некоторые законы направленных на регламентацию молодежной политики. Отчасти, это связано с финансовыми возможностями государства. В силу их декларативности и отсутствия реальных механизмов их реализации (как на федеральном, так и на местном уровне), больших успехов в реализации российской молодежной политики не было достигнуто. Просчеты со стороны правящего класса в молодежной политике были подвергнуты критики различными политическими силами, как левыми (КПРФ), так и правыми (Яблоко). В научном сообществе постоянно проводилась дискуссия о нахождении оптимальной модели взаимоотношений власти и молодежи. И. М. Ильинский, В. А. Луков, А. И. Ковалева и др. специалисты в области молодежной политики инициировали свои предложения в органы государственной власти направленные на защиту интересов молодого поколения и предоставлением государством максимально равных возможностей для реализации и удовлетворения потребностей молодых людей.

В результате деятельности различных общественно-политических организаций, прежде всего парламентских партий, молодежных парламентов, лидеров различных молодежных движений, ученых-специалис-

тов в області молодіжної політики була сформульована чітка позиція в визначенні вектора сучасної молодіжної політики.

Обозначим основные приоритеты и направления необходимые для успешной реализации указанной политики. Прежде всего, это вложения в человеческий потенциал. Применительно к молодежи – это получение конкурентоспособного образования, создание условий для гражданского становления, патриотического, высоконравственного воспитания, реализация принципов здорового образа жизни, создание условий для самоутверждения и самореализации личности во всех сферах жизнедеятельности. Для этого необходимо обеспечить максимально широкое участие молодежи абсолютно во всех сферах жизни общества. И начинать реализацию всех этих моментов надо с начальной школы. Только в этом случае мы сможем правильно реализовать субъектный статус молодежи в социуме.

Отдельно отметим необходимость создания новой системы политической социализации молодежи и формирования политической культуры. Во-первых, вне зависимости от партийно-политических пристрастий, краеугольным камнем указанной системы должен стать патриотизм. Во-вторых, в условиях политического плюрализма особый смысл приобретает воспитание политической толерантности.

В. Ю. Колєчкін, асп., КНУТШ, Київ

СУСПІЛЬНЕ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Суспільне мовлення – вид незалежного мовлення, що передбачає об'єктивне висвітлення суспільно важливих подій, освітніх, культурологічних, дитячих програм, передач інформаційно-аналітичного, науково-пізнавального характеру, фінансується за рахунок громадських коштів і відповідає інформаційним потребам демократичного суспільства.

Одним із кроків закріплення здобутків демократії та свободи слова є створення суспільного мовлення та перехід до незалежного суспільного мовлення. Реалізація такого проекту має стати однією з надійних гарантій остаточного припинення практики закритого прийняття суспільно значущих рішень державною владою та нав'язування народу викривленої чи дозованої інформації. Адже вимогою часу є відмова від державних телерадіоорганізацій як інструментів авторитарної системи й здійснення необхідних кроків до створення в Україні ефективної, прозорої системи суспільного мовлення, яка б відповідала загальноєвропейським стандартам і виконувала б роль об'єктивного, неупередженого інформатора суспільства, гаранта підконтрольності влади громадянам, прозорості прийняття найважливіших для країни рішень, вільного обміну ідеями й поглядами.

Окремо хочу звернути увагу на термінологію. Найчастіше в Україні використовують два терміни: "громадське мовлення" та "суспільне мовлення". Офіційні переклади документів Ради Європи вживають термін "громадське", а українські закони – "суспільне". Більшість експертів схо-

дяться у поглядах, що ці терміни є синоніми. Однак, назва не є ключовим питанням, основними є принципи діяльності: гарантії незалежності від держави та уникнення ризику комерціалізації. Можна помітити цікаву закономірність: країни Західної Європи, які є зразками суспільного мовлення, ніколи не включають у назву слово "суспільний" (Британська мовна компанія (BBC), Іспанське телебачення, Національне радіо Іспанії, Друге німецьке телебачення (ZDF), Франс-2, Франс-3 та інші). Натомість, країни, які офіційно перейменували свої телеканали на "суспільні", у більшості випадків реальних стандартів суспільного мовлення так і не за провадили. Так, державні телерадіокомпанії у Вірменії та Молдові, навіть після прийняття на вимогу Ради Європи законів про суспільне мовлення, все одно залишилися під прямим контролем держави.

Суспільне мовлення отримало значне поширення в Європі ще після другої світової війни, хоча перші його форми з'явилися навіть раніше – на початку 20-х років минулого сторіччя у Великобританії. Одразу після падіння фашистської Німеччини союзні війська заборонили діяльність німецької телерадіокомпанії, оскільки останню активно використовували фашисти у своїй пропагандистській кампанії. Існувала серйозна загроза, що майбутні уряди знову захочуть використовувати радіо та телебачення для власної пропаганди, що буде несумісним з демократичним розвитком. Наприкінці 40-х було вирішено запровадити британську модель організації BBC, яка максимально унеможлиблювала контроль над мовленням з боку держави. Закон чітко встановлював механізм окремого фінансування організацій суспільного мовлення, відповідно до якого отримання коштів гарантується законом і не може залежати від рішення когось із державних посадовців. Суспільне мовлення є одним зі стандартів Ради Європи. На думку цієї організації, державним ЗМІ не місце в демократичному суспільстві. Держава має бути під контролем мас-медіа, а не керувати останніми. Україна залишається однією з останніх країн, яка не виконала рекомендацій Ради Європи.

Одне з найскладніших питань, яке стосується суспільного мовлення – забезпечення фінансування. Існує міф, що суспільне мовлення має фінансуватися лише за рахунок абонентської плати, яку сплачують користувачі теле- та радіоприймачів. Однак складність зі встановленням плати за користування телевізорами не має ставати на перешкоді для створення суспільного мовлення, оскільки є до сить багато інших способів організації фінансування, на що вказує практика інших країн. Заборона для суспільних мовників отримувати кошти від реклами – ні що інше як ще один міф. Як правило, є певні обмеження на кількість реклами на каналах суспільного мовлення, однак багато каналів суспільного мовлення мають рекламу, а також надходження від спонсорів.

Отже, якщо проаналізувати українські реалії, найкращим варіантом забезпечення незалежного фінансування суспільного мовлення може бути поєднання кількох видів фінансування, серед яких основне місце займатимуть відрахування від плати за отримання ліцензії та використання частот і доходи від реклами. Пряме державне фінансування та

фінансування за державними замовленнями може залишатися частковим джерелом фінансування лише на перехідному етапі.

Для того щоб державне телебачення перетворилося на суспільне, потрібно на рівні закону (а потім і на практиці), по-перше, реформувати систему управління та підзвітності організацій мовлення, по-друге, законодавчо закріпити вимоги щодо програмної політики й концепції мовлення та, по-третє, встановити механізм достатнього та незалежного фінансування.

А. В. Кострубіцька, студ., КНУТШ, Київ
alina.kostrubickaya@gmail.com

СПІН-ДОКТОРІНГ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ

З розвитком Інтернет-технологій, а саме з появою Інтернет-газет, Інтернет-радіо, Інтернет-телебачення, будь-яка держава потребує захисту у кіберпросторі. Йдеться насамперед про імідж держави, обличчя перших осіб держави та кризові ситуації, як внутрішньополітичні, так і зовнішньополітичні.

У таких умовах політтехнологи і PR-фахівці змушені освоювати нові технології, які дозволяють здійснювати моніторинг політичних процесів, що відбуваються в глобальній мережі Інтернет, а також маніпулювати ними. Логічно назвати таких політтехнологів венаторами (від лат. венатор – спостерігач), а самі технології – венаційними.

Для захисту інтересів держави доречно використовувати класичну схему спін-докторінгу, запропоновану Уоттсом, але у поєднанні її елементів один з одним. Так, до-спінова підготовка проявлятиметься з окресленням очікувань аудиторії. За допомогою PR-технології спін-докторінгу будь-яка подія, що відбулася за участі тієї чи іншої державної особи може "гальмуватися" або "прискорюватися". В цих умовах метою спін-доктора стає правильне використання різноманітних прийомів для гальмування або прискорення події в мережі Інтернет [Федорченко С. Н. Спин-докторинг как технология защиты интересов современного государства в киберпространстве // Научный эксперт. Научный электронный журнал. – М., 2011. – Вып. № 6. – С. 45].

Технологія торнадо-спін потрібна з огляду на часті випадки наклепу, що стосуються дій вищих посадових осіб або держави в цілому. Так, можна навести приклад появи новин негативної тональності про Україну перед початком Євро-2012. У такому випадку спін-доктори застосовують технології відвернення уваги за рахунок запуску низки інших новин, що мають позитивне забарвлення.

Спін-контроль використовують для усунення реальної загрози іміджу держави. У такому випадку одночасно працюють дві команди спін-докторів. Одна з них займається прискоренням випуску новин позитивного забарвлення, інша намагається "затримати" потік новин, спрямованих на дискредитацію. Головна вимога – інформаційний потік повинен перебувати у процесі безперервного моніторингу.

Що стосується України, українські спін-доктори першою чергою керують медіа-простором взагалі, заповнюючи його тим інформаційним продуктом, який, на їхній погляд, найбільш адекватний поставленим цілям. Слабкіше Україна виглядає в кризових ситуаціях [Почепцов Г. Спін-доктор и его работа: нетрадиционные методы управления информационным пространством: <http://www.telekritika.ua/lyudi/2001-11-30/1945>].

Пряма інтернет-демократія, на думку багатьох дослідників, з часом замінить нинішню представницьку парламентську. Так чи інакше очевидно, за інноваційними політтехнологіями, що включають в тому числі і спін-докторінг, майбутнє, яке настане зовсім скоро.

Як бачимо, будь-яка демократична держава здійснює потрібний з її точки зору контроль інформації, особливо це стосується кризових періодів, коли допустимими стають форми контролю, неможливі раніше. Спін-доктор може також зробити витік інформації, може розвернути по країні групи тиску, які покликані підтримати ті чи інші вимоги.

Таким чином, спін-доктор – це фахівець з управління новинами, до функцій якого входить виправлення та висвітлення подій у ЗМІ, надання позитивного забарвлення новинам і провокування зміни ставлення до них. Технологію спін-докторінга можна представити як цілісний PR-процес. І якщо цьому не буде перешкоджати законодавство, то технологія спін-докторінгу у своєму потенціалі здатна забезпечити оптимальний захист держави в кіберпросторі.

Спін-докторінг як технологія захисту інтересів держави в Інтернет-просторі є актуальним питанням у сенсі її практичного застосування, адже з огляду на розвиток інформаційних ресурсів, будь-яка держава потребує захисту власних інтересів, особливо, коли їх розгляд потрапляє у неконтрольовану сферу Інтернет. Спін-операції дозволяють уникати наклепів, посягань на справи внутрішньої політики та сприяють створення позитивного іміджу держави.

На нашу думку, це питання є найбільш актуальним і ми вважаємо, що було б доцільно виконувати такі кроки з його впровадження:

- залучити спеціалістів для постійного моніторингу міжнародного медіа-простору;
- реагувати на будь-які новини, що стосуються України невідкладно;
- налагоджувати контакти і більш тісну співпрацю з закордонними ЗМІ, з допомогою яких перешкоджати виникненню замовних матеріалів та поширювати українські культурні цінності.

О. М. Косьмій, ст. викл., ІКВС, Київ
helen.suprunenko@gmail.com

ПЕНІТЕНЦІАРНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

Становлення України як демократичної держави передбачає тривалу трансформацію усіх сфер життєдіяльності суспільства, що характеризується постійними змінами соціальних і політичних структур та взає-

модії між їх елементами. Важливим аспектом таких даних трансформацій є збереження правопорядку та законності соціальних практик. Відтак, правопорядок підтримується завдяки постійним зусиллям суспільства та держави щодо попередження його порушення, а основним елементом такої діяльності виступає пенітенціарна політика (встановлені державою і закріплені у нормативно-правових актах порядок та умови відбування кримінального покарання). Цілями сучасної кримінально-виконавчої політики України є: захист прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави від злочинних посягань; забезпечення законності і справедливості при виконанні кримінальних покарань; виправлення і ресоціалізація осіб, які відбувають покарання [Коломієць Н. В. Засоби реалізації кримінально-виконавчої політики // "Кримінально-виконавчому кодексу 9 років". Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2012 р.). – К., 2012. – С. 41].

Значним зрушенням у кримінально-виконавчій системі України стало утворення Державної пенітенціарної служби України шляхом реорганізації Державного департаменту України з питань виконання покарань відповідно до Указу Президента України "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" від 9 грудня 2010 року № 1085/2010, що наблизило кримінально-виконавчу систему до європейських стандартів підпорядкувавши її Міністру юстиції України.

Наступним кроком до вдосконалення системи виконання покарань стало затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України, а також схвалення Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України (Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 394/2011) (Указ Президента України від 8 листопада 2012 року № 631/2012). Метою вказаної Концепції є визначення пріоритетів і та шляхів реформування Державної пенітенціарної служби України, діяльність якої має ґрунтуватися на принципах законності, гуманізму, дотримання прав людини і громадянина, міжнародних стандартах поведінки із засудженими та особами, взятими під варту. Протягом 2012–2017 років планується здійснити організаційні, методичні та інформаційні заходи, спрямовані на запровадження сучасної моделі управління Державної пенітенціарної служби України, забезпечення її кваліфікованим персоналом, гуманізацію умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту, модернізацію виробничої сфери підприємств установ виконання покарань.

Оскільки покарання по своїй суті має дуалістичний характер (з одного боку, воно передбачає кару та відплату за вчинений злочин, а з іншого, – виправлення засудженого, запобігання вчинення ним нових злочинів і соціальне його відновлення), то, аналізуючи сучасні тенденції трансформації пенітенціарної системи, можна зробити висновок, що основний акцент робиться на перевихованні осіб, які вчинили злочин. Проте, якщо застосування того чи іншого виду покарань призводить не до зменшення рівня злочинності, а до його збільшення, особливо рецидивних злочинів, то це свідчить про необхідність глибшого аналізу механізму функціонування та виявлення недоліків пенітенціарної системи.

"Парадокс покарання" полягає у тому, що чим ширше та жорстокіше воно використовується у суспільстві, тим більш безсилим воно є. Адже не потрібно забувати, що реалізація покарання, окрім превентивної та виправної функції, сприяє: взаємному "кримінальному зараженню" осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі; ослабленню та розриву попередніх не тільки соціально-негативних, а й соціально-позитивних зв'язків; ресоціалізації, що спрямована не до життя у соціумі, а на адаптацію до перебування у місцях позбавлення волі. Тому, на сьогодні у науково-дослідницьких колах набули поширення ідеї застосування альтернативних санкцій. Так, створення служби пробації та запровадження відповідного кримінально-правового і кримінально-процесуального інституту стало основною ідеєю у сфері реформування національних систем кримінальної юстиції, що особливо проявилось у країнах Східної Європи та колишнього Радянського Союзу. Крім цього, актуалізувались такі питання, як "ювенальна юстиція" та запровадження "відновного правосуддя" у поєднанні з "медіацією" [Ягунов Д. В. Паноптизм сучасної політичної влади як загроза для партитеної демократії // Актуальні проблеми політики. – 2012. – Вип. 47. – С. 200].

Таким чином, перспективами подальшого розвитку пенітенціарної політики в Україні повинно стати організаційне оформлення обов'язкової участі інститутів громадянського суспільства в процесі її формування, а також у реалізації постпенітенціарних заходів, що є необхідною умовою формування демократичної правової держави.

А. В. Курилкин, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
anton.kurilkin@gmail.com

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ВЕДЕНИЮ ИНФОРМАЦИОННЫХ ВОЙН

В XXI веке человечество переживает бурный рост в сфере развития информационных технологий, позволяющих управлять политическими процессами на глобальном, региональном и национально-государственном уровнях. Появление технологий, использующих информацию для воздействия на сознание человека и управления его политическим поведением, существенно расширяет возможности современных психологических операций, являющихся главным структурным элементом информационных войн. При этом цели психологических операций, включающие управление поведением противника (конкурента) и достижение собственных внешнеполитических целей без использования традиционных методов силового принуждения, становятся все более масштабными и социально опасными для всего международного сообщества в целом.

На сегодняшний день наиболее полно теория информационных войн и психологических операций разработана в Соединенных Штатах

Америки, чья превосходящая военная, экономическая и политическая мощь позволила провести апробацию собственных теоретических выкладок по ведению информационных войн в условиях реальных вооруженных конфликтов и накопить широчайшую эмпирическую базу по данной тематике, причем как в рамках традиционных военных конфликтов, так и в сфере проведения независимых информационных операций. Однако в отечественной научной среде опыт американских ученых и военных сравнительно мало изучен, хотя информационные операции довольно широко и часто применяются по всему миру и не в последнюю очередь на постсоветском пространстве.

Объектом данного исследования являются информационные войны как инструмент внешней политики, предметом – информационные операции, проводимые отдельно и независимо от вооруженного конфликта. Выбор именно этого предмета не случаен, поскольку исследование информационных операций как средства сопровождения военного конфликта имеет большую ценность скорее для военной науки, нежели для политологии; к тому же, большая часть информации по данному вопросу является закрытой и недоступной для экспертного сообщества.

Определенные затруднения в российской исследовательской среде вызывает отсутствие единого терминологического словаря. Так, определений информационной войны существует несколько десятков, причем зачастую они довольно сильно друг от друга отличаются. Если брать за основу разбор термина "информационная война" в русском языке, то можно вывести довольно широкую трактовку: информационная война – ограниченный по времени конфликт между государствами, ведущийся с помощью информационного оружия. Существует и второй подход – рассмотреть данный термин в английском языке (*information warfare*), калькой с которого является термин "информационная война" в русском языке. При переводе с английского возникает два значения *information warfare*: информационная война и информационное противоборство. Для данной работы более интересен термин "информационное противоборство", поскольку противоборство подразумевает под собой сочетание широкого спектра действий как агрессивного, характерного для войны, так и довольно нейтрального характера. К тому же, противоборство может вестись довольно длительное время (по мнению отдельных авторов, примером информационного противоборства является Холодная война) с разным уровнем интенсивности без применения вооруженных сил.

Подводя итог, стоит сказать, что сейчас информационная война и информационное противоборство все больше и больше входят в повседневную жизнь. Государства теряют монополию на применение информационного оружия. Стоит также отметить тенденцию принятия на вооружение многими государствами методов информационных войн и информационных операций для достижения военных, политических и экономических целей.

НЕПРЯМЕ ПОЛІТИЧНЕ ЛОБІЮВАННЯ

Серед багатьох різновидів і форм лобістської діяльності більшість дослідники умовно виділяють дві основні: "прямий" лобізм та "непрямий" або опосередкований". Прямий лобізм – це цілеспрямована робота з представниками відповідного державного органу з метою добитися прийняття рішення, що відповідає конкретним інтересам. До методів "прямого" лобіювання відносять: фінансування виборчих компаній депутатів, лобіювання при призначенні посадових осіб в уряді та розподілі повноважень між міністерствами і комітетами, прямі консультації з міністерствами і відомствами для відстоювання своїх позицій, участь в урядових і міжнародних комісіях з окремих питань регулювання економіки і соціально – гуманітарних питань. На відміну від "прямого", "непрямий" або опосередкований лобізм визначають як організацію кампаній, які проходять в основному за межами державних органів, з метою чинення тиску на підтримку того чи іншого рішення, але часто без зазначення конкретного адресата. Серед методів непрямого лобіювання можна виокремити наступні: підготовка досліджень, публікацій і прогнозів, покликаних впливати на прийняття рішень в уряді чи відповідних комітетах, особливо, якщо такі матеріали готуються за їх дорученням та замовленням, участь у семінарах, конференціях, зустрічах і т. д., що скликаються для попереднього опрацювання окремих рішень уряду, а також просування своїх інтересів і поглядів через засоби масової інформації. Багато спілок мають свої регулярні публікації / інші намагаються впливати на політику уряду через найбільш популярні газети і журнали.

Така діяльність лобістів має свою відповідну термінологію. Так, в США та Євросоюзі досить поширеною є технологія Grass roots (з англ. – коріння трави). Сам термін походить із США, ввів його в обіг сенатор від штату Індіана Альберт Еремія Беверідж (англ. Albert Jeremiah Beveridge) в 1912 році. Grass Roots – один з методів лобістського тиску, який передбачає використання значної маси людей і включає масові письмові звернення, дзвінки, демонстрації тощо. Такі дії дозволяють створити образ масової підтримки висунутих вимог. Процес реалізації Grass roots полягає в масовому і організованому тиску на осіб, від яких залежить ухвалення політичного рішення, в якому зацікавлений лобіст. Цей тиск, як правило, реалізується багатьма шляхами, серед яких реалізації масових акцій, страйків, демонстрацій з вимогою підтримати потрібну лобісту ініціативу, організації постійних дзвінків чиновникам або депутатам, у комітет, комісію або робочу групу, в яких розглядається необхідне лобісту питання, відправки численних листів (спаму) на електронну скриньку, з метою блокування роботи, відправлення листів, телеграм від значних мас населення з вимогою підтримати певний пропозицію лобіста; організації особистих візитів впливових публічних діячів, місцевих виборців з прохання-

ми підтримати або заблокувати певну законодавчу ініціативу. Технологія Grass roots найбільш ефективна в країнах з розвинутою культурою громадянського суспільства. Публічний політик, який несе пряму відповідальність перед свої виборцями, ризикує бути не обраним на наступних термін, в разі протидії масовим групам підтримки. Варто також зазначити, що закони США про лобістську діяльність регулюють також і діяльність grassroots, регламентуючи їх прозоре фінансування.

Прикладів використання цієї технології є безліч як на заході, так і на пострадянському просторі. Найбільшого розповсюдження та дослідження ця технологія набула в США. Так, наприклад, Американське товариство із захисту тварин має у своєму штаті 4 лобіста, які здійснюють вплив на членів парламенту через добре організовану мережу волонтерів, яка складається з 50 координаторів на рівні штату, 435 координаторів на рівні регіону і декількох тисяч волонтерів. Інший приклад – Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення Членами асоціації є більше 500000 чоловік. За словами єдиного штатного лобіста асоціації, 99 % його роботи – це організація роботи волонтерів. Показовим також є "Tea Party movement"(з англ. рух чаювання) – консервативно – лібертаристський рух в США, що виник на протидію Акту 2008 р. про економічну стабілізацію. З підтримкою цього руху на республіканських праймеріз 2010 року перемогли крайні консервативні кандидати.

В Україні та Росії grassroots також активно використовується, але з певною специфікою. Ініціатива створення таких рухів на заході є двосторонньою, тобто виходить як зі сторони зацікавлених лобістів або певних політичних груп, так і зі сторони населення. В Україні, найбільша активність такої форми лобювання припадає на період виборчих кампаній і ініціюється здебільшого лобістами від влади. Саме в цей час провладні кандидати намагаються активно демонструвати масову підтримку електорату за рахунок "народних" масових акцій та громадських ініціатив. В свою чергу опозиційні сили за рахунок grassroots створюють враження всенародного спротиву діючій владі.

А. В. Лашко, асп., КНУТШ, Київ
lashko.alena@gmail.com

РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ОБРАЗУ

Реклама являє собою одну з форм комунікації сучасного суспільства. Вона є сферою, в якій успіх прямо залежить від того, чи вдалося відтворити потрібну емоцію в аудиторії, змусити співпереживати. Політична реклама має різні визначення, але у всіх них присутнє загальне – це комунікація за допомогою ЗМІ і інших засобів зв'язку з метою впливу на установки людей відносно політичних суб'єктів або об'єктів.

Існує чимала кількість каналів поширення рекламних повідомлень: через ЗМІ (радіо, телебачення, газети, довідники, аудіовізуальні видання); зовнішня експозиція (плакати, лайтбокси); політична реклама на

транспорті; реклама на місці продажу політичного товару (усна реклама, вітрини); екранна реклама.

Реклама у всесвітній мережі – принципово новий вид реклами, який характеризується візуальними, структурними, змістовими особливостями [Крутько Т. В. Англomовна реклама у віртуальному просторі : автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Харків, 2006]. Виникла вона завдяки структурній перебудові у 60–70-х роках XX ст. господарчого механізму в низці розвинених країн. Цей процес супроводжувався бурхливим розвитком індустрії знань, комп'ютеризацією і виникненням інформаційних систем. Тоді у науковий обіг увійшло поняття "віртуальний" як позначення уявності об'єкта і останнім часом вживається завдяки розвитку комп'ютерної техніки і бурхливому розвитку мережі Інтернет (віртуальна пам'ять, віртуальний диск, віртуальний світ, віртуальна реальність, віртуальна бібліотека, віртуальні ресурси, віртуальна корпорація). Серед багатьох віртуальних продуктів політична реклама є предметом насильницького споживання, вона в той же час претендує на здатність організовувати людське бажання у відповідності з власним порядком, незалежно від ставлення до неї конкретного індивіда. Її первинне завдання – стимуляція або формування попиту конкретної продукції (політичний лідер, партія) в якості межі її дієвості виступає мета тотального управління споживанням в цілому, щодо досягнення нею технології цілеспрямованої маніпуляції індивідуальними бажаннями.

Віртуалізація – опосередкований процес передачі рекламної інформації електронним шляхом, спрямований на формування у свідомості адресата психологічної готовності до здійснення певних практичних дій. На думку російського дослідника Яблочкіна Ф. Н. така "реклама розкривається як нарцисичне дзеркало: об'єктивуючи в будь-якому фантазматичному сценарії людини образи і пов'язуючи їх з конкретним продуктом, вона дозволяє за допомогою простої операції його придбання привласнити їх і одноразово подолати із супутньою нарцисичною насолодою свою роздробленість". Однак, будучи надскладною за своєю будовою, політична реклама не діє напряду, вона використовує єднальний механізм – симулякр, задля поглинання політики світом віртуальних речей [Яблочкин Ф. Н. Виртуальное пространство культуры. Материалы научной конференции 11–13 апреля 2000 г. – СПб., 2000. – С. 126–130]. Поняття "симулякр" відоме ще з Платонівської філософії як "simulacrum" – це "підробка копії", тобто копія копії, образ образу, знак знака. Заслуга Платона полягає ще й у тім, що він дуже чітко і ретельно намагається відрізнити поняття копії й симулякра одне від одного. Копія постає "вимушеною", необхідною підробкою оригіналу, котра відображує, символізує внутрішню сутність свого референта. Симулякр же відтворює лише образну імітацію референта, сутнісно відрізняючись при цьому від нього" [Кораблева В. М. Виртуальна реальність як простір симулякрів у поліонтологічному світі постсучасності // Практична філософія. – 2008. – № 1. – С. 114–120]. Також це поняття використовував Лукрецій для перекладу поняття "eicon" Епікура, яке позначає "пізнавальний образ". Однак в науковий обіг його ввели Ж. Батай та Ж. Бодріяр.

Французький філософ Ж. Бодрійяр, в роботі "Симулякри і симуляція" стверджував, що симуляція пронизує всі сфери сучасних суспільних відносин, включаючи політику [Бодрийяр Ж. Симулякри и симуляция: <http://exsistencia.livejournal.com>]. На його переконання "реклама разом з іншими ЗМІ – модель комбінаторного вирівнювання всіх пропонованих нею дискурсів – цей ще досі риторичний континуум звуків, знаків, сигналів, гасел, з якого вона вибудовує тотальне навколишнє середовище, набагато випереджаючи, саме в плані симулятивної функції, магнітні носії та електронний континуум". З цієї точки зору, політична реклама перетворюється на технологію симуляції, технологію виробництва віртуальної реальності, за короткий проміжок часу (період передвиборної кампанії). Політична реклама покликана конструювати віртуальний простір, в якому будуть функціонувати симулякри (кандидати, партії, програми, ідеї і т. д.), тобто повинна здійснюватися "заміна реального знаками реального".

Піком активної дії політичної реклами є передвиборний період, тому що виборча кампанія являє собою процес, протягом якого відбувається поділ образу кандидата на посаду між "кандидатом-реальним" та "кандидатом-симулякром". Щоб стати симулякром, образ повинен пройти ряд послідовних стадій: "він є відображенням базової реальності, він маскує і спотворює базову реальність, він маскує відсутність базової реальності, і він не має ніякого відношення до будь-якої реальності, він є своїм власним чистим симулякром" [Там же].

Політична реклама, згідно з визначенням, є поетапним процесом симуляції політики.

Перший етап – відображення базової реальності, коли кандидат, який балотується на посаду, має образ (імідж), що відповідає реальній, "простій" людині.

Другий етап – маскування та спотворення базової реальності.

Третій етап – маскування відсутності базової реальності.

Четвертий етап – втрата ставлення до будь-якої реальності.

П'ятий етап – народження чистого симулякра. Російський дослідник В. А. Ємелін вважає, що реальний політик і його симулякр, завдяки сучасним засобам масової комунікації, живуть двома паралельними життями, в двох просторах – реальному і віртуальному. Відбувається злиття симулякра і суб'єкта, коли "суб'єкт звертається у власний симулякр, і фізично, тіло залишаючись в дійсному світі, ментально переходить у світ віртуальний, простір симулякрів, де наділяється новим тілом, не має нічого спільного з тілесністю". Таким чином, вплив фактора віртуальності на результат голосування залежить від рівня політичної освіченості виборців.

В. Г. Ледяев, О. М. Ледяева

ВЛАСТЬ В ГОРОДСКИХ СООБЩЕСТВАХ: ОПЫТ ЭМПИРИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Эмпирические исследования власти в городских сообществах (community power studies) стали активно проводиться с середины XX века – сначала в США, затем в других странах. Особый интерес к

теме был обусловлен возможностью использовать городское пространство в качестве модели анализа власти в социуме (обществе), изучение которой на этом уровне крайне затруднено.

В развитии данной отрасли политической социологии выделяется три основных этапа:

1. Ранние исследования (1920–1940-е годы). На этом этапе (Р. и Х. Линд, У. Уорнер, А. Холлинсхед) властные практики еще не стали предметом самостоятельного изучения; не было и специально разработанных методов исследования.

2. Классический этап (1950–1970-е годы). Изучение власти (Ф. Хантер, Р. Даль, Р. Престус, М. Кренсон, Т. Кларк, Дж. Гэвента и др.) стало систематическим; были разработаны разнообразные модели исследования, а число проектов стало исчисляться десятками и сотнями.

3. Современный этап (1980-е годы – настоящее время) связан с появлением новых теоретических подходов к изучению власти в городских сообществах – теорий "машин роста" (Х. Молотч, Дж. Логан) и "городских режимов" (К. Стоун, С. Элкин, Дж. Стоукер, А. Хардинг и др.), которые стали не только явно доминировать в исследовательской практике, но и получили широкое распространение за пределами США.

В классических исследованиях власти в центре внимания находились следующие группы проблем:

- *Кто правит?* Как много людей играет существенную роль в решении важнейших проблем в городских общностях? Из кого состоит группа наиболее влиятельных людей в городских сообществах? Представляют ли лидеры сообщества единую группу?

- *Каковы источники и формы власти этих групп?* Какими ресурсами обладают различные акторы городской политики? Какова конфигурация формальных и неформальных практик в осуществлении власти? Как изменяется пространство власти в городских сообществах?

- *Каковы оптимальные методы изучения власти?* Насколько результаты исследования зависят от выбора метода? Насколько валидны классические методы идентификации лидеров – позиционный, репутационный, решенческий, их комбинации?

- *Насколько обнаруживаемая структура власти соответствует нормативным идеалам либеральной демократии, которых придерживалась основная масса исследователей?*

В 1960–1970-е годы проблематика исследования власти была несколько изменена и расширена. Придя к выводу о *многообразии паттернов властных отношений в городских сообществах*, исследователи скорректировали "основной вопрос власти", который стал менее претензионным: "Кто правит в данном сообществе?", фокусируя внимание на выявление *степени плюралистичности политического процесса в изучаемых городских сообществах*. В связи с этим особое значение приобрело изучение *факторов, определяющих характер и специфику властных отношений в городских сообществах*. Наконец, сама *структура власти в городском сообществе стала рассматри-*

ваться как независимая переменная, влияющая на результаты городской политики.

Современные модели изучения власти – теории "машин роста" и "городских режимов" еще более расширили основную проблематику эмпирического исследования, акцентируя внимание на *проблемах координации акторов в городском политическом пространстве, источниках и причинах стабильности правящих коалиций (режимов) и сравнении специфики режимов в различных странах.* Наконец, в фокусе внимания оказывается и *эвристический потенциал теории, возможности ее применения в иных социально-политических контекстах.*

Опыт эмпирического исследования власти в восточно-европейских и российских городах и регионах подтвердил валидность современных моделей и показал возможные направления их адаптации к постсоветскому (постсоциалистическому) пространству.

М. В. Лизогуб, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
marishka-lis@mail.ru

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ РЕГИОНАЛЬНОЙ И МУНИЦИПАЛЬНОЙ ВЛАСТЬЮ В РОССИИ В УСЛОВИЯХ МУНИЦИПАЛЬНОЙ РЕФОРМЫ 2003 ГОДА

В начале XXI века правящей элитой России был выбран курс на децентрализацию, то есть передачу части властных полномочий на нижний уровень власти. В рамках взятого курса в 2003 году был принят ФЗ № 131 "Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации", основной идеей которого стал отход от моноцентрической модели власти, передача части полномочий на уровень местного самоуправления и построение новой модели отношений между центром и регионами – двухуровневой. Главным достижением двухуровневой системы власти должна была стать определенная доля автономности местного самоуправления, исключенности из властной иерархии. Однако, реформа, проведенная по европейскому образцу, в России вступила в противоречие с обратным процессом – концентрацией власти в верхних эшелонах.

Другой проблемой стало разграничение ответственности и полномочий. Результатом реализации Федерального закона № 131-ФЗ стало появление, помимо законодательной, новой реальной модели местного самоуправления. В каждом субъекте федерации сложилась своя система местного самоуправления, на которую повлияли менталитет, позиция региональной власти, географические особенности, специфика сложившихся властных отношений, экономические возможности региона и ресурсная обеспеченность. Разброс моделей оказался существенным и не всегда попадающий в рамки законодательства. Муниципальная автономия тоже на практике оказалась достаточно ограниченной: властные отношения складываются по вертикали "регион – муниципа-

льный район". Такая система сложилась вследствие недостаточно хорошо очерченных границ полномочий и решения совместных задач, а также финансовой зависимости муниципальных районов.

Федеральный закон № 131 предлагает на выбор несколько моделей организации власти. Первая модель предполагает выборы главы города, который также является и главой администрации. Вторая модель – это избранный всенародно или только депутатским голосованием глава муниципального образования, который обладает политическими функциями, включающими разработку стратегии и связь с вышестоящими органами власти, и сити-менеджер, которому передаются экономические функции. Таким образом, происходит разделение экономических и политических функций: глава муниципального образования остается публичной фигурой, но теряет рычаги воздействия, а сити-менеджер, работающий по договору найма, с одной стороны, фактически управляет муниципальным образованием, а с другой стороны, формально не несет ответственности перед населением, так как занимает невыборную должность. Эта модель "двуглавой" власти вызывает в обществе диссонанс. Проблема второй модели заключается в отчужденности избирателей от принятия политических решений. Формально институт выборов продолжает существовать, но избранный мэр, не имеет полномочий, позволяющих эффективно влиять на политику муниципалитета. Реальные властные полномочия достаются назначенному сити-менеджеру. Таким образом, стратегия децентрализации на практике обернулась для муниципалитетов еще большей централизацией власти и практически полной потерей автономии, а также провалом двухуровневой системы власти. Вместо передачи полномочий на муниципальный уровень произошло укрепление властной иерархии. Региональный центр пытается сконцентрировать большее количество полномочий в своих руках, переложив все ответственность за реализацию политических решений на муниципальную власть.

Третьей проблемой, наиболее важной, является дотационность муниципальных образований. Почти все муниципальные образования являются дотационными, ограниченные ресурсы сдерживают развитие муниципалитетов. Бюджетное регулирование стало значимым фактором, непосредственно касающимся вопроса эффективности местного самоуправления. По данным Минрегионразвития, для России в целом доля налоговых и неналоговых доходов бюджетов муниципальных образований составляет около 33 %, при этом финансовое состояние городских округов несколько лучше, нежели муниципальных районов, и в 2011 году составило 60,7 %, что почти в два раза выше, чем в муниципальных районах [http://www.minregion.ru/activities/monitor/exec_evaluation]. Кроме того, наблюдается отрицательная динамика в большинстве регионов: в 2012 году по сравнению с предыдущим годом доля доходов в бюджетах муниципальных образований сократилась на 13 %. Налоговые и неналоговые доходы составляют менее пятой части бюджета муниципальных районов таких регионов, как Ивановская область, Удмуртская Рес-

публика, Дагестан, Ингушетия, Тюменская область, Республика Тыва, Камчатский край и Чукотский автономный округ. Остальная часть бюджета финансируется из федерального и регионального бюджетов в виде субсидий, дотаций и субвенций. Субсидии и субвенции предполагают целевое финансирование, то есть для того, чтобы получать субсидии и субвенции органы местного самоуправления должны согласовывать свои политические действия с вышестоящими уровнями власти. Источники пополнения муниципального бюджета прямопропорционально влияют на независимость муниципального образования. Дотационность большинства муниципальных образований ограничивает их свободу действий, а если учитывать, что большая часть дотаций поступает из регионального бюджета, то можно вычислить, что основное политическое влияние на муниципалитеты оказывает региональный центр. Широкое распространение модели сити-менеджера подтверждает губернаторские амбиции на обладание полнотой власти над муниципалитетами. С новой системой муниципального управления у губернатора в руках возникло сразу два рычага давления на муниципалитеты: бюджетное регулирование, направляемое на четко определенные региональным центром цели и сити-менеджер, как правило, человек губернаторской команды, реализующий эти заданные цели.

Таким образом, последствиями структурных изменений являются зависимость муниципальных образований от центра как ресурсная, так и административная; замена гибких и либеральных механизмов бюрократическими структурами. Вследствие неравномерного распределения полномочий и ответственности между уровнями власти, муниципальные образования не имеют возможности эффективно исполнять возложенные на них со стороны регионального центра полномочия. Окончательный провал двухуровневой системы власти наступил после популяризации модели сити-менеджера и получения губернаторами контроля над муниципальными бюджетами.

Д. С. Лікарчук, асп., КНУТШ, Київ

АМЕРИКАНСЬКА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ САНДРИ БРАМАН

Процес становлення інформаційної політики, розпочався задовго до того як суспільство усвідомило той факт, що інформаційний простір є не тільки невід'ємною частиною її існування, а й функціонування політичної влади. Поступово, через історичні етапи функціонування інформаційного суспільства, промислові технології були замінені на інформаційні мета-технології.

Хоча, предмет аналізу державної інформаційної політики, був чітко сформований в останнє десятиліття XX століття, це характеризувалося як перехід до нового інформаційного етапу у розвитку країн. Відбувся перехід від промислового до інформаційного суспільства, це дає можливість стверджувати, що відбулось виникнення мікро-інформаційних та

макро-інформаційних просторів [*Braman S. Change of State: Information, Policy, and Power.* – Cambridge, 2006. – P. 12].

Класичне визначення інформаційної політики включає такі принципи пов'язані, як: доступ до державної інформації; розвиток інформаційних технологій; поінформованість суспільства.

Аналізуючи світову практику розвитку державної інформаційної політики (ДІП), неодмінно слід відзначити, що в різних державах введення та становлення інформаційних процесів відбувалося неоднозначно. Країнами, що зайняли лідерські позиції у впровадженні інформаційних процесів були Японія, Сполучені Штати Америки, Франція, Великобританія. Інформаційна політика мала вплив не лише на суспільні сфери, а й швидко охопила економіку та політику.

З часом вже державно інформаційна політика включала в себе закони, норми і доктринальні позиції, які мали тісний зв'язок з інформацією, зв'язком й культурою в європейських країнах.

Безумовно, країни, які швидко розвивали інформаційні технології, зайняли провідні місця на світовій політичній арені. Лідерами стали Японія, США та Великобританія. Але кожна з цих країн, з усталеними нормами, культурою та цінностями спрямували розвиток державної інформаційної політики в русло власних державних інтересів. Саме тому в Європі починаючи з кінця XX століття встановилася Британська модель державної інформаційної політики. Виходячи з того, що Англія монархічна країна з усталеними європейськими традиціями, які не змінні, – вона й до сьогодні є прикладом державної інформаційної політики Європи.

Відомий американський професор Сандра Брамман, ще з 90-х років XX століття, почала дослідження в сфері інформаційної політики. В своїх дослідженнях Сандра Брамман висвітлювала динаміку інформаційної політики Сполучених Штатів Америки, яка з часом сформувала свої напрями та завдання та стала провідною країною в інформаційному просторі.

Американська інформаційна політика є прозорою та відкритою, що дозволяє суспільству вільно приймати участь в прийнятті політичних рішень. На відміну від України, державна інформаційна політика США є основним завданням державної влади.

Сандра Брамман, на початку своїх досліджень відзначала, що введення та підтримка державної інформаційної політики вимагає системного підходу. Становлення американської державної інформаційної політики відбувалося на основі співпраці державної влади та громадян. Професор Вісконсинського Сандра Брамман, зазначає що функціонування інформаційної сфери держави багаторазово продемонструвало свою перевагу. Для встановлення в державі інформаційних елементів політики велику роль відіграють юридичні принципи, в Америці це стосується як від здійснення процесу управління у воєнних справах так і у Верховних Судах.

Державна інформаційна політика базується на законах, нормах і доктринальних позиціях та інших прийнятих рішеннях, методах з суспільно широкими конституційними ефектами, які ґрунтуються на створенні, обробці, доступу та використанні інформації [*ibid.* – P. 321].

Виокремлюючи кордони простору з "інформаційним створенням, обробкою інформаційних потоків, доступом і використанням" забезпечують комплексний і стиснутий характер, що визначає важливі оцінюючі критерії. Державна інформаційна політика США базується на доступу до державної політики. Така співпраця громадян з державою, допомагають забезпечувати засоби масової інформації (ЗМІ). Держава надає асигнування на розвиток ЗМІ, сприяє розвитку інформаційного простору, такий метод співпраці робить можливість аналізувати передачу інформації в межах держави та виявити ефективність політичної інформації. Такі корегування державної інформаційної політики забезпечують визначення центральних питань в політичній сфері.

Сандра Брамман відзначає, що створення теоретичної бази державної інформаційної політики – це теоретично надійна база для становлення держави в світовому політичному просторі, яка базується на економічних, політичних і культурних теоріях [Braman S. Defining information policy // Journal of information policy. – 2011. – Vol. 1. – P. 5].

Кембриджський університет видав працю Сандри Брамман "Зміни в державі: інформація, політика та влади". Таким чином, завдяки даному дослідженню була визначена область європейської інформаційної політики: інформаційну діяльність уряду; управлінську діяльність; суспільну поінформованість. Сучасні дослідження державної інформаційної політики дають змогу виокремлювати ефективність проведення інформаційної політики. Розвиток державної інформаційної політики сприяє покращенню міжконтинентальних політичних та економічних відносин.

Отже, сучасні науковці в сфері державної інформаційної політики, такі як Сандра Брамман, формують нові моделі розвитку держави. Що дають змогу співпраці держав у різних сферах, моделі державної інформаційної політики надають можливість слабко розвиненим країнам, в інформаційній сфері, вирівняти та змінити ситуацію в державі. Моделі державної інформаційної політики Сполучених Штатів Америки притаманні культурні цінності американців, але принципи, напрями, механізми реалізації можна використовувати в різних політичних системах.

І. А. Лященко, асп., КНУТШ, Київ
iraL@ukr.net

КВАЗІІГРОВИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ

У цій розвідці ми наведемо тезові аргументи того, що Україну як державу не можна вважати суб'єктом гри політичної, оскільки вона не має свого ігрового простору. Ми маємо на увазі проблему демаркації та делімітації кордонів нашої країни з Російською Федерацією, Республіками Білорусь та Молдова, і каузальними загрозами цієї проблеми для української держави.

Важливою ознакою гри, поряд з іншими, за Й. Гейзінгою є її обмеженість певними просторовими рамками, що окреслюють "топос" гри. Дос-

лідник зазначає, що "Арена цирку, картярський стіл, чарівне коло, храм, сцена, кіноекран, тенісний корт, приміщення суду тощо – всі вони за формою і функцією є ігрові простори, тобто відчужені місця, відокремлені, обгороджені, освячені території, де діють особливі, власні правила" [Гейзінга Й. Homo Ludens / пер. з англ. О. Мокровського. – К., 1994. – С. 17]. Про те що гра людини потребує ігрового майданчика зауважує й Г.-Г. Гадамер [Гадамер Г.-Г. Истина і метод. Т. 1. Герменевтика I: Основи філософської герменевтики. – К., 2000. – С. 107].

Ю. В. Стащук зазначає про невирішену проблему українського кордону, що є неодмінним атрибутом, без якого існування суверенної держави є неможливим [Стащук Ю. В. Проблеми функціонування українсько-молдовського державного кордону та їх вплив на інтеграційні процеси в регіоні: http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/Nvnu/misnarod_vidnos/2009_3/R1/Stashchuk.pdf]. Якщо з Республікою Польща, Словацькою республікою, Угорщиною та Румунією питання кордону не постає у силу їх членства в Європейському Союзі, умовою якого є цілісність кордону та відсутність будь-яких територіальних міждержавних прикордонних претензій, то протилежним чином виглядає ситуація на українсько-російському, українсько-молдовському та українсько-білоруському пограниччі.

Після зникнення з політичної карти світу СРСР, Україна, Росія, Білорусія та Молдова погодилися зупинитися в межах адміністративних кордонів колишніх УРСР, РРФСР, БРСР та МРСР, що автоматично набули статусу державних. Проте державний кордон України так і залишився де-юре, а не де-факто, визначеною лінією і вертикальною поверхнею, що проходить по цій лінії, і визначає межі території України – суші, вод, надр, повільного простору. Закон України "Про державний кордон", поряд з відсутністю фактичного державного кордону з вищезазначеними країнами, є лише ілюзорним свідченням територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності, суверенітету та єдності України. Звідси й закони України "Про державну прикордонну службу України", "Про оборону України", "Про Збройні Сили України", якими мають керуватися Збройні Сили України та Державна прикордонна служба України на які покладено завдання охорони державного кордону, також мають лише юридичну силу на недемаркованих та недемілітованих ділянках кордону України.

Після 20-річного невирішення питання міждержавного українсько-російського кордону, 17 травня 2010 року між Україною і Російською Федерацією було підписано міждержавну угоду про демаркацію українсько-російського державного кордону, що набула чинності Закону України "Про ратифікацію Угоди між Україною і Російською Федерацією про демаркацію українсько-російського державного кордону" [Закон України "Про ратифікацію Угоди між Україною і Російською Федерацією про демаркацію українсько-російського державного кордону": <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2466-17>]. Як наслідок, у квітні 2012 року на кордоні з Росією розпочалася стадія проведення польових робіт з виносу лінії державного кордону на місцевість. Таким чином демаркований сухопутний українсько-російський кордон існує на рівні одного прикордон-

ного знаку, встановленого 7 листопада 2012 на кордоні України та Росії, неподалік населеного пункту Сеньківка. Залишилась ділянка протяжністю майже в 1975 кілометрів від Сеньківки до Азова, що будучи демаркованою, могла б отримати статус державного кордону України, якби не початок саме в цьому місці спірної, вже морської, ділянки українсько-російського кордону. Станом на 12 липня 2012 року за підсумками 5-го засідання міждержавної комісії в Лівадії підписано Спільну заяву між Президентами України та Російської Федерації у якій відзначається потреба у проведенні делімітації морських просторів в Азовському і Чорному морях, та Керченській протоці. Зауважимо, що ця заява засвідчує не делімітацію морських кордонів двох країн, а лише необхідність їх делімітації [Спільна заява Президента України та Президента Російської Федерації щодо делімітації морських просторів в Азовському і Чорному морях, а також у Керченській протоці: <http://www.president.gov.ua/news/24812.html>]. Ситуація виглядає не простою, оскільки питання делімітації торкається державних, як українських, так і російських економічних та політичних інтересів. Серед яких: володіння Керч-Єнікальським каналом, що забезпечує право контролю (лоцманських зборів) над входом і виходом кораблів з Чорного моря в порти Волго-Донського басейну; користування мінеральними та біологічними ресурсами моря; розробка, відкритих на шельфі Азовського моря, перспективних родовищ природного газу; розвідка газоносної площі Палласа на морському шельфі у районі лінії кордону в Чорному морі; поступки України щодо Чорноморського Флоту в обмін на делімітацію морського кордону.

За відсутності жодних територіальних претензій на українсько-білоруському пограниччі, існує проблема врегулювання боргових зобов'язань (134 млн. американських доларів українських підприємств перед білоруськими, що їх останні переказали після розпаду СРСР за випущену, але не відвантажену продукцію) України перед Білоруссю, що й стала причиною відмови ратифікації білоруським парламентом Договору про державний кордон між Україною і Республікою Білорусь. Таким чином, відсутність юридично закріпленого білоруським парламентом державного українсько-білоруського кордону та невизнання Україною боргу перед Білоруссю гальмує вирішення питання кордонотворення, що потребує пошуку шляхів вирішення цієї проблеми [Засадко В. В. Проблеми ратифікації договору про українсько-білоруський кордон: перешкоди на шляху до євроінтеграції: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/10/34.pdf>].

Щодо українсько-молдовського пограниччя, то воно є делімітованим, проте залишається лише частково демаркованим. Ділянка кордону, протяжністю в 452 км, з невизнаною жодною країною світу Придністровською Молдавською Республікою, залишається частиною взаємопов'язаної проблеми врегулювання придністровського конфлікту та її демаркації [Стащук Ю. В. Проблеми функціонування українсько-молдовського державного кордону та їх вплив на інтеграційні процеси в регіоні].

Серед каузальних загроз відсутності українсько-російського, українсько-білоруського та українсько-молдовського кордону можна виокреми-

ти не лише потенційне відчуття конфліктності ситуації, та існування конфліктів, браконьєрство, нелегальну міграцією та торгівлю, чорний ринок, наркоторгівлю, торгівлю боеприпасами, міжнародну злочинність, але, найголовніше – загрозу державному суверенітету та територіальній цілісності держави Україна. Оскільки, відсутність кордону між країнами суперечить концепції міжнародного права про державний суверенітет, у якій зазначено, що держава, яка проголосила суверенітет, не може не мати кордонів, оскільки її влада поширюється і на сухопутну, і на повітряну та морську території тільки в межах її кордонів [Лажнік В. Й., Гордун І. М. Проблеми делімітації та демаркації морських кордонів в Азовському морі та Керченській протоці: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvvn/misnarod_vidnos/2009_11/R2/Lazhnik.pdf] Окрім цього, задекларований Україною шлях до європейської та євроатлантичної інтеграції потребує передусім стабільних безпечних кордонів як передумови вступу до ЄС і НАТО.

У відповідності до вищесказаного, відсутність державного кордону України є свідченням відсутності такої невід'ємної ознаки суверенної держави як її територія (простір гри політичної) на яку розповсюджуються норми (правила гри політичної) взаємодії між політичними інститутами (суб'єктами гри, акторами) всередині країни та на міжнародній арені. І у такому випадку, доречно говорити про квазіігровий простір держави Україна, оскільки він лише де-юре (описово, дескриптивно) існує як простір гри політичної.

І. В. Македон, здобувач, НПУ ім. М. П. Драгоманова, Київ
ilona.makedon@gmail.com

ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА В СУСПІЛЬНОМУ ПОРЯДКУ ДЕННОМУ

Політична реклама, як один із головних видів політичних технологій, покликана виконувати ряд функцій: інформаційну, порівняльну, функцію переконування, нагадування, спонукання тощо. Інформаційна функція в даному випадку є першочерговою, адже вона слугує основою для втілення усіх наступних функцій.

Задля забезпечення реалізації даних функції важливим є вдале розташування політичної реклами в інформаційному просторі. Однак небагато в політичній науці засоби масової інформації, які слугують передавачами політичної реклами від суб'єкта політики до громадськості, зазвичай називають "четвертою гілкою влади". Незалежні медіа, що функціонують в демократичних суспільствах, здатні чинити суттєвий вплив на сприйняття політичної реклами громадськістю, спотворюючи "меседж", який закладався виробником політичної реклами. Залежні медіа також можуть чинити відповідний вплив, однак на замовлення тієї чи іншої владної сили (політичної чи ні).

Таку думку відстоює, зокрема, відомий англійський політолог та дослідник політичних комунікацій Ніколас О'Шонесі: "... Ми припускаємо, що **медіа та преса**, зі своїми власними порядками денними виробників інфо-

рмації, часто впливають на громадську думку в більшій мірі, ніж політична реклама та інші види політичних технологій комерційного походження" [O'Shaughnessy N. The marketing of political marketing // *European Journal of Marketing*. – 2001. – Vol. 35. – P. 1047].

Теорія формування порядку денного та місце політичної реклами в ньому. В теорії формування порядку денного (Agenda-Setting Theory) вважається, що "ті, хто контролюють медіа, вирішують, що буде повідомлятися публіці. Це стає порядком денним медіа на певний період часу" [Lowery S. A., DeFleur M. L. Milestones in mass communication research: Media effects. – 3rd ed. – New York, 1995. – P. 400–401].

Відомі дослідники теорії формування порядку денного Мерлін Робертс та Максвел Маккомбс в статті "Формування порядку денного та політична реклама: походження новинного порядку денного" розглядають "рекламний порядок денний як засіб впливу на суспільний порядок денний та альтернативний варіант головним гіпотезам формування порядку денного" [Roberts M., Mccombs M. Agenda setting and political advertising: Origins of the news agenda // *Political Communication*. – New York, 1994. – Vol. 11. – P. 249]. Дослідники вважають, що рекламний порядок денний формується самими політиками за допомогою політичної реклами, і долучають його до загальної моделі формування суспільного порядку денного. Такий підхід допомагає краще зрозуміти (деталізувати), хто впливає на формування порядку денного в суспільстві.

Вплив медіа на політичну рекламу. В політичній науці розрізняють терміни "встановлення порядку денного" та "конструювання порядку денного" [Rogers E., Dearing J. Agenda-setting research: Where has it been, where is it going? // *Communication Yearbook*. – Newbury Park, 1988. – Vol. 11. – P. 555–594]. Перший термін позначає ситуацію, коли у формуванні суспільного порядку денного домінують медіа, а другий – коли у формуванні порядку денного переважає громадськість. Зазначимо, що другий тип формування порядку денного притаманний державам з розвинутим громадянським суспільством.

При домінуванні медіа у формуванні суспільного порядку денного політичний маркетинг загалом, та політична реклама зокрема, зазнають суттєвого впливу: "Коли в телевізійних новинах показують уривки політичної реклами, що супроводжується коментарем (від медіа).. ми повинні говорити не про політичний маркетинг, а про відредагований медіа образ політичного маркетингу" [O'Shaughnessy N. The marketing of political marketing. – P. 1050].

Ніколас О'Шонесі наводить декілька прикладів, коли інтерпретація політичної реклами мас-медіа вирішальним чином вплинула на хід виборчих перегонів. Зокрема, описуючи парламентську передвиборчу кампанію 1993-го року в Канаді, Ніколас О'Шонесі зазначає, що в ході кампанії "вплив політичної реклами на багатьох виборців був опосередкований інтерпретаційними рамками, запровадженими телебаченням" [Ibid. – P. 1054]. Так метою реклами канадських Торі було відзначення лідерських якостей Жана Кретьєна. На одному з рекламних фото Жан

Кретєсн був зображений з правої сторони, де його рот скривлений від пошкодження нерва, отриманого в молодості. Засоби масової інформації вирішили прикріпити свою інтерпретацію до даного факту, зазначивши, що дана реклама, нібито, висміює фізичні вади людей. Партію Торі засудили люди з обмеженими можливостями. Таким чином медіа додали до політичної реклами специфічний контекст, який повністю змінив сприйняття реклами виборцями. Відзначимо, що експеримент Університету Саймона Фрестера виявив, що люди реагували більш негативно саме на тлумачення реклами медіа, ніж на саму рекламу. Однак результат виборів були показовими: Торі лишилися з двома місцями в парламенті.

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що ефективність впливу політичної реклами підвищується, якщо вона потрапляє до суспільного порядку денного та інтерпретується в ньому відповідно до задуму виробника реклами. Однак сильні медіа можуть надати політичній рекламі додаткового контексту. В суспільствах з низьким рівнем впливу громадськості на порядок денного та розвитку демократії у формування порядку денного можуть втручатися влада та впливові політичні сили, зокрема й шляхом включення до нього своєї політичної реклами.

Е. А. Манойло, студ., ДонНУ, Донецьк
elina.manoilo@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛОБІЗМУ В УКРАЇНІ

Основою демократичної системи є гарантія правової держави надання своїм громадянам рівного та вільного права приймати участь в ухваленні рішень, тобто кожен громадянин а рїогі повинен мати реальну можливість брати участь в політичному процесі. В зв'язку з цим виникає зацікавленість суб'єктів політичних відносин в ухваленні конкретних рішень, які відповідали б їхнім інтересам і, як наслідок, тиск на структури влади, посадових осіб, засоби масової інформації для ухвалення бажаного результату. Проблема взаємодії влади та бізнесу особливо гостро стоїть в унітарних державах, в тому числі і в Україні. Фінансовий капітал тут зосереджується в центрі, а вже потім поступає до регіонів. Вплив на процес перерозподілу дотацій нерідко контролюється фінансово-промисловими групами, що мають власний інтерес в економічних та політичних питаннях.

Ще за часів СРСР в Україні склалася система керування, що містила в собі галузеві вертикалі й регіональну систему. Так, основну роль в координації промислових підприємств відігравали галузеві міністерства. Суттєву роль у питаннях лобіювання інтересів окремих галузей відігравали також регіональні керівники – секретарі обкомів КПРС. Наприклад: Донецький обком традиційно захищав інтереси металургії та гірnodобувничої промисловості, а Полтавський займався проблемами сільського господарства. Політичні пріоритети (розвиток авіації, космічної, атомної,

автомобільної промисловості тощо) у розвитку галузей визначав ЦК КПРС, але вплив галузевих лобістів був дуже великим. В умовах планового розподілу, регіональний лобізм полягав у постійній боротьбі за ресурси і засоби, а також за першочерговість насичення – ресурсами і засобами прийнятих рішень. З часом на обласному рівні складалася своя лобістська структура, виходячи з пріоритетності тих чи інших підприємств і організацій. На відміну від верхніх ешелонів, значне місце в ній займала система місцевих кланів і земляцтв, що просувала своїх людей на ключові посади, утворюючи місцеву "еліту". Утворення регіональних (місцевих) угруповань у республіках сприяло посиленню диференціації КПРС. Розпад СРСР зумовив прихід до влади у більшості нових незалежних держав колишніх партійних лідерів, але вже не як партійних функціонерів, а як лідерів національних рухів і кланів. Після проголошення Україною незалежності в країні сформувалися два типи еліт: номенклатурні групи – екс-лідери державних структур СРСР та регіональні бізнес-еліти, представники великого бізнесу у різних сферах економіки. В період першого строку правління Леоніда Кучми, Київ являв собою певний центр, від якого жорстко залежали всі регіональні фінансово-промислові групи. Відсутність економічного та політичного впливу регіональних еліт на державні структури поставив під загрозу продовження політичної кар'єри діючого Президента, що зумовило введення Леонідом Кучмою інституту представників Президента в областях. Як наслідок, представники Президента придбали значні повноваження, і тому головними суб'єктами регіональних промислових та аграрних лобі стали губернатори та глави держадміністрацій та близькі до них регіональні фінансово-промислові групи. В областях, де були зосереджені значні грошові потоки (Донецькій, Дніпропетровській, Одеській, Закарпатській, Харківській) йшло формування регіональних кланових груп. В областях "промислового поясу" – Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській – відбувалися процеси консолідації промислових кіл, громадських організацій, профспілок, з одного боку, і держадміністрацій, з іншого. Таким чином, основною відмінністю і найважливішою рисою вітчизняного лобізму є його відверта політизація. Доказом цього є відкрите "ходження" підприємців у політику. Прикладом можуть бути такі персони як П. Порошенко, Р. Ахметов, Б. Колесніков, І. Коломойський, В. Балоба. Відбувається посилення підприємницької складової у багатьох політичних партіях, а також, існують приклади, коли політична партія виступає лобістом не лише певної соціальної групи, але й окремих регіонів ("Регіони України", "БЮТ" "ЄДИНИЙ ЦЕНТР", Партія Регіонів, Комуністична партія України). Пріоритети лобістської діяльності можна розподілити так: "Регіони України" – ПЕК, металургійна галузь, приватизація стратегічних підприємств, розподіл бюджету на користь регіону; "БЮТ" – нафтопереробна промисловість, банківська діяльність, електроенергетика; НУ-НС – харчова промисловість.

Таким чином, можна говорити про певні шляхи розвитку регіонального лобізму в Україні. Один шлях розвитку – обмеженість ресурсів та по-

літична нестабільність призведе до боротьби груп тиску в тому чи іншому секторі економіки за монопольного представництва певної категорії інтересів. В свою чергу, органи державної влади, враховуючи необхідність подолання державної кризи, будуть надавати таку монополію в обмін на політичну підтримку. Найбільш потужні групи перетворюються в партнерів влади. Групи тиску будуть діяти лише в ключових сферах економіки. Така система буде представляти собою корпоративну модель організації лобізму. Цей варіант є найбільш вірогідним через особливості сьогодишньої політичної ситуації та існування традиції протекціонізму в стосунках державних органів та певних визначених груп тиску. Другий шлях, певна ідеалізована модель – активізація тиску на адміністрацію та законодавчі органи з боку "третього сектору", тобто недержаних некомерційних структур. Але поки що в Україні "третій сектор", на відміну від державного та бізнесу, не володіє достатньою силою та каналами впливу.

Отже, в умовах трансформації системи і розмежування економічних інтересів різних шарів і груп підприємців в Україні, сучасний регіональний лобізм більшою мірою політизується. Оскільки у своїй основі лобізм пов'язаний з відносинами власності, то в процесі наростання боротьби за її перерозподіл роль лобі усе більше зростає. Перехід до другого, "ідеального" типу функціонування лобізму, на даному етапі є майже неможливим, адже всі структури "третього сектору" чітко контролюються владою та обмежуються в певних типах діяльності.

В. Е. Марков, асп., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
felix-tlt@mail.ru

РОЛЬ ЭКСПЕРТНОГО СООБЩЕСТВА В ФОРМИРОВАНИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ: ПРИКЛАДНОЙ АНАЛИЗ

Тенденции развития современного общества по пути всеобщей информатизации, созданию глобального коммуникационного пространства, неизменно приводят к появлению профессиональных кругов, в задачи которых входит осмысление данных процессов. Поскольку в постиндустриальном обществе информация становится одним из наиболее ценных продуктов, а каналы коммуникации – важным ресурсом политического влияния, возникает единство символического и материального производства, охватывающего все сферы жизни. Актуальность данной темы в ракурсе политологическом объясняется тем, что современное информационное общество немислимо без системы управления знанием, рефлексией, а также дискурсивными практиками со стороны особой структуры – экспертного сообщества. Экспертное знание приобретает на этом уровне своеобразный, инструментальный характер, становясь технологией решения тех или иных проблем, особым видом менеджмента.

Системные изменения в России, происходившие на протяжении последних десятилетий, а также постоянно возникающие внешне- и внут-

риполитические вызовы и риски стали катализатором развития в стране ряда экспертных сообществ. Особенно важным их развитие стало с момента объявления начала комплексной модернизации и стимулирования инновационных решений как в социально-экономической, так и в политической сферах.

Российская наука получила важный социальный заказ на экспертное обеспечение нового политического курса и оптимизации модернизационных процессов.

Итак, перечень выделенных особенностей современного экспертного сообщества в России включает в себя следующие положения:

- Проводится постоянный отбор экспертных сообществ на основании критериев, которые выдвигаются нынешними государственно-управленческими структурами. Российская специфика состоит в том, что власть зачастую использует наработки наиболее авторитетных экспертных сообществ для формального обоснования собственных решений, а также диффузии ответственности в пространстве гражданского общества. Руководствуясь данными соображениями, государственные институты и политические деятели допускают до работы с ними только наиболее конформные и некритически настроенные экспертные структуры.

- Властные институты современной России не проявляют должной инициативности в построении конструктивного диалога и обоудовыгодного взаимодействия с экспертным сообществом. Иллюстрацией этого тезиса может являться неутешительная статистика действующих Ситуационных центров при различных органах госвласти, "Главной проблемой для российской власти является ее неготовность к восприятию таких систем в качестве полезных и необходимых".

- Явная диспропорция между публичным и теневым секторами экспертного сообщества. Те организации, которые занимаются непосредственным экспертным обеспечением органов власти, как правило, представляют собой закрытые и непубличные сообщества. В то же время огромное количество исследовательских корпораций, работающих в публичном секторе, не имеют доступа к экспертизе и подготовке решений власти.

- Экспертные сообщества, которые на Западе являются важнейшим участником в коммуникации власти и гражданского общества, выступая в качестве медиатора в структуре общения, в России практически не востребованы в этой роли. Это характеризует общий низкий уровень развития коммуникации и обособленное положение как сферы государственного управления так и незаинтересованного в диалоге общества. Многие важные политические решения в России принимались и принимаются импульсивно. Качественный политический анализ в национальных интересах пока еще не стал неотъемлемым компонентом российской государственной практики.

- Экспертные сообщества лишены возможности активно модерировать дискурс в отсутствии поддержки со стороны власти, поэтому большинство проектов пишутся "в стол" до тех пор, пока на них не бу-

дет предъявлен спрос со стороны властных институтов, Конкретные заказы также как правило поступают в закрытом режиме и весьма адресно, поэтому оставшаяся крупная часть экспертов вынуждены действовать исключительно в рамках академического сообщества или аналитических центров.

- Производство основного продукта постиндустриального общества – инноваций – в российских экспертных сообществах ведется крайне неэффективно. К тому же, в силу ряда причин, отсутствуют алгоритмы внедрения этих инноваций в реальную политико-экономическую практику.

Российское экспертное сообщество имеет ряд проблем институционального, идеологического и коммуникационного характера. К ним относятся сложности взаимодействия с органами государственной власти, низкий уровень независимости и консолидации организаций, а также осознание невостребованности в обществе.

Кроме того особенностью функционирования многих проправительственных "фабрик мысли" является явно манипулятивный характер их деятельности, которая строится на внедрение в общественное сознание выгодных власти смысловых конструкторов а также дискурсивных единиц, которые используются для облегчения контроля над социальными процессами. Это еще раз демонстрирует низкий уровень самостоятельности таких сообществ и диффузию функций экспертов и лидеров общественного мнения. Во всех развитых странах существует вполне четкое разграничение как данных понятий, так и субъектов, которые эти функции на себя берут.

Однако есть основания полагать, что в обозримой перспективе подобная ситуация будет постепенно выправляться и на смену нынешнему рыхлому конгломерату исследовательских институтов придут институционализированные и независимые "фабрики мысли", которые будут активно принимать участие в выработке важнейших стратегических решений, поддерживать конструктивный диалог между властью и гражданским обществом и создадут базу для активно обсуждаемого сейчас "инновационного прорыва". Важная роль в становлении экспертного сообщества в России принадлежит системе образования: политологического, технического, экономического.

В. О. Марченко, студ., КНУТШ, Київ
Valentyna_2760@mail.ru

ПОЛІТИЧНА ЗААНГАЖОВАНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ЯК РЕЗУЛЬТАТ МОНОПОЛІЗАЦІЇ ЗМІ

Політики різних країн апелюють до суспільної думки. Сьогодні роль суспільної думки зростає. Найбільший суспільний інтерес викликають новини політичної спрямованості, що підтверджується результатами досліджень проведених Фондом "Суспільна думка" (Росія), у 2009 році [<http://fom.ru>]. Формування суспільної думки залежить від установ інформаційних послуг.

Метою даного дослідження є характеристика суб'єктів інформаційних та комунікативних зв'язків України та США. Предметом даного дослідження є прозорість і публічність політичних ресурсів, свобода слова та цензура.

До 90-х років XX ст. головним джерелом новин були друковані видання. Першоджерелом новин завжди були інформаційні агенції (служби, центри). Послуги агенцій з моменту їх виникнення (орієнтовно з середини XIX століття) були призначені не для читачів, а лише для самих медіа, що на їх основі готували свої видання. Сьогодні основним джерелом інформації є Інтернет. Інформаційні агенції Інтернету надають доступ до частини новин безпосередньо на своїх сторінках. Однак, повний перелік послуг, тобто анонси подій, політична, суспільна, економічна, спортивна інформація, доступні тільки для ЗМІ. Теоретично доступ може придбати кожна людина, але ця послуга є занадто дорогою. [<http://elekci.org/maju-svoboda/shcho-take-informaciina-agencija-i-de-jiji-misce-u-sviti-medii.html>].

ЗМІ слугують інструментом формування суспільної думки, політичної свідомості. Інформування українського суспільства відбувається під керівництвом інформаційних агенцій. На міжнародному ринку головними інформаційними агентствами постають Bloomberg та Reuters. В Україні працюють як представники агенцій інших країн (ІТАР-ТАСС, РІА-Новості), так і національні інформаційні центри. Українські ЗМІ переважно сконцентровані у руках одного власника, що призводить до монополізації ринку інформаційних послуг. Так 1 лютого 2013 року компанія К. Н. MEDIA LIMITED, яка належить В. Хорошковському, уклала угоду про продаж 100 % акцій компанії INTER MEDIA GROUP LIMITED вартістю 2,5 мільярда доларів США компанії GDF MEDIA LIMITED, якою володіє Д. Фірташ. Контроль над телеканалами ІНТЕР, НТН, К1, МЕГА, Ентерфільм, К2, Пиксел та MTV перейшов до GDF MEDIA LIMITED, що фактично підтверджує ще більший прояв монополізації у сфері інформації.

У США інформаційний ринок є слабко монополізованим, але, є приклади високої монополізації. Власником найвідомішої інформаційної агенції Блумберг у США є мер Нью-Йорку Майкл Блумберг. Медіа-лідер Майкл Блумберг може збільшити свою медіа-імперію у разі придбання британської газети The Financial Times, котра може бути виставлена на продаж вже у наступному році. Блумберг розглядає можливість купівлі The Financial Times Group, котрій належить 50 % в авторитетному британському журналі The Economist. Але вся інформація про власників є відкритою для суб'єктів-споживачів інформації. За змістовним наповненням та способами подання інформаційних ресурсів у США є як ліберальні (NBC), так і консервативні (FOX) ЗМІ. У США відсутня політична заангажованість, люди можуть вибирати, що їм більше до вподоби.

В Україні головними інформаційними агенціями є: УНІАН, РБК Україна, Interfax-Україна, Українські новини, Укрінформ. Згідно Закону України "Про інформаційні агентства", відповідно до Конституції України (254к/96-ВР), гарантується свобода діяльності інформаційних агентств.

Конституцією України та чинним законодавством забороняється цензура інформації, поширюваної інформаційними агентствами. Інформаційні агентства не мають права у своїх матеріалах розголошувати дані, що становлять державну таємницю, або іншу інформацію, яка охороняється законодавством [www.zakon.rada.gov.ua].

Серед численних українських недержавних інформаційних агентств одним із лідерів є УНІАН. Воно було створене у 1991 році згідно Постанови Президії Верховної Ради України. Агентство призначалося для забезпечення зарубіжних засобів масової інформації, а також інших зарубіжних закладів, організацій. Нині УНІАН розширило свої завдання та спектр послуг, не обмежуючи себе орієнтацією тільки на зарубіжного споживача. Інформацію УНІАН використовують майже 500 друкованих та електронних засобів масової інформації, у тому числі Рейтер, ІТАР-ТАРС, ВВС, радіо "Свобода", "Голос Америки", посольства, зарубіжні представництва тощо. В інформаційному просторі України тривалий час працює представник транснаціональної компанії інформаційне агентство "Interfax-Україна", яке є частиною міжнародної інформаційної групи "Interfax Information Services". У вересні 1992 року агентство було створене у Харкові, а з серпня 1993 року воно почало функціонувати у Києві. Наслідком досить високого рейтингу агентства стало його співробітництво з найбільшим світовим інформаційним агентством "Reuters", що полягає у продажу англomовних інформаційних продуктів "Інтерфаксу" через термінали "Reuters". Характерною особливістю новин "Інтерфаксу" є доповнення їх глибоким аналітичним матеріалом експертів агентства, що робить їх ще цікавішими як для вітчизняного, так і для зарубіжного читача [Нестеряк Ю. В. Інформаційні агентства України в контексті масовоінформаційної діяльності // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2003. – Т. 11. – С. 111–114]. УКРІНФОРМ – єдиний від України член Європейського альянсу інформаційних агенцій, а також член Асоціації національних інформаційних агентств країн Причорномор'я.

На діяльність інформаційних агенцій впливають як політичні упередження власників ЗМІ, так і чинне законодавство. Розглянемо особливості політичної спрямованості деяких інформаційних агентств. 31 жовтня 2012 року, редактори сайту УНІАН заявили про прояви цензури (розпорядження гендиректора УНІАН зняти новину із сайту) щодо оприлюднення на сайті новин стосовно пікету на Банковій. Пізніше В. Осадчий, гендиректор УНІАН заперечив звинувачення співробітників агентства у цензурі, втім, не прокоментував їх по суті [http://www.pravda.com.ua/news/2012/10/26/6975533].

У липні у Верховній Раді був зареєстрований законопроект "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за посягання на честь, гідність та ділову репутацію людини" № 11013, зареєстрований народним депутатом від фракції Партії регіонів Віталієм Журавським 18 липня 2012 року, що мав на меті введення кримінальної відповідальності за поширення завідомо неправдивої інформації, тобто наклепу. Даний за-

конопроект мав великий резонанс як у політичних, так і у журналістських колах. Журналісти вважали даний документ початком введення політичної цензури у роботі ЗМІ. Своє ставлення до посилення відповідальності за посягання на честь, гідність та ділову репутацію людини висловили міжнародні політичні діячі. На даний документ зреагувала Організація з безпеки і співробітництва у Європі, яка закликала Верховну Раду не ухвалювати законопроект про запровадження кримінальної відповідальності за наклеп. Представник ОБСЄ зі свободи засобів масової інформації Д. Міятович звернулася з відповідною заявою до депутатів парламенту вважаючи, що є серйозна загроза свободі засобів масової інформації у країні, так як "криміналізація висловлювань у сучасній демократії означає придушення дискусії й захист державних посадових осіб від критики і може призвести тільки до самоцензури з боку мас-медіа" [http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2012/09/120919_defamation_law_reaction_government_sd.shtml]. Міжнародна організація "Репортери без кордонів" закликала депутатів відхилити цей документ, а генеральний секретар Ради Європи Турб'єрн Ягланд висловлював стурбованість можливістю його ухвалення. Відхилення законопроекту відбулося завдяки суспільній думці, оскільки саме вона виражає рівень демократизації управління суспільством.

А. В. Матюшкин, студ., ОГУ, Орел, Россия
matushkinlx@rambler.ru

ОСНОВНЫЕ ТЕХНИКИ ВЛИЯНИЯ СМИ НА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОВЕДЕНИЕ МОЛОДЁЖИ

К числу проблем, волнующих и интересующих современное общество можно отнести проблему политической активности молодёжи. Известно, что молодые граждане – это социальное, экономическое и политическое будущее любой страны. Отмечая особенности молодёжи, следует помнить, что это социально-возрастная группа, характеризующаяся специфическими интересами и не представляющая собой единой политической и идеологической силы. На сегодняшний день практически все участники общественно-политической жизни РФ признают объективную необходимость формирования и культивирования ответственного, активного, адекватного политического поведения, особенно в молодёжной среде.

Главным условием и одновременно процессом, в рамках которого оттачиваются принципы, нормы, алгоритмы включения молодых граждан в повседневную политическую практику, является политическая социализация. Как правило, социализирующие институты детерминируют ценностную систему, а также поведенческие реакции граждан. Число институтов, непосредственно включенных в процедуру социализации, в том числе и политической, относят средства массовой информации, которые обладают достаточно разнообразным "инструментарием".

ем" воздействия на сознание и поведение молодёжи. Одним из таких инструментов являются стереотипы и формирование имиджей.

Стереотип – это принятый в исторической общности образец восприятия, фильтрации, интерпретации информации при распознавании и узнавании окружающего мира, основанный на предшествующем социальном опыте [Липпман У. Общественное мнение / пер. с англ. Т. В. Барчунова ; под ред. К. А. Левинсон, К. В. Петренко. – М., 2004. – С. 28]. По нашему мнению, стереотипы эффективно управляют всем процессом восприятия информации. Молодой человек должен воспринимать сообщение без усилий и безоговорочно, без внутренней борьбы и критического анализа. Таким образом, СМИ используют стереотипное мышление человека. Благодаря СМИ формируются такие стереотипы у молодёжи, как "все лица кавказской национальности – преступники", это приводит в России к тенденциям националистического характера. СМИ приучают молодёжь мыслить стереотипами и снижают интеллектуальный уровень сообщений. Этому послужил главный метод закрепления нужных стереотипов в сознании – повторение.

Еще один метод, позволяющий влиять на молодёжное мнение – это имидж. Имидж (от англ. *image* – "образ", "изображение") – искусственный образ, формируемый в общественном или индивидуальном сознании средствами массовой коммуникации и психологического воздействия [Панасюк А. Ю. Имидж. Энциклопедический словарь. – М., 2007. – С. 768]. Имидж создается путем навязывания определенных ассоциаций, он всегда связан с воображением. Имидж создает реальную социально-психологическую установку, определяющую поведение молодого человека по отношению к объекту. Ярким примером искусственно созданного имиджа можно считать известного политика В. В. Жириновского. Его экспрессивное, вульгарное поведение на публике делает его ярким, запоминающимся, а для некоторых и любимым политическим деятелем, особенно молодёжи, она в нём видит своего идеала, который себя ведёт эмоционально, а молодёжи присуще эмоциональность [Федоров А. В. Проблемы медиавосприятия и развития аудитории в области медиакультуры // Прикладная психология. – 2002. – № 2. – С. 457].

По мнению психолога Душкиной М. Р., СМИ использует различные приёмы и техники психологического влияния на молодёжь, так как действие приёмов психологического влияния базируется на особенностях молодёжной психики. Таким образом, она выделяет следующие техники:

- **Техника дезинформации или фальсификации данных.** В этой технике используется приём манипуляции информацией в моменты принятия важных решений. Вдруг, по какой-то непонятной случайности появляется "правда, которая долго замалчивалась", молодёжь в поисках истины переключает своё внимание на очередную фальшивку, тем самым отвлекаясь от реальной проблемы. Главное в этой технике есть то, что источнику, распространяющему неправдивую информацию должны доверять и не ставить под сомнение правдивость его высказываний. Опровержение дезинформации происходит в большинстве случаев

незаметно и уже никак не может повлиять на сформировавшуюся ложную социально-психологическую установку.

- **Техника использования слухов** заключается в их распространении. Передаётся информация, которая даёт возможность пофантазировать над продолжением сюжетной линии.

- **Техника апеллирования.** Эффект "социального доказательства" ещё известен как "народ против...". Суть этого приёма – это обращение к эмоциям человека, использование эмоции страха. Эта техника очень популярна в СМИ и в политике.

- **Техника превращения.** На мнение или точку зрения, которая кого-то не устраивает нужно влиять постепенно. За основу берутся некоторые моменты, с которыми все согласны и постепенно "белое становится чёрным", а "чёрное – белым".

- **Техника подмены фактов.** В одном сообщении подаются различные факты: правдоподобные, неправдоподобные, выдуманные правдоподобные.

- **Техника дефрагментации,** приём потока сознания. Вся информация подаётся одним потоком, поэтому воспринять такое количество фактов и аргументов практически невозможно.

Сложно определить наиболее эффективный инструмент, поскольку каждый из них оказывает определенное целенаправленное влияние. Эти средства внушения оказывают огромное влияние на сознание, заставляя молодёжь действовать и думать определенным образом. Стоит отметить, что многие СМИ ведут свою политику, грамотно сочетая эти методы, инструменты, техники воздействия на молодёжное сознание. При этом, молодёжь даже и не догадывается, что является объектом манипулирования СМИ.

К. А. Молчанов, асп., КНУТШ, Київ
kiril2007@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕСТРУКТИВНИХ ІМІДЖЕВИХ ПОЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Розвиток демократичного суспільства в Україні пов'язаний із формуванням сфери політичних технологій, що застосовують актори політичного процесу. Цій проблематиці присвячені наукові праці О. Клименко, С. Рябова, С. Телешун, О. Титаренко.

Політичні технології (грец. *techne* – мистецтво, майстерність) – набір стратегічних принципів, прийомів, технік, пов'язаних із впливом на свідомість і поведінку людей у політичній сфері з метою здобуття, використання або втримання політичної влади.

О. Бойко, наголошує, на некоректності здійснювання поділу технологій на "прозорі" та "брудні" на основі виключно морально-етичних та правових критеріїв, а й враховувати наслідки їх застосування для суспільства.

Відповідно для визначення технологій, які негативно впливають на суспільство, доцільно використовувати визначення, яке має чітке смислове навантаження – "деструктивна технологія" [Бойко О. Д. Політичне маніпулювання : навчальний посібник. – К., 2010]. Якщо маніпуляція це вид психологічного впливу, при якому майстерність маніпулятора використовується для прихованого впровадження в психіку адресату цілей, бажань та намірів або установок, які не збігаються з тими, що є у адресата в даний момент. Відповідно, тоді технологія повинна оцінюватися в якості деструктивної, якщо вона сприяє руйнуванню (деструкції суспільного організму); породжує правовий нігілізм, аномію суспільства і як наслідок абсентеїзм, що може призвести до втрати керованості суспільством.

Класичним прикладом використання таких деструктивних технологій в конструюванні іміджу політичного лідера стала президентська виборча кампанія 2004 року в Україні. Вона мала багато особливостей і є показовою в контексті розгляду маніпуляцій свідомістю. Хоча б тому, що два основні кандидати здійснювали своє позиціонування не на основі своєї унікальної політичної програми, а на основі дискредитації один одного.

Для зниження іміджу конкурента і створення негативної реклами використовуються різні методи, що у зарубіжних країнах одержали вже широке поширення і певне теоретичне осмислення. Найефективніше і, відповідно, найчастіше використовуються такі методи: метод "клапана", метод "живої мішені" та метод "краплі".

Застосування методу "клапана" здійснюється шляхом переведення громадської думки з позитиву на негатив. Використовуючи дану технологію проти навіть сильних кандидатів та грамотно здійснена атака на них, значно знизить рейтинг кандидата.

Метод "живої мішені" – трансфер (перенесення) негативу з одного об'єкта на інший. Прикладом може бути антиреклама, яка ґрунтується на провокаційній штучній підтримці конкурента соціальними групами, що є одіозними для суспільства та однозначно викликають відторгнення в більшій частини електорату. Використанням такого трансферу став рекламний ролик, сформований командою В. Януковича, про підтримку В. Ющенка організацією ОУН Козака, в якому йшлося про те, що націоналісти разом із В. Ющенком заборонять вживання російської мови та організовують марш по Хрещатику членів організації УНА Коваленка (нібито на підтримку В. Ющенка) під фашистською символікою та скандування: "Ющенко!".

Метод "краплі", при якому постійна, систематична подача критичного матеріалу поступово створює у споживача інформації відповідний негативний образ. Такий принцип був використаний в телевізійному ролику 2004 року проти Ющенка, в якому карта України схематично поділена на три частини: західний регіон – перший сорт, центральна та східна – другий сорт, південно-східна – третій. Голос за кадром запитував: "А ви хочете жити в Україні третього сорту?". За оцінками PR-спеціалістів, ця брудна технологія отримує перше місце серед рейтингу чорних технологій в українській електоральній історії, наслідком якої став штучний поділ країни на Західну та Східну.

З метою зниження іміджу конкурента використовується також метод "нав'язування ярликів", що базується на бездоказовому нав'язуванні суспільству негативних (з огляду більшості) оцінних категорій з метою компрометації певних суб'єктів політики: наприклад використання ярлика проти Нашої України – "нашисти", задля аналогії з націоналізмом і фашизмом. Помаранчевою командою також були використані в політичній риторичній стосовно Партії регіонів ярлик: "донецькі", що фактично легітимізує поділ країни: ставить Україну перед вибором за принципом "свій – чужий".

Ще однією деструктивною технологією практично у всіх виборчих кампаніях України є маніпулювання опитуваннями громадської думки.

Аналізуючи використання деструктивних технологій в конструюванні іміджу політичних лідерів в Україні, можна стверджувати, що результати таких шоків методів ведення виборчої боротьби стимулюють напругу в соціумі, сприяють різкому поділу громадян згідно їх поглядів на політичні процеси та можуть призвести до розколу держави. Адже деструктивні виборчі технології, на думку дослідників, прямо чи опосередковано спрямовані на втрату імунітету виборців стосовно дотримання загальнодержавних та загальнонаціональних цінностей.

***T. Nagornyak, PhD in Political Sciences,
Donetsk National University
tatyananagornyak@mail.ru***

THE POST-SOVIET IDENTITY IN BRANDING POLICY

The decline of the USSR and the system transformations of newly formed sovereignties has resulted in cultural and institutional injuries to the societies, which have been deepened by the globalization processes in the world. Internal volatility and external requirements have had many negative consequences for the post-Soviet countries. For instance, there is a blurring of national identities and intensification of the territorial or local identities, which acquired features of conflict. Moreover, they have had to decide whether to represent themselves as a territory with a population or state with nation (sovereign actor in international relations). Identity in the context of branding the nation-state is irrational and is primarily associated with the state's own idea among the population about success. National branding strategy and symbolic forms of articulation of national identity are the socio-psychological tools that afford the ability to construct a sense of unity and integration within society. The expression and fixing of significant social meanings and values are realized by using the symbolization of political space within the context of national branding. The significant factor to this is the harmony of regional and national political identity in this process.

"Identity" is a multidisciplinary category and often used in political science to study the reality in a group context. National identity – a self-

determination through the nation-state, the sense of belonging to its language, culture, authentic heritage, values and indicators of development – is shown in this article as a result of public policy or political processes that have to be guided by public institutions (personal socialization, ethnic policy, electoral process, formation of the party system and political competition, and a national branding). Transformation processes are accompanied by system crises and conflicts of varying nature, however, the most problematic are those, which have social and cultural significance. Cultural injury, as a result of the decline of the Soviet system, was a display of generation conflict, identity crisis of values and the legitimacy of the government, misunderstandings between the centre and the periphery, mistrust at interpersonal level and inactivity of institutions. There is a balance between domains of human activity in stable systems and economy and politics either completely or mostly coordinated with the socio-cultural subsystem. In the post-Soviet states, identity crisis was demonstrated by a loss of social and political values, the complexity of economic and family ties (through the new states' borders), financial and legal insecurity, emigration of friends, worries about the future of their children, search for yourself and one's own social role. These and other factors led to the phenomenon to be described by philosophers and psychologists as "crisis consciousness". National branding – the process of presentation and expansion of qualitative and positive rational knowledge and irrational characteristics of uniqueness of nation-state. Provided by S. Anholt (British government adviser in state branding matters), the art of an effective branding strategy is in the correct identification when there are answers to the following questions in the centre of the hexagon: "Who are we?" and "What is our strength and our talent?". The purpose of the national branding site is to provide its information in the presence of wide circles of identification due to reflection in the mass consciousness of its exclusive local differences (the best features of mentality, traditions and the mission of the population and unique resources of the area), providing territory to become a force of impact, broadcast their own decisions and increase their resources. According to the current state of development within the Soviet republics, the author is interested in correlations that can be drawn between such factors as: the place of the state in world rankings, the understanding of success and indicators of life standards and vision of the future way of the population.

Within the world today, there are numerous world rankings in part because of their specialisation. The author took and analysed "The Legatum Prosperity Index, 2012", Anholt GfK & the rating of "the most valuable country – brands 2012". Analysing Anholt GfK, we could observe the positive dynamics in the ranking of developing countries: United Arab Emirates, Kenya, Turkey, and Poland. The world's attitude about them has clearly changed for the better because of the "quality of life", "rights and freedoms", "democratic principles", "cordial relations between people", "safe society" and "respect for nature". Incidentally, Russia ranked 22nd and Ukraine 42nd [Anholt 2012]. In the ranking of "the most valuable country – brands 2012"

Ukraine takes 45th place, Russia – 11th, Poland – 20th. The fastest when compared to last year for developing brands are Ukraine, Poland, Switzerland, China, and Argentina. Event marketing in these countries also showed an increasing global position. Brand Finance report shows that the Polish economy, which is one of the countries that managed to avoid the impact of the recession in 2008, continues to grow. In addition, The European Championship Cup of 2012 affected positively the rankings of Poland and Ukraine by increasing brand value by 70 %, which helped Ukraine to rise from 53rd to 45th position when compared to 2011. However, Ukraine was not included in the first 20 positions [The most valuable country – brands 2012]. Analysing the indicators of all 142 countries that received rankings by the Legatum Prosperity Index 2012 [The Legatum Prosperity Index 2012], we could conclude that there is an existence of "two Europes". Western European countries occupy mostly top positions, except Italy and Greece, despite the fact that their socio-economic indicators declined due in part to the effects of the global economic crisis. Whereas, countries of Eastern Europe take "average" positions ranging from 31 to 100, except the Czech Republic and Slovenia, who occupy 28 and 24 respectively. All post-Soviet countries are in this range: Ukraine by Cross-Cutting indicator ranked 71st, Russia – 66 Estonia – 35, Kazakhstan – 46, Latvia – 47 and Belarus – 54. A noticeable trend is the difference between socio-cultural and political and economic indicators. These countries rank highly in "Education" with Ukraine 29, Lithuania 18, Russia 27, Latvia 28 and Belarus 21. However, there is a low indicator in "Management of the country" with Ukraine 121, Kazakhstan 95, Belarus 123 and Russia 118. Economic indicator position Ukraine 110, Lithuania 82, and Latvia 80. With protection of the rights and freedoms of citizens ranking Russia 119, Ukraine 108, Latvia 112 and Estonia 74. Therefore, it is clearly demonstrated that the former Soviet Union countries have a certain inability to increase the value of their brands on a global aspect. And one of the reasons could easily be "brakes strengthening", which slows the strengthening of national identity processes of the citizens of these countries. The policy of national branding must base its strategy of territory by which we mean city, region, resort and nation-states, in its autenty (verity) by combining regional and national identity. Under other conditions, the characteristics of communities such as language, religion, geopolitical vision of prospects and economic models of conflict become barriers to improving the image and reputation of the country. However, unlike elections, national branding has two audiences – internal and external. The inside identity, to some extent, determines the perception of the country from outside. Therefore, in Ukraine and in former Soviet countries such as Georgia, Kazakhstan, Lithuania, Latvia, Belarus and Russia we could surmise that they have a real problem with no sustainable positive attitude from both audiences. Development of branding cities and specific areas passes faster than a unified national identity and correction of brand nation-states towards positive. The reason is the strong regional and "border" identity.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ УСТАНОВКИ И УДОВЛЕТВОРЕННОСТЬ УСЛОВИЯМИ ТРУДА

Предположение о том, взгляды на трудовые конфликты и возможные пути их разрешения в некоторой степени определяются идеологией, послужило мотивом к рассмотрению именно политических установок индивида как фактора трудовых конфликтов, а именно – зависимости между политическими установками и удовлетворенностью работников условиями труда и их предрасположенностью к участию в трудовых конфликтах.

Исследование проводилось на основании данных "Европейского социального исследования" (European Social Survey – ESS) за 2002 г. [см.: <http://www.europeansocialsurvey.org>]. Методом обработки данных выступает монографический вторичный анализ данных. Для компьютерной обработки данных использовались статистические пакеты: SPSS и Statistica.

В этом исследовании рассматривались только политические установки на объект (институциональные, персональные и идеологические). В материалах ESS-2002 можно выделить следующие варианты каждого из перечисленных видов политических установок: важность политики в жизни респондента; доверие/недоверие институтам и политикам; удовлетворенность/неудовлетворенность работой демократии в стране; удовлетворенность/неудовлетворенность работой руководства страны; политическая позиция по шкале: левые – правые; политическая активность/пассивность (наличие или отсутствие попыток улучшения положения дел в стране). Среди установок, в которых преобладает эмоциональный компонент, можно назвать доверие институтам и политикам и важность политики в жизни респондента; среди установок, в которых преобладает рациональный компонент – удовлетворенность работой правительства страны и состоянием демократии; среди установок, в которых преобладает ценностный компонент – ориентация на политические взгляды, измеряемая по шкале "левые" – "правые".

В результате исследования были получены следующие результаты.

1. Политические установки связаны с удовлетворенностью условиями труда и конфликтностью в трудовой сфере. Респонденты, полностью удовлетворенные политическими институтами и полностью доверяющие им, склонны считать себя совершенно удовлетворенными условиями работы. Так же те, кто в целом удовлетворен данными институтами и в целом доверяет им, в большей степени, чем остальные, склонны предпринимать попытки улучшить условия работы, и, следовательно, более конфликтны в трудовой сфере, хотя чаще считают себя в целом удовлетворенными условиями труда, чем остальные группы. Люди, которые совершенно не удовлетворены работой политических институтов и не доверяют им, выбирают как крайне положитель-

ные/трицательные оценки удовлетворенности условиями работы, так и среднюю оценку. Правые и левые также склонны выбирать крайние оценки по этому критерию, а правоцентристы чаще оценивают свою удовлетворенность условиями труда выше, чем остальные группы, а также более склонны попытаться улучшить свои условия труда. Причем правые менее чем в целом по выборке, склонны попытаться улучшить условия работы, так же, как и центристы.

2. Респонденты, для которых политика важна, чаще, чем остальные, склонны предпринимать попытки улучшения рабочего места. Те, для кого политика совершенно не важна, не склонны попытаться улучшить условия труда. Между остальными группами по данному признаку нет существенных различий.

3. В результате проведения многомерного шкалирования и кластерного анализа было выделено три группы респондентов: 1) те, кто предпринимал какие-либо протестные действия, не удовлетворены ситуацией в целом и своими условиями труда в частности, а также сторонники левых, левоцентристских и правых взглядов; 2) те, кто не предпринимал активных протестных действий и относят себя к центристам; 3) те, кто удовлетворен политической и экономической ситуацией в стране в целом и условиями работы и правоцентристы.

4. Тем не менее, не обнаружилось корреляции между удовлетворенностью условиями труда и удовлетворенностью политической и экономической ситуацией.

5. Также в результате факторного анализа выявлено, что неудовлетворенность политической и экономической ситуацией в стране (рациональные установки) является важным фактором, влияющим на то, что были сделаны попытки улучшить условия работы, а такие политические установки, как доверие политическим институтам и политикам (эмоциональные установки) и приверженность правой и правоцентристской идеологии (ценностные ориентации), оказывают более слабое влияние, чем рациональные установки.

П. М. Олещук, канд. політ. наук, асист., КНУТШ, Київ

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕО-ОБМІННИХ РЕСУРСІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ КАМПАНІЯХ

Особливості проведення сучасних політичних кампаній зумовлюють необхідність врахування ролі технологій інформаційного забезпечення у мережі Інтернет.

Успішна реалізація мобілізаційних мережевих технологій під час проведення президентської кампанії у США Б. Обамою 2008 року, а також закріплення успішного практичного досвіду під час президентських виборів 2012 року продемонстрували світу, що мережа Інтернет за сучасних інформаційно-політичних умов перетворюється на один із вагомих факторів організації будь-якої політичної кампанії.

Варто відзначити, що кампанія Б. Обама як 2008 року, так і 2012 року відзначалася активним використанням не тільки традиційних інтернет-ресурсів (соціальні мережі, персональний сайт кандидата і т. д.), але й залученням одного із найпопулярніших сучасних відео-обмінних ресурсів – youtube. com, котрий дозволяє викладати відео сюжети для їх подальшого перегляду будь-ким із бажаючих.

Специфіка даного ресурсу, зокрема, популярність, легка навігація, можливість коментування сюжетів та організації жвавої соціальної дискусії робить його привабливим для використання у проведенні політичних кампаній.

Проте необхідно розуміти, що робота у мережі Інтернет носить специфічний характер, який необхідно враховувати при створенні політичного інформаційного продукту. Хоча на перший погляд видається, що оптимальний шлях використання відео-обмінних ресурсів – викладення на них відео-роликів, знятих для трансляції по телебаченню, однак даний шлях є принципово хибним, оскільки не враховує ні специфіки ресурсів мережі Інтернет, ні вимог потенційної аудиторії, ні особливостей сучасних медіа-каналів.

Якщо телевізійна політична реклама покликана насичувати інформаційний простір, то це робить її достатньо малокорисною при поширенні у мережі, оскільки остання залишає користувачу набагато більше можливостей для вибору. Будь-який інформаційний продукт, що поширюється у мережі Інтернет, повинен вступати у конкуренцію з іншими продуктами за увагу глядача. Тому він не може бути побудований просто як певне повідомлення, а мусить містити у собі певну інтригу, що може бути основою для подальшого інтересу з боку глядача.

Принципова відмінність політичної телевізійної реклами від відео, що має ретранслюватися за допомогою ресурсів мережі Інтернет, полягає у тому, що перше орієнтоване на найзагальнішу телевізійну аудиторію, у той час як друге має бути максимально чітко орієнтоване на певні визначені цільові групи.

Відповідно, традиційний рекламний продукт не підходить для його ретрансляції за допомогою ресурсів мережі Інтернет, що, однак, не означає, що відео-обмінні ресурси мережі Інтернет не можуть бути використані у рамках сучасних політичних кампаній, проте вони вимагають створення спеціального інформаційного продукту, пристосованого до вимог інформаційного середовища.

При цьому, за умови створення відповідного продукту, кампанія може бути достатньо ефективною.

Зокрема, як засвідчили дві кампанії Б. Обама, використання відео-обмінних ресурсів мережі Інтернет може бути надзвичайно перспективним для вирішення наступних задач: 1) сегментування аудиторії та створення для кожної групи виборців індивідуального продукту; 2) мобілізація виборців за допомогою продуктів, які не можуть принципово бути використані у традиційних ЗМІ.

Стосовно першої ситуації, то кампанія Б. Обама запропонувала цілу низку нішових роликів, кожен з яких був спрямований на різні аудиторії.

Деякі з них виходили на іспанській мові за участю відомих іспано-американців, деякі у несерйозній музичній манері агітували підтримувати Б. Обаму молодь, інші обігравали особливості різноманітних субкультур і т. д. Все це було принципово неприпустимим для телебачення, однак дозволяло забезпечити таргетування та цільовий вплив на конкретні групи, на які дуже легко сегментується інтернет-аудиторія.

Друга особливість була використана штабом Б. Обами під час передвиборчої кампанії 2012 року, коли ключовою задачею була мобілізація виборців. Відповідно, аби вплинути на останніх, мотивувати їх до участі у виборах до мережі було спрямовано низку роликів, які мали відверто провокаційний характер, обігрівали використання ненормативної лексики, аби максимально повно вплинути на аудиторію.

Відповідно, все це показує, що: 1) відео-обмінні ресурси можуть бути суттєвим інформаційним ресурсом сучасної політичної кампанії; 2) максимально повне використання їх потенціалу передбачає створення унікального інформаційного продукту.

Вищеназваний продукт, аби він мав очікуваний ефект, повинен перетворитися на інтернет-мем, тобто медійний вірус, що само ретранслюється у мережі від одного глядача до іншого.

Продуктування інтернет-мемів – задача, вирішення якої потребує значного креативного потенціалу та розуміння специфіки середовища. Зокрема, будь-який успішний мем передбачає наявність цікавого візуального оформлення, неординарної, ігрової структури, елементу провокаційності. По суті, у даному випадку мова йде про невеликий політичний наратив, що означає зв'язане оповідання про певну ситуацію, здійснене у певних неординарних візуальних декораціях.

Все це має допомогти здолати бар'єри сприйняття з боку аудиторії, серед яких найперший та найсерйозніший – бар'єр уваги, що розпорошується величезною кількістю альтернатив.

Тому продукт, який планується використовувати у межах політичної кампанії для ретрансляції на сучасних відео-обмінних ресурсах мережі Інтернет, має відповідати низці вимог: 1) бути оригінальним та орієнтованим на цільову групу; 2) бути цікавим як у плані оформлення, так і змісту; 3) містити у собі елемент провокації та гумору; 4) бути стислим, але ємним.

За умови врахування наведених вище умов відео-обмінні ресурси можуть бути порівняно недорогим, але корисним ресурсом політичної кампанії.

О. В. Онопко, асп., ДНУ, Донецьк
oleg_onopko@yahoo.com

КОМУНІСТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ І "ГЕРОЙ" В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ МІФОЛОГІЇ

Після розпаду Радянського Союзу і тимчасової заборони Комуністичної партії на початку 1990-х рр., її ідеологія продовжує бути одним з чинників, що здійснюють вплив на процес створення і розвитку політичних міфів сучасної України. Разом із цінностями і традиціями Слов'яно-

Православної і Західної цивілізацій її елементи стають складовими частинами героїчних політичних міфів, що активно використовуються у різного роду кампаніях.

Якщо проблема взаємозв'язку комуністичної ідеології і загальної політичної міфології є достатньо вивченою у політичній науці, то питання щодо її впливу на виникнення та існування героїчних міфів так і лишається цілком не висвітленим. З огляду на це, **автор має на меті виявити специфіку впливу комуністичної ідеології на формування політичної героїки**, зокрема української, що зумовило постанову ним таких завдань: окреслити сутність категорій "герой" і "героїка"; з'ясувати основні рівні впливу комуністичної ідеології на політичну героїку; визначити ключові риси комуністичної героїки в українській політичній міфології.

Політичний міф представляє собою форму колективної психіки, що склалася внаслідок впливу певної ідеології або псевдо-ідеології та виконує функцію пояснення людям політичної дійсності за допомогою чуттєво-емоційних засобів. Дієві особи у міфі поділяються на "героїв" і персонажів. **"Герой" – це центральна дійова особа, образ, широко і всебічно зображений, наділений яскравим характером, окреслений взаєминами з довкіллям, зв'язками із соціальним, національним, історичним підґрунтям** [Літературознавчий словник-довідник / під ред. Р. Т. Гром'як та ін. – К., 2007]. "Герою" невід'ємно властива **героїка – сукупність видатних досягнень, певних поведінкових рис, що мають відповідати прийнятому образу та існуючим в суспільстві архетипам і установкам, релігійним і культурним традиціям і догмам**. У політичній міфології ключовими компонентами героїки також стають дії "героя", продиктовані певними ідеологічними установками, актуальними для спільноти, що є цільовою аудиторією міфу. Разом із соціокультурними, цивілізаційними, вимогами вони представляють собою те поведінкове поле, за межі якого він не може вийти, якщо прагне лишатися зрозумілим.

Ідеології здійснюють вплив на політичну героїку на трьох рівнях [Ирхин Ю. В. Политология. – М., 2002]:

1. **На теоретико-концептуальному рівні** закладаються базові принципи поведінки "героя", окреслюється власне потрактування дійсності, фундаментальні політичні цінності та ідеали, на основі яких відбувається побудова і розвиток героїчного міфу. "Герой"-носії комуністичного світогляду має прагнути рівних умов для всіх людей, незалежно від їх національної, етнічної, статевої та іншої приналежності, зменшення чи обмеження влади та насилля з боку держави, вважати неприпустимою експлуатацію людиною людини, а інтереси суспільства вищими за індивідуальні.

2. **На програмно-політичному рівні** комуністична ідеологія наближає героїку до більш конкретних елементів політичної реальності, про яку йдеться у міфі. Відбувається поєднання героїчного міфу з різного роду політичними програмами та лозунгами. Наприклад, персональним передвиборчим міфам лідерів комуністичних партій деяких пострадянських країн (Г. Зюганова, Г. Алдамжарова, Т. Голубевої) властивим є апелювання до "волі більшості", яке втілено в таких проголошуваних ними гаслах, як "Політика більшості – курс на Перемогу!", "Влада – більшос-

ті!", "Хай живе воля більшості! Хай живе наша Перемога!" [Призывы и лозунги Центрального Комитета КПРФ: <http://kprf.ru/actions/98274.html>].

3. **На актуалізаційно-поведінковому рівні** відбувається корекція поточної політичної і побутової поведінки "героя" згідно до ідеології, носієм якої він є, та створення зразка для наслідування цільовою аудиторією героїчного міфу. Яскравим прикладом такої дії комуністичної ідеології був "Моральний кодекс будівника комунізму", який мав на меті виховати в громадянах СРСР гідних членів Комуністичної партії. Ідеальний член КПРС мав неухильно відповідати таким принципам, як "чесність і правдивість, моральна чистота, простота і скромність у суспільному та особистому житті" [Стенографический отчет. 22-й съезд КПСС (17–31 октября 1961 года). – М., 1962].

У сучасній Україні комуністична ідеологія вже не здійснює визначального впливу на героїку загальнодержавних політичних міфів, однак її елементи зберігаються у героїчних міфах деяких вітчизняних політиків, а основні принципи активно використовуються при створенні персональних і партійних міфів представниками КПУ, ПСПУ, Комуністичної партії робітників і селян, тощо. Особливостями української комуністичної героїки є:

- **перетин ідеологічних і цивілізаційних засад**, що утворився внаслідок того, що комуністична ідеологія протягом більшої частини ХХ ст. була державною для країн Слов'яно-Православної цивілізації. Через це, відбулося спотворення деяких з її постулатів: так, пріоритет суспільства над індивідом був замінений принципом кесаризму. Традиція якого характерна для православних країн і зумовлює провідну роль лідера у політиці. Цей принцип ставить на перше місце інтереси правителя, самодержця, і відтворюється у міфологізованому ланцюжку "цар – генсек – президент", що наявний в масовій свідомості, а також у вождистському характері українських партій, в т. ч. і комуністичних.

- **деідеологізація**, яка полягає у зменшенні ролі ідеологічного компоненту героїки, що потребує раціонального осмислення: в Україні, як і в інших державах колишнього СРСР комуністична ідеологія надзвичайно сильно втратила у раціональному плані і лишається переважно як міф про саму себе [Стрельник О. Н. Политическая идеология и мифология: конфликты на почве родства: <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/46594>].

- **переважно декларативний характер ідеологічного забарвлення "героїв" українських міфів**: заявляючи про свою прихильність до комуністичної ідеології, вони мають героїку зі змістом, що їй не відповідає, внаслідок чого виникають образи на кшталт "багатих комуністів", а прикметник "комуністичний" часто розуміється як "радянський".

Політична ідеологія поряд із цінностями і традиціями, що властиві цивілізаціям світу, є основою політичної героїки. Комуністична ідеологія за роки існування СРСР тісно переплелася з основними політичними традиціями Слов'яно-Православної цивілізації, завдяки чому змогла пережити його розпад і зараз ще здатна впливати на образи деяких "героїв" політичних міфів. Однак, за умов активного міжцивілізаційного протистояння на геополітичному просторі України, її роль як чинника, що впливає на героїку політичних міфів, потенційно буде зменшуватися.

МОВНІ ПРИЙОМИ ВПЛИВУ В ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

В політичній сфері мова використовується не тільки як інструмент формування і висловлення думок, засіб комунікації, а і як засіб впливу на індивідуальну та громадську свідомість. Формування та коригування сприйняття дійсності відбувається за допомогою мовних засобів та прийомів. Спектр їх застосування досить широкий. Мовні методи впливу використовуються в діяльності ЗМІ, в політичній рекламі та пропаганді, в мовленні політичних діячів.

Серед найбільш вживаних семантичних та риторичних прийомів впливу можна назвати такі:

Створення та застосування евфемізмів, тобто незвичних слів, якими замінюють поняття смисл яких є вже звичним для суспільної свідомості, з метою маскуванню справжнього змісту явища.

Підбір фраз, які вимагають одноманітності в поведінці та створюють враження, ніби всі роблять так ("Всі нормальні люди розуміють, що..").

Використання невизначеного згадування, тобто розпливчастих фраз ("Що вам казати, самі знаєте, як ми живемо").

Застосування складнопідрядних речень, що вказують на час – дозволяє перевести увагу слухачів на повідомлення, яке нічого не означає, і вивести з-під сумніву головне ("Перш ніж ви погодитесь з моїми пропозиціями, пропоную послухати відомого виконавця?").

Вживання епітетів та метафор, які викликають негативне емоційне відношення, асоціації з низькими вчинками певних осіб з метою підірвати авторитет, дискредитувати їх.

Прийом припущення існування програмованої дії передбачає програмування аудиторії на якусь дію, що вважається сама собою зрозумілою та вже відбулась. Цей прийом здійснюється за допомогою часових дієслів "починати", "продовжити", "закінчити" та прислівників "усе ще", "вже" та ін. ("Продовжуючи замислюватися над сьогоднішньою несправедливістю, ви задаєтеся питанням – а хто зможе нас вивести з цієї кризи?").

Ще один прийом мовного впливу – *зняття навантаження зі значущого питання*, тобто коли смисловий акцент переноситься із внутрішнього, головного питання на зовнішнє ("Чи не правда, наскільки важливо, щоб президентом була така людина, як наш..?").

Прийом коментаря методом пропущеної умови полягає в переносі можливих сумнівів аудиторії на причини, що викликають необхідність коментаря, за допомогою прикметників і прислівників "необхідно", "на щастя", "вдало" ("На щастя, нам немає необхідності кардинально змінювати існуючу владу").

Конструювання фрази за допомогою дієслів "зауважувати", "розуміти", "знати" – дозволяє зацентрувати увагу аудиторії на якійсь позитивній якості політика чи, навпаки, на негативному аспекті діяльності конкурента ("Ми знаємо як вирішити цю проблему").

Використання союзу "або" для формування пропозиції помилкового вибору. Цей прийом полягає в тому, що вибір "робити чи ні" замінюється на варіанти "як саме робити" ("Ви можете допомогти нам коштами або своєю участю в організації кампанії..").

За допомогою порядкових числівників домагаються переносу уваги слухачів на послідовність пропозицій замість того, щоб дати їм можливість оцінити їх реалізованість ("Спочатку покінчимо зі злочинністю, потім візьмемося за екологію, потім будемо вирішувати проблеми").

Застосування прийомів, які засновані на принципах причинно-наслідкового моделювання. До них відносяться: використання реальних причинно-наслідкових зв'язків між явищами для вираження однозначного розуміння того, що відбувається ("Економічна криза – це наслідок непродуманої політики нової влади"); об'єднання за принципом причинно-наслідкового зв'язку таких явищ, які, по суті, не мають відношення одне до одного. При цьому відсутність явного зв'язку між явищами складає враження великої поінформованості промовця ("От ви слухаєте мене і починаєте задумуватися – скільки ж ще буде зберігатися їхня влада").

Застосування метафор, які надають текстам виразності, емоційності, експресії, багаторазово підсилюють ефект впливу.

В політичній мові існує чималий арсенал лексичних, стилістичних, риторичних прийомів. Всі вони активно використовуються у сфері політики з метою здійснення впливу, зокрема й маніпулятивного, оскільки їх застосування дозволяє приховано впливати на людську свідомість. Політична мова завжди включає не тільки повідомлення про політичну дійсність, а й її інтерпретацію та як явну, так і приховану оцінку, вона орієнтована на те, щоб викликати бажану для суб'єкта мовну чи поведінкову реакцію з боку об'єкта комунікації.

***І. І. Петренко, канд. політ. наук, асист., КНУТШ, Київ
petrenko-aspu@yandex.ru***

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Проведення аналітичних досліджень безпосередньо спирається на процеси збору та обробки первинної інформації. Халатне відношення до цих процесів спричиняє низьку вірогідність та об'єктивність їхніх результатів. Як зазначають вчені, з урахуванням ознак інформації (вид, актуальність, тематика, джерело інформації) проводиться її первинна обробка, мета якої – мінімізувати обсяг матеріалів для зменшення трудомісткості операцій при наступному проведенні аналітичних робіт, спростити процедуру пошуку та відбору необхідної інформації для кожного аналітичного дослідження, систематизувати інформацію за ступенями важливості та актуальності. Аналітик повинен пам'ятати, що факт сам по собі майже не містить жодної інформації, якщо його не розглянути разом з іншими даними і не акцентувати увагу на його значенні серед

них, адже тільки за умови з'єднання їх разом можна отримати достатньо повне розуміння ситуації.

Визначаючись з інформаційним забезпеченням, аналітик повинен керуватися певними критеріями. Інформація повинна бути достовірною, актуальною, своєчасною, проблемно-орієнтованою, аналітичною та мати прогностичний характер; за мінімального обсягу повинна мати максимальну повноту даних, містити їхню оцінку, обґрунтовані висновки й рекомендації. Якість отриманої інформації залежить від багатьох чинників.

Перш за все інформація повинна володіти певним рівнем надійності, достатнім для формування обґрунтованих висновків. Традиційно виокремлюють два ступеня надійності інформації: абсолютно надійна та вірогідно надійна. В більшості випадків політична інформація володіє вірогідною надійністю. Одним з практичних способів збільшення вірогідної надійності інформації є розширення кількості джерел, які підтверджують достовірність даних, які містяться в тому чи іншому повідомленні. Далі необхідно оцінити рівень суб'єктивності/об'єктивності тієї чи іншої інформації. В політичних дослідженнях надзвичайно важливо розрізняти факти та інтерпретації, події, що відбуваються як такі та відношення до них. Наступна позиція, яка підлягає оцінці, – це повнота інформації. З цієї точки зору інформація може бути частковою та комплексною. При цьому варто розуміти, що отримання абсолютно повної інформації про будь-який об'єкт дослідження не лише неможливе, але й не потрібне. В кожному конкретному випадку аналітики повинен визначити ступінь повноти інформації, яка буде достатньою для формування обґрунтованих висновків у відповідності до мети та завдань дослідження. Далі необхідно оцінити рівень доступності тієї чи іншої інформації. В одних випадках доступ до корисної для аналітика інформації може бути обмеженим певним колом осіб. В інших випадках інформація може бути в принципі доступною, але її отримання пов'язане з невиправдано великою затратою ресурсів. Інформація також може бути недоступною в тому часовому режимі, який є оптимальним для аналітика.

Принципово важливим буває вибір між первинною та опрацьованою інформацією. Первинна інформація являє собою сукупність отриманих безпосередньо від джерела несистематизованих даних. Це буде максимально повна, але надзвичайно громіздка за об'ємом інформація, яка містить багато лишнього та непотрібного. Аналітик може запититися на виборі джерела, яке містить узагальнення первинного інформаційного масиву. В цьому випадку відбудеться не лише фізичне зменшення масиву, який підлягає аналізу, але й з'явиться можливість використовувати вже сформульовані висновки. В той же час суттєво зменшиться повнота інформації, знизиться її надійність та об'єктивність, адже автори узагальнюючих матеріалів могли керуватися певними політичним замовленням чи їх підхід до роботи принципово відрізняється від того, якого притримується дослідник. В цілому рекомендується як можна більше звертатися до первинної інформації, так як в цьому випадку ризик опинитися заручником чужих помилок чи навмисних викривлень буде міні-

мальним. В той же час характер політичних проблем настільки складний, а об'єм та різноманіття необхідної інформації настільки великий, що будувати аналіз цілком на первинних даних найчастіше видається неможливим. Тому загальне правило можна сформулювати наступним чином: чим ближче знаходиться проблема до смислового ядра дослідження, чим щільніше вона входить в його предметне поле, тим більшою є необхідність у зверненні до первинних даних.

Ще одне питання, яке виникає при роботі з великими інформаційними масивами, – це питання про проведення суцільного чи вибіркового дослідження. Суцільне дослідження – це дослідження генеральної сукупності спостережень, чи всіх елементів об'єкта дослідження. Вибіркове дослідження передбачає відбір та вивчення не всіх об'єктів генеральної сукупності, а їх частини, але таким чином, щоб висновки, зроблені відносно до цієї частини, поширювалися на всю генеральну сукупність. Варто також визначитися з такою характеристикою інформації, як її оновлюваність. За цим критерієм виокремлюється постійна і змінна (оновлювана) інформація. Постійна інформація збирається одноразово та потім залишається в цілому незмінною протягом всього дослідження; оновлювана інформація поповнюється та змінюється з певною періодичністю. При виборі джерел оновлюваної інформації значення має ступінь оперативності оновлюваних даних, тобто який часовий проміжок розділяє факт здійснення тієї чи іншої політичної події та відображення цього факту в інформаційному джерелі. Окрім того, не можна забувати й про таку важливу, хоча виключно практичну, характеристику інформаційного джерела, як зручність та швидкість опрацювання.

Для комплексного інформаційного забезпечення політичного аналізу та прогнозування необхідно забезпечити потребу в п'яти різновидах інформації: 1) інформація про проблему, яку необхідно вирішити (зміст – аналіз передумов проблеми і висунення ідей, реалізація яких може розв'язати проблему); 2) інформація про шляхи вирішення проблеми (зміст – позитивні і негативні наслідки різних альтернатив вирішення проблеми, а також визначення найбільш оптимального варіанту); 3) інформація про дії щодо впровадження розробленого рішення (зміст – заходи спрямовані на досягнення цінних результатів у майбутньому, які формуються на основі прогнозування та оцінювання очікуваних наслідків діяльності); 4) інформація про наслідки рішення (зміст – прогнозування здійснення запланованих дій та їх наслідків, а також фактичне спостереження за реалізацією рішення і фіксація результатів); 5) інформація про ефективність рекомендованих дій (зміст – міра вирішеності початкової проблеми запропонованими рішеннями).

Для ефективного політичного аналізу та прогнозування дуже важливим є формування розвиненої інформаційної бази, яка буде слугувати основою підготовки аналітичних доповідей, записок, оглядів та інших документів. Для проведення аналітичних досліджень необхідно підтримувати в актуальному стані, як мінімум, такі групи баз даних: 1) група баз даних із законодавчими й нормативно-правовими документами;

2) група баз даних зі статистичною інформацією та аналітичними матеріалами; 3) група баз даних, що містять результати аналітичних досліджень; 4) група довідкових баз даних; 5) група баз даних оперативної інформації з матеріалів преси різних рівнів.

Таким чином, майстерність експерта-аналітика полягає в умінні подати конкретну проблему в систематизованому вигляді, відкинути "інформаційне непотріб", визначити головні причини її виникнення, вказати коло інтересів замовника і потенціал його ресурсів щодо її вирішення. Досягається це за рахунок обробки якомога більшого числа джерел інформації про проблему – статистичних і соціологічних даних, психологічних характеристик учасників подій, історичних, економічних та інших складових.

Я. С. Петрушка, курсант, ІКВС, Київ
mr.hav@i.ua

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДУ "УКРАЇНА"

Досить часто сприйняття держави формується на певних міфах, чутках, анекдотах, які можуть зашкодити торгівлі, туризму й іноземним інвестиціям, також призвести до незворотних втрат – тому процес створення образу країни потрібно здійснювати свідомо та цілеспрямовано. Відтак, трансформаційні зміни, що відбуваються в українському суспільстві під впливом розвитку інформаційних технологій актуалізують проблему формування національного бренду.

Хоча саме поняття бренду утворилось у маркетингу, на сьогодні воно активно проникає у політичну сферу. Національний бренд або бренд країни починає функціонувати поряд з товарним, сервісним, географічним та особистим брендами. Бренд країни – це сукупність емоційних та раціональних уявлень, що є результатами зіставлення всіх ознак країни, власного досвіду й чуток що впливають на створення певного образу. [Блінова Є. В. Стратегія державного брендингу України // Грані. – 2012. – №6 (86). – С. 115].

Бренд держави складається з ядра (державної системи та низки національних компонентів) та атрибутів, й передбачає наявність носіїв (громадян, уряду, мас-медіа, бізнесу, іноземців-споживачів національних товарів й туристів) [Баровська А. Брендінг держави в контексті Євро-2012: виклики та перспективи // Аналітична доповідь. – К., 2011. – С. 13].

Варто звернути увагу на суттєву відмінність між такими поняттями як "бренд країни" та "імідж країни". Якщо іміджем є образ, уявлення про певну країну, що сформувались стихійно, то бренд країни є виключно результатом цілеспрямованих зусиль та може виступати складовою іміджу. Якщо імідж може бути як позитивним, так і негативним, то у бренді акумульовані виключно позитивні характеристики країни.

Концептуально важливим є усвідомлення двовекторності національного бренду – його внутрішньої та зовнішньої складової. Перша є більш вагомою, ніж друга, адже, якщо в середині країни створено негативний її

образ, то продемонструвати назовні її позитивні риси буде досить складно. Також, бренд тісно пов'язаний із національною ідеєю і витупає її комунікативним виміром. Досить складним постає процес побудови національного бренду для країн з трансформаційним політичним режимом та перехідною економікою, до яких можна зарахувати й Україну, адже вони завжди повинні боротися зі стереотипами; активно повідомляти про всі позитивні зміни, що відбувається у середині країни та стверджувати свою інвестиційну привабливість.

Проблемі формування національного бренду "Україна" протягом тривалого часу не приділялась належна увага. У зв'язку з цим, при підготовці до проведення чемпіонату "Євро-2012" довелося його формувати з самого початку. Це завдання було покладено на Міністерство закордонних справ України. 24 березня 2011 року відбулась презентація Стратегії позиціонування України за кордоном, ключовим поняттям у якій стала "Відкритість". У межах даної цільової програми було розроблено кілька візуальних рішень: логотип для "Євро-2012", логотип для презентаційних цілей, персонажі-символи, орнамент та слоган. Були проведені інформаційні кампанії, що дозволило знизити негативний інформаційний фон. Незважаючи на недоліки перших спроб утвердження національного бренду "Україна", що активно обговорювались у пресі, відбувається поступове формування позитивного уявлення про нашу державу. Проведення футбольного чемпіонату "Євро -2012" також суттєво вплинуло на сприйняття України на міжнародній арені, про що свідчать результати аналізу брендів різних країн.

Відтак, вивченням рейтингу брендів держав займається міжнародна компанія Anholt-GfK Nation Brands Index та застосовує 6 критеріїв: туризм, експорт, люди, влада, культура та історична спадщина, інвестиції та імміграція. Відповідне дослідження охоплює 50 провідних країн світу, серед яких України немає.

Водночас у рейтингу національних брендів FutureBrand Country Brands Index застосовується ієрархічна модель рішень, за допомогою якої бренд оцінюється у таких вимірах: обізнаність (чи відомо, що така країна існує), знайомство (як добре респондент знає про країну та її можливості), асоціації (туризм, культурний спадок та надбання, можливість вести бізнес, якість життя, система цінностей), повага (наскільки країна викликає пошану), міркування (чи розглядалася країна як місце, що варто відвідати), рішення про візит (що спонукало до його прийняття), бажання респондента переповідати про країну знайомим [Баровська А. Брендінг держави в контексті Євро-2012: виклики та перспективи. – С. 4]. Вже у цьому ранжуванні досліджується позитивна динаміка "України", якщо у 2011 році бренд нашої держави займав 99 місце із 110, то за результатами дослідження 2012 року його позиція підвищилась на один пункт [Future Brand Country Brands Index 2012–2013: http://www.futurebrand.com/images/uploads/studies/cbi/CBI_2012-Final.pdf].

У свою чергу, британська компанія Brand Finance, що займається оцінкою брендів не тільки торгових марок, але й цілих країн, опублікува-

ла результати дослідження національних брендів у жовтні 2012 року. За її результатами Україна займає 45 місце зі 100 національних брендів. При розрахунку рейтингу національного бренду враховувалась їх вартість у грошовому еквіваленті, стійкість та потенціал розвитку бренду, економічні, політичні фактори, а також інвестиційні показники, туристична привабливість та ін. Вартість бренду нашої країни оцінено у 124 млрд доларів США. Порівнюючи з результатами цього ж дослідження 2011 року, вартість національного бренду зросла на 69 %. Такою позитивною динамікою також можуть похвалитись Польща, Швейцарія та Аргентина [Brand Finance: Рейтинг 100 национальных брендов 2012 года: <http://gtmarket.ru/news/2012/09/03/4947>].

Отже, на даний час зроблені перші кроки на шляху формування національного бренду "Україна". У подальшому програма національного брендінгу повинна стати основою економічного розвитку держави, адже, національний брендінг стосується найважливіших сфер держави – інвестицій, експорту, туризму. Необхідною є співпраця приватного та державного секторів у підтриманні позитивного образу країни, адже досягнення окремих компаній і корпорацій віддзеркалюються на репутації країни, а позитивний імідж останньої здатен збільшити прибутки підприємств. Крім цього, політикам важливо пам'ятати про необхідність розвитку національного бренду, на який впливає кожне їхнє рішення.

Д. Н. Пидоненко, студ., ДНУ, Донецьк
dasha-pidonenko@yandex.ru

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

Поняття "політичний режим" є одним із загальноприйнятих у сучасній політології. Це наукова категорія, що має різні трактування (інституційний, соціологічний, інтегрований підходи) і типології, але спільним у всіх визначеннях є те, що політичний режим країн посткомунізму, це – майже живий організм, що не є статичним, а постійно змінюється. Незалежна Україна знаходиться у процесі трансформації, у стані переходу від посттоталітарного до демократичного режиму, але трансформаційний рух не завжди є прямолінійним і швидким, більш того, може мати зворотній напрям. Отже, актуальність цього дослідження полягає у необхідності визначення політичного режиму сучасної України, за допомогою парадигми гібридних режимів у контексті процесів системної трансформації в країні.

Американський політолог Л. Даймонд ще у далекому 1996 р., констатуючи кінець "третьої хвилі" демократизації, наголосив, що головною причиною її "спаду" став перехід низки країн не до ліберальної демократії, а до перехідних форм політичних режимів. З того часу з'явилась неймовірно велика кількість різноманітних концепцій так званих гібридних політичних режимів, що свідчить, з одного боку, про високу актуальність і зацікавленість наукових кіл проблематикою дослідження трансформа-

ційних типів політичних режимів, а з другого – про неоднозначність у підходах до концептуалізації даного феномену [Релізов А. Гібридний політичний режим: деякі проблеми концептуалізації].

Так, з – поміж найбільш відомих спроб дослідити феномен перехідних форм політичних режимів можна виокремити праці таких західних вчених як – Г. О'Доннелл, Ф. Шміттер, Ф. Закарія, Л. Даймонд, М. Оттауэй, Т. Карозерс, С. Левіцкі та Л. Вей, А. Шедлер. Серед вітчизняних дослідників, які займаються дослідженням демократичного транзиту та визначенням природи і характеристик політичного режиму на теренах України, варто відзначити роботи В. Горбатенка, О. Фісуна, Ю. Мацієвського, Г. Шипунова, М. Михальченка, Г. Зеленько, Н. Міненкової.

Політичний режим України за роки незалежності декілька разів змінювався, але завжди мав перехідний характер, з більшими, чи меншими ознаками демократичності. Так, Т. Кузьо, як Т. Карозерс і деякі інші західні дослідники, пропонують розглядати Україну як "гібридну державу" зі змагальним авторитарним режимом. Для "гібридної держави" характерним є поєднання залишків старої радянської системи і нових економічних і політичних інституцій [Маціевский Ю. Политический режим Украины после "Оранжевой революции": <http://www.politex.info/content/view/499/30>].

Для гібридних держав, до числа яких Т. Карозерс зараховує Росію, Болгарію, Боснію, Албанію і Молдову, характерними є шість ознак:

- інтереси громадян не повністю беруться до уваги або ігноруються;
- рівень політичної участі в період між виборами, як при "делегативній демократії", є низьким;
- правові норми піддаються частим порушенням;
- вибори дають неправдиві результати і тому фактично нелегітимні;
- довіру до державних інституцій знижено максимально;
- функціонування держави в цілому є незадовільним [Маціевский Ю. Политический режим Украины после "Оранжевой революции"].

Визначені ознаки характерні і для української держави. В Україні існує досить велика проблема пов'язана з виборчим процесом. Не зважаючи на присутність іноземних наглядців, вибори все одно не можна з упевненістю назвати чесними та прозорими. Велика кількість різноманітних технологій використовується політиками за для отримання необхідної кількості голосів.

Легітимність української влади низька, не стабільна. Населення у міжвиборчий період показує низький рівень довіри до всіх владних інституцій, однак у період виборчої кампанії суспільство надає владі певний кредит, що пізніше використовується у власних цілях, а проголошені обіцянки не виконуються. Рівень політичної участі населення зростає лише у період виборів, що також є негативом.

Таким чином, сьогодні політичний режим в Україні можна охарактеризувати як гібридний [Міненкова Н. Політичний режим незалежної України: характеристика змін]. За версією В. Гельмана Україна знаходиться між гібридною і демократичною ситуацією. Однак, на наш погляд, характеристика В. Гельмана, була притаманна Україні у період помаранчевої

революції. Коли за версією Freedom House Україна стала частково вільною демократією. Сьогодні ж політичний режим в Україні треба трактувати як гібридний з тяжінням до авторитарної ситуації. І це підтверджує дослідження проведене аналітичним підрозділом британського журналу The Economist Democracy Index-2012 [Украинскую демократию признали гибридным режимом: <http://obozrevatel.com/politics/ukrainskuyu-demokratiyu-priznali-gibridnyim-rezhimom.htm>]. У цьому дослідженні представлено рейтинг демократій на основі чотирьох показників: виборчий процес і плюралізм, функціонування уряду, активність населення у політичному процесі та політична культура і громадянські свободи. Враховуючи вказані показники держави розділяються на чотири типи: повна демократія, збиткова демократія, гібридний режим, авторитарний режим. У 2010 році Україна знаходилась ще у категорії "збиткової демократії", однак зараз потрапила у сегмент гібридних режимів, при якому вибори проводяться під контролем влади, а громадянські свободи дотримуються частково.

Е. К. Придыбайло, ЮФУ, Ростов-на-Дону, Россия
Katarina_polit@mail.ru

ФЕНОМЕН КВАЗИЭТНИЧНОСТИ

Упадок электоральной активности в ряде Западных стран, а также процесс глобализации дал толчок к формированию нового типа социальных общностей. А точнее, к появлению нового понятия в определении общностей – понятию квазиэтнуса.

Появление данного понятия и внедрение его в научный оборот вызывает массу обоснованных вопросов, уходящих корнями в методологическую проблему этнографии – определение понятий "этнос" и "этничность". До сих пор ученые-этнографы так и не пришли к окончательному определению этих двух понятий. Например, С. М. Широкогоров понимал этнос как группу людей, "говорящих на одном языке, обладающих комплексом обычаев, укладом жизни, хранимыми и освещаемыми традицией и отличимыми его от таковых других групп". С другой стороны мы имеем взгляд американского ученого Дж. Бэнкса, который отмечал: этническая группа представляет собой разновидность культурных общностей, подразумевая под культурой модели поведения, символы, институты, ценности и другие созданные человеком компоненты общества". Попытавшись синтезировать различные понимания этничности, можно выделить ряд признаков, на которых акцентируют внимание почти все ученые, занимающие данной проблематикой: общность языка, культуры, стиль жизни, ведения домашнего хозяйства, общность происхождения и т. д. Ф. Барт также отмечал, что этнической идентичности не может быть без взаимодействия этносов друг с другом, т. е. этнос идентифицирует себя таковым только при "соприкосновении" с себе подобными социальными группами. Здесь прослеживается корреляция с одним из определений нации, предложенном британским ученым Э. Геллнером:

два человека принадлежат к одной нации лишь только в том случае, если они признают принадлежность друг друга к этой нации.

Проблема формулировки определения напрямую вытекает из сложности изучаемого объекта. С одной стороны, этнические группы являются объективной частью реальности, но при этом, фиксируя определенные схожие свойства различных этносов, классифицировать их невозможно. Затруднения с определением понятия ведет к его упрощению, тем самым за этническую группу мы можем принимать любую общность людей, будь то семья, трудовой коллектив или клуб по интересам, главное – это наличие групповой идентичности. На наш взгляд в этом и есть водораздел между этничностью и квазиэтничностью. Основным моментом первого понятия является не просто групповая идентичность и общность языка, но и общность происхождения. Принципом же формирования квазиэтничность могут выступать различные признаки: принадлежность к одной корпорации, сопереживание одному спортивному клубу или наличию общности интересов, ценностей. Для квазиэтнической группы совсем не обязательно говорить на одном языке или быть одного вероисповедания. Например, Э. Дж. Хобсбаум говорит о попытке создания подобной псевдоэтнической группы британскими "левыми", квалифицирующими всех иммигрантов из "третьего мира" как "черных", чтобы придать им больше веса в структурах лейбористской партии, за которую большинство из них голосует. Так что учрежденные "черные секции" партии теперь будут включать в себя выходцев из Бангладеш, Пакистана, Восточной Индии, Индии и Китая.

Актуальность формирования подобных общностей является следствием спада электоральной активности традиционного сегмента граждан, участвующих в выборах. Процесс глобализации несет за собой сплочение людей не по привычным, классовым, идейным или этническим признакам, а по принципу принадлежности к тому или иному меньшинству: сексуальному, социальному или идейному. Принадлежность к этносу или нации начинает отходить на второй план, замещаясь на первоочередное определение себя как части корпорации или клуба любителей шахмат.

К. О. Призіглей, студ., КНУТШ, Київ
priks@yandex.ru

ПОЛІТИЧНА МЕРЕЖА ЯК ТИП ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Формування інформаційного суспільства справляє величезний вплив, призводить до докорінних зрушень у всіх сферах суспільного життя, зокрема політичній. Особливо значущими, незворотними і далекосяжними виявляються зміни самої політичної влади, які торкнулися всіх її аспектів, засад, рівнів проявів характеристик а також трансформація сутності, засобів, методів і форм демократії та процесів демократизації.

Інформаційне суспільство – соціологічна й футурологічна концепція, де основним фактором суспільного розвитку є виробництво й використання науково-технічної та іншої інформації.

Однією із визначних рис інформаційного суспільства є мережева логіка його базової структури. Поняття "мережеве суспільство" стосовно суспільства, побудованого на мережах та інформаційних технологіях було введене М. Кастельсом у праці "Зародження мережевого суспільства". На думку М. Кастельса зміна способів виробництва, впровадження виробничих відносин нового типу веде до зміни і суспільних відносин. Відносини всередині суспільства і між суспільством та державою будуть будуватися за новими принципами, які можуть бути названі мережевими [Кастельс М. Становление общества сетевых структур : сборник // Новая постиндустриальная волна на Западе : антология / под ред. В. Л. Иноземцева. – М., 1999]. Мережа – напівпрозора система, а, отже, вона є демократичною і надає людям рівні можливості. Як зазначають О. Бард та Я. Зодерквіст, принцип прозорості виявляється в тому, що усі учасники Мережі мають доступ до всієї необхідної інформації і в будь-який момент можуть зробити власний внесок [Бард А., Зодерквист Я. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма. – СПб., 2004. – С. 196].

Необхідно зауважити, що в мережевому суспільстві суттєво змінюється сутність держави як агента політики, а саме: домінуюча ідея ролі держави та її інститутів у виробленні політики замінюється ідеєю їх важливості як одного з акторів вироблення політичних рішень; на противагу ідеї відносної незалежності держави в політиці, державні структури розглядаються як пов'язані з іншими агентами політики та змушені вступати в обмін з ними своїми ресурсами; замість ідеї державного управління як ієрархічно організованої системи пропонується новий тип управління – керівництво (governance). Поняття "governance" відображає зміни, якими характеризуються і стосунки цивільного суспільства й органів публічної влади в нових умовах мережевого суспільства, і відносини усередині організаційної структури держави.

Політична мережа як родове поняття являє собою: *по-перше*, структуру управління публічними справами, яка поєднує державу та громадянське суспільство; *по-друге*, вона є сукупністю різноманітних акторів соціальної дії – державних, громадських та бізнес-організацій і закладів, які мають певний спільний (корпоративний) інтерес у конкретній сфері суспільної діяльності; *по-третє*, вони (актори) вступають у взаємодію на добровільних засадах; *по-четверте*, формою їх взаємодії є вироблення угод та контрактів для взаємозацікавленого обміну ресурсами, якими володіють її учасники; *по-п'яте*, учасники мережі мають рівні права у формуванні рішень; *по-шосте*, мережа є структурою, що складається з набору контрактів, які виконуються на основі формальних та неформальних правил комунікації; *по-сьоме*, мережа є відносно сталим та впорядкованим механізмом зв'язку між інститутом влади і соціальним середовищем, сукупністю каналів, через які здійснюється обмін ресурсами [Бирюков С. В. Региональная политическая власть: от концептов к интегративной модели // Вестн. Моск. ун-та. – 2003. – № 1. – С. 16, 17].

Російський вчений Л. Сморгунов визначає політичну мережу як систему державних і недержавних утворень у певній сфері політики, які

взаємодіють між собою на основі ресурсної залежності з метою досягнення загальної згоди в політичному питанні, що цікавить всіх, використовуючи формальні та неформальні норми [Государственная политика и управление / [под ред. Л. В. Сморгунова]. – М., 2006. – С. 240].

Політичні мережі володіють цілою низкою характеристик, які відрізняють їх від інших форм управлінської діяльності у сфері публічних потреб і інтересів. *По-перше*, мережі є такою структурою управління, яка пов'язує державу і громадянське суспільство. Ця структура є множиною різноманітних державних, приватних, суспільних організацій та установ, які мають деякий спільний інтерес. *По-друге*, політична мережа складається для вироблення угод у процесі обміну ресурсами, що є в наявності у її акторів. Це означає, що існує взаємна зацікавленість учасників мережі один в одному. Ресурси можуть бути розподілені нерівномірно; між учасниками мережі існує ресурсна залежність. *По-третє*, важливою характеристикою політичної мережі виступає загальний кооперативний інтерес. *По-четверте*, всі учасники мережі рівні щодо можливості формування спільного рішення стосовно питання, що їх цікавить і в процесі прийняття політичних рішень спостерігаються не вертикальні, а горизонтальні відносини. Велике значення надається феномену довіри, оскільки розпорошення ресурсів і демократичні процедури узгодження рішень значно ускладнюють мережеве співробітництво, якщо не досягнуто високого рівня довіри між учасниками мережі. Отже, слід відзначити, що політичні мережі виступають як найважливіший інститут формування горизонтальних зв'язків, рівноправних відносин у соціумі. Це поняття було сконструйовано для кращого розуміння й пояснення реальної взаємодії різних ізолюваних один від одного акторів та для подолання дихотомії "державна – громадянське суспільство". *По-п'яте*, мережа є договірною структурою, що складається з набору контрактів, які виникають на основі узгоджених формальних і неформальних правил комунікації. У політичних мережах діє особлива культура консенсусу. Отже, основним процесом, що відбувається в мережі, є процес діалогу й узгодження інтересів акторів, що протікає як обмін ресурсами і позиціями для прийняття взаємовигідного рішення.

Отже, співпраця державних органів з інститутами громадянського суспільства є невід'ємним елементом демократичної політичної культури європейського зразка. І сучасною формою взаємодії громадянського суспільства і державних органів мають бути саме політичні мережі.

К. В. Приходько, студ., КНУТШ, Київ
KristenPrihodko@yandex.ru

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

Політичні рішення займають особливе місце як в політичній практиці, так і в політичній науці. Не випадково їх важливість виокремлюється багатьма відомими політичними мислителями. Наприклад, американсь-

кий політолог Р. Макрідіс вважав, що прийняття рішень – найбільш важлива соціальна функція політики, а його колега Д. Істон навіть давав таке визначення політичній науці як дослідження способів, якими приймаються рішення для суспільства. Польський політолог Т. Клементевич вважав, що політичне рішення – це вибір одної з двох можливих політичних дій. Таким чином, прийняття політичних рішень можна поділити на дві частини – пошук альтернативних варіантів рішення і вибір з них такого, який забезпечить найбільш ефективний результат. Виходячи з цього, прийняття політичних рішень – це розробка декількох варіантів дій для ліквідації проблеми, яка виникла і подальшого вибору найоптимальнішого з них, реалізація якого повинна ліквідувати проблему з максимальною ефективністю. Кожен день в різних країнах незалежно від їх політичної системи і режиму приймаються політичні рішення, оформлені в вигляді президентських указів, законопроектів, політичних заявок, декларацій різних політичних партій і рухів, насамкінець, відміток у виборчих бюлетенях. Ступінь їх важливості, безумовно, різний – все залежить від того, хто приймає рішення і чого саме воно стосується. Але кожне з них в тій чи іншій мірі визначає напрямок розвитку політичного процесу – навіть голос виборця на виборах може призвести до кардинальних змін в політичній системі країни [Симонов К. В. Политический анализ. – М., 2002].

З метою розгляду основних складових процесу прийняття політичних рішень, з'ясування його необхідних умов, ресурсів і логіки розвитку виділяють певні фази (чи стадії). Саме визначення стадій процесу підготовки, прийняття і реалізації владних рішень дає можливість встановити доцільність та ефективність участі суб'єктів публічної політики на тих чи інших стадіях процесу прийняття рішень. Існують різні погляди щодо визначення кількості етапів прийняття рішення, що залежать переважно від того, у межах якої науки вчений розглядає процес прийняття політичного рішення, наскільки детально він хоче дослідити це питання, яким чином науковець підходить до групування складових зазначеного процесу. Кількість етапів, яку виділяє дослідник, коливається переважно у межах від трьох до десяти. Герберт Саймон – один з перших американських політологів, хто здійснив політологічне дослідження процесу прийняття рішення, запропонував таку послідовність дій: 1) постановка проблеми, 2) збір інформації, 3) визначення можливих альтернатив, вибір дійовими особами однієї з альтернатив відповідно до ієрархії цінностей. У. Едвардс у праці "Біхевіоралістська теорія рішень" виділив десять фаз: 1) фіксація та усвідомлення проблеми, 2) формування уявлень про завдання, 3) вироблення альтернатив, 4) критерії відбору, 5) елімінація вихідних альтернатив, 6) оцінка корисності альтернатив, 7) вибір оптимальної альтернативи, 8) реалізація рішення, 9) оцінка результатів, 10) коригування рішення. Д. Веймер та А. Вайнінг пропонують іншу схему прийняття політичних рішень: 1) розуміння проблеми, 2) вибір і пояснення цілей, 3) вибір методу вирішення проблеми, 4) вибір критеріїв оцінки альтернатив, 5) визначення альтернативних варіантів вирішення проблеми, 6) оцінка рішення, яка включає в себе передбачення наслідків, до яких призведе реалізація аль-

тернативи, і оцінка їх з точки зору відібраних критеріїв, 7) рекомендації відносно дій [Деєтярев А. А. Процесс принятия и осуществления решений в публично-государственной политике: динамический цикл и его основные фазы: http://iopp.ru/pub/D_Cycle.doc].

Приймати рішення означає обирати з можливих альтернатив найкращий варіант. Оскільки політичне рішення безпосередньо стосується життя суспільства, його прийняття повинно носити обґрунтований, обдуманий, стратегічний і, по можливості, науковий характер. Вироблення і прийняття рішення не є політичною дією, як такою, а є лише підготовкою до нього. Політичні рішення надають політичній дії певного імпульсу, задають план, теорію. Такі рішення є регулятором соціальних і економічних відносин, а також бажань і потреб громадян. В основі кожного з них лежить велика соціальна проблема. Досить часто ефективність політичного рішення залежить від психологічних та інтелектуальних особливостей людини, яка несе відповідальність за його прийняття. Суб'єкт має володіти колосальним багажем знань з поставленої проблеми, можливістю моделювати. В умовах стресу, ризику і невпевності прийняття рішення особливо потрапляє в залежність від психологічного фактора. Рівень політичної культури представників політичної еліти є ключовим фактором у процесі прийняття політичного рішення. Прийняття політичних рішень поєднує в собі науково – пізнавальну, інтуїтивно – творчу та рутинно – професійну діяльність, тобто поєднання фундаментальних знань з творчою уявою та інтуїцією, а прикладних принципів і технологій – з практичними навиками та вміннями [Деєтярев А. А. Теория принятия политических решений в структуре социальных и управленческих дисциплин // Полис. – 2002. – № 2]. Суб'єкт прийняття рішення має формальну (офіційну) й неформальну (неофіційну) частини. Офіційна частина складається із законодавчої та виконавчої влад і функціонує за формальними правилами. Неофіційна частина складається із зацікавлених груп, які можуть бути плюралістичнобагатоплановими або централізовано корпоратизованими [Абізов В. Є., Кремень В. Г. Політичне рішення: механізм прийняття. – К., 1995].

До необхідних позитивних якостей політичного рішення, що полегшують його виконання, слід віднести: легітимність, компетентність, моральність, компромісність (урахування протиріччя суспільних сил). Сильною є не та влада, яка, затуливши рота опонентам та залякавши населення репресіями, може зробити все, що захоче, а та, яка вміє з'єднати різні погляди і бажання людей у своїх рішеннях та, обіпершись на зацікавлені сили, домагається неухильного виконання прийнятих рішень. Впровадження політичних рішень у життя йде успішно лише за умови доброї організації процесу його імплементації, подолання опору, що неминує виникає у системі (у політичній особливі), за наявності заготовлених процедур його коригування, умілого використання директивних і мобілізуючих технологій політичної діяльності [Управління людськими ресурсами: філософські засади : навчальний посібник / В. Г. Воронкова, А. Г. Беліченко, О. М. Попов ; [під ред. В. Г. Воронкової]. – К., 2006].

ЧИННИК ДОВІРИ ТА ПРОБЛЕМА АБСЕНТЕІЗМУ

Уявлення про те, що в сучасних умовах широкі верстви населення можуть здійснювати владні функції, у повній мірі брати участь у політичному процесі насправді виявляється ілюзією. На практиці реальну владу реалізує політична еліта, натомість участь громадян обмежується виборами. Однак значення інституту виборів важко переоцінити. Окрім того, що цей інститут виступає в якості важливого атрибуту еталонних демократій, вибори виконують низку важливих функцій у політичній системі суспільства. "Саме вибори дозволяють громадянам – членам суспільства висловлювати свої інтереси, свої запити, тим самим чітко розставити пріоритети у вічному процесі боротьби держави як бюрократичної машини та інститутів громадянського суспільства" [Малкин Е., Сучков Е. Политические технологии. – М., 2006. – С. 13]. Однак, незважаючи на те, що вибори є "найбільш ефективний і в принципі єдино можливий цивілізований спосіб встановлення динамічної рівноваги між інтересами держави та громадянського суспільства [Там же], нині спостерігається тенденція зниження загальної електоральної активності, байдужого ставлення людей до реалізації своїх політичних прав та громадянських обов'язків. В силу цього в центр дослідницької уваги потрапляє проблема абсентеїзму. Сучасний український науковець С. Рябов зауважує, що "найчастіше абсентеїзм є наслідком того, що частина населення не визнає значущості політики у своєму житті, не довіряє їй і навіть відчуває відразу до неї, не орієнтується в хитросплетінні її перепитів [Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К., 2004. – С. 7].

З метою зниження рівня абсентеїзму на практиці застосовуються різноманітні заходи, як-то голосування поштою, запровадження електронного голосування, можливість дострокового голосування, спрощення процедури реєстрації виборців тощо. У низці країн світу участь у голосуванні розглядається не лише як право, але і як обов'язок громадянина. За ухиляння від участі у виборах передбачаються різні форми покарання. Безумовно, подібні заходи здатні вплинути на підвищення електоральної активності. Втім, проблема абсентеїзму зводиться не тільки і не стільки до збільшення відсотку тих, хто бере участь у голосуванні, адже "політичний верхівці зовсім не складно маніпулювати показниками участі у голосуванні" [Инглегарт Р. Модернизация и постмодернизация // Новая постиндустриальная волна на Западе : антология / под ред. В. Л. Иноземцева. – М., 1999. – С. 285]. Проблема криється у тому, що такі "показники" зовсім не обов'язково "відображають реальний вибір або глибоко вкорінені уподобання з боку народних мас" [Там же]. Відтак, щоб зробити участь у голосуванні привабливим для якомога більшої кількості громадян, необхідна наявність кількох чинників, серед яких особливо вирізняється довіра до політики й політичних діячів з боку суспільства.

Відзначимо, що поняття "довіра" широко застосовується у соціологічних, політичних, економічних та інших дослідженнях. При цьому, наукова громадськість не демонструє однастайності у питанні щодо поняття "довіра". Разом з тим аналіз існуючих наукових уявлень про феномен довіри дозволяє виявити переконливі свідчення того, що довіра глибоко пов'язана з проблемою абсентеїзму. Так, зокрема, відомий німецький дослідник Н. Луман зауважує, що не достаток довіри може "просто позбавити індивіда здатності діяти" [<http://socreal.fom.ru/files/sr0811-001-007.pdf>]. Авторитетний американський філософ, соціолог й футуролог Ф. Фукуяма стверджує, що рівень довіри слугує фундаментальною запорукою стабільності соціальної структури. Англійський соціолог зі світовим ім'ям Е. Гідденс довіру розглядає як "особливий вид впевненості". На його думку, потреба у довірі "виникає лише там, де є необізнаність... Оскільки необізнаність створює підстави для скептицизму або, у крайньому разі, для обережності" [Гідденс Е. Последствия современности / пер. с англ. Г. К. Ольховикова, Д. А. Кибальчича. – М., 2011. – С. 219]. Саме довіра, наголошує соціолог, слугує для "мінімізації небезпек, яким піддаються певні типи дій" [Там же. – С. 152]. Обмеженість обсягу даної доповіді не дозволяє детально розглянути увесь спектр тлумачень феномену довіри. Втім, навіть вищезазначені інтерпретації дають підстави впевнено говорити про те, що "вилучення" довіри зі сфери політики неминуче призводить до деструктивних процесів, серед яких й стрімке поширення масштабів абсентеїзму, що в кінцевому підсумку несе загрозу демократії. Адже, як відзначав видатний французький мислитель й політичний діяч А. де Токвіль, повна байдужість до політики прямо призводить до формування деспотизму.

Довіра являє собою комплексний феномен, тобто складається з кількох взаємопов'язаних соціально-політичних практик. Серед яких, особливо можна виокремити практику політичної моральності та відповідальності. Подолання морального індіферентизму у політиці одна з обов'язкових умов підвищення довіри до провідних політичних інститутів та політиків. І хоча моральність – найбільш слабе місце політики і влади, а проблема відносин моралі і політики залишається традиційною темою філософських та політичних досліджень, все ж звільнення політики від моралі є ілюзорною, негативною та помилковою установкою. Як зазначає відомий американський дослідник Р. Інглегарт, будь-який політичний режим, що зберігався впродовж тривалого часу, практично завжди спирався на відповідний моральний порядок. Безперечно, примус застосовується в усіх без винятку політичних режимах, втім "спиратися на засвоєнні цінності та норми значно дешевше та безпечніше, аніж залежати від грубої сили для того, щоб підпорядковувати населення своїй політиці... Не можна просто оголосити недовіру народу чимось незаконним, як і не можна за законом зобов'язати кожного бути задоволеним своїм життям: легітимності уряду це не забезпечить і до появи довіри в суспільстві це не призведе" [Инглегарт Р. Модернизация и постмодернизация. – С. 284].

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ТА PR-ДІЯЛЬНІСТЬ

Роль політичної еліти надзвичайно важлива для розвитку будь-якої держави, особливо у періоди нестабільності та суспільних перебудов. Дослідження політичної еліти в Україні є важливим саме через наявні проблеми у суспільстві, кризу економічного та політичного життя, що фактично триває із моменту проголошення державної незалежності.

Суспільство не бачить політичних лідерів як таких, вони сприймають лише образи, які створюються засобами масової комунікації. Іміджі політиків, що будуються та підтримуються за допомогою зв'язків з громадськістю, фактично й складають сукупний образ політичної еліти тієї чи іншої держави.

Щоправда, пересічні люди звикли ставитися до PR несерйозно, називати цим терміном будь-які дії з боку політиків. Це відбувається через засилля непрофесійних "ремісників" у сфері зв'язків з громадськістю. Саме вони перетворили PR на порожні балачки та постійне мигання політиків на телеекранах.

PR лягає в основу розбудови цілої системи політичних поглядів окремо взятого суспільства. Жоден із публічних діячів сучасного політикуму не може обійтись без професійного радника з PR, або навіть цілої команди політтехнологів, що працюватимуть над його іміджем. Усвідомлення ролі зв'язків з громадськістю у становленні політичного лідера та правильне їх використання є запорукою успішної кар'єри при владі.

Серйозна політика у сучасному демократичному суспільстві існує здебільшого у масовому вимірі, тож саме масовий інформаційний простір є основною сферою функціонування політики. Тому основним для політичних public relations залишається розуміння психології інформаційного простору та масових комунікацій як віртуального засобу організації політичної діяльності.

Під масовою комунікацією ми розуміємо процес розповсюдження соціальної інформації за допомогою технічних засобів (преса, радіо, телебачення, відео, кіно тощо) на велику і розташовану в різних місцях аудиторію. Для правильної організації політичного PR важливо розуміти деякі основні закономірності щодо масової комунікації.

Ефективність масової комунікації та PR-впливу ніколи не можна оцінити без урахування тривалості "зворотного зв'язку" джерела повідомлення з аудиторією. Під "зворотнім зв'язком" тут розуміємо усі інструменти зв'язку аудиторії з комунікатором, що дають йому певну інформацію про цю аудиторію.

Існує також ряд особливих ефектів масової комунікації, які широко застосовує у своєму інструментальному апараті політичний: "ефект ореолу" або, як його також називають, "ефект німбу". У рекламі це застосову-

ється таким чином: якщо товар або послуга не привертають уваги самі по собі, до них додають певний яскравий та екстравагантний елемент (наприклад, образ у рекламному ролику), що, привертаючи увагу до себе, звертає її також і на товар; "ефект бумеранга" – наслідок поганої пропаганди або не професійно побудованої масової комунікації.

Окрім формалізованих каналів масової комунікації, вагомою складовою політичного PR є неформальні комунікації. Під "неформальними" ми розуміємо зовнішні, неконтрольовані комунікації між людьми або групами, що виникають стихійно. Працювати з такими каналами вкрай складно, але саме вони кінець кінцем показують найкращий результат. До неформальних комунікаційних процесів у рамках політичного PR відносять чутки та плітки. Саме вони складають основу так званої "масової розмови", яка виділяється деякими дослідниками, як специфічний феномен слов'янської культури.

Існує багато різних поглядів на PR у політичній сфері, його основні завдання та інструменти, вектори розвитку. Однак, усі вчені неодмінно сходяться на одному: будь-які PR-рішення мають слугувати забезпеченню максимального рівня ефективності політичної діяльності, а також сприяти побудові необхідного іміджу політика.

Успішні зв'язки з громадськістю для будь-якого суб'єкта політики ґрунтуються на політичному консультуванні. Тут неодмінно мають виступати високі вимоги до спеціалістів. Саме політичний консалтинг відповідає за постійний аналіз зовнішнього середовища та настроїв аудиторії, побудову та адаптацію загальної стратегії під отримані результати, прийняття правильних та своєчасних тактичних рішень тощо.

Саме недостатнє розуміння ролі політичних public relations у суспільному житті держави, його функцій та можливостей уповільнює розвиток цієї сфери й в Україні. Також для нашої держави характерний низький рівень професіоналізму, адже більшість людей, що працюють у "PR" мають дуже віддалене від дійсності уявлення про нього. Можна лише сподіватися, що із поширенням фахової освіти у цій галузі ситуація зміниться на краще.

Е. Ю. Родина, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
rodinkaliza@gmail.com

СИСТЕМА СИМВОЛОВ И СТЕРЕОТИПОВ, ТРАНСЛИРУЕМЫХ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ ОППОЗИЦИИ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

В публичной сфере русского сегмента интернета преобладает мнение, что акции протеста 2011–2012 годов стали реальностью именно благодаря мобилизации населения через онлайн-ресурсы, в особенности – социальные сети, одним из главных преимуществ которых является возможность создания контента непосредственно самими пользо-

вателями (user-generated content). Такие характеристики социальных медиа как горизонтальный тип коммуникаций (peer-to-peer communication), экстерриториальность, мультимедийность, интерактивность и таргетированность также способствовали оперативному привлечению к различным видам активности широкого круга пользователей.

Роль символов и стереотипизации в контексте данной темы имеет огромное значение, поскольку символическое значение улавливается человеком интуитивно и дает почву для использования символа как инструмента влияния на политическое сознание граждан. Символы представляют собой яркие образы или обороты речи, которые понятны большинству людей в большей или меньшей степени. Говоря же о процессе стереотипизации, необходимо отметить, что порождение стереотипов является частным случаем категоризации и выглядит как подведение объекта под обобщающее понятие, которым является упрощенная система широко разделяемых представлений о чем-либо – социальный стереотип.

В настоящее время интернет играет значительную роль как в формировании символов и стереотипов, так и в трансляции данных конструкций, созданных как в онлайн, так и в оффлайн-пространстве.

Рассмотрев различные интернет-активности за период с декабря 2011 года по настоящее время, можно выделить несколько закономерностей, связанных с формированием системы символов и стереотипов в общественном сознании.

В первую очередь, следует отметить, что главным источником информации о предстоящих митингах являлись новостные интернет-ресурсы: по данным ВЦИОМ, 70 % респондентов узнали об акции на Болотной площади на одном из новостных порталов, в социальных сетях информацию получили 22 % опрошенных, меньшую роль сыграли блоги – 8 %. [Митинг 4 февраля на Болотной площади: результаты опроса участников: <http://www.wciom.ru/index.php?id=459&uid=112492>]. Однако новостные ресурсы не способствовали рождению и тиражированию символов: за исключением телеканала "Дождь", ведущая роль в этом процессе принадлежала как раз социальным медиа – в первую очередь, микроблогам в Twitter, Живому Журналу, социальной сети Facebook, где пользователи совместно генерировали контент и активно обменивались обратной связью.

Во время роста протестной активности в интернете был сформирован вполне конкретный словарь символов оппозиции. Согласно общепринятой классификации, среди устоявшихся "терминов" можно условно выделить символы-объекты (белый цвет: белая лента, "Большое белое кольцо", "Белый альбом"; "креативный класс"; "146 %"; "автозак"; "балалака"; Координационный Совет; "слезы Путина", "узники Болотной"), символы-действия ("окунай абай", "вэб-выборы 2012", "открепить", "винтаж", "взбесившийся принтер", "путинг"), символы-персоны (А. Навальный, Б. Немцов, Л. Парфенов, К. Собчак, А. Троицкий, А. Быков и другие), символы-звуки (русский рок – особенно песня "Перемен" Виктора

Цоя, Юрий Шевчук, Вася Обломов, группа "Браво", "Крематорий") и символы-идеи (связаны со знаменитыми высказываниями Алексея Навального "Да или нет?" и "Кто здесь власть?"). Немаловажно отметить персонифицированный характер восприятия информации, присущий российским гражданам: символы воспринимаются сквозь призму конкретных персон (блог А. Навального в Живом Журнале – 72600 читателей, 4 место в общем рейтинге ЖЖ [<http://navalny.livejournal.com/profile>], твиттер Ксении Собчак – 629 000 подписчиков [https://twitter.com/xenia_sobchak] etc.), которые в свою очередь также являются символами. Метафорический характер символов способствует их лучшему восприятию, а юмор используется как основной прием десаκραлизации зла, исконно принятый на Руси. Напротив, на распространение символов и стереотипов негативно влияют зачистка информации и фальсификация данных в интернете (по разным оценкам, количество участников митинга 10 декабря 2011 года на Болотной площади составило от 15000 до более чем 60000 человек, а также попытка ввести цензуру).

На пике оппозиционной активности сформировались две противоположные схемы стереотипии, которые активно транслировались в онлайн-пространстве: согласно первой, проправительственной, существующий строй является стабильным, а власть легитимной, согласно второй, антиправительственной, которую воспроизводят представители оппозиции, власть лжет, результаты декабрьских выборов сфальсифицированы, Владимир Путин должен покинуть пост Президента, и должны состояться пере-выборы, поскольку "мы здесь власть" и "вы нас даже не представляете".

В марте 2012 года стала отчетливой тенденция спада протестной активности в интернете: ни одна протестная акция после президентских выборов 4 марта 2012 года не набрала более 10000 участников в Facebook (митинг на Пушкинской площади 5 марта собрал 8500 "участников", последний "Марш миллионов" 15 сентября всего лишь 3200). Это в 15 раз меньше количества заявленных участников митинга на проспекте Сахарова (более 50000 человек).

Одна из основных причин этого явления в том, что российская оппозиция довольно разрознена, оппозиционеры агитируют "против" различных явлений, не предлагая при этом единого альтернативного варианта развития событий. Так, в ходе опроса, проведенного Левада-центром на проспекте Сахарова, 86 % [Исследование: кто те, кто против Путина?: <http://www.levada.ru/07-02-2013/issledovanie-kto-te-kto-protiv-putina>] респондентов поддержали лозунг "Ни одного голоса Владимиру Путину!", но ответа на вопрос, кому отдать все голоса, не прозвучало.

В целом, можно говорить о том, что система символов и стереотипов, возникшая на фоне протестных активностей, закрепилась в общественном сознании благодаря сети интернет и, во многом, сформировала у граждан установку на действие. Таким образом, политика из виртуальной стала реальной, именно так впервые заявило о себе российское гражданское общество.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ PR-МЕХАНІЗМІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ

PR-технології стали невід'ємною частиною життя всього глобалізованого суспільства. Кожна установа, чи то приватна, чи то державна, здебільшого має в складі своєї команди PR-спеціаліста, або ж навіть окремий підрозділ PR-фахівців. Навіщо це потрібно компаніям, які виносять на широкий загал свою продукцію з ціллю продажу, зрозуміло. Але з якою ціллю ці PR-технології використовуються в політиці? Цілей декілька. І однією з них є формування політичного іміджу за допомогою спеціальних PR-механізмів.

PR-механізми, за допомогою яких створюється політичний імідж, слід розуміти, як систему конкретних важелів та організаційних засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на суспільство з метою популяризації політичного суб'єкта та здобуття ним влади в майбутньому. Виділимо ті PR механізми, які найчастіше використовуються для створення іміджу політичного лідера та для збільшення його впізнаваності:

1. ЗМІ або створення інформаційних приводів. Процес формування іміджу лідера є двостороннім. З одного боку, ми маємо лідера, а з іншого, громадян. Між ними існують різного роду "посередники", головними з яких є ЗМІ. Далеко не всі поширювані в ЗМІ відомості носять політичний характер. До політичної інформації відносяться тільки ті відомості, які мають суспільну значимість і потребують уваги з боку державних органів або чинять на них вплив. На основі отриманої інформації у громадян формується думка про діяльність уряду, парламенту, партій та інших політичних інститутів. Створення іміджу через ЗМІ – це комунікація за допомогою ЗМІ та інших засобів зв'язку з метою вплинути на установки людей щодо політичного суб'єкта. Через ЗМІ доцільно проводити основні іміджеві теми і формувати загальний образ політичного лідера.

2. Політична реклама. Часто рекламою називають всю діяльність по просуванню іміджу політика. В якості політичної реклами можна використовувати телевізійні ролики, плакати, листівки, буклети, календарі, пряму поштову кореспонденцію, рекламу в газетах і журналах. Цей засіб формування іміджу забезпечує, насамперед, присутність політика в інформаційному полі. Але, так як громадяни розуміють, що джерелом рекламної інформації є політик, довіра до такої інформації є незначною.

3. Особисті зустрічі політика з громадськістю. Даний засіб формування іміджу забезпечує фонове підкріплення для інших засобів та створює інформаційні приводи. Оскільки люди схильні довіряти своїм безпосереднім враженням, то зустрічі є ефективними, насамперед, у плані формування та закріплення стійкого ставлення до політика. Таке ставлення формується не лише промовами і обіцянками політика, а й невербальними засобами комунікації. Як зазначає дослідник в галузі політичних технологій Кошелюк М. Є.: "Зустрічі здатні закріпити ставлення прихильників, але є малоефективними для переконання противників, які упереджено налаштовані по відношенню до політика і уникають зустрічей з ним" [Кошелюк М. Е. Технологии политических выборов. – СПб., 2004].

4. Інтернет. Використання Інтернету як засобу формування політичного іміджу стає дедалі популярнішим в світі. Завдяки своїм можливостям, Інтернет в останні роки активно використовується для популяризації того чи іншого політичного діяча. Так, створюючи Веб-сайти тієї чи іншої партії або лідера руху, PR технологи та іміджмейкери отримують додаткові можливості для мобілізації іміджу. Це також є чудовим способом для комунікації лідерів з громадянами. У той же час, як показав досвід останніх років, електронні сторінки так само нерідко використовуються для анонімного скидання компрометуючих відомостей про політиків, для дезінформації та поширення будь-яких відомостей, здатних зіпсувати його позитивний імідж. Тому створюючи імідж політичного лідера за допомогою Інтернет, фахівці в галузі PR технологій мають враховувати можливість негативного ефекту, адже в глобальній мережі досить важко виявити джерело того чи іншого повідомлення, яке може зіпсувати імідж політика. У той же час, як показав досвід останніх років, електронні сторінки так само нерідко використовуються для анонімного скидання компрометуючих відомостей про політиків, для дезінформації та поширення будь-яких відомостей, здатних зіпсувати його позитивний імідж. Тому створюючи імідж політичного лідера за допомогою Інтернет, фахівці в галузі PR технологій мають враховувати можливість негативного ефекту, адже в глобальній мережі досить важко виявити джерело того чи іншого повідомлення, яке може зіпсувати імідж політика.

5. Чутки як особливий вид комунікації. Чутки на сьогодні є наймогутнішим засобом формування політичного іміджу лідера в очах громадськості. Чутки, незважаючи на архаїчність такого засобу передачі інформації, мають ряд якостей або властивостей, що дозволяють зробити з них потужне знаряддя не лише побудови, а й руйнування іміджу. Такими властивостями виступають: чутки не мають відчутних носіїв, що дозволяє без значних витрат у будь-який зручний момент почати поширювати інформацію; чуткам зазвичай охоче вірять, якою б неймовірною не була звістка; засіб передачі чуток нікому не належить і доступний всім і кожному. Немає обмежень до доступу. Але, існує одна умова, що дає старт до початку широкомасштабного розповсюдження чуток. І цією необхідною умовою поширення чуток в натовпі є їх неймовірність і емоційна сила впливу на людей. Іншими словами, швидкість і масштабність передачі чуток залежить лише від образів, які можуть викликати у людей ті чи інші емоції. Якщо немає добре відомого образу, то немає емоцій і немає чуток.

Резюмуючи вищесказане, необхідно відзначити важливість професійного управління PR-механізмами при формуванні політичного іміджу. Підтримку або корекцію (за необхідністю) іміджу політичного лідера необхідно здійснювати на всьому процесі його політичного життя, а не тільки в період виборів. Стійкий позитивний імідж дозволяє політичному лідерові більш продуктивно реалізовувати свою діяльність, отримуючи постійну підтримку з боку населення. Задля створення такого іміджу необхідно використовувати вищенаведені PR-механізми. Адже саме за допомогою цих механізмів можна побудувати цілісний імідж, який буде "працювати" на політичного лідера протягом тривалого часу.

ПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Проблеми розповсюдження хвороб, вартості й доступності лікування, належних умов життя і збереження здоров'я зачіпають інтереси широких груп населення, формують електоральні настрої. Відтак питання здоров'я та його охорони становлять невід'ємну складову передвиборчої риторики та урядових програм, привертають увагу політологів.

Політизація проблем охорони здоров'я у постіндустріальному суспільстві, де здоров'я набуло значення інтегративної соціальної цінності, а також утвердження політики охорони здоров'я як відносно відносно самостійної сфери суспільних відносин, пов'язаної з реалізацією національних і глобальних цілей, соціально-економічним реформуванням сучасного суспільства, актуалізує питання вивчення впливу політичних чинників на формування та впровадження політики охорони здоров'я держави.

У демократичному суспільстві політика охорони здоров'я здійснюється в багатосуб'єктному середовищі, зміст і мета такої політики формуються як результат взаємодії держави з суб'єктами громадянського суспільства, у тому числі й місцевими громадами. В сучасних умовах завданнями держави як суб'єкта політики охорони здоров'я стає створення умов та подолання перепон на шляху реалізації права людини на охорону здоров'я і безпечне середовище. Розширення ступеня довіри між державним і недержавним сектором досягається завдяки підвищенню рівня інформованості населення щодо підготовки й здійснення програм охорони здоров'я, розширення участі населення через взаємні консультації державних інститутів та структурних підрозділів громадянського суспільства, втілення ідей самоврядування локальних спільнот.

Широке суб'єктне поле центрів прийняття політичних рішень політики охорони здоров'я підносить ідеї належної координації та вироблення принципів ефективного управління охороною здоров'я, що брали б до уваги вертикальні та горизонтальні зв'язки між суб'єктами політики, слугували б збільшенню прозорості політики та її когерентності. Хоча деяким із політичних ініціатив міжнародних акторів охорони здоров'я, як-от обов'язковій діяльності координаційних та громадських рад, властивий декларативний характер, насамперед через відсутність чіткого механізму впровадження політичних рішень та відповідальності, проте їх можна вважати інструментами громадського контролю та громадянської участі, які лише починають зароджуватися у країнах, що розвиваються.

Характерною особливістю сучасної політики охорони здоров'я є її глокалізація. Локальне середовище і локальні цінності виступають вагомими чинниками розвитку політики охорони здоров'я. Міжнародний досвід засвідчує, що ефективні зміни в охороні здоров'я можливі лише в умовах стабільної політичної ситуації загалом і сприятливого професійного сере-

довища. Тому стабільне політичне, економічне становище в країні, підтримка фахівців є важливими факторами для ефективного впровадження реформування системи охорони здоров'я, втілення глобальних ініціатив.

Україна успадкувала радянську модель системи охорони здоров'я (так звану модель Семашка). Ця система майже не зазнала формальних, нормативно закріплених змін за часи незалежності. Проте сучасні реалії дещо відмінні від конституційних норм. Зараз спостерігається брак ресурсів як суспільних, так і приватних для оздоровлення та підтримання здорового способу життя; комерціалізація системи охорони здоров'я; недоступність медичних послуг та ліків внаслідок їх високої вартості для значної частини населення. Наразі Україна не може похвалитися успіхами в охороні здоров'я. Середня очікувана тривалість життя в нашій державі в 2009 р. становила 68,5 років (у 1990 р. – 70,5), у той час, як у країнах Європи вона сягала 79 років. Рівень смертності в Україні становить 16,3 випадки на 1000 населення. Цей показник зріс на третину порівняно з 1990 р. і за ним Україна посідає десяте місце в світі. За рівнем народжуваності Україна – попри пронаталістські заходи державної соціально-демографічної політики останніх років – продовжує посідати одне з останніх місць у світі.

Зміст української політики охорони здоров'я є далеким від сучасних професійних концепцій. Хоча в українських нормативно-правових актах декларується прихильність сучасним ідеям сприяння здоров'ю, проте охорони здоров'я в Україні медикалізована й орієнтована на лікування та медичну профілактику хвороб. Політика і система охорони здоров'я не здатна забезпечити (і фактично не спрямована на таку роботу) формування здорового способу життя, передовсім у молоді, інтегрований догляд для людей із проблемами здоров'я, ефективно реагувати на сучасні виклики й небезпеки, зокрема й глобальні епідемії.

Принципи управління в системі охорони здоров'я застарілі, непрозорі, побудовані на суб'єкт–об'єктній моделі відносин. Неурядові громадські організації та територіальні громади мають обмежений вплив на формування та впровадження політики охорони здоров'я.

Міжнародні ініціативи, що втілюються в Україні, слабо інтегровані у вітчизняну модель охорони здоров'я. Діяльність в Україні міжнародних утворень і підтримуваних ними національних структур вплинули на поширення ідей щодо плюралістичного урядування, запровадження елементів громадського контролю, формування засад учасницької політичної культури, розвитку елементів дискурсивної демократії, коли право голосу набули ті, хто перебував у маргінальному становищі в суспільстві.

Розвиток політики охорони здоров'я в Україні має відбуватися із урахуванням національних чинників і світового досвіду у цій сфері, міжнародних зобов'язань нашої держави.

Оскільки політика охорони здоров'я є частиною соціальної політики у її широкому тлумаченні, то для зміни ситуації в галузі охорони здоров'я, виходу із системної кризи, необхідні визначеність щодо майбутньої моделі соціальної держави в Україні, базових принципів і суспільних цінностей, на яких мають будуватися соціально-економічні відносини у нашій країні.

**А. К. Скотовиков, доц.,
Московский гуманитарный университет, Москва, Россия
skovikov@yahoo.com**

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭЛИТА И БЮРОКРАТИЯ

Проблема политического управления является одной из центральных в социально-политической мысли. В Древнем мире вопросы, связанные с социальной структурой общества и нахождением эффективной системы управления были рассмотрены – Конфуцием, Платоном, Аристотелем, Цицероном и др. Философы отдавали предпочтение таким формам правления как монархия и аристократия, – при этом скептически относились к демократии. Платон, например, рассматривает демократию, как строй приятный и разнообразный, но не имеющий должного управления. Господство присущих толпе ложных мнений при демократии приводит к потере нравственных ориентиров и переоценке ценностей. В итоге демократия опьяняется свободой в "неразбавленном виде" и стремится к наихудшей форме правления – тирании. Поэтому к демократии общество не должно стремиться. Общеизвестно, что в современных государствах Старого Света именно демократия является эталоном политического устройства.

На протяжении всех последующих эпох в истории социально-политической мысли проблема нахождения идеального государственного устройства была рассмотрена не только философами, но и государственными и религиозными деятелями. В частности, в Средние века – А. Блаженным и Ф. Аквинским; в эпоху Возрождения Н. Макиавелли, М. Лютером, Н. Кузанским, Т. Мором, Т. Кампанеллой; в Новое время – Дж. Локком, Ж. Ж. Руссо, Ш. Л. Монтескье. Особо проблема политической власти и ее акторов встала в центре внимания на рубеже XIX–XX веков. Это было обусловлено тем, что произошли усложнения в системе управления ввиду увеличения численности населения (в первой половине XIX в. появился миллиардный житель на планете), и распространением гуманистических ценностей, направленных на формирование в обществе условий для максимальной реализации каждой личности. Изначально данный процесс начал свое развитие в некоторых странах Европы – Англии, Франции и США. В дальнейшем опыт управления государством посредством формирования парламентов был распространен и на другие страны европейского континента. К отличительным чертам данного процесса необходимо отнести значительное расширение участия масс в социально-политических акциях, в том числе благодаря феминистическому движению; усложнением политических институтов и начальным этапом формирования массовой бюрократии. Следствием этого являются качественные изменения во взаимоотношениях масс и власти. Именно в это время начали формироваться элитистские концепции, которые были переосмыслены современными политологами – В. Буренко, В. Ледяевым, О. Шабровым и др. с учетом мировой политической практики.

Первыми кто определил объектом своих исследований элиты являются Г. Моска, В. Парето, Р. Михельс. Данные мыслители констатировали – в обществе правит элита. В виду естественных различий умственных, физиологических и прочих на уровне принятия стратегических решений могут находиться только избранные люди. Приведем позицию двух отечественных писателей. А. Блок писал: "Наверху собираются сливки. И пена тоже". Русский философ Н. А. Бердяев констатировал тот факт, что "с сотворения мира всегда правило, правит и будет править меньшинство, а не большинство. Это верно для всех форм и типов управления, для монархии и для демократии, для эпох реакционных и для эпох революционных... вопрос лишь в том, правит ли меньшинство лучше или хуже. Одно меньшинство сменяется другим меньшинством. Вот и все". Заметим, что понятие "правлящий класс" в количественном измерении меньше, чем "политический класс". При этом данные классы более консолидированы, в отличие от народных масс. Рассматривая такие категории как "элита", "правлящий класс", "политический класс" в современной российской действительности, более реалистично оперировать именно двумя последними понятиями. Согласно позиции А. С. Панарина, сформулированной им в работе "Народ без элиты", в современном российском обществе элита не выполняет одну из основополагающих функций – удовлетворение интересов собственных и интересов народа, ограничившись только своими потребностями. Правящий класс стремится максимально удерживать власть ввиду "страха перед смертью" (термин О. Крыштановской). При этом четко отслеживает ротацию, как партийных, так и государственных кадров, преимущественно используя закрытую систему гильдий при декларации демократических принципов ее формирования.

По мере развития общества постоянно происходит увеличение численности населения как в мире в целом, так и в отдельно взятых государствах в частности. Это приводит к тому, что в системе управления появляется особая категория граждан – чиновников, которые являются государственными служащими и заинтересованными в сохранение политической стабильности, удовлетворение интересов вышестоящих начальников, которые непосредственно получают директивы от правящего класса. Разделим позицию М. Вебера, который позитивно оценивал работу бюрократов и считал, что они должны оперативно реагировать на различные запросы граждан, что позволит сохранить правящим классам свое привилегированное положение в обществе. Заметим, что в массовом сознании, как правило, возникают негативные ассоциации с оперированием понятия "бюрократ".

Н. А. Бердяев в работе "Философия неравенства" писал: "В сущности, только и существует два типа власти – аристократия и охлократия, правление лучших и правление худших. Но всегда, господствуют немногие; таков неприложимый закон природы. Истинная аристократия может служить другим, служить человеку к миру, потому, что она не занята самовозвышением, она изначально стоит достаточно высоко. Она – жертвенна. В этом вечная ценность аристократического начала". Возможно, и развитие широкого бюрократического государственного аппарата и вызвано интересами правящего класса в максимальном отделении ими от граждан.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ У ПОЛІТИЧНОМУ ПРОГНОЗУВАННІ

В структурі політичного аналізу важливе місце займає формування прогнозу відносно наявної політичної ситуації та прийняття на його підставі компетентних політичних рішень. Політичним прогнозом є розробка науково обґрунтованих суджень про можливі стани усієї політичної системи, або її окремих суб'єктів у майбутньому та можливих шляхах та термінах їх досягнення [Симонов К. В. Политический анализ : учебное пособие. – М., 2002]. Політичний прогноз орієнтується не просто на передбачення майбутніх подій, а на підвищення ефективності прийнятих управлінських рішень.

На разі існує близько сорока фактографічних та експертних методів прогнозування, серед яких значної уваги надається формально-логічним та математичними методам. З тим, оскільки політика є співвідношенням раціонального та ірраціонального, важливим є дослідження особистісних та глибинних факторів у політичному процесі. Широко можливості для цього розкривають методи політичної психології.

У статті "26 основных понятий политического анализа" до таких категорій відноситься політична психологія, а також феномени, котрі вона вивчає: влада, примус, примус, комунікація, соціалізація [26 основных понятий политического анализа // Полис. – 1993. – № 1]. Російський вчений Д. Ольшанський підкреслює значний прогностичний потенціал політичної психології та визначає прогнозування її основною функцією. На його думку, використання напрацювань науки "пов'язане з можливостями дослідження політико-психологічного знання при короткостроковому та довгостроковому прогнозуванні політичних процесів, а також для розробки політичних стратегій і тактик, прийняття та втілення політичних рішень на різних рівнях" [Ольшанский Д. В. Основы политической психологии. – Екатеринбург, 2001].

Дослідження психологічного аспекту дозволяє прогнозувати прояви особистісного фактору в політиці. Найбільш відомою практикою застосування психологічних методів у політології є робота групи американських вчених, котрі успішно спрогнозували поведінку Дж. Кенеді та М. Хрущова під час "карибської кризи", зокрема хід прямих переговорів лідерів двох країн по так званій "гарячій лінії" між Кремлем та Білим Домом. А також подальші рекомендації, котрі сприяли врегулюванню ядерного протистояння двох наддержав.

Для прогнозування поведінки окремих особистостей застосовуються психобіографічні методи, інтерв'ю, включене та виключене спостереження, психолінгвістичний аналіз. Вони створюють умови для аналізу комунікативних якостей особистості, оцінки ціннісно-орієнтаційної сфери особистості, міри вираженості управлінського мислення, особливостей емоційного реагування в ситуації прийняття управлінського рішення, а також про адаптаційні характеристики політика.

Використання психологічних методів створює можливості для аналізу масових політичних настроїв та свідомості: їх інтенсивності та напра-

вленості, опредмечування в політичній поведінці, рівня політико-психологічної єдності, масштабів та ймовірних наслідків впливу. Прогноз перспектив розвитку тих чи інших масових політичних настроїв та політичної свідомості є складним процесом. Він можливий за врахування значної кількості факторів, що впливають на їх динаміку. Тому зазвичай вивчаються на всіх доступних рівнях: масовому, груповому та індивідуальному. Це дозволяє будувати прогнози з високою вірогідністю та оцінювати вірогідність конкретних варіантів модифікації політичних систем в досліджуваних суспільствах.

Ефективним у процесі розробки політичного прогнозу є експеримент, або ж метод імітаційних ігор. В процесі його застосування експерт отримує можливість передбачити варіанти розвитку реального процесу, розкривши його внутрішні психологічні механізми. Саме його було використано у 1969 році для вирішення конфлікту з приводу територіальних претензій між Сомалі, Ефіопією та Замбією.

Близьким до нього є метод політико-психологічних сценаріїв, що створюються за принципом аналогій. Побудова сценарію, що ґрунтується на експертних оцінках, зводиться до створення "проблемно-факторної мережі", утвореної факторами-змінними, котрі впливають на розвиток настроїв. Такі сценарії мають вихід на комп'ютерне моделювання політичних процесів.

Високим рівнем вірогідності характеризується ситуаційний метод. За твердженнями експертів, похибка в результатах прогнозування за допомогою ситуаційного методу становить не більше 5 %, що корелюється з похибкою багатьох технічних розрахунків [Гнатієнко Г. В. Експертні технології прийняття рішень. — К., 2008]. В політичній психології його особливостями є виявлення найбільш активних і впливових суб'єктів аналізованої ситуації, характеристика акторів здійснюється на основі виявлення їх інтересів і цілей, психологічних особливостей, структури особистості, типової поведінки.

Доповнення формально-логічних та математичних методів психологічним, особистісним аспектом дозволить поглибити процес прогнозування, зробити його більш гнучким та підвищити вірогідність. З огляду на це, актуальним є розширення теоретичної бази та використання психологічних методів у практиці політичного прогнозування.

Н. И. Сухих, ассист., соискатель, ИСПН УФУ, Екатеринбург, Россия
nikita.sukhikh@usu.ru

ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ПАНЕЛЬНЫХ ОПРОСОВ В ЭЛЕКТОРАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ КОЛУМБИЙСКОЙ ШКОЛЫ НА ПРИМЕРЕ РАБОТЫ "ВЫБОР НАРОДА"

Начиная с 1940-х годов ученые Бюро прикладных социальных исследований Колумбийского университета разрабатывали и применяли при проведении исследований методику, позволявшую по-новому

взглянуть на процесс принятия решения избирателями при голосовании на выборах различных уровней в США. Методологически их исследования представляли собой технику интервьюирования панели респондентов: данные собирались от одних и тех же участников два и более раз в течение некоторого временного периода. Одним из важнейших преимуществ данного метода следует считать возможность отслеживать изменения в общественном мнении гораздо быстрее, чем это позволяет делать кросс-секционное исследование, в котором информация собирается единомоментно. Представителями Колумбийской школы также велись оживленные дискуссии о влиянии СМИ на процесс изменения мнений во время принятия решений избирателями при голосовании. При этом ученые, работавшие в рамках данного направления, делали акцент на социальное происхождение и межличностные контакты избирателей. Наиболее ярко эти тенденции были отражены в работе "Выбор народа. Как избиратель принимает решения во время кампании по выборам президента" (П. Лазарсфельд, Б. Берельсон и Х. Год) [*Lazarsfeld Paul F., Bernard Berelson, and Hazel Gaudet. The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign. – 3rd ed. – New York, 1968*].

Основные идеи, принадлежащие представителям Колумбийской школы, появились не во время теоретических изысканий, а в рамках эмпирических исследований, описанных анализируемой работе. В ней был рассмотрен процесс формирования мнений граждан относительно президентских выборов 1940 года. Исследователи провели интервьюирование панели респондентов в городе Эри (штат Огайо), во время которого почти 600 участников опрашивались ежемесячно в течение кампании (с мая по ноябрь). Учеными был предложен "interpersonal political predisposition" (индекс политической предрасположенности) – IPP, учитывающий, каковы доходы респондента, какую религию он исповедует, относится он к городскому или сельскому населению, а также к приверженцам какой партии (республиканской или демократической) себя относит. В итоге индекс варьировался от позиции "убежденный республиканец" (высокий доход, протестант, сельское население) до позиции "убежденный демократ" (низкий доход, католик, городское население). Респондентов, чьи социальные характеристики не укладывались в описанную схему, Лазарсфельд и его коллеги называли "cross-pressures" ("испытывающие перекрестное давление").

Большой интерес представляют и выводы, сделанные авторами в данной работе. Так, было установлено, что примерно половина опрошенных сделала свой выбор в пользу одной из партий (республиканской или демократической) еще до начала кампании. Однако анализ в основном фокусировался на второй половине выборки – колеблющихся. Но и большинство тех, кто не определился, на чьей он стороне, до начала кампании, говорило лишь о некоторой нерешительности. Только 12 % от числа опрошенных утверждали, что они переходили из стана приверженцев одной партии в лагерь сторонников другой. 8 % респон-

дентов переменили свои настроения уже в ходе кампании, а еще 4 % также изменили свое мнение о партии во время кампании, но в итоге голосовали за кандидата, которого они первоначально поддерживали.

Еще одним результатом исследования оказалось выявление незначительного воздействия СМИ на процесс формирования мнений избирателей, которые не определились с поддержкой одной из сторон до начала кампании. Большинство таких избирателей не следили за публикациями в СМИ на политические темы. Определившиеся же, напротив, уделяли большое внимание сообщениям в СМИ о ходе кампании. Но такие респонденты не использовали публикации в СМИ, чтобы узнать положительные или отрицательные стороны кандидатов – они читали статьи и слушали программы, в которых сообщалось о поддерживаемых ими кандидатах. Данное явление ныне известно как "селективное воздействие".

Анализируя результаты проделанной работы, Лазарсфельд и его коллеги подошли к созданию модели двухступенчатого потока коммуникации. Они решили, что хотя СМИ могут в процессе воздействия на формирование мнений осуществлять "включение" или "усиление" скрытых predispositions, их влияние на преобразование общественного мнения слабо и косвенно. Эта модель стала известна как модель "минимального" или "ограниченного воздействия" СМИ. Согласно выводам исследователей, наибольшее влияние на граждан в ходе принятия ими решения о том, за какого из кандидатов следует голосовать, оказывают так называемые лидеры общественного мнения из их ближайшего окружения. К их числу относятся те избиратели, которые сами сумели сформулировать свои политические идеи и пытаются убедить в их верности окружающих, а также те, чьим мнением о тех или иных политических вопросах недавно окружающие интересовались. К данной категории можно отнести 21 % выборки. Лидеры общественного мнения проявили большой интерес к выборам, и в большей степени были склонны следить за политическими публикациями в СМИ.

Исследователи предположили, что лидеры общественного мнения накапливают и анализируют информацию, получаемую из СМИ, а после формируют определенные мнения и распространяют их в рамках своего социального слоя. Большинство граждан не имеет политической грамотности лидеров общественного мнения и не так заинтересовано в выборах, как они. По мнению Лазарсфельда и его коллег, личные отношения оказывают большее влияние на формирование общественного мнения, нежели СМИ, потому, что привлекают к политическим дискуссиям больше избирателей, особенно среди неопределившихся. Это происходит вследствие того, что личное общение имеет психологическое преимущество над информационным потоком, идущим через СМИ.

В заключение следует сказать, что хотя представителями Колумбийской школы был сделан значительный вклад в изучение процессов формирования и изменения общественного мнения, сейчас многие идеи, выдвинутые ими, подвергнуты обоснованной критике. Едва ли можно сегодня воспринимать точку зрения Колумбийской школы как современ-

ный исследовательский подход. Тем не менее, часть наследия данной школы нашла своих последователей. Некоторые выводы, по всей видимости, актуальны: понятия перекрестного давления и влияния социального происхождения на принятие решений хорошо принимаются в литературе об общественном мнении. Изучение лидерства в формировании общественного мнения также продолжает активно развиваться.

**С. В. Таран, директор, ГО Міжнародний інститут демократій,
здобувач КНУТШ, Київ
t_sergiy@yahoo.com**

СВІДЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО КЛІЄНТАЛІЗМУ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Регіоналізм є впливовим фактором української політики, одним з виявів якого є клієнталізм – створення системи політичної мобілізації, в основі якої політики (патрони) надають окремим групам виборців (клієнтам) матеріальні заохочення в обмін на їх підтримку [Brinkerhoff D., Goldsmith A. Clientelism, Patrimonialism and Democratic Governance: An Overview and Framework for Assessment and Programming. – Washington, 2002. – Р. 3].

В умовах розвиненого регіоналізму підтримка може бути надана регіонально окресленим групам виборців. Цією підтримкою можуть бути прямі матеріальні винагороди, адресно розповсюджена бюджетна підтримка, робочі місця. Клієнталізм є певною альтернативою політичній мобілізації, в основі якої – політична ідеологія, або харизма лідера.

Низка досліджень громадської думки, проведених під час парламентської кампанії 2012 року свідчать, що ефективність клієнталістичних мереж в Україні істотно залежить від регіону. Так, парламентські вибори 2012 року засвідчили, що виборці Партії регіонів, ядро електоральної підтримки якої традиційно зосереджено на сході та півдні, найбільше схильні змінювати свої політичні уподобання у відповідь на матеріальне заохочення з боку політиків.

Про це свідчить, зокрема, загальнонаціональне дослідження, проведене Фондом "Демократичні ініціативи" та КМІС у вересні-жовтні 2012 року. Дослідження виявило, що не мають наміру "продавати свій голос" 83 % виборців, тоді як 11,5 % готові "продати свій голос" на виборах до парламенту. Майже 10 % населення зазначили, що на їхніх мажоритарних округах кандидати у депутати вже "роздавали продуктові пайки та інші подарунки". При цьому, ставляться до цього позитивно і готові проголосувати кандидата, який роздає подарунки, 5,5 % опитаних, і найбільше таких респондентів – серед Партії регіонів – 9 %, – ще 32 % ставляться до цього нейтрально – допомогу візьмуть, але на їхнє голосування, за твердженням респондентів, це не вплине [Вибори-2012: за кого і чому мають намір проголосувати виборці? Прес реліз Фонду Демократичні ініціативи: http://dif.org.ua/ua/polls/2012-year/vmlba_ndjweogjo_mnkwegkje.htm].

Аналогічні результати виявлені і дослідженнями інших аналітичних структур. Так, загальнонаціональне опитування, проведене компанією GfK Ukraine у червні 2012 року виявило, що 6,2 % громадян готові проголосувати за кандидатів в депутати "в обмін на гроші або продуктові набори". Найбільш значимим фактором, який впливає на готовність громадян проголосувати у відповідь на матеріальне заохочення, є, відповідно до дослідження, "готовність голосувати за Партію регіонів (13,3 %) [Куришко О. Не гречкой единой // Коммерсантъ Україна. – 2012. – № 106 (1596)].

Експерти компанії наголошують на готовності саме цієї групи виявляти лояльність до політиків, які пропонують їм матеріальну винагороду.

Інше дослідження, проведене від час парламентської кампанії 2012 року виявило і більшу толерантність прихильників Партії регіонів до причетності їхніх кандидатів по мажоритарних округах до фактів корупції. Так загальнонаціональне дослідження, проведене Фондом "Демократичні ініціативи" і соціологічною службою Центру Разумкова у серпні 2012 року, виявило відмінності у мотиваціях виборців різних політичних сил голосувати за кандидатів по мажоритарних округах: серед виборців "Свободи" відносно більше важить такий чинник, як пропозиції кандидата щодо реформ в Україні (42 %), особисті якості кандидата були найбільш важливі для виборців "УДАРу", "чесність і некорупційність" важлива для виборців КПУ (46 %), а найменш вимогливі до чесності і некорупційності – прихильники Партії регіонів (27 %) [Вибори-2012: за кого і чому збираються голосувати виборці на мажоритарних округах?].

Політична мобілізація на основі матеріальних заохочень характерна і для міжвиборчого періоду. Зокрема, Партія регіонів широко застосовує так звані програми "лояльності", які передбачають різноманітні пільгові та безоплатні послуги та товари прихильникам партії. Програми розраховані на різні соціальні аудиторії та вимагають від реципієнтів або членства у партії, або офіційно поданих документів, які засвідчують особу та, вочевидь, будуть використані для подальшого залучення у партійну діяльність. Прикметно, що до реалізації програми залучені і чиновники, призначені Партією регіонів, зокрема, голову КМДА Олександра Попова ["Молоді регіони" і Попов підкупають дисконтними картками // Українська правда. – 2012. – 5 лип.: <http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/5/6968128/>].

Зазначимо, що спроби політиків налагодити клієнталістичні мережі в центрі та заході України теж мають місце, однак ці мережі набагато менш ефективні. Це підтверджують і наведені вище опитування громадської думки. Так, дослідження, проведене Фондом "Демократичні ініціативи" та КМІСом під час парламентської кампанії 2012 року виявило, що майже 10 % населення зазначили, що на їхніх округах кандидати "роздавали продуктові пайки та інші подарунки". Особливо вирізняється місто Київ, де 40 % респондентів зізналися, що такі "подарунки" від кандидатів мали місце [Вибори-2012: за кого і чому мають намір проголосувати виборці?].

Схожі результати щодо способів політичної мобілізації виборців столиці отримані і під час опитування громадян, проведеного компанією GfK Ukraine. Дослідження виявило, що готовність взяти подарунок від кандидата у депутата виявили на півночі країни – 14 %, на заході – 22 %, на півдні та сході – по 32 %, в центральній Україні – 40 %, в Києві – 56 % респондентів [Куришко О. Не гречкой единой]. Однак, якщо порівняти результати парламентських виборів з розподілом настроїв щодо готовності громадян отримувати матеріальну підтримку від політиків, то ми побачимо, що ефективність клієнталізму найвища на сході та півдні країни. Красномовним став той же Київ, де попри масштабні спроби мобілізації виборців на основі матеріальних заохочень, Партія регіонів показала на виборах неочікувано низький результат (12,6 % голосів, 4-те місце – після трьох опозиційних політичних сил). Більше того, на мажоритарних округах м. Києва, де можливостей для розвитку клієнталізму більше, ніж на загальнонаціональному окрузі, жоден кандидат, якого підтримувала влада і який широко заохочував виборців адресною матеріальною допомогою, не зміг отримати перемогу.

Таким чином, дослідження громадської думки чітко вказують на наявність клієнталістичних мереж, які мають тенденцію бути дієвими, насамперед, на сході та півдні країни, а, відтак мають регіональне забарвлення. Зазначимо, що спроби утворити патронажні зв'язки між політиками та виборцями були і в інших регіонах України, особливо, в місті Києві, але їхня ефективність у інших регіонах виявилась значно меншою. Це викликано тим, що очікування виборців щодо політиків у столиці, центрі та заході України дещо інші. Як свідчать результати парламентських виборів 2012 року, виборці заходу та центру України більш схильні робити політичний вибір на основі ідеології або лояльності до харизматичного лідера.

Я. С. Телешун, КНУТШ, Київ
Khellendros@mail.ru

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ В УМОВАХ КРИЗИ

У черговий раз ми переконуємося в правдивості тезису про те, що історія нас нічому не вчить. Людство виявилось неготовим до кардинальних змін і системних викликів в усіх сферах суспільного розвитку. Каталізатором структурних змін на початку ХХІ століття стали кризові явища соціально-економічного, політичного і гуманітарного характеру, які охопили в тому або іншому ступені більшість країн світу. Новий цикл розвитку суспільства, а значить і суспільних стосунків, сформулював нові соціально-економічні виклики і гуманітарні цінності, здатні істотно змінити структуру громадянського суспільства. Традиційні форми суспільних і соціально-економічних стосунків, політика мультикультуризму не змогли дати адекватної відповіді на виклики, сформовані процесом глобальної інтеграції. Крім того, процеси глобалізації вступили в протиріччя з інтересами

національних еліт, що призвело до природного уповільнення вище перелічених процесів. Відсутність адекватної ідеологічної реформи в ХХІ столітті і відчуття соціальної відповідальності за прийняті суспільно важливих управлінських рішень, з боку політико-економічного істеблішменту, привели до соціальної стагнації і громадянських конфліктів. Наслідком цього явища стала нездатність суспільства адаптуватися до нових соціально-економічних і гуманітарних умов, що призвело до системних соціальних, етнічних, релігійних і політичних протиріч. Відсутність розуміння і діалогу між ключовими суб'єктами громадського життя спричинило до виникнення дезорганізації в суспільстві і порушення комунікативних зв'язків між різними соціальними групами, етносами і конфесіями.

Ціннісні конфлікти стають фундаментом утворення нових форм громадської поведінки найбільш активних соціальних груп населення. Особливо схильні до зовнішнього впливу групи молоді, чий досвід і знання обмежені віком. У молодіжному середовищі, яке базується на вже існуючій суспільній моралі і інформаційної культури виникає власна культура поведінки здатна істотно впливати на вже діючі державні і громадські інститути. Прикладом цього можуть слугувати події в Східній Європі у кінці ХХ століття і події на Середньому і Ближньому Сході в першому десятилітті ХХІ століття. Орієнтуючись на власне майбутнє і майбутнє своєї країни молоде покоління, часто шукає найбільш радикальні і швидкі механізми реалізації власних установок і програм. Крім того, молодь більш чутливо реагує на зміну суспільних стосунків і виникнення нових культурних тенденцій. Тому молодь виступає як своєрідний "барометр" процесів ідеологічної і ціннісної реконструкції, які проходять у суспільстві. У зв'язку з цим молодь є одним із засобів вдосконалення моделі трансляції цінностей в суспільстві. Але ці цінності не мають бути відірвані від історичних, культурних, психологічних традицій націй, народів і народностей, що мешкають на конкретних територіях. Тобто ми говоримо про з'єднання консервативних цінностей у вигляді ліберальних свобод громадянина і особи з цінностями інформаційного суспільства ХХІ століття. Слід також відмітити особливу роль держави, як арбітра нового соціального договору, побудованого на нових цінностях, де основним виконавцем і реалізатором буде молоде покоління.

Не готовність окремих духовних і політичних лідерів запропонувати ефективні ціннісні орієнтири молоді призводить до хаосу і соціальної агресії. В свою чергу, агресивне середовище дає можливість активно впливати на молоде покоління ззовні, вносити в середовище, яке сповідує демократичні цінності, явно порочні явища: необмежений меркантилізм, наркоманію, різні види технологічних залежностей, молодіжну злочинність, тероризм, втрату сімейних цінностей, гуманітарний нігілізм і так далі.

Хаотичний пошук молоді свого місця в суспільних процесах має бути реалізований за допомогою визначення їх приватних інтересів, а також інтеграції їх в систему модернізації суспільства в цілому.

Молодь спонукають бути активною і небайдужою до громадського життя, передусім, її приватні інтереси: матеріальні, психологічні і егоїстичні.

За оцінками експертів до матеріальної групи інтересів можна віднести поліпшення рівня свого життя, отримання кредитів на освіту і житло, а також створення додаткових робочих місць молодим людям, які мають початкову спеціалізовану освіту. Для молоді, котра закінчила школу було б доцільно створити центри по професійній підготовці і орієнтації, освітньо-правові центри, що дають громадянську освіту, а також тимчасове працевлаштування на соціальні роботи, які можуть понизити рівень безробіття і соціальної агресії.

До групи психологічних інтересів ми відносимо бажання молодого покоління самоствердитися, спілкуватися і розвиватися. Таким центром соціальної адаптації і реалізації можуть стати громадські організації, гуманітарні і молодіжні центри, які здатні запропонувати традиційні і гуманістичні моральні цінності на противагу існуючій негативної молодіжної субкультури.

У цьому випадки егоїстичні інтереси можуть мати позитивний і негативний характер. До негативних можна віднести такі потреби як прославиться будь-яким шляхом, жадання вигоди, цинізм в людських відносинах і тому подібне. До позитивних рис молодіжного егоїзму ми можемо назвати соціальний егоїзм, тобто бажання бути членом соціуму, ідентифікувати себе з певною соціальною групою, народом, нацією і тому подібне.

Сучасні дослідники вказують на те, що криза була спровокована бажанням більшості молодих людей орієнтуватися тільки на матеріальні цінності, і не зважати на світоглядні цінності. Тобто матеріальні потреби стають детермінантом формування молодіжних цінностей. У випадки отримання матеріального достатку або ж при їх відсутності молоде покоління опиняється в ціннісному вакуумі здатному зруйнувати соціальну стабільність і гармонію, як в сім'ї так і в суспільстві.

Тому в умовах світу, що міняється, надзвичайно важливим є постійний моніторинг потреб молоді, які швидко міняються відповідно до нових громадських викликів. Адже, адекватне своєчасне реагування на ці виклики дасть можливість організувати чіткий процес входження молоді людини в суспільно-політичне життя, яке забезпечить оволодіння позитивними ціннісними орієнтирами, моральними нормами і кращими зразками поведінки.

Тому до традиційних інститутів соціалізації молоді треба застосовувати нові механізми залучення молоді до громадського життя. Такими інститутами можуть бути:

- ефективна і продумана державна молодіжна політика, спрямована на модернізацію суспільства в цілому;
- інноваційні методи виховання і навчання у рамках цивільної, правової, гуманітарної і політичної освіти;
- соціальна відповідальність засобів масової інформації щодо формування молодіжного світогляду;
- розумна податкова політика, яка сприяє формуванню нових промислових технологій, що позитивно впливають на психіку молодого покоління і молодіжного бізнесу;

- підтримка державою соціальних проектів здатних створювати нові робочі місця у сфері перспективних технологій;
- інтеграція молодих людей у світовий інформаційний, інтелектуальний простір.

Тобто адекватне соціальне виховання молоді, на нашу думку, повинно базуватися: на почутті соціальної відповідальності за себе, оточення і за суспільство. Наріжним каменем громадського впливу на молодь повинні стати – масова освіченість, толерантність, соціальна креативність і дієвість по реалізації суспільно значимих проектів і програм. Поєднання власних інтересів і інтересів публічних, які б сприяли формуванню в їх свідомості якісно нової ціннісної парадигми здатної створити нову толерантну культуру соціальної поведінки і співіснування в XXI столітті.

В. В. Титов, доц., МГГУ ім. М. А. Шолохова, Москва, Россия
titov-msu@mail.ru

ИНТЕРНЕТ КАК ПРОСТРАНСТВО "ВИРТУАЛЬНОЙ" САМОИДЕНТИФИКАЦИИ И ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОТЕСТА: РОССИЙСКИЙ КЕЙС 2011–2012 гг.

Знаковой особенностью трансформации современного политического процесса является интенсивное развитие Интернет-коммуникаций как многомерного пространства формирования новых, "альтернативных" социально-политических идентичностей и моделей политического – в том числе, протестного – поведения.

Главная тенденция, которая обращает на себя внимание, связана с идентификационно-политической функцией глобальной Сети, фрагментацией традиционных (политико-идеологических, партийных и т. д.) идентичностей и формированием новых – сетевых – форм политической самоидентификации. Как показывают проведенные нами исследования, при этом всё большую роль играют два типа сетевой идентичности – персонально-ориентированный, основанный на идентификации с конкретной сетевой персоной, и событийный тип, в центре которого – реакция пользователя Интернета на конкретное социально-политическое событие. При этом ориентация на событие нередко предполагает выразительную протестную составляющую.

Всплеск протестной активности ряда социальных слоёв российского общества в 2011–2012 (жители двух "столиц", других крупных городов, молодежь), который ярко проявился в пространстве Рунета, позволил нам выявить ряд особенностей сетевого политического протеста на современном этапе его развития. Как представляется, можно говорить о формировании контуров трех различных по своему генезису и проявлениям моделей политического протеста в Интернет-пространстве.

Первая модель поведенческой репрезентации сетевого протеста – имитационная ("подражательная") как правило, характеризуется неявны-

ми, эпизодическими признаками протестной активности (часто первоначально закамуфлированной под социальную апатию или сетевой юмор), которая ограничивается исключительно социально-сетевым пространством и обусловлена событийным контекстом. Пользователь проявляет элементы "риторики протеста" нерегулярно, исключительно в пространстве социальной сети, как правило, среди своих сетевых "друзей" (комментари, перепосты, "лайки", обсуждение наиболее крупных акций).

Вторая модель поведенческой репрезентации протеста носит конфликтно-сетевой характер: пользователь "погружен" в протестную социально-политическую проблематику и выполняет функцию активного распространения соответствующей информации в социальной сети. Немаловажно, что при определенных обстоятельствах, резонансных событиях он готов к активному участию в массовых акциях социального и политического протеста. Вместе с тем, деятельность такого "юзера" часто носит проблемно-фокусированный характер: в центре его интереса находятся одна-две наиболее острые проблемы или ситуации, связанные с протестом.

Третья модель поведенческой репрезентации протеста носит более выраженный конфликтно-мобилизационный характер. Интернет в этом случае – инструмент мобилизации "виртуального" сообщества, способ его "материализации" во внесетевом пространстве, механизм искусственного поддержания протестных настроений среди периферийных сегментов.

Важным вопросом, связанным с формированием различных моделей политического протеста в Интернете, является социально-психологическая и поведенческая мотивация "юзеров". Так, "российский кейс" 2011–2012 г. позволяет говорить, как минимум, о двух различных системах "мотивационных координат" пользователей Рунета. Первая связана со сформировавшейся в 2009–2011 гг. "модой на протест", которая должна интерпретироваться не как стратегия долгосрочного политического поведения, а в ракурсе поиска новых паттернов самоидентификации "юзеров". В основании конфликтных моделей политического поведения, формирующихся в сети, лежит несколько иная мотивация, связанная отсутствием устойчивых ценностно-смысловых и символических структур и аморфностью "образа будущего" в политическом сознании значительного числа пользователей Интернета.

А. О. Ткач, здобувач, ВМУРЛ "Україна" Kuiv
Tio19@ukr.net

КОНСОЛІДАЦІЯ ДЕМОКРАТІЇ В КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Консолідація демократії є можливим результатом демократизації. Для продовження демократизації і її переходу в стадію консолідації будуть потрібні нові, більш значні зусилля, ніж ті, що привели ancient regime до

усунення з політичної сцени. Не випадково, як зауважує Дж. Мунк, дослідницька література, присвячена аналізу власне проблем демократичної консолідації, відзначена незрівнянно великим песимізмом, ніж література з проблем переходу і передачі влади. Проблему консолідації демократії досліджували американські політологи Г. Екстайн і Т. Р. Гурр [*Пшеворський А. Переходи до демократії: лібералізація і демократизація // Демократія : антологія / упоряд. О. Проценко. – К., 2005. – С. 39*].

Термін "консолідація" найчастіше розуміють як досягнення режимом такого стану, у якому жодна впливова політична сила, партія або організація інтересів, не обговорює всерйоз інші, крім демократичних, шляхи отримання влади і не використовує для цього інші, крім демократично визначення, ресурси. Але таке "негативне" визначення консолідації, залишає нез'ясованою низку питань.

В дискусії щодо змісту терміна "консолідація" позиції дослідників змінюються від мінімалістського визначення до такого розуміння, відповідно до якого в консолідацію включається розвиток всіх інститутів нової демократії: усі види проміжного представництва інтересів, консолідація партійної системи, успішна передача влади в руки опозиції. За мінімалістським визначенням, консолідованим можна вважати той демократичний режим, у якому не існує впливової політичної сили, партії або організації інтересів, що обговорює інші, крім демократичного, шляхи отримання влади або бойкоту дії демократично обраних органів влади. Це не означає, що в політичному процесі не приймають участі сили, що ставлять під сумнів легітимність режиму і готові на використання недемократичних засобів. Але це означає, що такі сили витиснуті на узбіччя політичного життя, представляють маргінальні соціальні верстви і не є серйозною загрозою стабільності демократії. Це означає, що якщо демократія і не врятована назавжди від переворотів і криз, то, принаймні, звела їх до мінімуму.

Основними ознаками консолідованої демократії вважають регулярне проведення вільних та загальних виборів, реальне забезпечення права на свободу слова, доступу до інформації, контроль за діями чиновників. Вагомого значення набуває врахування переконань опозиції, а не безкомпромісна конфронтація з нею. Консолідована демократія, на відміну від неконсолідованої (мінімалістської), передбачає, що кожна політична сила прагне задоволення суспільних інтересів, а не власних амбіцій. Зміна влади здійснюється безболісно і сприймається, як природний процес, а не як перемога чи поразка конкретної політичної сили [*Мельвиль А. Ю., Ильин М. В., Мелешкина Е. Ю. и др. Опыт классификации стран // ПОЛИС. – 2006. – № 5. – С. 17*].

Демократична інституціоналізація є ознакою консолідованої демократії, а виховання громадянської політичної культури – запорукою ефективного функціонування створених інституційних рамок. Дослідження перспектив консолідації демократії в Україні повинно відбуватися на підставі визначення та врахування загальних особливостей розвитку політичної системи, конкретних параметрів, які ілюструють рівень консолідації, а також загальної логіки політичного процесу. Удосконалення

вихідних умов консолідації демократії в Україні повинно відбуватися у кількох напрямках: Щодо удосконалення результатів конституційної реформи в контексті консолідації демократії в Україні необхідним є: 1) завершення розмежування повноважень між главою держави та урядом у напрямі розширення повноважень Кабінету Міністрів України та відповідно звуження повноважень глави держави у сфері виконавчої влади; 2) проведення реформи місцевого самоврядування; 3) забезпечення прозорості діяльності органів Верховної Ради України, місцевих рад шляхом; 4) активізації взаємодії партій з виборцями. Розвиток партійної системи повинен передбачати: 1) інституційні реформи (розвиток внутрішньопартійної демократії в процесі формування виборчих списків; підвищення кадрового потенціалу; активізація роботи з виборцями; удосконалення та уніфікація підходів до регулювання фінансового забезпечення діяльності тощо); 2) ідеологізацію політичних партій – процес, який має включити відхід від орієнтацію на особу лідера, а також створення міцної та обґрунтованої програмної бази як основи для формування парламентської коаліції та продуктивної співпраці в уряді [Динаміка політичного режиму в Україні (прогнозний аспект) / ред. О. А. Фісун. – Харків, 2011. – С. 25].

З метою розвитку громадянського суспільства та підвищення політичної культури політиків і громадян необхідним є налагодження взаємної комунікації між різними суб'єктами політичного життя. Особливо важливим є громадський моніторинг діяльності політичних партій. Причому відстежувати потрібно не стільки активність партій під час виборчої кампанії, скільки після приходу до влади – тобто об'єктом моніторингу має бути виконання політичними силами виборчих обіцянок після приходу до влади.

О. І. Ткач, д-р політ. наук, проф., КНУТШ, Київ
Tio19@ukr.net

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА МОДЕЛЬ: ДОСВІД ТА МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Модель соціальної політики є умовною характеристикою, схемою функціонування елементів, в основі якої є цінності, цілі, завдання, інструменти, форми реалізації, взаємозв'язок з економічними, політичними чинниками. Модель пов'язують з певною ідеологією, складовими якої є: образ дійсності, ієрархії цінностей, методології діяльності. З цією метою в Європі створюється Європейська соціальна модель (ЕСМ). Саме модель Дж. Кейнса і Л. Ерхарда, що вивела Захід з економічної катастрофи на основі соціального контракту держави, бізнесу і громадянського суспільства. Зараз особливо важлива роль громадянського суспільства. Адже саме воно, формуючи соціальну базу держави, може організувати діалог з бізнесом, має можливість дати серйозний поштовх у досягненні соціального контракту і вибір моделі, згідно з якою здійснюватиметься посткризовий розвиток Європи, стануть реальними стабільність і прогнозоване майбутнє.

Метою єдиної соціальної політики Європейського Союзу є не лише поліпшення добробуту населення кожного з держав-членів, країни, але і подальший стійкий економічний і соціальний розвиток ЄС. Модель на думку більшості європейців, є кращою у світі, навіть у порівнянні з успішною американською моделлю. Рисою є так званий "соціальний стрижень" Європи, особливе ставлення щодо людини, захисту політичних, демократичних і соціальних прав. Регіональні дисбаланси й послаблення централізованого підходу призвели до серйозних негативних наслідків при реалізації національних соціальних проєктів. Незважаючи на труднощі у ході проведення соціальних реформ відбувається перетворення колишньої моделі "держави добробуту" ("класичної" "соціальної держави") у напрямку "північної моделі", що акцентує не на збільшення витрат на соціальні проблеми і скорочення кількості безробітних, а на оптимізацію співвідношення між рівнем соціальної забезпеченості і динамікою ринку праці в умовах глобалізації [Карл Т. Л., Шмідтер Ф. Демократизация: концепты, постулаты, гипотезы (Размышления по поводу применения транзитологической парадигмы при изучении посткоммунистических трансформаций) // Полис. – 2004. – № 4. – С. 25].

Досвід реалізації моделі є корисним для України через соціальні чинники. По-перше, принципи, покладені в основу ЄСМ, – соціальна солідарність і єдність, соціальна справедливість, створення конкурентноздатної економіки, заснованої на знаннях, дбайливому ставленні щодо навколишнього середовища. Таким чином, Європейська соціальна модель стала водночас плодом завоювань масових організацій працівників і превентивної політики підприємців і держав. Більшість населення скористалося соціальними досягненнями, передбаченими Європейською соціальною моделлю.

По-друге, у проголошених і закріплених в офіційних документах принципах "соціальної солідарності", "соціальної єдності", "соціальної справедливості" і "соціальної відповідальності" визначаються процеси, що впливають на еволюцію європейського суспільства. Європа продовжує просуватися цим шляхом, здійснюючи перехід від успішної економічної інтеграції щодо інтеграції соціальної. ЄС є показовим полігоном, де проходять іспити різні типи держав, що працюють в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки [Василенко Е. В. Социальная ответственность бизнеса: мировой опыт // Власть. – 2006. – № 1. – С. 49].

По-третє, політичні і культурні традиції європейських держав уможливили розробку Європейської соціальної моделі в її сучасному вигляді. Вона покликана забезпечити ефективне функціонування економіки і справедливості у розподілі суспільного багатства.

По-четверте, модель і на сьогоднішній день ще залишається соціальним ідеалом, зразком, до якого варто прагнути, спираючись на ідею, що втілила в собі традиційні цінності європейської цивілізації і сукупність кінцевих цілей суспільного розвитку. При цьому ЄСМ ніколи не розглядалася як застигла схема, хоча і побудована на ідеях соціальної справедливості і забезпеченні основних прав людини. Вона дотепер

постійно удосконалюється і доповнюється, ілюструючи зміни, що відбуваються в суспільстві [Концепция социального государства : материалы науч.-практ. конф. и междунар. "круглого стола" "Соц. государево: опыт, проблемы" (20 янв. 2004 г.). – М., 2004. – С. 19].

По-п'яте, саме виникнення й успішний розвиток Європейського Союзу є практичним підтвердженням життєздатності ЄСМ. Однак ситуація далеко не так безхмарна, і ставлення щодо ЄСМ серед європейців є неоднозначним. Особливо помітним це стає за кризових явищ: економіки, фінансів, енергетики, соціальної галузі. Поява такого феномена, як "євроскептицизм", є не випадковою. В ньому визначені відмінності позицій держав-членів, що покликані працювати спільно в рамках ЄС.

По-шосте, ЄСМ особливо значення надає вмінно збалансувати інтереси особистості і суспільства. В ході реформування принципами стали: повага гідності людини, пропозиція зміцнити соціальну структуру суспільства методом соціального контракту.

Європейська соціальна модель вважається привабливим проектом розвитку суспільства, постійно конкуруючи з заокеанським аналогом. Історичні і культурні традиції європейських держав, їхні економічні досягнення уможливили розробку Європейської соціальної моделі, що була покликана забезпечити ефективне функціонування економіки.

Р. В. Устименко, політолог, співроб., УКРІНФОРМ, Київ
triumvirat@inbox.ru

ТИПОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНИХ НОВИН ЯК РІЗНОВИДУ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ (на прикладі електорального циклу 2012 року)

Традиційно вважається, що свобода слова, відсутність цензури, необмежений інформаційний простір поширення інформації інтернетом, велика кількість каналів ТБ, газет дає можливість вільного вибору інформації. Однак в дійсності переважна більшість ЗМІ подають її відповідно до поширених у суспільстві очікувань, упереджень, стереотипів. Детальний розгляд співвідношення таких категорій, як політичні новини, інформаційне заміщення, свобода медіа простору, рейтинг і кон'юнктура новин наводять на парадоксальне припущення, що чим більшою мірою політична новина є замовною, PR-орієнтованою, тим бажанішою вона стає для аудиторії ЗМІ, рейтинговою, а, отже, і більш вигідною для самих мас-медіа.

Фахівці виокремлюють кілька різновидів політичних новин, заснованих на зрежисованих подіях, які, в широкому сенсі, можна назвати замовними матеріалами: поставлені (штучно створені) події; псевдоподії; символічні події [Зернецька О. В. Трансформація типів новинних передач політичної комунікації // Нова політика. – 2000. – № 1. – С. 53–54]. Розширивши тематичну класифікацію політичних новин можна виділити наступні типи: 1) штучно створені події – заздалегідь заплановані захо-

ди для висвітлення в пресі з метою заповнення новинних блоків. До них відносять ініціативи політичних діячів, участь у церемоніальних подіях, відкриття, вручення, поздоровлення; 2) псевдоподії – метод присутності в медіа просторі за допомогою приватної інформації про посадових осіб, або політиків, але які не несуть суспільної важливості. Застосовуються для підтримки присутності шляхом популяризації особи, надаючи їй активним діям статусу новини з метою підкріплення її високого морального статусу; 3) демонстрація активності чиновників – створення враження про наполегливу працю, увагу до резонансних проблем з метою нагадування про себе, підвищення ефекту присутності. Це може бути: перерозподіл державних чи внутрішньо-партійних посад; створення підрозділів для дослідження тих чи інших проблем; проведення переговорів, чи консультацій з світовими лідерами; висловлювання на рахунок ставлення до тієї чи іншої абстрактної національної чи зовнішньополітичної теми; 4) символічні події – переважно фоторепортажі з лідерами країни, які формують асоціативний образ приналежності особи до певного характерного типуажу лідера на зразок військового начальника, або інтелігента, науковця.

Усі вищеперераховані різновиди політичних новин можна віднести до характерних типів свідомого інформаційного заміщення медіа-простору тими чи іншими ньюзмейкерами. Оскільки усі згадані способи "надування" про них аудиторії мас-медіа здійснюються виключно у вигідному світлі, такі політичні новини можна назвати лише латентним політичним PR, який покликаний замінити традиційне інформаційне повідомлення. Специфіка даних різновидів новинних повідомлень полягає у тому, що їх формат і мета жанрово не співпадають. Якщо дана новина претендує на визнання свого формату як qualitative повідомлення, або суспільно значущої події, неупереджено відтвореної у засобах масовій комунікації (а не розважального характеру на зразок політичних інфотейнмент-шоу), то це несумісне з її фактичною метою, а саме – створення сприятливого образу публічного діяча чи політичної сили. Тому можна провести паралель з політичною рекламою, на кшталт, "голосуйте за нашого кандидата", але на прихованому рівні. Кожен з цих способів присутності у медіа-полі виконує певну визначену функцію у формуванні тієї чи іншої сторони образу, комплекс характеристик якого стає гідним публічного схвалення. Усі методики є взаємодоповнюваними і дають максимальний ефект при гармонійному збалансованому поєднанні, адже всі без виключення мають на меті заміщення інформаційного простору прихованим опосередкованим впливом, закріплюючи того чи іншого актора у центрі уваги як публічного діяча, зрештою, формуючи лояльні електоральні преференції. Яскравим прикладом в історії США, є стратегія контролю за медіа-простором керівників комунікаційної служби адміністрації президента Р. Рейгана – М. Дівера і Д. Джерсена, які знайшли альтернативний цензурі шлях, який не обмежує свободи слова преси. Ціль їхньої діяльності полягала у тому, щоб забезпечити не прос-

то регулярну появу на ТБ, а домінування в порядку денному, що уможливило їх не приборкати пресу, а перетворити її на рупор уряду.

Парадоксальним є те, що кожен з цих типів новин представляє собою зразок надзвичайно рейтингової новини. Таким чином робиться припущення, що чим менш важливою є політична новина, і чим більше вона за своїм змістом походить на замовний матеріал, тим більшою популярністю вона користується. Як стверджують фахівці, факти, які викладаються не за звичними мас-медіа схемами, не сприймаються аудиторією. Зокрема, у США доля рейтингових новин обмежується тематикою про інфляцію, податки, безробіття, соціальні програми захисту, питання Близького Сходу, тероризм, етичність поведінки, екологію, навчання, енергетику. Навіть у день голосування на виборах, коли політична реклама заборонена, політики активно використовують інформаційне заміщення. Заповнення медіа-простору псевдоподіями на протязі дня голосування, певною мірою може зіграти свою роль. Як свідчить статистика сервісів Яндекс Direct і Google Adwords, саме на календарний день виборів 28 жовтня 2012 року припав найвищий рейтинг пошукових запитів в Україні на зразок "225 округ список кандидатів" або "список політичних партій", "за кого голосувати" і т. д. Що підтверджує про те, що значна частина виборців до самого дня голосування все ще не визначилася з підтримкою своїм голосом того, чи іншого кандидата у народні депутати по мажоритарному округу та навіть політичної сили по багатомандатному округу. З іншого боку, відповідно даних статистики Bigmir та Liveinternet найбільш відвідуваними серед користувачів інтернету на веб-сайтах провідних національних ЗМІ стали наступні "політичні новини" або сторінки хост-мейкери: ТСН – сторінка з новиною "Жужа прийшла голосувати з Тимошенко на грудях", яка вийшла на початку голосування, а саме о 10:00, у загальному рейтингу новин № 1 за добу з кількістю у 5900 переглядів; "Янукович зробив свій вибір" під № 2, 5000 переглядів; "Тимошенко голосувала лежачи" під № 11, 1500 переглядів; УНІАН – "Євгенія Тимошенко прийшла голосувати в чорній футболці з портретом Ю. Тимошенко", – під № 5, 3600 переглядів; під №7 "Богатирьова за бюджетні гроші полетіла у США"; СЕГОДНЯ – "КПУ констатує масові фальсифікації" під № 4 рейтингу і 13000 переглядів; "Тягнибок забув паспорт і не зміг проголосувати" під № 12, 1800 переглядів; УКРІНФОРМ "Азаров поздоровив автомобілістів з професійним святом" під № 9 з виходом о 10:00; "Королевська знайшла виборчу карусель" № 13; Кореспондент "Номери партій в виборчих бюлетенях" у рейтингу стрічки новин на 14 місці.

Для міжвиборчого періоду ідеальною схемою для сприйняття аудиторією стає формула побудови дискурсу ЗМІ, за якої популярна посадова особа висловлюється на рахунок актуальної теми, але по суті де зміст статті не несе новизни і не прояснює ситуації. Наприклад: заклик потреби боротися з корупцією, або певний регіон вимагає перерозподілу бюджету, або те чи інше економічне відомство робить прогноз на рахунок стабільності національної валюти. Можна зробити висновок, що

свобода ЗМІ все ще залишається сумнівною з огляду на спотворення інформаційним заміщенням з ряду причин, а отже не дає базису, необхідного для обґрунтованого формування електоральних преференцій. Найменш суспільно важливі події, передусім власне замовні матеріали, у політичних новинах на сьогодні складають стрижневу кон'юнктуру ринку у споживачів продукту ЗМК.

Х. І. Федорів, асп., ПНУ ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ
FedorivKrystyna@ukr.net

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТОЛОГІЇ

Сьогодні не підлягає сумніву теза, що спільність у розумінні та оцінках минулого – важлива передумова прогресивних суспільно-політичних перетворень у майбутньому. Колективні уявлення про минуле займають значиме місце у суспільній ідентичності. Вони виражаються у формі спільної, колективної пам'яті

Колективні уявлення про минуле набувають ціннісно-смыслового виміру виключно у соціальному контексті й детермінуються "соціальними рамками". Людські спільноти реконструюють минуле на потребу сьогодення. Зміни соціально-політичного контексту неминуче тягнуть за собою переформатування колективної пам'яті [Концептуальні засади державної політики пам'яті. Аналітична записка: <http://www.niss.gov.ua/articles/269/>]. Такої думки дотримується і російський політолог, доктор історичних наук, професор кафедри Пермського державного національного дослідницького університету Любов Фадєєва – колективні уявлення дозволяють інтерпретувати минуле нації й моделювати бажане майбутнє [Фадєєва Л. Матрица памяти, политики и пространства. (О культурах общественной памяти как составной части политических культур) // ПОЛИС. – 2006. – № 1. – С. 184]. Колективна пам'ять конструюється, створюється і переосмислюється суспільством. Це може відбуватися стихійно, як побічний наслідок змін в суспільстві, а може – націлено і свідомо. Спрямоване і свідоме створення і переосмислення пам'яті суспільства і називається політикою пам'яті [Филиппов А. Равнодействующая политика памяти: <http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Ravnodejstvuyuschaya-politika-pamyati>].

Політика пам'яті – це політика держави, міжнародних організацій, політичних партій, громадських об'єднань і рухів, окремих політичних лідерів та громадських діячів у сфері конструюванні спільних уявлень та оцінок про минуле. Таким чином логічно окреслюється коло суб'єктів політики пам'яті. Окрім вище перелічених до останніх також віднесемо істориків, очевидців тих чи інших подій минулого, представників засобів масової інформації, які керуючись певними інтересами, використовуючи різні політичні засоби, виявляють себе у просторі політичного конструювання минулого [Волянчук О. До визначення поняття політики пам'яті в сучасній політології // Нова парадигма. – К., 2009. – Вип. 87. – С. 122].

Директор досліджень у французькому Національному центрі наукових досліджень Жорж Мінк до вище зазначеного списку додає ще так званих користувачів символічної минувшини, що призначені для потреб конфронтації та політичного змагання. До таких він відносить некомпетентних політичних провідників, партійних активістів, народних обранців, журналістів, суддів та політично заангажованих істориків [Мінк Ж., *Неймайєр Л.* Європа та її болісні минувшини: <http://books.google.com.ua/books?id=Jv7KWpkQlKsC&pg=PA23&lpg=PA23&dq#v=onepage&q&f=false>].

Українська дослідниця Анастасія Коник розглядає політику пам'яті, як вивчення ролі політичного проекту, замовлення на формування та закріплення цінностей, знань про минуле з певною соціально-політичною метою. За її визначенням сутність і призначення політики пам'яті – здійснення контролю владною верхівкою чи домінуючою елітою над конструюванням знань(уявлень) про минуле [Коник А. "Історична пам'ять" та "політика пам'яті" в епоху медіа культури: http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/visnyk32/Visnyk32_P2_03_Konyk.pdf].

Отже, політика пам'яті – це процес вибудовування співзвучних настроям епохи (і певних політичних сил) образів минулого. Вона здатна виконувати функції соціального захисту, мінімізувати травмуючий вплив сучасних реалій [Шоповала Ю. Політика пам'яті в сучасній Україні: <http://khp.org/index.php?id=1230112797>].

Виходячи з функцій політики загалом, спробуємо визначити функції політики пам'яті у суспільстві:

- вираження провідних інтересів існуючих груп та прошарків суспільства щодо трактування спільного минулого;
- розв'язання суперечностей, що виникають між суб'єктами суспільно-політичного життя з приводу оцінок подій минулого;
- інтеграція різних груп населення навколо спільної пам'яті, причому, як спільної гордості, так і спільного каяття за минуле;
- політична соціалізація особи шляхом долучення до єдиного історичного досвіду спільноти [Воляннюк О. До визначення поняття політики пам'яті в сучасній політології. – С. 122].

Політика пам'яті за своєю суттю є гнучкою та швидкоплинною. Вона залежить від ряду факторів, зокрема від типу політичного режиму, існуючої розстановки політичних сил, стану політичної культури, політичної свідомості громадян, особистих якостей об'єктів, політичних традицій, умов державної політики тощо. Осмислення факторів, які справляють вплив на конструювання суспільної пам'яті, приводить до розгляду інструментів політики пам'яті, як сукупності методів і засобів для досягнення цілей. Як засіб політики пам'яті держави часом вдаються до юридичних санкцій (приміром, закони про люстрацію осіб чи декомунізацію структур, розсекречування архівних матеріалів). В рамках шкільної та вищої освіти практикуються уроки громадянства, зустрічі з очевидцями подій, наукові конференції на історичну тематику [Там само. – С. 123].

Любов Фадєєва у своїй статті "Матриця пам'яті політики і простору" пропонує свій інструмент політики пам'яті – "place making" – це створен-

ня місць, що пов'язані зі значним та актуальним минулим [Фадеева Л. Матрица памяти, политики и пространства. (О культурах общественной памяти как составной части политических культур). – С. 186].

Структурно-функціональний аналіз явища політики пам'яті передбачає також осмислення її взаємозв'язку з іншими різновидами та напрямками політики. Адже вона є важливим та специфічним сегментом освітньої політики, що безпосередньо впливає на розвиток і формування молодого покоління; а також, в більш широкому розумінні, культурної політики, яка, за визначенням експертів ЮНЕСКО, має бути спрямована на досягнення визначених культурних цілей, з допомогою оптимального використання всіх фізичних і духовних ресурсів, які має суспільство в даний час. Крім того, важливою в процесі реалізації пам'ятевих стратегій є зовнішня політика держави. Грамотно проваджена остання сприяє не лише налагодженню зв'язків з іншими державами, але й легітимізації існуючої політичної системи в світлі визнання її минулого зовнішньополітичними акторами [Волянюк О. До визначення поняття політики пам'яті в сучасній політології. – С. 124].

Підсумовуючи вище сказане, ми можемо дійти висновку, що політика пам'яті є надзвичайно потужним засобом, що впливає на світосприйняття особи та громадянина, це "битва за минуле" з зіткненням інтересів різних суспільних верств і політичних акторів.

Е. В. Филиппенко, асп., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
abkbgtjrj@gmail.com

ПОТЕНЦИАЛ МИР-СИСТЕМНОГО АНАЛИЗА В ИССЛЕДОВАНИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТИ КУЛЬТУРЫ

В современной политической науке всё чаще интерес исследователей перемещается от общих рассуждений о политике вообще к отраслевой проблематике, к изучению разнообразных "политик" (policies) в области экономики, экологии, культуры, науки и образования, поскольку именно здесь формируются и осуществляются проекты и программы, от которых напрямую зависит жизнь людей и сообществ. Именно эти проекты и программы, а также последствия их внедрения требуют системного осмысления в широком философско-политологическом контексте, с учетом социокультурных и этических аспектов оценки политической деятельности, когда традиционные представления о справедливости, различении добра и зла наполняются новым смыслом.

Анализ становления и взаимодействия отраслевых политик и, прежде всего, государственной культурной политики, которая в значительной степени формирует в современном поликультурном обществе единые представления о долгосрочных перспективах социального и экономического развития, позволяет избежать доминирования сугубо идеологических и конъюнктурных интерпретаций тех или иных по-

литических стратегий. В этой связи представляется целесообразным использовать при изучении государственной политики в области культуры эвристический и методологический потенциал мир-системного анализа в той его версии, которая была предложена И. Валлерстайном, так как его методология позволяет объяснить многие затруднения, возникшие в процессе реализации политики мультикультурализма в странах Западной Европы.

Не давая собственного определения и не принимая ни одну из существующих дефиниций в качестве исходных, Валлерстайн указывает на парадоксальные аспекты существования культуры как особого феномена. Парадокс проявляется в сочетании партикуляристских устремлений культуры ("культура" – это то, что некоторые люди чувствуют или делают, в отличие от других, которые чувствуют или делают иначе) и ее универалистском характере, который заключается в невозможности обосновать существование культурных ценностей без отсылки к некоторым универсальным критериям. Эта парадоксальность накладывает, по мнению Валлерстайна, существенный отпечаток на формы и механизмы существования культуры.

Традиционно принято считать, что носителями тех или иных культурных ценностей являются нации. Особенность позиции Валлерстайна заключается в том, что он считает нации порождениями государств, поскольку нация в системе капиталистической мир-экономики, будучи исторической социально-политической группой, сама является ни чем иным, как следствием политического структурирования мир-системы, политической надстройкой "ядра-периферии". Национальные государства (государства-нации) репрезентируют различные культуры, организуя и сдерживая центробежные тенденции всевозможных культур. И как главный распорядитель материальных ценностей на определенной территории государства вынуждены осуществлять выбор (по причине ограниченности богатств), оказывая поддержку культуре (в том числе науке, образованию, официальному языку).

Существуя в форме капиталистической мир-экономики, современная мир-система преследует цель бесконечного накопления богатства, вовлекая в процесс мирового разделения труда всё новые и новые территории и оптимизируя потоки товаров и рабочей силы. Включение в современную мир-систему происходит в рамках логики одного из двух ключевых принципов: универсализма или антиуниверсализма. Процесс разделения труда диктует необходимость ассимиляции рабочей силы некой универсальной культурой, заключающейся в предоставлении универсальных прав, возможностей (следствием чего становится меритократия как власть достойных) и ценностных ориентиров. Валлерстайн говорит, что универсализм особенно ценен и полезен для тех, кто имеет желание и возможности встроиться в современную мир-систему и извлечь из нее выгоды. "Универсализм есть норма положительная, большинство людей верят в него и признают его достоинства. Свод его правил стал прямо-таки официальной библией современности". Антиу-

ниверсализм подразумевает под собой сохранение и усиление центробежных тенденций в области культуры, о которых говорилось выше. Государство стремится встроиться в современную мир-систему на наиболее выгодных условиях, но при этом сохранить свою независимость, самостоятельность и внутреннюю целостность (прежде всего, речь идёт о недопущении выхода рынков сбыта и рынков рабочей силы из сферы своего влияния).

Таким образом, государство оказывается в центре двух пар синхронно развивающихся, но разнонаправленных тенденций. Первая пара – тенденция к единому миру и тенденция к различающимся нациям-государствам. Вторая пара – тенденция к формированию единой нации и тенденция к сохранению множества этнических групп внутри государства. Особенностью государства как субъекта современной мир-системы является наличие аппарата принуждения в его распоряжении. Его применение происходит двояко: с одной стороны, наблюдается стремление к установлению культурного многообразия на межгосударственном уровне, с другой – культурного единообразия на внутригосударственном уровне. При этом следует отметить, что стремление к использованию различных институтов (структур) мир-системы для противостояния универсализирующим тенденциям оправдывает эти самые институты. С целью доказательства ценности установленных (восстановленных) культурных форм государства (равно как и сообщества внутри него) прибегают к использованию универсалистских критериев "цивилизованности", "гуманности". Вот почему мы можем наблюдать схожесть различных форм репрезентации культурной идентичности различных сообществ (как на межгосударственном, так и на внутригосударственном уровнях). Различные формы культурного сопротивления преодолеваются властью путем выведения их из сферы частной жизни в плоскость рыночной оценки и обмена. Так создаются выставки современного искусства, порой в самых авангардных его формах; формируются профессиональные сообщества, легализуются экзотические религиозные культы.

К. В. Черкашин, канд. полит. наук, доц., ДонНУ, Донецк
cyrilch@rambler.ru

ДЕТЕРМИНАНТЫ ПОВЕДЕНИЯ ИЗБИРАТЕЛЕЙ КРУПНОГО ГОРОДА (на примере Донецка)

Существует два основных подхода к изучению электорального поведения: 1) "экологический", делающий акцент на изучении статистики итогов голосований, и 2) "опросный", основная база данных которого – массовые опросы [Галкин А. В. Электоральное поведение как объект исследования // Рабочие избиратели в странах Западной Европы. – М., 1980. – С. 25]. Слабость "экологического" подхода в возможности т. н. "экологической ошибки" – неправомерных выводов об индивидуальном

поведении на основе анализа обобщённых данных. Слабость "опросного" подхода – "парадокс Лапьера" – несовпадение между заявляемым и действительным поведением респондентов. Наиболее полно изучить электоральное поведение позволяет сочетание двух этих подходов.

Одна из наибольших проблем изучения поведения избирателей – выяснение причин поддержки тех или иных политических сил. "Экологический" подход не даёт прямых ответов на этот вопрос, ведь в бюллетене нет вопроса о причинах поддержки партии или кандидата. "Опросный" же подход здесь сильно углубляется в "психологию": в зависимости от того как сформулирован вопрос анкеты могут быть получены диаметрально противоположные результаты; респондент и сам может не понимать истинных мотивов своих приоритетов и т. п. То есть выводы зачастую получаются неправомерными. Пожалуй, оптимальным к решению этой проблемы является подход, предложенный М. Доганом: на основе анализа статистики итогов выборов строятся гипотезы, которые затем проверяются с помощью опросов [Салмин А. М. Промышленные рабочие Франции: к изучению сдвигов в политическом поведении. – М, 1984. – С. 27]. Проблема в том, что в Украине выводы о мотивации поведения избирателей зачастую делаются без непосредственной привязки к результатам голосований.

Постараемся установить возможные причины электоральных приоритетов избирателей по районам крупного города на примере Донецка. Информация об итогах выборов взята с сайта ЦИК, демографические показатели – итоги переписи-2001, основная единица анализа – район города. Начиная с голосований-1991, в Донецке наблюдаются чёткие закономерности электоральной поддержки: все девять районов города выстраиваются в рейтинг, в котором каждый из них постоянно занимает своё стабильное место; основной принцип дифференциации здесь – поддержка доминирующей политической силы (КПУ в 1990-е годы и ПР в 2000-е) – чем ближе к центру города, тем эта поддержка меньше, а чем ближе к периферии тем она выше [Черкашин К. В. Стабільність електоральної географії великих міст // Політичний менеджмент. – 2008. – № 3. – С. 71–86]. И в других крупных городах Украины наблюдается подобный эффект, но в Центре и на Западе страны в другом "преломлении": в Киеве и Львове "оранжевые" силы максимальной поддержкой пользуются на периферии, а в центральных районах ПР и КПУ получают наибольшие свои показатели по этим городам.

Сопоставление процентов поддержки В. Януковича в первом туре выборов-2010 с долей населения, имеющего высшее образование, дало значение коэффициента детерминации в 0,955. Это необычайно высокий показатель для социальных наук, означающий, что колебание поддержки В. Януковича почти на 96 % объяснялось долей населения с высшим образованием (чем выше такая доля, тем ниже поддержка). В случае же проведения множественного регрессионного анализа, позволяющего определять степень влияния на признак сразу нескольких

факторов, наибольшее значение коэффициента детерминации было получено от сочетания влияния доли населения с высшим образованием и этнического фактора – процента русских/украинцев. Значение коэффициента детерминации здесь 0,99 (связь близкая к функциональной!), т. е. колебание поддержки В. Януковича по районам города на 99 % зависело именно от этих двух факторов: чем выше доля имеющих высшее образование, тем ниже уровень поддержки доминирующей политической силы, а чем выше доля русских, тем поддержка В. Януковича выше. При этом первый признак является гораздо более влиятельным и даёт 83 % от общего "вклада", а второй (этнический) – 17 %. Между собой эти два признака не коррелируют (коэффициент детерминации 0,09): уровень образования сокращается от центра города к периферии, доля же русских/украинцев изменяется с запада на восток. Это исключает возможность искажения полученной модели. По итогам дисперсионного анализа возможность случайности полученной связи составляет один шанс на миллион, т. е. тенденции с очень высокой долей вероятности могут быть экстраполированы и на другие подобные территории.

Голосование первого тура выборов-2010 по признанию всех сторон прошло без серьёзных нарушений. Подобные же высокие значения коэффициента детерминации – 92–99 % (В. Янукович/ПР, образовательный и этнический факторы) свойственны и кампаниям 2004(3), 2006, 2007, 2010(2), что опровергает распространённую точку зрения о постоянных массовых фальсификациях итогов выборов в Донецке. На последних же двух голосованиях (местные выборы-2010 и парламентские-2012) совокупное влияние образовательного и этнического факторов на показатели ПР было существенно меньшим – 57 % и 49 % соответственно, что может говорить о значительном искажении итогов этих двух кампаний.

Интересно, что множественный регрессионный анализ (показатели В. Януковича, образовательный и этнический факторы) даже на выборах-2010(1) по 46 административно-территориальным единицам (АТЕ) области не даёт высокой связи – значение коэффициента детерминации 17 %, хотя оба фактора являются статистически значимыми. То есть на уровне АТЕ сильно влияют и другие факторы, изучение степени влиятельности которых – задача дальнейших исследований.

Исследование подтвердило точку зрения, согласно которой в странах ЦВЕ факторами, определяющими электоральное поведение, являются: 1) центр-периферия, и 2) восток-запад [Туровский Р. Ф. Географические закономерности электорального транзита в посткоммунистических странах // Полития. – 2004–2005 (зима). – № 4. – С. 110–149]. На уровне крупного города эти два территориальных фактора имеют простые демографические маркеры, соответственно, долю населения с высшим образованием и процент русских/украинцев. Влияют ли образовательный и этнический факторы на политические приоритеты по районам города и на индивидуальном уровне – задача, которая может быть решена с помощью опросов.

ТОРТУРИ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ: ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНІ ТА ІМІДЖЕВІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Рухаючись шляхом модернізації, Україна впродовж останнього часу зробила чимало дієвих кроків у напрямку позитивних змін у сфері реформування системи судочинства та кримінальної юстиції. Зокрема, набуття чинності новим Кримінально-процесуальним кодексом України, що вже отримав загальну позитивну оцінку експертів Ради Європи, сприймається світовою спільнотою як серйозний поступ на шляху утвердження верховенства права та забезпечення відповідності українського законодавства та законодавчої практики міжнародним стандартам в галузі прав людини, утвердження в країні демократичних цінностей. Але проблеми у сфері діяльності органів внутрішніх справ лишаються досить гострими. Так, за результатами опитування в рамках кампанії "Права людини в Україні", яке було проведене українськими неурядовими організаціями та експертами Програми розвитку ООН, українців найбільше турбує корупція в правоохоронній та судовій системах, дискримінація за статевою та соціальною ознаками та тортури в міліції. Не заперечує існування цієї болючої проблеми і український Уряд, який у нещодавно оприлюдненій в ООН Національній доповіді про дотримання прав людини в Україні визнав, що ситуація з тортурами та жорстоким поводженням з людьми правоохоронцями залишається в Україні досить болючою. Автори документа зазначають, що "статистика перевірок в органах системи внутрішніх справ не є оптимістичною. За період першого кварталу 2012 року до підрозділів внутрішньої безпеки МВС надійшло 975 звернень громадян про порушення їхніх конституційних прав і свобод, у тому числі 211 – про тортури і тілесні ушкодження. Під час перевірок за 86-ма зверненнями інформація знайшла підтвердження. До дисциплінарної відповідальності було притягнуто 99 співробітників міліції, порушено 32 кримінальні справи за фактами порушення працівниками міліції конституційних прав і свобод громадян"

Резонансні випадки про застосування тортур правоохоронними органами, безумовно, значно шкодять міжнародному іміджу України як правової демократичної держави. Необхідно наголосити, що поліпшенню міжнародного іміджу країни не сприяють і результати Індексу верховенства права за 2012 рік, за яким наша країна посіла 87 місце серед 97 країн світу. Згідно доповіді міжнародної організації Amnesty International "За відсутністю складу злочину" українських правоохоронців звинувачують у вимаганнях, довільних затриманнях та поширеній практиці застосування тортур. Amnesty International наголошує, що в правоохоронних органах України існує ряд "інституційних недоліків" та високий рівень корупції. Через це "люди, які вступають в контакт з міліцією, ризикують зазнати широкого спектру порушень стосовно себе, від словесних нападок до тортур". При цьому порушники рідко несуть покарання

за такі дії. Підтвердженням серйозності ситуації з тортурами у правоохоронних органах є той факт, що Україна посідає четверте місце за кількістю справ, які розглядаються Європейським судом з прав людини, який все частіше вимагає від українських судів скасувати рішення, коли докази проти людини добувались незаконним шляхом. Вже винесено ряд рішень, що зобов'язують державу виплатити компенсації людям за завдану катуваннями та тортурами шкоду, що складають з урахуванням незначної кількості розглянутих справ тільки за 2012 рік (розглянуто 12 справ), понад 4 млн. гривень з державного бюджету. Враховуючи непросту економічну ситуацію, це значні кошти, але важко переоцінити саме іміджеві втрати нашої держави.

Проблема застосування тортур правоохоронними органами може стати небезпечним чинником дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в країні, призвести до масових протестних акцій, враховуючи високий у порівнянні з попередніми роками протестний потенціал українського суспільства.

Позитивною зміною у цій непростій ситуації можна вважати створення 25 травня 2012 р. Департаменту з питань реалізації національного превентивного механізму попередження катувань та Експертної ради з питань реалізації НПМ при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, до складу якої увійшли провідні експерти в галузі моніторингу закритих установ – представники правозахисних організацій. Важливим зрушенням у вирішенні згаданих проблем стало прийняття Верховною Радою України Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" щодо національного превентивного механізму", що набув чинності 4 листопада 2012 р.

Катування і тортури залишилися на ментальному рівні силових структур. Виконання плану з розкриття злочинів, заохочення найкращих виконавців такого плану тільки посилюватиме кількість випадків застосування протиправних дій для "вибивання" зізнань. Запобігти цьому можливо у разі надання Верховним Судом України рекомендацій судам першої інстанції не брати до уваги такі незаконні докази та заміною плану з розкриття злочинів на вимірювання громадської думки, а також законодавчого затвердження положення про те, що в разі скарг на погане поводження, ув'язнений має отримати право на обстеження в незалежного лікаря без попереднього дозволу з боку слідства, прокурорів або суддів.

З метою реалізації Україною своїх міжнародних зобов'язань по виконанню Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання та підвищення рівня довіри українського суспільства до діяльності правоохоронних органів, МВС та Департаменту з питань реалізації національного превентивного механізму було б доцільно більш широко застосовувати ЗМІ та інтернет-ресурси для інформування громадян про результати моніторингових візитів до будь-яких місць, що перебувають під юрисдикцією та контролем держави, де утримуються чи можуть утримуватися особи, позбавлені волі, експертів – представників правозахисних організацій.

ЗВ'ЯЗОК СИМВОЛІВ І ЦІННОСТЕЙ У СТВОРЕННІ ВІЗУАЛЬНОГО ОБРАЗУ ПОЛІТИКА

Надзвичайно важко однозначно визначити фактори, що приводять ту чи іншу політичну силу до перемоги на виборах. По завершенню виборів аналітики та науковці дають оцінку кожній з використаних технологій, припускаючи здатність кожної з них впливати на розподіл сил у владі. Саме завдяки такому аналізу частина технологій зникає з ужитку політичних рекламистів, частина трансформується, а також з'являються нові прийоми впливу на політичні позиції виборців. Не дивлячись на величезну кількість таких технологій, всі вони відносяться до двох площин – вербальної та візуальної. Відразу ж зазначимо, що, з нашої точки зору, стверджувати, що якась із цих площин є основною, а якась – допоміжною, не коректно. Як вербальні символи, так і візуальні є невід'ємними складовими маркетингового процесу взагалі, і політичного зокрема. Проте можна говорити про більшу роль однієї із площин у різних видах реклами та у кожному контексті.

Техніка й технології політичної реклами розраховані на постійну присутність буквально у всіх масових інформаційних потоках: увага громадян повинна бути завойованою, вони мусять зробити "усвідомлений" вибір тієї чи іншої політичної позиції. Саме тому "структурні елементи реклами дають можливість партіям комбінувати в їхніх рекламних повідомленнях візуальні, вербальні та акустичні знаки, що активують комплекс психологічних і культурних значень у свідомості споглядачів" [Robinson C. E. Advertising and the market orientation of political parties contesting the 1999 and 2002 New Zealand general election campaigns. – Palmerston North, 2006].

У процесі передачі інформації в політиці відбувається вплив на ті канали сприйняття, які передують раціональній обробці інформації. На нашу думку, провідне місце тут займає зорове сприйняття. Виборці інтерпретують політичні події через свою семантичну пам'ять, що апелює до набору кодів, знань, переконань та досвіду. Особливий вплив на семантичну пам'ять здійснюють візуальні зображення завдяки їх зв'язку з зоровою пам'яттю. Такі зображення викликають інстинктивну або емоційну реакцію, що передує свідомому мисленню. Крім того, обробка візуальної інформації потребує значно меншого часу, ніж вербального повідомлення. Звісно, найбільший вплив на свідомість людини здійснює реклама, в якій поєднуються вербальні та візуальні ефекти, тут включаються одразу декілька видів пам'яті, що допомагає кращому запам'ятовуванню інформації.

Для колективістських культур більш інформативно насиченим є рух, а ніж слово, у зв'язку з цим набуває актуальності вивчення мови рухів та жестів. Це є найбільш складним у конструюванні іміджу. Людина може сконцентруватися на контролі зовнішнього прояву своїх емоцій, але особливість людини така, що вона не завжди може управляти усіма сиг-

налами, які подає мозок м'язам. Це і породжує неконтрольоване фізичне вираження реакції на сказане.

Важливим є поєднання виразу обличчя, поз та рухів. Це можна порівняти з комерційною рекламою, де рекламований товар подається завжди ідеально упакованим.

Візуальний образ складає не лише зовнішній вигляд політика, але й вигляд політичної сили, тобто його репрезентамен. Таким "обличчям" для партії чи блоку виступає його офіційна символіка: кольори, форма та образи.

Символи тісно пов'язані з цінностями. Найперше завдання символів – актуалізація цінностей та введення їх у структуру політичного іміджу. "Так, традиційний мешканець російських лісів – ведмідь, будучи візуальним символом "Єдиної Росії", містить вказівку на російську культурну ідентичність і одночасно на силу держави. Ще виразніше семантику символу видно у випадку із серпом і молотом комуністів: тут присутнє не лише значення прихильності ідеям звільненої праці, соціальної справедливості і захисту пригноблених, але і послідовності, вірності принципам і незмінності ціннісної орієнтації" [Омелин М. Символи в контексте политической коммуникации: http://omelin.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=26&Itemid=37]. Проте, як цінності, так і символи, що їх позначають, грають у політичному дискурсі двояку роль. По-перше, вони є основою майже для будь-якої політичної ідеології. І по-друге, вони виступають засобом переконання в політичній комунікації, часто також і засобом маніпулювання. Символ є певним елементом, який пов'язує систему цінностей та аудиторію, на яку він спрямований.

У створенні візуального образу велике значення мають деталі. Неправильне використання будь-якої з них може призвести до помилкового тлумачення бажаного образу, а відтак і стати перепорою на шляху до перемоги кандидата. У кожному виді політичної реклами є свої особливості. Яскравим прикладом є фото кандидата або політичної сили. У фотографії використовуються різні символи, і для правильної інтерпретації образу в політичній рекламі необхідно, аби ці символи були добре знайомі аудиторії і мали зрозумілий для неї зміст. Існують символічні прийоми, які викликають певні відчуття при сприйнятті фотографічного образу, наприклад, використання в політичній рекламі так званих "старих" фотографій або таких, що нагадують старі для того, щоб викликати ностальгічні відчуття за молодістю або "колишніми" часами, а отже, тими цінностями, що з ними асоціюються. Цей прийом є доцільним при роботі з аудиторією старшого покоління. Для того, щоб передати необхідний образ важливо знищити деяку першопочаткову інформацію про людину у фото зображенні. За допомогою фотокартки, як і зображення з телевізійного екрану, можна передати інформацію про соціальне положення людини, показати необхідні для образу емоції або ж їх відсутність. Саме тому, фотографія лідера політичної сили, що рекламується поряд з офіційною символікою цієї сили стали незмінною композицією на білбордах України.

Отже, завдяки приєднанню певного набору символів та цінностей до конкретної політичної сили відбувається позиціонування кандидатів та вибудовується образ в уявленні виборців.

ВЛИЯНИЕ СМИ НА МАССОВОЕ ПОЛИТИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ: АНАЛИЗ ТЕХНОЛОГИИ МАНИПУЛЯЦИИ

Единое информационное пространство страны потерпело распад вместе с Союзом Советских Социалистических Республик. Часть сложившихся ранее информационных потоков локализовалась в бывших союзных республиках. В связи с этим сократилось количество прежних центральных изданий – одни стали национальными, другие – транснациональными (в пределах СНГ). Попытки суверенизации нашли свое отражение в функционировании СМИ.

Видя динамику трансформации, рассматривая период существования "новой России", мы можем смело утверждать, что институт средств массовой коммуникации является основным, но нерешающим инструментом в процессе политической самоидентификации индивида.

В связи с виртуализацией современных процессов необходимо выделить Интернет, как отдельную эффективную форму политической (в т. ч. электоральной) коммуникации. Важно подчеркнуть, что политическая среда современного Рунета не идентична массовой медиа-культуре, сформированной под влиянием общефедеральных СМИ (прежде всего, телевидения). Основными отличиями являются: вариативность, динамизм, многоуровневость (необходимость присутствия в различных "точках" Интернет-пространства), сетевой характер. Указанные особенности требуют от значимых игроков российского политического рынка технологического совершенствования, более высокой адаптивности и оперативности в процессе генерирования информационной повестки дня. Выделившаяся в отдельный действующий субъект "внесистемная оппозиция", является подтверждением вышеизложенного тезиса. Результат мы наблюдаем на практике использования данной формы политической коммуникации в лице Интернет-ресурса для увеличения протестного сегмента. Выходя за рамки Интренет-ресурсов и охватывая вниманием все масс-медиа, политический спиндокторинг уже давно стал технологической основой политической коммуникации в современной России.

Одним из первых исследователей воздействия средств массовой коммуникации на общественное мнение во время президентских выборов стал – Пол Лазарсфельд. Командой Лазарсфельда была заложена основа традиции сегментирования аудитории в зависимости от её социально-статусных характеристик и оценки эффективности воздействия СМИ на каждый из таких сегментов в отдельности. В дальнейшем, теория была именована последователями, как "теория ограниченных эффектов". [*Lazarsfeld P. The people's choice. How to voter makes up his mind in a presidential campaign. – New York, 1944*].

Существенные изменения в восприятии СМИ, произошедшие в российском обществе за последнее десятилетие, делают вполне разумным

следующее предположение. Похоже, что во времена политической нестабильности или (еще сильнее) революционных трансформаций, когда процесс политической самоидентификации индивида требует привлечения большей информации, социальная роль и влияние СМК неизменно возрастают. Напротив, в периоды стабилизации или стагнации, когда граждане в своем большинстве "уходят" в собственную индивидуальную жизнь, быт и повседневность, СМИ теряют массовую политическую влияние, оставаясь значимыми лишь для узкого круга политической элиты и ее интеллектуального окружения.

Влияют ли СМИ на массовое политическое сознание или нет – вопрос уже давно не ставится. Субъекты информационного пространства (производители, трансляторы и потребители информации), находясь так или иначе в определенных отношениях друг с другом, не могут не воздействовать сами и не испытывать воздействия на себя [Федоров В. В. Русский выбор. Введение в теорию электорального поведения. – М., 2010]. Когда речь заходит о механизме или степени взаимовлияния, современные оценки влияния СМК на политическое сознание и поведение людей весьма неоднозначны и даже противоречивы. Активно насаждающийся миф о всеисильности СМИ и пришествии "медиакратии" выгоден прежде всего самим СМИ и самой "медиакратии". Ибо обладание символическим капиталом "влиятельности" позволяет при определенных обстоятельствах без особого труда конвертировать его в капитал финансовый.

В ситуации предвыборной кампании "корпорация СМИ" всегда испытывает соблазн продемонстрировать свои возможности воздействия на массовое политическое сознание. Зачастую эти возможности могут быть многократно увеличены в случае объединения "корпоративных" сил. Но даже мощный кумулятивный эффект тотального информационного воздействия может быть весьма краткосрочным, если это воздействие, не подкрепленное реальной политикой, то восприятие и образ информации будут трактоваться массовым сознанием как обман. Признание активности, избирательности психического отражения внешних явлений, а также двусторонней, процессуальной природы организации воздействия не снимает вопроса о релевантности этих воздействий и их контексте [Ковалев Г. А. Три парадигмы в психологии – три стратегии политического воздействия // Вопросы психологии. – 1987. – № 3]. Оправданное разочарование приведет к очередному отчуждению населения от СМИ, и существенному повышению усилий для возвращения доверия, а, стало быть, и влияния.

Секція "МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА"

**Л. М. Аббасова, студ., Міжнародний Университет "МИТСО",
Минск, Республика Беларусь
abbassova@yandex.ru**

КРУШЕНИЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ПОЛИТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА: ЧТО ДАЛЬШЕ?

В последнее время в европейских странах среди политических элит можно наблюдать разочарование в политике мультикультурализма. Об этом можно судить, прежде всего, по ряду заявлений о "провале мультикультурализма" канцлера Германии А. Меркель, премьер-министра Великобритании Д. Кэмерона и президента Франции Н. Саркози, прозвучавших в 2010–2011 гг. В свою очередь, эти заявления наталкивают на мысль об истинности высказанных С. Хантингтоном идей в его программной статье "Столкновение цивилизаций?" о том, что основным источником конфликтов в мире будет являться не идеология или экономика, а культурные различия [*Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Полис. – 1994. – № 1. – С. 33–34*].

Однако перед тем, как объявлять о кризисе политики мультикультурализма, следовало бы сперва объяснить, что мы будем понимать под понятием "мультикультурализм": 1) этническое разнообразие того или иного общества; 2) политико-административную практику, определенную систему мер, предпринимаемых государством с целью поддержания культурного разнообразия; 3) некая доктрина, мировоззрение, устойчивая система взглядов, идеология, утверждающая ценность присутствия культурных различий в публичном пространстве, сохранение которых должно взять на себя государство и общество.

"Мультикультурный поворот" в Западной Европе, связанный с осознанием необходимости инкорпорации мигрантов из Малой Азии и Северной Африки в европейское общество, произошедший на рубеже 1980–1990-х годов привел к тому, что реальные социально-экономические проблемы мигрантов, были замещены разговорами о неспособности интеграции мигрантов в европейскую социокультурную среду из-за различий в идентичности. Т. е. риторика мультикультурализма поспособствовала тому, что социально-экономические проблемы стали "культурализироваться", перейдя из структурного плана в морально-психологический [*Радтке Ф.-О. Разновидности мультикультурализма и его неконтролируемые последствия // Мультикультурализм и трансформация постсоветских обществ / под ред. В. С. Малахова и В. А. Тишкова. – М., 2002. – С. 103–115*].

Как таковой политики мультикультурализма, подразумевающей полноценную интеграцию иммигрантов в европейское сообщество, не про-

водилось и вовсе, т. к. со времен начала массового привлечения в Европу иностранных рабочих предполагалось, что мигранты со временем вернуться на свою историческую родину. Такая постановка проблемы позволяла европейским политикам не обременять себя изобретением административных и социокультурных институциональных механизмов интеграции и инкультурации мигрантов в европейское сообщество.

В свою очередь, дискурс мультикультурализма представлял собой своеобразный инструмент символического насилия, вполне успешно продуцировавший и фиксирующий различия, в первую очередь, культурного и социального характера коренного и некоренного населения Европы [*Сивицкий А. В.* Крушение европейской политики мультикультурализма: столкновение цивилизаций в действии // *Цивилизационная идентичность в эпоху глобализации: материалы международной научной конференции* (10 марта 2011 г., Минск). – Минск, 2011. – С. 46–47].

В настоящий момент в риторике политической элиты всех без исключения европейских государств наблюдается переход от дискурса "мультикультурализма" к "гражданской интеграции". Прежде популярные разговоры о поддержке культурного разнообразия отодвинуты на второй план [*Joppke C.* The Retreat of Multiculturalism in Liberal Nation State: Theory and Policy // *British Journal of Sociology*. – 2004. – Vol. 55, № 2]. Вместе с тем, независимо от такого перехода, проблема остается прежней: это проблема инкорпорации и интеграции нового населения в социальные институты принимающих государств. Успех решения этой проблемы связан, в первую очередь, со способностью государств решить социально-экономические проблемы, с которыми сталкиваются в процессе своей интеграции в общество мигранты. Если эти проблемы не решены, никакие административно-бюрократические меры, а тем более лозунги типа "уважение к культурной отличительности" и "право на идентичность" не принесут желаемого эффекта.

С. И. Абрамов, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия

БОЛЬШОЙ БЛИЖНИЙ ВОСТОК: НОВЫЕ ВЫЗОВЫ ДЛЯ РОССИИ

Ближний Восток представляет собой наиболее конфликтогенный регион мира. Начиная с 2011 года его потрясают политические катаклизмы, необычные даже для этих беспокойных мест. Большинство государств региона и в настоящий момент далеки от стабильности. Для России, чьи интересы на Ближнем Востоке, продиктованные ответственностью, традиционно имеют большое значение, сложившаяся ситуация создала новые вызовы. Российская внешняя политика должна приспосабливаться к изменившимся реалиям.

В докладе рассматривается как один феномен группа событий, получивших название "арабской весны", гражданская война в Сирии, политические кризисы в "постреволюционных" государствах (Египет, Тунис, Ливия). Все эти события взаимосвязаны как причинно, так и динамически.

В связи с резкой активизацией политической роли ислама в конце XX века Ближний Восток превратился в мощный идеологический центр мирового значения. Дестабилизация региона создала благоприятную почву для развития и укрепления экстремизма. Политическая активизация воинствующего исламизма представляет собой один из главных вызовов, поставленных событиями на Ближнем Востоке как перед Россией, так и перед мировым сообществом в целом. Несмотря на то, что инициаторами перемен в большинстве случаев выступали узкие либерально настроенные группы населения, в результате основной действующей политической силой оказывались исламисты радикального толка.

Вторым по значимости вызовом стало создание прецедента перекройки политического поля государства путем комбинации воздействия изнутри (через мобилизацию отдельных социальных групп) и, в некоторых случаях, прямого вмешательства извне (Ливия, возможность этого сценария в отношении Сирии до сих пор обсуждается). Введение таких инструментов в международную политическую практику расшатывает систему международного права, основанную на гарантиях неприкосновенности и суверенитета. Именно поэтому столь непреклонна позиция России по сирийскому вопросу.

Еще одним вызовом для российской внешней политики стало обеспечение экономических интересов российских государственных компаний и бизнеса в странах региона, что в условиях политической нестабильности является нетривиальной задачей. Обеспечение долговременных контрактов, политическое урегулирование неизбежно возникающих экономических коллизий, защита интересов российских экономических акторов на фоне революционных изменений в государствах Ближнего Востока требуют надлежащего дипломатического сопровождения.

Россия обладает определенным политическим капиталом и авторитетом на Ближнем Востоке, и может и должна приложить все усилия для стабилизации политической обстановки в регионе, нейтрализации возникающих вызовов и угроз. В докладе освещены основные вехи российской внешней политики, их взаимосвязь с динамикой политических изменений в регионе.

В докладе анализируются политические кризисы на Ближнем Востоке 2011–2013 гг. как взаимосвязанные явления, сформировавшие целый комплекс вызовов для мирового сообщества и России. Приводится обоснование понимания их как феномена международной политики. Дана оценка внешнеполитическому курсу России в регионе, основным предпринятым шагам, выявлены возможности и инструменты для воздействия на ситуацию и реализации национальных интересов. Изменившиеся паттерны политической ситуации в регионе рассмотрены через призму вызовов российской внешней политике, требующих ответов. На примерах конкретных государств проанализированы успехи и неудачи российской дипломатии, их причины и последствия. Современный Ближний Восток, претерпев радикальные политические изменения, приобрел качественно новые свойства, которые необходимо учитывать при реализации Россией внешней политики на данном направлении.

**Н. Р. Абрамчук-Голуб'як, асп.,
ПНУ ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ**

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС: ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗДІЙСНЕННЯ

Ключова роль регіональної політики в процесах об'єднання Європи відображає ідеали та цінності солідарності, партнерства, згуртованості та сталого розвитку. Вплив на регіональний розвиток вважається одним з найважливіших інструментів для реалізації стратегічних цілей, прагненням до економічної та територіальної згуртованості, мобілізації всіх засобів та рівнів управління для конкуренції на світовому ринку. У зв'язку з цим, відслідковується еволюція принципів та засад регіональної політики Європейського Співтовариства, що викликано, насамперед, поглибленням інтеграції, а також розширенням Європейського Союзу.

Активізування регіональної політики та необхідність підвищення її ефективності потребувало, водночас, збільшення політичної ролі регіонів у системі відносин в Євросоюзі. Для цього змінено фундамент політичної єдності: по-перше, в умовах поглиблення інституційно-політичної інтеграції ЄС – її формування та здійснення відбуватиметься не на національному, а на наднаціональному рівні (тобто провідну роль у її визначенні відіграють вже не національні уряди окремих країн, а загальноєвропейські інституції). Відповідальність за ситуацію, що складається у регіонах Європейського Союзу, переходить від національних органів влади до наднаціональних [Козак Т. М. Європейська інтеграція та проблеми регіонів : навчальний посібник. – Львів, 2008. – С. 121]; по-друге, регіональну політику ЄС формуватимуть та здійснюватимуть за уніфікованими стандартами та правовими нормами, додержання яких обов'язкове для всіх країн-учасниць Союзу і які в імперативному порядку перетворюються на норми національного законодавства (враховано та узагальнено як досвід проведення регіональної політики в окремих країнах-членах ЄС, так і наявність регіональних проблем, актуальних для цих країн на сучасному етапі їхнього розвитку); по-третє, сучасна регіональна політика ЄС є невід'ємною складовою загальної інтеграційної політики, що її спільно проводять країни-учасниці Євросоюзу, тому її слід розглядати крізь призму стратегічного завдання – формування єдиної, гомогенної Європи [Zyski A. Europejska polityka regionalna. – Płń, 2010. – S. 67].

Проте, здійснення і перетворення регіональної політики Європейського Союзу слід пов'язувати з лібералізацією торгівлі, зміною господарської кон'юнктури, розширенням Співтовариства, намаганням нівелювати диспропорції між державами-членами та враховувати інтереси регіонів. Таким чином, враховуючи різномірність Євросоюзу, основною метою реформ постало завдання зміцнення стратегічного виміру, децентралізації, розмежування повноважень між регіональними, національними та європейськими органами влади. Суть зазначених перетворень полягала в реалізації головних засад регіональної політики (субсидіарності, деце-

нтралізації, партнерства, програмування, концентрації, адиціоналізму та додатковості), які конкретизуються відповідно до реальних проблем регіонів. Завдяки цим принципам забезпечується узгодження інтересів ЄС з інтересами країн задля посилення місцевої ініціативи, надання переваг регіональним інвестиціям перед регіональними стимулами, зосередження уваги на капітальних вкладеннях і зайнятості [Панова В. Європейська децентралізація. Національний та регіональний рівні прийняття рішень у країнах ЄС // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – К., 2008. – Вип. 42. – С. 760].

Сучасна регіональна політика відповідно до стратегічних завдань розвитку ЄС та затверджених фінансових рамок ставить за мету забезпечити конвергенцію розвитку регіонів, зростання їх конкурентоспроможності, що поєднується з інноваційним розвитком, розбудовою економіки, яка базується на знаннях, захистом навколишнього середовища та попередженням ризиків забруднення навколишнього середовища. Для підвищення ефективності європейської політики, відповідно цільової стратегії, затверджено єдині принципи надання фінансової допомоги, впорядковано фінансові інструменти, серед яких основну частку займають структурні фонди та спільні ініціативи [Szafran J. Implementacja unijnej polityki regionalnej w Polsce. – Lublin, 2010. – S. 68].

Щодо асиметрії економічного розвитку, то згідно правових актів ЄС допомога держави або із державних джерел, не дивлячись на її форму, є недопустимою, якщо цими діями порушується принцип вільної конкуренції. У Договорі про заснування Європейського Співтовариства наголошується на необхідності здійснення комплексної регіональної політики, спрямованої на зменшення диспропорцій, пов'язаних із ступенем економічного розвитку різних регіонів, шляхом сприяння інвестиціям і фінансової підтримки інфраструктурних проектів [Трактат устанавлюючий Європейський Союз. Ч. III. Р. 2. Право підприємництва и Р. 3. Услуги: <http://www.ukie.gov.pl/uk.nsf/B-EC-T>]. Для цього дослідники визначають основні інститути впровадження європейської регіональної політики, а саме Структурні фонди ЄС та Європейський інвестиційний банк, натомість інструментами реалізації європейської регіональної політики виступають гранти Структурних фондів ЄС та позики Європейського інвестиційного банку. Передумовами надання фінансової допомоги через структурні фонди є рівень ВВП на душу населення за останні три роки, який має відповідати показнику не більшому ніж 75 % від середнього по ЄС. У такий спосіб побудоване фінансування регіонального розвитку ЄС, з одного боку, сприяє забезпеченню фінансових стимулів, а з іншого боку, дозволяє досягти координації в економічній політиці країн-членів [Нукитюк Т. Структурні фонди Євросоюзу: механізм фінансування регіонального розвитку // Економічні науки : зб. наук. пр. / [редкол.: З. В. Герасимчук (відп. ред.) та ін.]. – Луцьк, 2004. – Вип. 5 (20), Ч. 2. – С. 62].

Слід підсумувати, що регіональна політика спрямована на вирішення важливих проблем регіонального розвитку, пов'язаних із трансформацією структури господарської діяльності, вдосконаленням територіальної

організації виробництва і розселення, раціональним використанням природно-ресурсного потенціалу, охороною навколишнього середовища. Основні механізми та інструменти регіональної політики ЄС повинні бути зорієнтовані на підсилення тих позитивних тенденцій регіонального розвитку, що зумовлені внутрішніми чинниками. Однак, при виробленні регіональної політики враховуються також зовнішні чинники – кон'юнктура національних та міжнародних ринків, науково-технічний прогрес та інновації, зміни конкурентних позицій держави внаслідок явища глобалізації суспільної діяльності.

К. С. Аветян, студ., КНУТШ, Київ
Kima.avetyan@mail.ru

ПОРЯДОК ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ РЕФЕРЕНДУМІВ В КРАЇНАХ ЄС

У більшості зарубіжних країн історія референдуму нараховує століття. З'явившись в 1449р. у швейцарському кантоні Берн, референдуми спочатку на місцевому, а надалі і на загальнодержавному рівні почали запроваджуватися і в інших країнах. За допомогою цього інституту безпосередньої демократії вдалося вирішити багато проблем суспільного та державного життя, хоча в ряді випадків референдуми ставали демократичним інструментом для легалізації антинародних рішень, як це було у нацистській Німеччині в 1933, 1934 та 1938 рр. До 1991 р. референдуми на терені України не практикувалися, хоча можливість їх проведення передбачалася Конституціями УРСР 1937 і 1978рр. Саме тому вивчення порядку підготовки та проведення референдумів у країнах ЄС дасть можливість правильного розвитку референдумів в Україні.

"Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє говорити про те, що до процедури референдуму звертаються переважно для вирішення питань найбільшої ваги – затвердження конституцій (і, відповідно, засад організації публічної влади), визначення зовнішньополітичного курсу країни (у цьому контексті показовим є досвід норвезького референдуму 1972 року, коли громадяни Норвегії не підтримали ідею членства Норвегії в Європейському Союзі), обмеження державного суверенітету (референдуми, пов'язані з розширенням Євросоюзу, референдуми щодо Конституції ЄС тощо), врегулювання відносин між центральною владою та автономіями тощо" [Референдуми в Європейському Союзі / О. Д. Чебащенко, О. Ю. Грищук, Н. В. Колодяжна, А. Євгеньєва ; за ред. Д. С. Ковриженка. – К., 2007. – С. 30–33].

На відміну від виборів, які мають універсальний характер, референдум закріплений законодавством далеко не всіх країн. Різною є і сфера його застосування – в ряді країн світу (Канада, США тощо) референдум проводиться лише на рівні суб'єктів федерації або на місцевому рівні. В окремих європейських країнах, зокрема, Люксембурзі та Нідерландах, референдуми взагалі не практикуються.

Характер законодавчої регламентації порядку організації та проведення референдуму в європейських країнах не є уніфікованим. Як і будь-який елемент інституту референдуму, його особливості обумовлені специфікою політичної системи держави, зокрема формою правління, способами нормотворчості, моделями зв'язку між владними органами та населенням тощо. Тим не менше, зважаючи на невід'ємність народного голосування від сучасного розуміння демократії, тенденція до нормативного визначення порядку організації та проведення референдуму є очевидною. Ступінь та форми законодавчої регламентації відрізняються залежно від країни. Однак підхід, який передбачає законодавче визначення загальних принципів, покладених в основу функціонування інституту референдуму, є практично універсальним.

"Венеціанська комісія у своїх Рекомендаціях наголошує на тому, що право на участь у референдумах не порушується за таких умов:

а) органи виконавчої влади мають організувати референдум відповідно до законодавчих вимог; це має особливе значення, якщо предметом референдуму не є ініціатива органів публічної адміністрації;

б) референдум повинен проводитись протягом встановленого законом часу;

в) результати референдуму повинні оголошуватися органом, відповідальним за проведення референдуму, та публікуватися в офіційному виданні" [Референдуми в Європейському Союзі / О. Д. Чебаненко, О. Ю. Гришук, Н. В. Колодяжна, А. Євгенєва ; за ред. Д. С. Ковриженка. – К., 2007. – С. 80].

У більшості країн ЄС проведення виборів та референдумів покладається на одну й ту ж саму систему органів влади. Аналогічно процедура ведення реєстру виборців та учасників референдумів, складання і уточнення списків виборців та осіб, які мають право на участь у референдумі, є аналогічними. Більшість законів про референдуми в країнах ЄС в частині повноважень органів адміністрування референдумного процесу відсилають до положень виборчого законодавства і визначають лише ті повноваження органів адміністрування, які є характерними саме для референдумного процесу (перевірка достовірності підписів у підписних листах, виготовлення бюлетенів для голосування на референдумах, перевірка фінансування підготовки та проведення референдумів тощо).

Легітимність результатів волевиявлення взагалі та результатів референдумів зокрема визначається на підставі визнаних на міжнародному рівні процедурних гарантій. Такі гарантії стосуються вимог щодо організації референдуму неупередженим органом, організації незалежного спостереження за перебігом кампанії, а також наявності ефективної системи оскарження.

Особливість процедурних гарантій полягає у поєднанні законодавчого закріплення відповідних правил та їх виконання на практиці. Саме з урахуванням обох цих вимірів оцінюється рівень демократичності інституту референдуму у тій чи іншій державі. Тим не менше, перелік принципів та вимог, покликаних забезпечити належну практику народного

голосування, не обмежується процедурними гарантіями. Окрім процедурних гарантій, можливими є процедурні обмеження щодо проведення референдумів. Це питання не стало об'єктом загальних принципів та рекомендацій щодо організації голосування на референдумах. Тим не менше, законодавство деяких держав передбачило певні обмеження.

Аналіз законодавства країн ЄС дозволяє дійти висновку про відсутність єдиного підходу до визначення суб'єктів ініціювання та призначення загальнонаціональних референдумів. У той же час загальною тенденцією є наділення правом ініціювання референдумів не виборців, а органи публічної влади. Проте, можна говорити що проведення референдумів у країнах ЄС є чітко оформленим у законодавствах країн-членів, і легітимність волевиявлення визначається на міжнародному рівні.

М. С. Баглікова, канд. іст. наук, доц., ДонНУ, Донецьк
marina_baglikova@mail.ru

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС

Сучасні міжнародні відносини характеризуються досить інтенсивними інтеграційними процесами, які значною мірою набувають регіонального відтінку. Важливе місце серед них займає транскордонне співробітництво, роль та значення якого з кожним роком лише зростає. Згідно Мадридської конвенції (1980 р) транскордонна співпраця – це будь-які спільні дії, спрямовані на поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або органами влади, що знаходяться під юрисдикцією двох або кількох сторін, і укладання з цією метою угод чи домовленостей. При цьому, наголошується, що транскордонне співробітництво не є: зовнішньою політикою держав, а стосується зв'язків між органами влади на локальному та регіональному рівнях; засобом за допомогою якого територіальні самоврядування здобули б компетенції, яких не можуть мати згідно їх внутрішнього законодавства; засобом для створення нової форми локальних чи регіональних органів влади [Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (21 травня 1980 р., м. Мадрид). – Рада Європи].

Транскордонне співробітництво привносить в розвиток громад і регіонів так звану "додану вартість", яка заснована на прагненні співпрацювати та сприяти просуванню таких цінностей, як мир, свобода, безпека та дотримання прав людини. Політична додана вартість включає: розвиток Європи та процесів європейської інтеграції; спільне співжиття народів, їх взаємопорозуміння та довіру; економічне та соціальне згуртування та співпраця; використання фондів ЄС та забезпечення співфінансування співпраці на всіх рівнях. Інституційна вартість передбачає: активне залучення до співпраці громадян, влади, політичних та соціальних груп; точні знання про сусіда; співпрацю інституцій, які можуть функціонувати у партнерстві, як по вертикалі так і горизонталі, незважаючи на різний об'єм відповідальності та відмінність у організаційних принци-

пах побудови. Соціально-економічна вартість проявляється через: інтенсифікацію діяльності регіональних та місцевих інституцій; залучення представників соціального та економічного секторів; відкриття ринку праці; розвиток території в сфері інфраструктури, транспорту, туризму, охорони навколишнього середовища, освіти; вдосконалення просторового розвитку та регіональної політики. Соціокультурна вартість відображається через: тривале, повторюване розповсюдження інформації про транскордонний регіон, його історію, економіку, культуру тощо; розвиток кола спеціалізованих закладів, які є носіями інформації; рівні можливості та всесторонні знання про мову сусідньої країни чи про її діалекти, що є складовою транскордонного регіонального розвитку та передумовою для комунікації [Посібник з транскордонного співробітництва: <http://eu.prostir.ua/library/453.html>]. Отже, транскордонне співробітництво спрямоване на подолання негативних аспектів існування кордонів та наслідків: існуючих стереотипів та упереджень по обидві сторони кордону; усунення політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми народами; вирішення спільних проблем регіонального та місцевого розвитку, що в сукупності сприятиме економічному та соціальному прогресу прикордонних регіонів і зміцненню солідарності.

Транскордонне співробітництво здійснюється на основі ряду принципів. Це, зокрема, принцип партнерства сторін, що передбачає партнерство по вертикалі (відповідна участь міжнародного, центрального, регіонального рівнів з кожної сторони кордону доповнюючи існуючі структури), і партнерство по горизонталі (між самими регіонами); принцип субсидіарності, як допомога міжнародних, державних та регіональних інституцій у досягненні цілей співпраці, а також зміцнення регіонального та місцевого рівнів через делегування повноважень на найнижчий рівень адміністрування; принцип солідарності; принцип незалежності у прийнятті рішень; принцип системності та комплексності, що дає можливість для розвитку різних рівнів співпраці прикордонних регіонів та інші.

Співпраця реалізується на урядово-регіональному та регіонально-локальному рівнях і може здійснюватись різними засобами та мати різноманітні форми. Виокремлюють чотири етапи розвитку: вивчення існуючих зв'язків та стратегії розвитку; розробка і забезпечення програм розвитку; моніторинг і оцінка. Найпростішою формою співпраці є прямі контакти між громадами, які, зазвичай, мають неформальний характер та спрямовані на спільні дії у випадку виникнення надзвичайних ситуацій. На договірній основі формується співпраця, якщо з'являються довгострокові відносини та у випадку виникнення взаємних зобов'язань в наданні послуг, продукції, інформації тощо. В цьому випадку можна виділити дві форми: за укладеними угодами або шляхом формування органу співробітництва. Співпраця за угодами передбачає періодичні зустрічі сторін, формування спільних комітетів та груп з метою координації та об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем. Фінансування діяльності учасників може здійснюватися окремо кожною стороною чи шляхом об'єднання коштів на спільному рахунку. Інший спосіб – це створення органу транскордонного

співробітництва, зокрема євро регіону, єврегіо тощо. Євро регіони функціонують згідно з власних статутів, які не можуть суперечити законодавству країн, на території яких вони розташовані. Метою створення євро регіонів є передусім налагодження діяльності, яка б допомагала зближенню локальних спільнот і органів влади регіонів, економічної співпраці, розвитку комунікацій, захисту довкілля, культурно-освітній діяльності [Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво. – Львів, 2004. – С. 89]. Євро регіони мають типові організаційні схеми з кількома комісіями: найвищий виборний орган – Рада, виконавчий комітет до складу якого входять всі представники, адміністрації, робочі групи, до роботи в яких залучені представники всіх напрямків та територіальних рівнів. Таким чином, можемо констатувати, що роль транскордонного співробітництва багатогранна. Передусім воно є чинником інтеграційного процесу, що сприяє усуненню політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми народами, подоланню існуючих стереотипів чи упереджень, об'єднує їх зусилля для розв'язання спільних питань чи проблем. Для України з її прикордонними регіонами, участь в транскордонному співробітництві є інструментом здатним створити розгалужену систему стійких зв'язків із регіонами ЄС, що в свою чергу розширить можливості включення України до загальноєвропейських інтеграційних процесів.

Н. В. Білоус, студ., ВМУРЛ "Україна", Київ
natashabiloys@bigmir.net

УКРАЇНА – СПІВЗАСНОВНИЦЯ ООН

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – міжнародна організація, заснована 24 жовтня 1945 р. (ця подія відзначається щорічно) на конференції у Сан-Франциско (США) на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Декларованою метою діяльності організації є: підтримання і зміцнення миру міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу. Головні органи ООН: Генеральна Асамблея (ГА), Рада Безпеки (РБ), Секретаріат (генеральний секретар обирається Генеральною Асамблеєю за рекомендацією Ради Безпеки на 5 років), Міжнародний Суд, Економічна і Соціальна Рада, Рада з Опіки; штаб-квартира розташована у Нью-Йорку. Члени-засновники – 51 держава (в т. ч. Україна). Станом на 1998 рік ООН нараховувала 185 держав-членів. З 14 липня 2011 року має 193 держави-члени [Крилов С. Б. История создания ООН. – М., 1960. – С. 165; Шеретов С. Г. Международные организации системы ООН. – Алмата, 2008. – С. 384]. Західна Сахара (Африка) та інші крихітні держави не приєднались до ООН, через їх невизнання. Організація фінансується з обов'язкових та добровільних внесків від своїх держав-членів, і користується 6 офіційними мовами: арабська, китайська, англійська, французька, російська та іспанська.

Як одна з держав-засновниць ООН, Україна неухильно дотримується цілей та принципів Статуту Організації, робить суттєвий вклад у її діяль-

ність у сферах підтримання міжнародного миру та безпеки, роззброєння, економічного та соціального розвитку, захисту прав людини, зміцнення міжнародного права тощо. Представники від Генерального секретаріату ООН чотири рази відвідали Україну: У Тан (1962 р.), Курт Вальдхайм (1981 р.), Перес де Куельяр (1987 р.), Бутрос Бутрос-Галі (1993 р.). Протягом 1994–2001 рр. відбулося сім зустрічей Президента України Л. Кучми з Генеральним секретарем ООН: у 1994 р. (у Нью-Йорку), у 1995 р. (у Відні – столиця Австрії), у 1996 р. у Москві, у 1997 р. у Давосі (Швейцарія), під час 52-ї сесії ГА ООН у вересні-листопаді 1997 р., під час Вашингтонського Саміту країн-членів НАТО (квітень 1999 р.), а також під час Саміту тисячоліття ООН (вересень 2000 р.). У 1995 р. Президент України взяв участь у Спеціальному урочистому засіданні ГА ООН на найвищому рівні з нагоди 50-ї річниці заснування Організації Об'єднаних Націй. Він також брав участь у роботі 49-ї та 52-ї сесій ГА ООН, був Головою делегації України на 19-й спеціальній сесії ГА ООН з питань екології та Саміті тисячоліття ООН. 7 вересня 2000 р. з ініціатииви Президента України відбулося засідання Ради Безпеки ООН на рівні керівників держав та урядів (Саміт РБ ООН), присвячене обговоренню питання "Забезпечення ефективної ролі Ради Безпеки у підтриманні міжнародного миру та безпеки, особливо в Африці". Це засідання РБ на найвищому рівні, друге за всю історію ООН, мало позитивний вплив на відновлення та зміцнення авторитету Ради Безпеки, а також надало потужного імпульсу зусиллям, спрямованим на зміцнення принципів Статуту ООН, головних засад системи колективної безпеки та реформування політики ООН у галузі миротворчих операцій. У 1997 р. міністра закордонних справ України Г. Удовенка було обрано Головою 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН [Бруз В. С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів. – К., 1995. – С. 15; *Рукев Текеш Калікусу*. Рамкова програма допомоги ООН для України. – К., 2005. – С. 32]. Особливо Україна пишається тим, що саме 52-а сесія ГА ООН, яка увійшла в історію як "сесія реформ", схвалила всеохоплюючу програму реформування Організації, запропоновану її Генеральним секретарем Кофі Аннаном, і надала потужного імпульсу широкомасштабному оновленню Організації. Будучи активним прибічником та безпосереднім учасником сучасного процесу реформування ООН, Україна продовжує докласти значних зусиль з метою підвищення ефективності діяльності ООН та її адаптації до нових вимог сьогодення. Україна тричі обиралася непостійним членом Ради Безпеки (1948–1949, 1984–1985, 2000–2001 рр.), чотири рази – членом Економічної і Соціальної Ради (останній раз – 1993–1995 рр.). Представники України неодноразово обиралися на керівні посади головних комітетів сесій Генеральної Асамблеї. Одним з найважливіших підтверджень визнання авторитету і ролі нашої держави на міжнародній арені, послідовності та неупередженості її зовнішньої політики стало обрання України до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН на період 2000–2001 рр. За більше, ніж 1,5 року членства у Раді Безпеки Україна переконливо довела свою

спроможність бути активним членом РБ, з позицією якого рахуються, здійснювати ефективний вплив на процес прийняття в РБ доленосних рішень та робити власний практичний внесок в їх реалізацію. Кульмінацією членства України в Раді Безпеки ООН стало її головування у цьому органі у березні 2001 року [Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 до наших часів. – К., 1995. – С. 23]. Цей місяць став одним з найпродуктивніших і найефективніших у діяльності РБ, яка предметно розглянула ряд найбільш актуальних світових проблем, зокрема, кризові ситуації на Балканах та на Близькому Сході. Наша держава надає виключно важливого значення питанню реформування Ради Безпеки. Україна виступає за розширення членського складу РБ, підтримуючи збільшення кількості як постійних, так і непостійних членів. Неодмінною передумовою підтримки нашою державою будь-якого варіанту реформування РБ ООН є забезпечення адекватного рівня представленості в цьому органі країн Східноєвропейської регіональної групи. Позиція України з цього питання базується також на розумінні того, що інститут права вето не відповідає сучасним міжнародним реаліям. Належає увага з боку України приділяється забезпеченню подальшого прогресу у посиленні транспарентності (вільний доступ до інформації) та вдосконаленні методів роботи РБ ООН. На сьогодні Україна є членом Комітету з програми і координації, Спеціального комітету з операцій з підтримання миру, Комітету з внесків, Комітету з використання космічного простору в мирних цілях, Комітету з питань здійснення невід'ємних прав палестинського народу, Консультативного комітету з навчання, вивчення, розповсюдження та ширшого визнання міжнародного права, Комітету з енергетики та природних ресурсів, Комісії з роззброєння, Комісії з народонаселення та розвитку, Комісії по боротьбі з наркотичними засобами, Виконавчої ради Програми розвитку ООН, Фонду ООН з питань народонаселення, Виконавчої ради Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та ін. Наша країна стала ініціатором проведення у червні 2001 року Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН з питань ВІЛ/СНІД, яка визначила пріоритетні напрямки активізації боротьби світової спільноти з цією епідемією.

Будучи юним політологом я вважаю, що участь у діяльності ООН для України є однією з найбільш важливих сфер її зовнішньополітичних інтересів, каналом виходу на різноманітні галузі міжнародного, економічного, науково-технічного і гуманітарного співробітництва, засобом запозичення світового досвіду, міжнародної допомоги у здійсненні програм свого державного становлення і сталого розвитку. І саме попередні дії мають стати поштовхом до подальшого розвитку України, як співзасновниці ООН враховуючи перемоги – поразки минулого та сьогодення. Тільки злагоджена допомога всіх верств населення надасть можливість рухатись вперед до щасливого мирного заможного квітучого майбутнього, де досягнення виявляться більшою мірою продуктивними та успішнішими, задовольняючи потреби не лише держав – членів, але і майбутніх учасників цієї міжнародної спільноти.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В соответствии со сложившимися международными научными традициями мы рассматриваем энергетическую безопасность (далее – ЭНБ) как сложную динамическую систему, которую можно рассматривать исходя из нескольких взаимосвязанных перспектив, или *измерений* (политического, технологического, социального, экономического etc.).

В отсутствии согласованной государственной стратегии по обеспечению ЭНБ отдельные меры, предпринимаемые по тому или иному аспекту ЭНБ, могут входить в противоречие с другими и даже ухудшать ситуацию в целом. Так, валовое увеличение генерирующих мощностей может улучшить ситуацию с энергообеспеченностью в условиях дефицита энергобаланса (особенно актуально для быстро развивающихся экономик, например, Юго-Восточной Азии). С другой стороны, это может происходить в ущерб экологическому измерению ЭНБ. Второй пример – отмена субсидий для участников энергетического рынка (за что активно ратуют Всемирный Банк и Международное Энергетическое Агентство) стимулирует рост энергообеспеченности и энергоэффективности экономики, что довольно цинично называть преимуществом, поскольку происходит он за счет удорожания энергии и снижения её доступности для населения (здесь экономическое измерение вступает в конфликт с социальным).

Взаимоувязанность и переплетенность измерений ЭНБ, таким образом, является одним из ключевых пунктов при планировании и анализе государственной политики в области энергетики.

В отличие от многих других областей политического анализа, в вопросах энергетической политики экономическая перспектива с самого начала (в современном понимании, накануне Первой мировой войны) была одной из отправных точек анализа. Однако в настоящих условиях национальные экономики настолько переплетены, что меры энергетической политики отдельных стран (скажем, решение о строительстве объекта энергетической инфраструктуры или государственной поддержке того или иного проекта) отражаются на глобальных рынках, причем далеко не только энергетических. Проблемы глобализации здесь действительно и совершенно явно проявляются, и вопросы выбора оптимального первичного энергобаланса, изменения климата, геополитические конфликты делают ЭНБ комплексной задачей, требующей мультиаспектного подхода.

С изменением условий, в которых существуют энергетические системы, их усложнением, изменением баланса сил на мировых энергетических рынках, стало изменяться и восприятие проблем ЭНБ. Энергетический рынок, долгое время бывший в фокусе рассмотрения ЭНБ, стал рассматриваться как важный, но не единственно значимый элемент международной энергетической системы. Как и другие элементы, он зависит от

институциональных соглашений, которые определяют и (или) регулируют рыночную структуру, распределение прав собственности, правила, на основании которых рынок будет функционировать как общественный институт [Chester L. Conceptualizing energy security and making explicit its polysemic nature // Energy Policy. – 2010. – Vol. 38]. Поскольку структура распределения этих "прав и обязанностей" между участниками рынка не свободна от политики, постольку и сами энергетические рынки от нее зависят. Они зависят и от процентных ставок, и от выдачи лицензий на разработку энергоресурсов, от государственных мер по субсидированию участников рынка, от бесчисленного множества иных практических мер, предпринимаемых правительствами. Энергетические рынки являются "продуктом сложных процессов социального и исторического развития" [ibid.], с ключевой ролью государственной политики разных стран и межправительственных соглашений в их организации и функционировании.

Возможно выделить отдельно международное измерение ЭНБ, которое оценивает степень включенности страны в повестку дня международных энергетических отношений (оценивается участие страны в региональных и международных структурах, координирующих усилия в области ЭНБ, участие в международных соглашениях, посвященных энергетическим вопросам). В соответствии с теоретиками международных отношений Кеохейном и Наем, предполагается, что в условиях глобализации, роста числа акторов на международных энергетических рынках, усложнения энергетических систем, общих для всех участников негативных экологических экстерналий (будь то глобальное изменение климата, опасность региональных катастроф в ходе добычи нефти или аварий на ядерных электростанциях и др.), страны становятся более склонны развивать международные институты, снижать транзакционные издержки через установление стабильных правил игры на энергетических рынках [Keohane R. O., Nye J. S. Power and Interdependence. – New York, 2001].

Энергетическая безопасность должна рассматриваться через интегрированный мультиаспектный анализ, изучающий с разных перспектив (экономической, политической, социальной, экологической, с точки зрения национальной безопасности, международных соглашений и обязательств) в равной степени все элементы энергетической системы, в интересах долгосрочного развития социальной и экономической системы страны.

***М. А. Бурда, ст. препод., Институт деловой карьеры,
сотрудник, ФМС, Москва, Россия
byrdamix@mail.ru***

РЕГУЛИРОВАНИЕ ВНЕШНЕЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ КАК ОДИН ИЗ АСПЕКТОВ ГЕОПОЛИТИКИ

В современной западной и российской научной мысли вопросы взаимосвязи геополитики и миграционной политики достаточно хорошо изучены различными специалистами в области социально-гуманитар-

ных наук. Проблематика влияния миграции на национальную безопасность рассмотрена в работах В. С. Малахова, А. М. Пономарева, В. Л. Шейниса. Вопросы реализации государственной политики в области миграции и ее административное регулирование широко представлено в работах Л. В. Андриченко, И. Н. Барцица, В. А. Волоха, О. Д. Выхованец, В. Д. Самойлова, М. Л. Тюркина, Т. Я. Хабриевой.

Конец XX – начало XXI века характеризуются существенным изменением причин миграции населения. Вынужденная миграция, связанная с различными военными, религиозными и этническими конфликтами уступает свое место вынужденной трудовой миграции, основной причиной которой является экономическая составляющая. На современном этапе трудовая миграция становится одним из важнейших факторов международных отношений.

Межгосударственные взаимоотношения в области миграции развиваются в противопоставлении интересов демографически активных государств, имеющих серьезные выталкивающие экономические факторы с одной стороны и развитых государств-реципиентов, где низкая рождаемость, демографическое старение определяют потребность в иммигрантах.

В таком противоречии сталкиваются интересы двух существенных социальных формаций человечества – наций и корпораций. "Менеджеры" этих корпораций неустанно трудятся над уничтожением национальных границ и суверенитетов. Проводниками таких идей в войне за лишение наций свободы и независимости выступают десятки тысяч "международных гражданских служащих", которые подвизаются в таких синекурах, как ЕС, ООН, Всемирный Банк, Международный валютный фонд, ВТО, Международный трибунал и тысячах прочих некоммерческих организаций, действующих "глобально" и изображающих из себя мировое правительство.

Применительно к Российской Федерации интересно рассмотреть основные каналы поступления мигрантов на российский рынок труда. Анализируя информацию ФМС России, согласно которой в 2012 г. гражданам Киргизии, Таджикистана и Узбекистана было оформлено более 1 млн разрешений на работу, становится очевидным вектор региональной привязанности России в сфере внешней трудовой миграции.

С указанными государствами, в настоящее время Российской Федерацией реализуется ряд двусторонних межправительственных соглашений в области трудовой миграции с государствами данного региона, а именно:

1. Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Узбекистан о трудовой деятельности и защите прав трудящихся мигрантов, являющихся гражданами Российской Федерации, в Республике Узбекистан и трудящихся-мигрантов, являющихся гражданами Республики Узбекистан, в Российской Федерации от 4 июля 2007 г.

2. Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Таджикистан о трудовой деятельности и

защите прав граждан Российской Федерации в Республике Таджикистан и граждан Республики Таджикистан в Российской Федерации от 16 октября 2004 г.

3. Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Киргизской Республики о трудовой деятельности и социальной защите трудящихся-мигрантов от 28 марта 1996 г.

Политические элиты центрально-азиатского региона зачастую рассматривают миграционную политику России, как элемент политического торга, а трудоустройство своих граждан на территории России как одно из приоритетных направлений развития национального рынка труда. Денежные переводы мигрантов оказывают существенное влияние на экономическую ситуацию в регионе. Например, по данным Всемирного банка, Таджикистан стал лидером по поступлениям денежных переводов от мигрантов по итогам 2011 г. Данный показатель рассчитывается в соотношении к ВВП государства. Так, денежные переводы таджикских мигрантов составили 47 % от ВВП, мигранты из Киргизии перечислили на родину сумму, равную 29 % ВВП.

Концентрация многомиллионных армий безработных, как правило, лиц неквалифицированного труда, в обстановке исламизации бывших союзных республик и усиления их связей с соседними мусульманскими государствами может существенно изменить геополитическую ситуацию на южных рубежах России. Высокая демографическая активность, низкий уровень жизни, ограниченные условия занятости населения являются питательной средой для возможных революционных движений в регионе. Очевидно, что Россия должна направить миграционные процессы в русло ее собственных национальных интересов, т. е. своевременно определить на этом геополитически важном направлении соответствующую внешнюю миграционную политику.

Также необходимо обратить внимание и на отношение к восприятию мигрантов в российском обществе, которое на сегодняшний день весьма неоднозначно. Так, Социологический опрос Левада-центра зафиксировал исторический максимум недовольства россиян мигрантами. Так, в августе 2012 г. 70 % респондентов ответили, что правительство должно ограничивать приток приезжих в страну. Близкий к этому уровню показатель был зафиксирован в январе 2011 года – 68 %. При этом тех, кто не считает нужным ставить на пути притока мигрантов каких-либо барьеров, оказалось лишь 20 %.

Таким образом, можно с уверенностью констатировать тот факт, что миграционная политика в центрально-азиатском регионе является реальным инструментом для реализации российских геополитических интересов. Однако меняющаяся геополитическая обстановка в регионе будет порождать новые проблемы, которые необходимо постоянно исследовать специалистам в связи с открывающимися новыми миграционными вызовами.

При этом миграционные потоки оказывают влияние на политическую и социально-экономическую России. В связи с тем, что увеличивается

роль политических решений, направленных на поддержание политической стабильности, миграция и политика по привлечению мигрантов становится объектом не только социального, но и политического регулирования со стороны государства. Это определяет возрастание интереса к данной проблематике в политической науке.

А. Г. Донська, асп., КНУТШ, Київ
anastazij@gmail.com

НОРМАТИВНА СИЛА ЄВРОПИ: ПЕРЕДВИТОКИ І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ КОНЦЕПТУ

Формування Європейського Союзу, зміцнення позицій найбільш впливових держав Західної Європи було суміжне з необхідністю концептуального оформлення розуміння ролі, сили та впливу ЄС на світові політичні процеси. Так, можна говорити про існування трьох основних розумінь сили Європейського Союзу у політичній науці, а саме – військової, цивільної та нормативної.

Військова сила Європейської співдружності стала очевидна ще під час Другої світової війни, коли об'єднання зусиль деяких європейських держав сприяло встановленню миру та припиненню агресивної політики всередині Європи. Проте, з розвитком демократичних процесів виникла необхідність застосування більш "м'яких" типів сили.

Так, у 1972 р. Франсуа Дюшеном з метою "врівноваження балансу Захід – Схід, особливо в Європі" [*Duchêne F. The Future of Europe: Ways Forward // The World Today. – 1971. – Vol. 27, No. 11. – P. 457*] було введено концепт цивільної сили Європи (civilian power Europe). Європа як цивільна сила передбачає як застосування громадянських, цивільних (на відміну від військових) засобів, так і зовнішній, цивілізаційний вплив на спільноту. В межах Європи має існувати більш-менш однозначне трактування основних ціннісних настанов, яке поширюватиметься на всіх, хто приймає свою "європейськість". В такий спосіб має відбутися концептуалізація та затвердження поняття Європи серед усіх учасників спільноти. Цивільній силі Європи властиві три основні характеристики: провідна роль економічної сили у досягненні національних цілей, домінування дипломатичної кооперації у вирішенні міжнародних проблем; використання наднаціональних інституцій у досягненні міжнародного розвитку. Крім того, Хетне і Зьодербаум (Hettne, Söderbaum) в даному контексті виокремлюють також м'який імперіалізм – "м'яка сила застосована жорстким способом" [*Hettne B., Söderbaum F. Civilian Power or Soft Imperialism? The THE EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism // European Foreign Affairs Review. – 2005. – Vol. 10. – No. 4. – P. 539*], в той же час, цивільна сила може бути тільки м'яка, без застосування жорстких механізмів впровадження.

Проте, мона побачити обмеженість концепту цивільної сили Європи економічними стосунками та зовнішніми політичними діями, а також фо-

рмування системи правових норм, що регламентують як внутрішні процеси, так і міжнародні відносини за участю ЄС. Це дало поштовх до все більш частого використання поняття нормативності стосовно політики ЄС. З початку XXI століття актуалізується дискурс довкола концепту "нормативної сили Європи" ("normative power Europe", скорочено – NPE, українською мовою доцільно також використовувати скорочене позначення – НСЄ). Одним з перших вжив це поняття Гьоран Терборн (Göran Therborn), але найбільш повну концептуалізацію ЄС як нормативної сили провів Ян Маннерс, якого і вважають провідним теоретиком концепту НСЄ. Основною відмінністю нормативної від цивільної сили Європи є те, що нормативна сила має зворотній вплив на ЄС, тобто ЄС окрім створення і поширення норм для інших країн, сам бере на себе зобов'язання по їх виконанню. За Маннерсом, нормативна сила Європи проявляється у можливості створювати розуміння "нормального" в міжнародних відносинах. Проте, Томас Дієз зазначає, що нормативна сила Європи – це "скоріше дискурсивна конструкція ніж об'єктивний факт" [Diez T., Pace M. Normative Power Europe and Conflict Transformation // Normative power Europe: empirical and theoretical perspectives / ed. by Richard G. Whitman. – London ; New York, 2011. – P. 210]. Нормативна сила відрізняється від військової сили за такими основним параметрами: розуміння природи сили (нормативна вважається незначною, малою, на відміну від потужної військової сили, яка зазвичай приховує в собі значну загрозу існуючому політичному ладу), відносини між акторами (за нормативного підходу вони більше взаємодоповнюючі, партнерські, аніж ієрархічні) і відповідно до засобів, які використовуються (чи то норми, правила, принципи, чи то військова сила).

Отже, нормативна сила Європи – це сукупність визначених принципів, виведених із міжнародних нормативно-правових актів та внутрішніх документів ЄС, які використовуються Європейським Союзом з метою легітимації політичних відносин з акторами світової політики та впливу на них. Використання концепту НСЄ для аналізу поточних політичних процесів дозволяє побачити взаємозв'язок соціальних теорій з оцінкою дій ЄС, виокремити нормативну складову політики ЄС та розкрити особливу роль ЄС у формуванні засад політичної взаємодії у світі. Звідси випливає, що "нормативна сила Європи – це більше, ніж концепт; це теоретична основа, яка проводить аналітичну роботу, намагаючись виокремити сенс і пояснити роль ЄС як глобального актора" [Birchfield V. The EU's Development Policy: Empirical Evidence of 'Normative Power Europe' // Normative power Europe: empirical and theoretical perspectives / ed. by Richard G. Whitman. – London ; New York, 2011. – P. 144]. Трохи пізніше, Хіскі Хауккала (Haukkala) розглядаючи концепт нормативної сили Європи, запропонувала перенести акцент з того, як ЄС має діяти у глобальній нормативній сфері, на те як він на сьогодні діє в регіональному масштабі, де основним інструментом співпраці з країнами виступає європейська політика сусідства, що регламентує хід інтеграції країн до структур ЄС.

Логічно постає питання про те, чому інші актори світової політики підпадають під вплив сили Європи. Так, можна окреслити дві основних частини легітимації нормативної сили Європи. Перше – це універсальне, космополітичне законодавство, засноване на спільному культурному ґрунті, тим самим ЄС поводить себе нормативним чином. Це сприяє виробленню спільних засад міжнародного права і уможливується здатністю ЄС вписати власні політичні норми у загальносвітову систему. Другою основою легітимації нормативної сили виступають соціальні преференції, які надаватимуться тим чи іншим країнам у разі використання у власній політиці норм, запропонованих ЄС. Згідно позиції ЄС, глобальне урядування має базуватися на однаковому сприйнятті норм асиметричними акторами світової політики, на провадженні міжнародними інституціями переговорів з приводу рівня легітимності, а також на принципі однакової ступені наслідування

Таким чином, "проекування Утопії Європи на увесь світ має довгу історію і багато позначень" [Nikolaïdis K., Howse R. 'This is my EUtopia ...': Narrative as Power // JCMS. – 2002. – Vol. 40. – No. 4. – P. 767], які можна розглянути від кутом зору сили Європи, а саме військової, на противагу якій виник концепт цивільної сили, що сприяли теоретичному оформленню концепту нормативної сили Європи. Ідея нормативної сили Європи останнім часом піддається критиці науковців, що лише підкреслює її значення для вивчення світової політики.

Ю. В. Колесова, студ., ДонНУ, Донецьк
xxx150@mail.ru

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ – УКРАЇНА – РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ МІЖ ПОЛІТИЧНИМИ АКТОРАМИ

На даному етапі розвитку незалежної держави Україна постали питання про вступ до ЄС та співробітництво з Російською Федерацією. Зараз Україна знаходиться на стадії "сусідства", але керівництво ЄС вже втомилося від невизначеності української влади. Так який вибір буде вигідним? Чи не прогавимо ми свій шанс вийти на новий рівень європейської політики?

Розглядаючи трикутник ЄС- Україна – РФ, треба враховувати особливості цих міжнародних акторів. ЄС є міжнаціональною структурою з поглибленням внутрішньої інтеграції. Російська Федерація традиційно претендує на роль регіонального політичного лідера. Україна з її природними та людськими ресурсами залишається дуже привабливою для серйозних гравців міжнародної політики.

Взагалі, формалізованого на міжнародному рівні та інституційно закріпленого "трикутника" немає. Брюссель, Київ, Москва не поєднані комплексом тристоронніх домовленостей. Але в реаліях ці три сторони тісно пов'язані в політичних, економічних, соціальних відносинах. Це ви-

значається тим, що в даному політичному часі йде встановлення двох центрів політичного впливу на Європейському континенті – ЄС та Росії.

Україна перебуває під впливом інтеграційних проектів Євросоюзу та РФ. З одного боку, парафоровано Угоду про асоціацію з ЄС, з іншого – Росія намагається залучити нас до Митного союзу. Отже, Україна поставлена перед вибором пріоритетного напрямку інтеграції. І цей вибір спрямовується не тільки в економічному напрямку, але й в сторону покращення демократичних цінностей, захищеності прав і свободи громадян.

Що стосується прогнозування щодо перспектив у відносинах між **Євросоюзом та Україною**, то треба звернути увагу на зовнішні та внутрішні чинники української політики. Серед внутрішніх чинників треба визнати, що в країні йде низька ефективність соціально-економічних реформ, немає боротьби з корупцією. Негативну реакцію у лідерів ЄС викликають порушення демократичних процесів, політична ангажованість судових органів, посилення авторитарних тенденцій.

Серед зовнішніх чинників, то перш за все, це проблема, що стосується фактору Росія, яка намагається зберегти Україну під своїм впливом. Також, негативний вплив на ситуацію в ЄС світової фінансово-економічної кризи, масштабна криза в зоні євро тощо.

Відносини Україна – Росія. Ці відносини є стратегічно важливими для зовнішньої політики обох держав. Треба відмітити, що стосунки між двома "сусідами" завжди були не прості. Тут можна згадати "сирну війну", газові проблеми тощо. Для налагодження саме газових відносин потребується багато часу. Головним завданням є спільний пошук механізмів для вирішення спірних питань, створити національно вигідні умови для обох сторін задля співробітництва.

Говорячи про взаємовідносини **Євросоюзу та Російської Федерації**, то слід визначити, що вони дуже складні, несуть в собі багато проблем та мають конфліктний характер. Росія на просторі СНД має мету створити блок східноєвропейських держав на чолі із собою задля протистояння політичного впливу ЄС. Конкуренція між політичними акторами зумовлена розбіжностями в демократичних цінностях, інтересах, цілей і т. д.

Треба зробити акцент саме на демократичну ситуацію в Росії. Європарламентом було заявлено, що "вибори не повністю відповідали стандартам вільних і справедливих виборів і відрізнялись злиттям держави та керівної партії, відсутністю незалежних виборчих комісій ..." [Європарламент прийняв різку резолюцію по РФ, касающуюся фальсифікації виборів: <http://mosmediator.narod.ru>].

Також розбіжності протікають в інтересах безпеки на континенті. Росія виступає проти розширення НАТО в сторону Сходу, тому що бачить загрозу власної безпеки.

При підбитті підсумків, можна сказати, що демократична проблема у відносинах між Росією та державами ЄС не є визначальною. В конфліктах грають роль "енергетичні" аспекти, різноспрямованість впливу на європейському континенті.

Отже, головною проблемою у вирішенні взаємодій трикутника **Євро-союз–Україна–Російська Федерація** є два конкурентні актора в європейській політиці. Для української держави відносини і з Брюсселем, і з Москвою дуже важливі. При співробітництві сторін трикутника повинні випливати не конфлікти, а взаємовигідні, ефективні розв'язання ключових проблем, які допоможуть кожній стороні розвинути в економічному, соціальному та політичному аспектах.

М. З. Кривоглава, асп. ICEMB, Київ

ГЕОЕКОНОМІЧНЕ СУПЕРНИЦТВО ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВ У ЦЕНТРАЛЬНОАЗІЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

Із розпадом біполярної системи міжнародних відносин, скориставшись ослабленням Росії на початку 1990-х рр., США та Китай включилися у велику геоекономічну гру за доступ до енергетичних ресурсів Центральної Азії. При цьому економічні інтереси Вашингтону та Пекіну відповідали прагненням лідерів нових незалежних центральноазійських країн диверсифікувати постачання нафти та газу на зовнішні ринки, щоб зменшити свою економічну та політичну залежність від Росії, яка диктувала досить жорсткі умови транзиту.

З усіх великих держав Китаю вдалося досягти найбільших успіхів у реалізації своєї економічної стратегії щодо регіону. Важливими перевагами Пекіну стали здатність швидко приймати політичні рішення і економічні можливості невідкладно переходити до їх реалізації. Китай реалізує економічну співпрацю одночасно на двосторонньому та багатосторонньому рівнях, зокрема, використовуючи потенціал ШОС. Одним із найбільших досягнень Пекіну в питанні поставок енергоносіїв стало відкриття наприкінці 2009 р. газопроводу із Туркменістану із річною пропускною спроможністю 30 млрд. кубометрів. Серед інших успіхів Пекіну в боротьбі за центральноазійські енергоресурси – будівництво китайсько-казахстанського нафтопроводу, перша черга якого із пропускною здатністю 10 млн. тон на рік була завершена вже наприкінці 2005 р.

Окрім видобутку енергоносіїв, Китай також бере участь у розвитку транзитних можливостей центральноазійських країн, оскільки це дасть йому можливість розширити експорт своїх товарів до країн Близького Сходу та Європи, не кажучи вже про постійне зростання експорту китайських товарів до самих держав Центральної Азії. Китай є найбільшим торговельним партнером Казахстану, Киргизстану, Таджикистану і Туркменістану, а в Узбекистані китайці лише незначно поступаються за обсягами торгівлі росіянам.

США, намагаючись реалізувати власні геоекономічні інтереси в Центральній Азії, просувають інтеграційні ініціативи "Великої Центральної Азії", що передбачають тісну прив'язку економік колишніх радянських республік до Афганістану, Пакистану, Індії й Туреччини – тобто тих країн, які США розглядають в якості своїх геополітичних союзників. Од-

ним із найамбітніших американських планів є проект газопроводу із Туркменістану до Індії через території Афганістану та Пакистану (ТАПІ) із плановою пропускною спроможністю близько 33 млрд. кубометрів газу на рік. Готовність профінансувати будівництво ТАПІ висловлюють Експортно-імпорتنний банк США, Корпорація приватних закордонних інвестицій США та Азіатський банк розвитку. В 2012 р. представники Туркменістану, Пакистану, Індії та Афганістану досягли домовленостей щодо принципів ціноутворення та обсягів поставок газу: по 14,1 млрд. кубометрів на рік закуповуватимуть Пакистан та Індія, ще 5,17 млрд. кубометрів щорічно купуватиме Афганістан. Компанія "Туркменгаз" підписала угоди про купівлю-продаж газу із пакистанською "Inter State Gas Systems Limited" та індійською "GAIL", а із Афганістаном підписано меморандум про співробітництво у газовому секторі. Важливу роль в американо-європейських планах також відіграє проект газопроводу "Набукко", реалізація якого загальмувалася через високу проектну вартість.

Серед реальних вагомих успіхів євро-американської політики слід відзначити введення в експлуатацію нафтопроводу Баку-Тбілісі-Джейхан. Ще в 2006 р. президенти Казахстану та Азербайджану підписали угоду про сприяння транспортуванню нафти із Казахстану через Каспійське море і територію Азербайджану на міжнародні ринки за допомогою цього нафтопроводу, проектна потужність якого становить 50 млн тон нафти на рік.

Енергетичні плани США та ЄС в Центральній Азії суперечать російським інтересам, адже транзит центральноазійських нафти та газу потрібні Москві не лише для збереження політичного й економічного впливу на регіон, але й для виконань "Газпромом" своїх контрактних зобов'язань перед європейськими партнерами.

В 1990-х рр. економічна політика Росія на центральноазійському напрямку значною мірою зводилася до використання Москвою своєї транзитної монополії для здійснення диктату щодо умов транзиту нафти й газу, які видобуваються в Казахстані, Туркменістані та Узбекистані. Активізувавши центральноазійський напрямок в 2000-х рр., Москві вдалося добитися ряду успіхів. Зокрема, в 2001 р. був введений в експлуатацію магістральний нафтопровід Тенгіз-Новоросійськ, зведений Каспійським трубопровідним консорціумом, серед акціонерів якого найбільшу частку має Росія. В 2002 р. Росія та Казахстан уклали довгострокову міжурядову угоду, яка гарантує казахстанській стороні можливість транспортування нафти трубопроводом Атирау-Самара обсягом не менше 15 млн тон на рік. Після погіршення відносин Узбекистану із країнами Заходу через Андижанські події 2005 р., російські компанії розширили свою участь у нафтогазовому секторі цієї країни.

Росія також проводить досить активну політику щодо участі її компаній у розвитку гідроенергетики Киргизстану і Таджикистану. В 2000-х рр. Росія досягла домовленостей щодо участі "Інтер РАО ЄЕС" у добудові Сангтудінської ГЕС у Таджикистані, причому російська компанія отримує 75 % акцій цієї гідроелектростанції. Росія також домовилася про участь її компанії у фінансуванні та добудові ГЕС "Камбар-Ата-1" у Киргизстані.

У просуванні своїх економічних та енергетичних інтересів у центральноазійському регіоні значні надії Москва покладає на інтеграційні об'єднання, чільне місце серед яких відводиться проектам ЄврАзЕС і Євразійського Союзу. Останні відкривають перед Росією перспективи збереження власного впливу в регіоні Центральної Азії, зокрема, в рамках Митного союзу можливе створення єдиного транспортного простору для безперешкодного, більш швидкого і дешевого переміщення вантажів, що сприятиме формуванню транзитних магістралей Китай – Центральної Азії – Росія – Європа. Тісна інтеграція в межах Євразійського Союзу також забезпечить Росію від перетворення ШОС, в якому лідируючі економічні позиції посідає Китай, на головний інститут регіональної інтеграції.

О. В. Леонтьева, препод.,
ПГУ им. Т. Г. Шевченко, Тирасполь, Молдавия
lov_pmr@mail.ru

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ЭЛИТ НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Институт политической элиты является неотъемлемой частью любой политической системы. От того, насколько политическая элита готова адекватно реагировать на возникающие вызовы, насколько она готова взять на себя ответственность за принятие решений в интересах всего населения, а не узких групп, в значительной степени зависит стабильность государства, его способность обеспечить соблюдением требований современных демократических стандартов.

Проходившие в конце 1980-х – начале 1990-х годов процессы трансформации политических элит в Советском Союзе и его последовавший распад взаимно обуславливали и взаимно дополняли друг друга. С одной стороны, советская элита запустила процесс "перестройки", направленный на изменение внутривнутриполитической ситуации. Однако, как отмечает Г. Ашин, "социально-политическая система, которой советские элиты управляли, была принципиально не реформируема, она нуждалась в трансформации в иную социально-политическую систему" [Ашин Г. К. Элитология: история, теория, современность : монография. – М., 2010. – С. 421]. И в силу этого позднесоветская политическая элита стала своими собственными руками приближать распад СССР, т. е. элита "помогла этому, а народ... как минимум, не воспротивился" [Кургинян С. Е. Качели. Конфликт элит – или развал России? – М., 2008. – С. 11]. С другой стороны, запуск центробежных тенденций в Советском Союзе, которые были в СССР скрытой реальностью, также способствовал трансформации правящей элиты как Союза ССР, так и союзных республик, в конечном счете приведя к формированию новой элиты в уже независимых республиках, в т. ч. непризнанных.

Новая элита формировалась частично в недрах КПСС из тех, кто боролся с ее консервативным большинством, и тех, кто, почувствовав

новые тенденции и новые возможности для своей карьеры, поспешил отмежеваться от КПСС и примкнуть к новым структурам, и, естественно, из тех, кто видел в национальном возрождении главную цель своей жизни. Социальной базой, как справедливо отмечается в литературе, стала интеллигенция, причем в подавляющем большинстве гуманитарная и творческая [Ашин Г. К. Элитология: история, теория, современность. – С. 447]. В полной мере эти общесоюзные тенденции проявились на примере Молдавской ССР, в которой численность Союза писателей Молдовы с довоенных времен до конца 1980-х выросла в 10 раз. Из 370 депутатов Верховного Совета ССР Молдова (который впоследствии и принял Декларацию независимости) 287 человек были чиновниками, а 307 человек – членами Компартии. Аналогичная ситуация складывалась и в Украине, где в Верховной Раде, избранной также в 1990 году, около 80 % депутатов были членами Компартии, "которые ждали дальнейшего развития событий" [См.: Цыплакова Е. П. Роль элит в процессе политических трансформаций на постсоветском пространстве (на примере России и Украины) : автореф. дисс. ... канд. полит. наук. – СПб., 2011].

Практически во всех новых республиках, образовавшихся на постсоветском пространстве, прежняя партийная номенклатура сумела сохранить свои господствующие позиции в аппарате государственного управления. Это некоторой степени объясняется тем, что именно партийно-государственная элита союзных республик была наиболее структурированной и организованной социальной группой, которая сумела максимально эффективно использовать изменившуюся ситуацию в своих интересах. Естественно, что для сохранения своих лидирующих позиций обновленной элите пришлось отказаться от идеологических принципов, сменив лозунги коммунизма на идеи частной собственности, демократии, независимости и (в зависимости от конкретного государства) определенных националистических подходов.

Несколько иной была ситуация в Приднестровье. Формирование и консолидация приднестровской государственности осуществлялась как ответ на ущемление прав местного населения, прежде всего русских и украинцев. Так что если в национальных республиках (Молдова, Украина) новая элита формировалась "в рамках" национального возрождения, то в Приднестровье основным был принцип "национального сохранения". С учетом отсутствия в Приднестровье доминирующей национальной группы в Верховном Совете Приднестровья первого созыва было порядка 37 % русских, 33 % украинцев, 14 % молдаван и представители других национальностей. Кроме того, в высший орган государственной власти Приднестровья (на том этапе) лишь на треть состоял из представителей государственных и общественных организаций, т. е. чиновников. Остальными депутатами стали преимущественно представители промышленных предприятий и сельского хозяйства, получившие известность во время забастовочного движения в Приднестровье в 1989 году. Это дает основания полагать, что в Приднестровье имела место не трансформация элиты, а масштабная замена прежней партийно-государственной номенклатуры новыми управленцами, "контрэлитой".

К другим особенностям формирования политических элит на постсоветском пространстве можно отнести:

1. Преимущественное замещение должностей в управленческом аппарате представителями титульной нации (характерно практически для всех республик бывшего СССР, за исключением России и Приднестровья; однако в дальнейшем и в России в субъектах федерации основная роль в формировании правящих региональных элит была предоставлена преобладающим этническим группам). Так, первый посол независимой Украины в Канаде Л. Лукьяненко впоследствии вспоминал, что не смог взять на одну из ключевых должностей в Посольстве этнического русского, поскольку это не восприняла бы канадская громада [Лук'яненко Л. Г. На землі кленового листка. Спогади й роздуми посла. – К., 2001. – С. 393].

2. Во многих странах постсоветского пространства проявляется феномен "видимости демократической консолидации", консолидации новых элит "во имя благосостояния народа" [Варзарь П., Варзарь В. Некоторые особенности становления и развития политических элит в странах "новой" демократии // Мировоззренческие и философско-методологические основания инновационного развития современного общества: Беларусь, регион, мир : материалы междунар. науч. конф., (г. Минск, 5–6 ноября 2008 г.). – Минск, 2008. – С. 261–263], хотя такая консолидация до настоящего времени остается скорее пожеланием, чем реальностью.

3. Одним из факторов, существенно повлиявших и продолжающих влиять на генезис политических элит в республиках постсоветского пространства, является фактор внешней геополитической ориентации, который, как правило, носит европейский (Украина, Молдова) либо, что реже, российский (Приднестровье) характер.

Таким образом, формирование политических элит в нынешних независимых государствах – сложный и пока еще не вполне заверченный процесс. В Украине, России, Приднестровье, Молдове еще только предстоит завершить создание действительно суверенных политических элит, которые были бы ориентированы на защиту общегосударственных интересов. Во многом те сложности, которые испытывает процесс развития элит в настоящее время, связан с процессами их создания, в связи с чем его изучение по-прежнему сохраняет практическую значимость и актуальность.

М. В. Наконечный, асп., НІСД, Київ
goodvin_m@hotmail.com

ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ КРИЗИ ЄВРОЗОНИ

Сучасний світ ознаменований похвалюваним перебігом та актуалізацією глобалізаційних процесів й посиленням відповідних тенденцій, що призводить до трансформації сучасного соціокультурного і політичного простору та зміни звичних вимірів самоусвідомлення і самоідентифіка-

ції. Таким чином, доволі гостро, постає питання про необхідність окреслення певних умовних рамок та формування чітких орієнтирів для якісної ре-ідентифікації у світі, що стрімко змінюється.

Враховуючи, що однією з особливостей вищезгаданих глобалізаційних трансформацій є розмивання існуючих версій та парадигм національної ідентичності, що лежать в основі сучасних націй-держав, а також, зважаючи на суттєве поживавлення міграційних процесів, що призводить до неконтрольованої культурної дифузії, найгостріше ця проблема постає саме для сучасних розвинених держав та формацій на зразок Європейського Союзу. А отже, пошук та розробка нових концепцій і підходів, а також таких версій та парадигм ідентичності, що були би в змозі ефективно долати виклики сучасного світу, водночас, зберігаючи існуючі національні надбання та зв'язок поколінь, стає дедалі вагомішою.

Тенденції до подібного конструювання, як і спроби окреслити феномен національної ідентичності у добу глобалізації, спостерігаються у цілої низки сучасних науковців та деяких провідних держав. Зокрема, доволі цікавою та, водночас, неоднозначною є спроба розробки та практичного втілення концепту європейської ідентичності, що покликана зреалізувати цілий спектр різноманітних цілей та є, де факто, комплексним проектом.

Проте, у випадку з вже згаданим Євросоюзом, постає цілий ряд складних та неоднозначних моментів, що ставлять під загрозу саму можливість успішного втілення такого проекту у реальне життя.

Перш за все, варто згадати про провал політики "мультикультуралізму" в Європі та численну критику зі сторони Великої Британії щодо її доцільності. По-друге, необхідно відзначити відсутність єдності між представниками країн-членів ЄС, коли йдеться про те якою має бути єдина європейська ідентичність і яким чином вона повинна втілюватися на практиці. Зрештою, третім моментом можна вважати, кризу Євросоюзу, що є збірною проблемою, яка є результатом не зовсім вдалого подолання наслідків останньої світової фінансової кризи.

Так, з однієї сторони, йдеться про такі фактори як відсутність економічної та політичної стабільності у Греції, наявність тривалої загрози рецесії в Іспанії та Італії, зниження темпів економічного зростання Франції та Німеччини тощо, з іншої – про відсторонено-нечітку політику Великої Британії щодо свого членства у ЄС в умовах нестабільності у Євросоюзі та світі.

Тим не менш, основною проблемою, яка поступово набирає ваги, може стати саме конфронтація між способом та версією ре-ідентифікації держав-членів ЄС. Йдеться про поступове формулювання проблеми "національна ідентичність окремої держави vs. єдина європейська ідентичність", що базується на посиленні націоналістичних та праворадикальних тенденцій у багатьох державах-членах Євросоюзу. Такі тенденції, в свою чергу, є своєрідним способом віднайти нові рамки та взірці самоідентифікації нації у глобалізованому світі за рахунок повернення до вже відомих та перевірених часом основ і концептів. І якщо

раніше співвідношення європейської ідентичності розумілося виключно як компліментарне щодо ідентичності національної, то, на даний момент, існують бачення, які тлумачать євроідентичність як сторонню та недотичну до ідентичності національної.

І хоча в основі ЄС, на даному етапі його розвитку, все ще, лежить співпраця у сфері безпеки, спільний економічний та, частково, політичний простір, а також бачення певного спільного майбутнього, проте, подальше конструювання та розвиток цієї сучасної формації потребують створення і єдиного узгодженого культурного-смыслового простору, що поглибить європейську інтеграцію країн-членів ЄС, зміцнивши взаємозв'язки між ними. А найбільш вірогідним і реальним, хоч і складним, шляхом до цього є, власне, єдина європейська ідентичність.

Не зважаючи на те, що питання про необхідність формування єдиної європейської ідентичності, ще досі, є доволі спірним та неоднозначним, проте, видається доволі очевидним, що лише створивши єдину, збалансовану та вивірену, культурну-смыслову платформу ЄС, насправді, зможе досягти поставлених цілей. А створення такої платформи, у свою чергу, є цілком неможливим без створення й відповідної єдиної європейської ідентичності – спільного, узгодженого, легітимованого та позбавленого деструктивних суперечностей, культурного, ідейного та смыслового поля, що є запорукою існування будь-якої державної формації. Важливо, також, зауважити, що мова йде не стільки про створення єдиного зразка нової культурної, політичної, релігійної, духовної чи іншої ідентичності, скільки про, своєрідний, "модуль", що узгоджував би та міг гарантувати взаємопорозуміння та конструктивну взаємодію у межах Європейського Союзу.

Враховуючи той масив проблем, що постає зараз перед ЄС, робити серйозні висновки ще не час, проте, видаються доволі сумнівними як розпад Євросоюзу у найближчі декілька років, так і його подальша якісна інтеграція, допоки для неї не буде створено відповідного підґрунтя.

К. А. Неверов, асп., СПбГУ, Санкт-Петербург, Россия
kir.neverov@gmail.com

РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ В ЛАТИНСКОЙ АМЕРИКЕ

Процесс региональной интеграции в международных отношениях прослеживается с XIX века. Центром появления первого международного образования стала Европа, где в 1818 г. с подачи Пруссии стал формироваться таможенный союз германских государств. Но XX век поистине стал веком международных институтов: начавшись с образования всемирной Лиги Наций, предшествовавшей появлению Организации Объединенных Наций, XX век породил более 13 тысяч международных организаций различной компетенции и сферы деятельности [Снапковский В. Международные организации в системе международных отношений: <http://evolutio.info/content/view/374/51>]. Среди прочих, получили широкое распространение региональные организации. Их развитие пришлось на

два периода: 1950–1960 гг., когда региональные организации имели так называемый "горизонтальный" или "широтный" характер (ЕЭС, ЕАСТ, СЭВ); и на вторую половину 1980-ых, ознаменовавшуюся появлением "широтной" направленности ("Север" – "Юг") – НАФТА, АТЭС [*Шеров-Игнатъев В. Г.* Современные тенденции региональной интеграции // *Вестник СПбГУ. Сер. 5: Экономика* – 2008. – Вып. 2. – С. 54].

Интеграционные процессы затронули также и латиноамериканский регион. Еще в XIX веке Симон Боливар призывал к созданию союза стран этого региона. В жизнь подобные идеи были претворены только во второй половине XX века: в 1958 г. в Центральной Америке был подписан Tegusigalpский договор о создании зоны свободной торговли (ЦАОР), затем, в 1960 г., была образована Латиноамериканская ассоциация свободной торговли (ЛАСТ). В дальнейшем были созданы такие организации как Андская и Ла-Платская группы, позднее трансформировавшиеся в Андское сообщество и в МЕРКОСУР соответственно; Амазонский пакт; Карибское сообщество (КАРИКОМ); Латиноамериканская экономическая система (ЛАЭС). 1990-е годы в истории интеграции Латинской Америки охарактеризовались созданием ряда зон свободной торговли как на основе уже существовавших региональных институтов, так и в двустороннем формате. Это десятилетие также ознаменовалось проводимой в большинстве стран региона экономической политикой неолиберального толка. Однако к концу декады неолиберализм начал терять доверие у населения. Причиной тому стала неудовлетворенность проводимой социальной политикой, углубление нищеты и рост безработицы, маргинализации, что происходило во многом по причине практически полного исключения государства из экономики. "Левые" партии, всегда пользовавшиеся популярностью среди широких народных масс, в сложившейся ситуации оказались в выигрыше и привлекли на свою сторону большую часть электората. Таким образом, к середине 2000-ых годов исследователи насчитывали 14 государств "левого поворота" [*Окунева Л.* Левый поворот и демократия в Латинской Америке: <http://www.intertrends.ru/nineteenth/005.htm>] – такое название получил данный процесс повсеместного замещения либеральных и правоцентристских правительств левоориентированными в ходе официальных легитимных выборов. Точками соприкосновения всех "левых" региона являлись активная социальная политика, защита беднейших слоев населения, стремление установить государственный контроль над добычей и переработкой полезных ископаемых, поддержка местного сельскохозяйственного и промышленного производства. Венесуэла стала первой страной, где к власти законным путем пришел социалист – полковник Уго Чавес.

"Левый поворот" повлиял не только на внутреннюю политику латиноамериканских государств, но и на их внешнюю политику. Данный феномен в некоторой степени усложнил интеграционные процессы в регионе, что привело к разногласиям среди членов существующих уже продолжительное время региональных организаций. Так, в 2006 г. в Андском сообществе произошел раскол: Колумбия и Перу подписали соглашение о

свободной торговле с США, что вызвало неодобрение у леворадикально настроенного члена организации – Венесуэлы, которая, в результате, решила покинуть ряды Андского сообщества. В 2008 г. в организации возникли разногласия между "левыми" и правоцентристами: Боливия и Эквадор не согласились с двухсторонним форматом взаимодействия с США и ЕС, который продвигали Колумбия и Перу. МЕРКОСУР также не избежал конфликта на почве идеологии – процесс принятия Венесуэлы как полноправного члена организации, начавшийся еще в 2006 г., завершился только в 2012 г. из-за нежелания парагвайского парламента, большинство в котором принадлежит "правым" партиям Colorado Party и Authentic Radical Liberal Party, ратифицировать соответствующий договор. Остальные полноправные члены организации – Аргентина, Бразилия и Уругвай – полностью поддерживали кандидатуру Венесуэлы.

Другой формой влияния "левого поворота" на процесс региональной интеграции является создание новых организаций. В 2004 г. был создан ALBA – Боливарианский альянс для народов нашей Америки – субрегиональное международное объединение, членами которого являются только социалистические и социал-демократические государства. Данная организация была создана благодаря совместной инициативе Уго Чавеса и Фиделя Кастро, стремившихся к созданию организации, альтернативной инициированной США ALCA – зоны свободной торговли Америк. Также по инициативе Уго Чавеса была создана УНАСУР – организация, которая имеет цель объединить все государства региона, стать региональным аналогом Европейского Союза в Латинской Америке через интеграцию экономик и создание зоны свободной торговли.

Таким образом, можно выделить две тенденции региональной интеграции в Латинской Америке: с одной стороны, это стремление к всеобщей интеграции, несмотря на идеологические разногласия (УНАСУР), с другой стороны – стремление членов организаций сохранить свою идеологическую особость и проводимую политику (ALBA, Андское сообщество, МЕРКОСУР). Также обращает на себя внимание раскол по линии "сторонники интеграции с США" и "противники интеграции с США".

О. В. Павлятенко, студ., КНУТШ, Київ
oksanapavlyatenko@ukr.net

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ

У ХХІ столітті міжнародний тероризм перетворився у складну суспільну проблему, став частиною політики та інструментом зовнішньополітичної діяльності держав задля досягнення своїх геополітичних цілей. "Тероризм", "терористична діяльність" – ці поняття практично щоденно з'являються в ЗМІ, породжуючи занепокоєння суспільства щодо власного майбутнього. Ескаляція тероризму вже не раз приводила світ до масштабних конфліктів. Ще в 1995 році Генеральний секретар НАТО Хавьер Солана заявив, що міжнародний тероризм "так само небезпечний для Заходу, як комунізм за часів холодної війни".

Дослідженням цього феномену займається багато науковців з різних напрямів суспільствознавства: юриспруденції, соціології, психології, політології. Підтвердженням цього є наявність більше 100 визначень тероризму, які класифікуються за такими групами: визначення, в яких він розглядається як різновид насилля; як вид злочинної діяльності; як інструмент психологічного впливу на маси і як форма політичної боротьби. Італійський дослідник – теролог Серджіо Романо здійснив спробу поєднати різні підходи у наступному визначенні: "Це політико-організаційна форма екстремізму, породжена певними соціально – політичними протиріччями та проблемами, що представляє собою озброєне, ідеологічно обґрунтоване насильство, передбачає діяльність проти особи і суспільства (його інститутів) з метою соціально – психологічного залякування і впливу на органи державної влади, світове співтовариство для зміни державної політики в інтересах певних сил" ["Анатомія тероризма": десять вопросов к Серджіо Романо // Вестник Европы. – 2006. – С. 88–99].

У 60-х роках ХХ століття з'являється якісно новий тип тероризму – міжнародний, який є негативним наслідком глобалізаційних процесів. Нова геополітична й економічна стратифікація, культурна інтервенція ліберальної ідеології, невіршеність національних проблем, міжцивілізаційні протиріччя справили значний вплив на його появу й розвиток. У проєкті Кодексу злочинів проти світу та безпеки людства ООН (стаття 126), міжнародний тероризм визначено як організацію здійснення на території іноземної держави вибуху, підпалу та інших руйнівних дій, або здійснення таких актів, які спрямовані проти осіб чи власності і які за своїм характером викликають острах у державних діячів, груп осіб чи населення в цілому з метою провокації міжнародних ускладнень, війни чи дестабілізації внутрішнього становища іноземної держави [Емельянов В. П. Тероризм и преступления террористической направленности. – Харьков, 1997].

Аналіз проблеми міжнародного тероризму дозволяє виділити такі його ознаки: застосування організованого насилля й залякування; умисне створення обстановки страху; спрямованість на досягнення політичних цілей, на ослаблення політичних противників; підвищена суспільна небезпечність; використання конспірації як необхідної умови існування і функціонування терористичних структур; використання районів міжнародної нестабільності для розбудови мереж своїх організацій; підтримка сепаратистських рухів; координація дій та взаємопідтримка терористичних організацій; масовий шок, який дезорганізує роботу суспільства; публічний характер терористичних акцій; загроза використання засобів масового знищення; тенденція до децентралізації та урізноманітнення терористичної діяльності.

Суб'єкти міжнародного тероризму створили свої осередки у багатьох регіонах світу, більшість яких зосереджено на території від Індонезії до Косова, що проходить через Центральну Азію, субконтинент Індостан і Кавказ. Саме звідти завдаються удари по державах світу. Зміцнюється його матеріальна база, збільшується кількість і чисельність терористичних організацій, рівень підготовки виконавців терористичних акцій, стає

різноманітнішим арсенал засобів. Канали фінансування тероризму різні: від торгівлі наркотиками та викрадення людей до пожертвувань організацій та приватних осіб. До наймогутніших світових терористичних організацій належать "Аль-Каїда", "Аль-Іхван аль Муслімун", "Аль-Джихад", "Харакат уль-Муджахіддун", "Хамас", "Хезболлах", "Джамаат Та бліх", джихадисти Вільної армії Сирії. Особливою рисою більшості цих організацій є релігійна забарвленість їх мотиваційної основи, національні мотиви переплітаються з релігійним фундаменталізмом, який приводить до особливого фанатизму [Хорос В. "Крона", "корни" и "климат" терроризма // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 3. – С. 47–49].

За останні десятиліття тероризм, безсумнівно, переріс в одну з найгостріших проблем людства. Прояви міжнародного тероризму в постбіполярній системі є одними з найнебезпечніших конфліктогенних факторів насамперед тому, що вони найменше з усіх інших піддаються попередженню та врегулюванню. Якщо в середині ХХ століття тероризм вважався локальним явищем, то зараз він охопив більшу частину світу, став геополітичним викликом усій світовій спільноті. Завданням останньої є консолідація зусиль всіх держав у боротьбі з тероризмом, формування системи взаємного інформування в інтересах адекватного реагування на його прояви, розробка нормативно-договірної бази антитерористичної діяльності, уніфікація національних законодавств у цій галузі у відповідності до міжнародних рекомендацій, розробка моделей комплексних антитерористичних операцій. Але основним завданням світової спільноти є пошук консенсусних моделей цивілізаційного співіснування, в основі якої має бути визнання повноцінності і неповторності ісламської культури, що сьогодні є колискою сучасного тероризму.

Р. Ю. Паламаренко, студ., НИУ "ВШЭ", Москва, Россия
tor2007@ukr.net

БОЛЬШАЯ ВОСЬМЕРКА КАК ГЛОБАЛЬНЫЙ АКТОР ГЛОБАЛЬНОЙ ПУБЛИЧНОЙ ПОЛИТИКИ

Большая восьмерка является крупным, важным и эффективным глобальным международным политическим институтом, глобальным актором, который занимает центральное место в системе глобального управления. Глобальным актором этот институт является по нескольким причинам, которые необходимо анализировать комплексно. Актор существует дольше чем Большая двадцатка и БРИКС, его эффективность и необходимость существования на политической арене многими учеными и политиками ставится под сомнение.

Большая восьмерка занимается вопросами глобального экономического роста, мирового развития, проблемами мира и безопасности. Причин успеха деятельности Восьмерки несколько. Это:

- Неспособность других сильных международных институтов решить проблемы нового этапа кризиса в еврозоне, высоких цен на нефть и продовольствия, эскалации конфликта в Сирии.
- Приверженность Восьмерки продвижению демократии и ее роль в таких вопросах, как демократическая трансформация на Ближнем Востоке и в Северной Африке.
- Укрепление возможностей стран Группы восьми сильными позициями доллара США, японской иены и британского фунта.
- Политическая власть и капитал, преемственность и компетенции лидеров стран Восьмерки, поддержка в их странах, контроль над законодательными собраниями своих стран.
- Атмосфера единенности, которая является ее *уникальным и оригинальным* преимуществом и позволяющей лидерам общаться в более непринужденной обстановке.
- Ограниченное число участников в клубе лидеров. Благодаря этому им удается устанавливать новые и укреплять существующие неформальные связи, что положительно отражается на их работе.

Две сферы ее работы, где отображаются наиболее яркие результаты, к достижению которых не пришли другие международные политические институты и глобальные акторы – это вопросы продовольственной безопасности и голода и содействие международному развитию в сфере создания глобальных общественных благ. Содействие международному развитию – это основной инструмент финансовой, технической, гуманитарной и иной помощи странам, призванной способствовать социально-экономическому развитию государств-реципиентов, урегулированию кризисных ситуаций, возникающих вследствие стихийных бедствий, международных конфликтов. Это комплекс соглашений единой политики, реализации и мониторинга исполнения коллективных решений стран Группы в вопросе международного развития.

Каждая страна имеет свое законодательство и концепцию участия в процессах международного развития. Но основополагающие документы, принятые коллективно на саммитах, определяют общие подходы и векторы к реализации этого вопроса.

Содействие международному развитию – это многоуровневые действия и решения, субъектами которых являются национальные агентства и министерства стран-доноров, многосторонние структуры по оказанию помощи в рамках международных организаций, министерств финансов и экономик в странах-реципиентах помощи. Каждый из акторов преследует свои интересы, *интересы различных акторов взаимопересекаются, что обуславливает множественность подходов к оказанию содействия международному развитию.*

В глобальном мире помощь позволяет продвигать национальные торгово-экономические интересы и укреплять влияние страны-донора в мире. Этот аспект не акцентируется и даже сводятся критерии достижения второй цели к критериям достижения первой цели, обосновыва-

ются национальные особенности выбора стран-реципиентов стремлением повысить эффективность в оказании помощи развитию как глобального общественного блага. Это как недостаток, но тем не менее это приводит к ощутимым положительным результатам.

Продовольственная безопасность рассматривается в первую очередь исходя из текущей ситуации в мире и основывается на принятых ранее декларациях и соглашениях. Цель Мировой Продовольственной безопасности – искоренить понятие голода на планете. Действия стран Группы в вопросах продовольственной безопасности – это ощутимые финансовые и организационные шаги для решения конкретных проблем, стоящих перед человечеством в области питания. Например, саммит Восьмерки в Кэмп Дэвиде (США) в 2012 году отмечается НКО и гражданским обществом как большой прорыв в теме голода благодаря созданию "Нового Альянса для обеспечения Продовольственной Безопасности и Питания" (The New Alliance for Food Security and Nutrition). В период 2012–2022 обещано направить порядка 3 миллиардов долларов США на решение проблемы голода в Африке и поддержку развития сельского хозяйства.

Лидеры стран Группы разработали комплексный подход, включающий обсуждение вопросов экономики, содействия развитию и безопасности к проблемам, связанным с переходным периодом в экономике Афганистана. Предлагается продолжить поддержку процесса трансформации посредством скоординированных усилий в области безопасности, политики и экономики. Наибольшего внимания заслуживает то, что подход Восьмерки к решению проблем послевоенного устройства Афганистана опирается на основополагающие принципы института – продвижение ценностей демократии и свободы личности во всем мире. Саммит НАТО в Чикаго изменил приоритеты военного контингента в Афганистане с поддержания масштабных задач государственного строительства на предотвращение возобновления деятельности Аль-Каиды, а саммит Восьмерки поставил своей задачей создание гражданского государства, которое бы самостоятельно справлялось с задачами защиты и развития прав и свобод человека, включая права женщин и свободу вероисповедания. Женщины в данном контексте рассматриваются уже не только как матери, по примеру Мускокской инициативы, а в гораздо более широком спектре социальных ролей. Были затронуты такие темы, как роль женщин в сельском хозяйстве, права женщин в Афганистане и их участие в становлении политической стабильности, демократического управления и экономического роста. Лидеры Группы восьми подчеркнули важность соблюдения прав женщин и девочек, особенно в контексте политических трансформаций, происходящих в Афганистане и в странах Ближнего Востока и Северной Африки.

Совокупность этих факторов позволяет Группе восьми заявлять о себе как о сильном центре, глобальном акторе эффективного глобального управления.

ПОСТМОДЕРНЕ РОЗУМІННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

В останні десятиліття в науці, зокрема тій, що пов'язана з політикою і засобами масової інформації, все частіше і частіше використовується термін пост- для спроби пояснення таких явищ і процесів, як постіндустріальне суспільство, постмодерний світ, постмодернізм, постматеріалізм і т. ін.

У сфері міжнародної політики та міжнародних відносин різновидом постмодернізму вважають конструктивізм. Який з кінця 1980-х початку 1990-х років став однією з головних теорій при дослідженні міжнародних відносин. Серед конструктивістів виділяють тих, які визнані в академічних колах – М. Фіннемор, К. Сіккінк, П. Катценштейн, А. Вендт, а також радикальні конструктивісти – Р. Ешлі, Ф. Кратчвіл, Н. Онюф та ін. Більшість конструктивістів аналізують міжнародні відносини зважаючи на мету, загрози, різні культури, інтереси та інші елементи "соціальної дійсності", виступають проти традиційних тверджень реалізму стосовно того, що міжнародна система є дієздатною, працюючою, особливо у царині військової безпеки. А. Вендт виділяє три основні напрямки конструктивізму: модерністський, постмодерністський і феміністський.

Соціальний конструктивізм А. Вендта покликаний забезпечити альтернативу матеріалістичним прогнозам відносно основ міжнародної політичної діяльності та принципів поведінки. Наприклад А. Вендт заперечує те, що припущення анархії чи "горизонтальний" перерозподіл сили має передбачати конкуренцію серед держав. Оскільки якщо міжнародна структура є соціальним феноменом, що складається зі спільних ідей, то структури, які містять однаковий баланс матеріальних потенційних можливостей можуть розрізнитися через розповсюдження знань та ідей. Такий спосіб мислення робить можливим появу нової серії відповідей на першочергові або субстантивні питання стосовно поведінки акторів у різних умовах.

А. Вендт застосував ідею соціального конструктивізму до галузі міжнародних відносин. Він показав, що таке основне поняття реалізму як політика сили є соціальним за своєю суттю, оскільки воно не дано "зверху" за своєю природою, а отже здатне до того, щоб буди перетвореним людською діяльністю. Постмодерністи-міжнародники заперечують право на існування різних концептуальних, теоретичних надбудов, вважають неправомірним повернення до раціоналізму та створення будь-якого категоріального апарату. Вони переконані в тому, що міжнародні відносини, як будь-яка соціальна реальність – це результат наших думок та дій. Науковці, які досліджують впливу постмодернізму на міжнародні відносини стверджують, що міжнародні відносини не існують самі по собі, незалежного від нашого пізнання та методів, які використовуються. Тому, вважають вони, парадигми, теорії, поняття, методологія виступають не стільки інструментами пізнання скільки інструментами конструю-

вання міжнародної реальності. Вони не стільки відображають, скільки створюють міжнародні фактори, норми та процеси.

Застосовуючи методологію соціального конструктивізму, потрібно відмітити, що для А. Вендта соціальні структури є такими ж реальними як і матеріальні. Агенти (держави) конструюються в процесі соціальної взаємодії. Такі категорії як влада та інтерес існують в реальності, вони лише обумовлені ідеями. А. Вендт стверджував, що однією з головних характеристик соціального актора світової політики є здатність до інтенціональної діяльності (діяльність скерована на певний об'єкт). Для такої діяльності необхідна свідомість, а отже вона властива тільки людині. Щоб розглядати державу як актора світової політики, А. Вендт наділив її людськими характеристиками. Держава, на думку дослідника, це "актор, наділений сомосвідомістю" [Wendt A. Social Theory of International Politics. – Cambridge, 1999: http://assets.cambridge.org/97805214/65571/frontmatter/9780521465571_frontmatter.pdf].

Для постмодерністів-міжнародників держава і національні інтереси – це всього на всього метафора, вони не розглядають державу як центральну ланку міжнародних відносин, критично відносяться до таких понять як: "суверенітет", "територія", "кордон", "безпека". Пояснюючи природу міжнародних відносин вони роблять акцент на культурно-цивілізаційних аспектах, аналізі ідентичності і т. п.

Згідно з поглядами постмодерністів, влада і знання тісно пов'язані. Заслуга постмодерної філософії у тому, що її представники рішуче відкидають принципи бінарності та центрації, а відповідно ставиться під сумнів практика домінації та субординації, що вимагає нового розуміння можливості інституціалізації відносин панування та підкорення. Саме тому постмодерна філософія відстоює тезу, що влада здійснюється через посередництво найрізноманітніших технологій, а також комунікативних, пізнавальних та мовленнєвих практик.

У сфері політики постмодернізм маніфестує себе як розвиток на засадах власних культурних надбань, успіх тієї чи іншої країни у політичній царині визначається і забезпечується відмовою від руйнування власних особливостей, які раніше вважалися перешкодою на шляху до успіху і розвитку.

У межах постмодерністського підходу в сфері світової політики зростає значення культурного і політичного багатоманіття, поширення політичних цінностей постмодерну, проблем ідентичності в політиці загалом і в політичному управлінні зокрема, ролі особистості в політиці, соціальної політики і ініціатив, що ідуть "знизу" і тощо.

Постмодернізм у міжнародних відносинах поділяє загальну постмодерну ідею про те, що соціальна реальність (і міжнародні відносини як її елемент) – це наслідок наших власних дій та думок, вони не існують окремо від людського пізнання та тих методів, які у ньому використовуються. Тому будь-які концептуальні теоретичні положення у царині світової політики не мають права на існування, а прагнення створити певний категоріальний апарат розцінюється як неправомірне повернення до раціоналізму. Домінуючою стає ідея про те, що теорії, парадигми та

поняття – це інструменти конструювання міжнародної реальності, призначення яких не відображати, а створювати міжнародні фактори, події, норми, процеси. Постмодернізм відмовляється від аналізу міжнародних відносин як незмінного та фіксованого об'єкту, від жорсткого розмежування емпіричних та нормативних досліджень, від тлумачення існуючих інститутів і норм як незмінної даності, від прагнень віднайти причинність та раціональні пояснення у теорії міжнародних відносин.

О. В. Поппер, здобувач, КНУТШ, Київ
Ljoli4ka@ukr.net

ПОЛІТИЧНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ

Вплив політичного тероризму на внутрішню політику держав та міжнародні відносини постійно зростає, а цілі, що ставлять перед собою суб'єкти тероризму, еволюціонують. Якщо в давні часи терористи найчастіше ставили на меті зміну правителів шляхом їх вбивства, то з XIX ст. терористи вже переважно намагалися вплинути на політику урядів, змусити їх йти на певні соціально-політичні кроки. З середини XX ст. тероризм перетворився на вагомий політичний суб'єкт, а терористичні угруповання стали впливовими політичними акторами. При цьому, політика багатьох сучасних терористичних угруповань пов'язана із діяльністю легальних політичних сил, наприклад, ІРА та "Шинн Фейн" в Ірландії, ЕТА і "Еррі Батасуна" в Іспанії. Терористичні угруповання знаходять негласну підтримку (у т. ч. матеріальну – грошима та зброєю) від урядів окремих держав. Сучасні терористичні угруповання мають розгалужені мережі із тренувальними базами, тісно пов'язані із організованою злочинністю, зокрема, торгівлею зброєю, людьми і наркотиками.

Варто також відзначити, що через легкодоступність сучасної зброї (як в офіційному продажу, так і на "чорних" ринках) почастишали випадки дій поодиноких терористів, які часом заподіюють значних людських жертв, а також сіють масову паніку. Часто такі випадки останніми роками трапляються у США, проте нещодавно світ вразили події і в спокійній Норвегії, де Брейвік із легально придбаної зброї застрелив 68 осіб, мотивуючи свої дії політичними причинами.

Знаковим є те, що офіційним приводом для двох останніх великих військових кампаній, проведених США – в Іраку та в Афганістані – була підтримка цими країнами терористичної діяльності. Серед інших держав, яких офіційний Вашингтон називає спонсорами тероризму, значаться Іран, Сирія, Північна Корея, Судан, Куба, до повалення режиму Каддафі в цьому списку також була Лівія. Тероризм визначено як одну із головних загроз сучасності в офіційних документах впливових міжнародних організацій (ООН, НАТО, ОБСЄ, ШОС, ОДКБ) та в стратегіях національної безпеки провідних держав (США, Росії, країн Євросоюзу).

Атака терористів на вежі-близнюки у Нью-Йорку в 2001 р. знаменувала початок нового зовнішньополітичного курсу Вашингтону, який зна-

чним чином впливає на визначення порядку денного у світі. Небезпека потрапляння зброї масового знищення та технологій із її виготовлення до рук терористів нині є одним із головних стимулів для жорсткої позиції міжнародних організацій та провідних світових гравців щодо дотримання політики нерозповсюдження. Іран та Північна Корея вже кілька років перебувають під міжнародними економічними санкціями та загрозою військової операції через свою відмову припинити дослідження в галузі ядерної енергетики – не в останню чергу через побоювання міжнародної спільноти, особливо США, що ядерні технології можуть потрапити від цих держав до рук політичних терористів. Політика нерозповсюдження та курс на зменшення запасів ядерної зброї стали ключовими положеннями зовнішньополітичного курсу Президенту США Б. Обами. Варто також нагадати, що незадовго до трагічних подій в США 2001 р., чеченський тероризм фактично визначив зміну влади та політичного курсу в іншій впливовій державі – Росії. Саме під гаслами боротьби проти тероризму на зміну Б. Єльцину прийшов до влади В. Путін.

Нині театром дій терористів є цілий світ, їх діяльність не зупиняють кордони, а напади можуть бути здійснені в будь-якій країні – від супердержав (таких, як США та Росія) до спокійних країн із низьким рівнем насильства та високим – благополуччя (таких, як, приміром, Норвегія). Абсолютно різними можуть бути мотиви терористів, проте незмінним залишається головний об'єкт їх діяльності – суспільство, яке під страхом насильства намагаються змусити діяти тим чи іншим чином. При цьому, терористи швидко адаптувалися до умов інформаційної доби, ефективно використовуючи для своїх цілей як традиційні канали поширення масової інформації – телебачення, пресу, радіо, так і відносно нові – Інтернет, зокрема, соціальні мережі. Саме в Інтернеті сучасні терористи зазвичай залишають свої відеозвернення із політичними заявами – від глобальної мережі "Аль-Каїди" до терориста-одинака Брейвіка. Швидко поширення інформації про теракт, заяв терористів щодо їх мотивів та вимог, а також залякувань щодо подальших можливих терактів, можуть посягати жах та паніку в суспільстві, дезінформувати населення щодо реальних мотивів терористів, викликати заплановану останніми реакцію на певні дії влади, радикалізувати суспільство.

Варто відзначити, що важливість інформаційної складової сучасного політичного тероризму, вже відзначили ряд українських дослідників [напр., див.: *Свентицька О. В.* Інформаційний тероризм як феномен сучасної міжнародної політики: дис. ... канд. політ. наук. – К., 2007; *Постоловський С. Р.* Політико-інформаційна детермінанта протиборства з сучасним міжнародним тероризмом: дис. ... канд. політ. наук. – К., 2008; *Коршунов В. О.* Політичний тероризм: інформаційні методи боротьби: дис. ... канд. політ. наук. – Донецьк, 2008 та інші].

Україна відноситься до країн, де тероризм, на щастя, не набув значного розмаху з ряду причин, серед яких: невисока впливовість держави на світову політику, географічна віддаленість від "гарячих" точок, в цілому зважена політика урядів в національному та релігійному питаннях,

ментальна нескхильність населення України до агресії тощо. У той же час, оскільки Україна прагне бути активним членом міжнародного співтовариства, нарощувати свою вагу на світовій арені, бере участь у міжнародних миротворчих місіях, здійснює військово-політичну співпрацю із провідними світовими акторами (як міжнародними організаціями – НАТО, ОБСЄ, так і окремими державами – США, Росія тощо), їй потрібно мати ефективну систему упереджувачих заходів для захисту власних громадян та гостей країни від можливих проявів будь-якого різновиду тероризму, зокрема, політичного.

И. В. Рощепий, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
cavingarnett@mail.ru

ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ ВО ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ УКРАИНЫ И РОССИИ

В современном мире все более широкое распространение получает использование исторической памяти как одного из регуляторов политического процесса. Впервые теория исторической памяти наиболее подробно описана М. Хальбваксом еще в 20-х годах XX в. Однако наибольшее практическое значения она приобрела после распада СССР, когда перед новообразованными государствами встала задача формирования своей идентичности и определения собственного места в мире. Среди современных исследователей феномена памяти можно назвать А. В. Полетаева и Л. П. Репину, которые развили идеи Хальбвакса с учетом современной специфики как международных отношений, так и характера современного информационного общества. Так, Репина определяет историческую память как "совокупность донаучных, научных, квазинаучных и вненаучных знаний и массовых представлений социума об общем прошлом" [Репина Л. П. Историческая память и современная историография // Новая и новейшая история. – 2004. – № 5. – С. 42]. Отмечается, что с ее помощью государства получают возможность самостоятельно создавать свою идентичность, консолидировать общество, усиливать конфронтацию на международной арене, либо стимулировать ведение конструктивного диалога. Формирование исторической памяти зависит прежде всего от политической воли, поэтому с уверенностью можно говорить о том, что она является целенаправленно применяемым средством решения собственных задач.

В силу сложившейся общности судьбы и плотного характера взаимодействия, использование исторической памяти имеет немаловажное практическое значение в отношениях между Россией и Украиной. Более того, в силу неравномерного развития взаимодействия в последние годы, а порой и явной конфронтации по спорным вопросам, значение исторической памяти резко усиливается, причем ее применение ведется как в позитивном, так и в негативном направлении. Так, использова-

ние Украиной неоднозначных моментов совместной истории, например тезиса об "оккупации", направлено на получение определенных дивидендов. Противопоставляя себя таким образом России, Украина рассчитывает значительно укрепить свои позиции в странах, которые также находятся в конфронтации с Москвой. К ним можно отнести Грузию, Молдавию, Азербайджан, Узбекистан, страны Прибалтики. Более того, используя тезис о "геноциде украинского народа" в 1932–1933, украинское руководство может рассчитывать на определенные уступки со стороны Запада. Таким образом, практическое значение использования исторической памяти Украиной, по логике вещей, ведет к усилению ее роли альтернативного лидера в СНГ, а также представителя интересов своих партнеров в Европе. Однако для большинства украинцев такое применение исторической памяти остается неприемлемым и способно расколоть общество. Так, активное использование ВО "Свобода" в своей программе тезисов о восстановлении исторической справедливости и преодолении последствий оккупации смогло обеспечить им достаточную долю голосов на выборах 2012 года, но в то же время некоторые положения программы не были приняты обществом. В частности предложение об утверждении дня основания УПА государственным праздником вызвало резко негативную реакцию украинцев. Подобная реакция вызвана в первую очередь устоявшимся в сознании людей образом государства-победителя, который не допускает полной мифологизации истории и способствует сохранению тесной связи с Россией.

Для России, в свою очередь, остается неприемлемой линия украинского руководства на "сознательное искажение общей истории, героизацию нацистских пособников, искусственное навязывание международному сообществу тезиса о массовом голоде 1932–1933 годов в СССР как "геноциде украинского народа" [Внешнеполитическая и дипломатическая деятельность РФ в 2009 году. Обзор МИД. – М., 2010. – С. 62]. Для РФ практическое значение имеет сохранение позитивных моментов истории и использование их в целях поддержания положительных отношений с государствами, связанных с ней общностью исторической судьбы. Это способствует поддержанию благоприятного имиджа на мировой арене, а также играет роль катализатора начавшихся на постсоветском пространстве интеграционных процессов. Активное включение Украины в эти процессы имеет приоритетное значение для России. Для этого использование исторической памяти должно сочетаться с трансформацией принципов внешнеполитического позиционирования, в соответствии с современными реалиями и учетом потребностей обеих сторон.

Историческая память является одним из важнейших факторов во внешней политике. В зависимости от целей, которые перед собой ставит государство, итогом использования исторической памяти может стать создание собственной идентичности, сплочение общества, создание/имитация разрыва или, наоборот, налаживание конструктивного диалога. Важность исторической памяти во взаимоотношениях между Украиной и Россией нельзя отрицать. Однако ее использование затру-

днено размытостью интересов. Так, балансируя между Европой и РФ, Украина не может достичь полноценного успеха во внешней политике, так как для этого необходимо одновременное использование различных аспектов исторической памяти, что негативно сказывается на обстановке внутри страны. В то же время, практическое значение использования исторической памяти для России в большей степени понятно. Она заинтересована в сохранении за собой образа государства-победителя, сплачивающего большинство остальных постсоветских государств. Однако это обостряет патерналистские черты имиджа России, которые негативно воспринимаются в других странах. Для преодоления противоречий, РФ и Украине необходимо создать специализированные комиссии, которые будут заниматься развенчанием политизированных мифов, сложившихся вокруг общей исторической судьбы двух государств. Кроме того, они должны отклониться от привычной линии поведения на международной арене и выработать такие принципы взаимодействия, которые будут отвечать насущным потребностям обоих государств. В этом случае использование исторической памяти будет сопутствовать эффективному взаимодействию между двумя странами, налаживанию стратегического партнерства и успешному решению стоящих перед обоими государствами задач.

М. И. Рыльков, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
91mir@mail.ru

ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ. ПЕРСПЕКТИВЫ, ИГРОКИ, ОСНОВНЫЕ ВЕКТОРЫ

Среди прочих постсоветских республик несомненный интерес для российской дипломатии представляют страны Центральной Азии, обладающие стратегически важными ресурсами, богатым демографическим потенциалом и динамично развивающейся экономикой. Находясь в непосредственной близости от России, они с момента обретения независимости стали привлекать внимание других держав – США, стран Западной Европы, Китая, Японии, Турции, Ирана, развернувших активные действия по их включению в орбиту своего влияния.

Роль Турции в ЦА носит двойственный характер. С одной стороны, страна отстаивает геостратегию Запада, стремясь наглядно показать ему свою лояльность и целесообразность своей посреднической роли в ЦА, а с другой – Турция продвигает на этом пространстве собственные, замешанные на пантюркизме интересы. Основная цель Турции – обустройство своей экономической "ниши" как транзитера энергетических ресурсов из ЦА и с Кавказа на Запад, а также реализация своих интересов, связанных с разработкой нефтяных проектов в Каспийском бассейне. Превращение Турции в энергетический перекресток Азии, Европы и Ближнего Востока объективно увеличивает политико-экономический вес страны.

Что касается ЕС, то существует официальный документ именуемый "Стратегия ЕС в Центральной Азии". Структура документа предполагает некоторое разделение дискурса, в том плане, что вопросы прав человека и демократии обсуждаются отдельно от вопросов безопасности, (наиболее приоритетное направление если судить по документу), экономического сотрудничества. Таким образом. ЕС в отношениях со странами Центральной Азии руководствуется прагматическими идеями. Стоит отметить, что это стратегия явилась провалом европейской дипломатии и ЕС, будучи потенциально сильным игроком в данном регионе, потенциал свой использует не полностью, оставаясь незначительным игроком в ЦА.

Другой крупный игрок в регионе это США. Продолжается военная миссия сил НАТО в Афганистане, инициированная США, целью которой являлось создание форпоста штатов в этом регионе. Правда это опора представляется нам крайне неустойчивой, в следствии ряда причин как политических (постоянный трения США с афганскими властями) так и экономических. Дело в том, что США не удастся "запустить" афганскую экономику, основным занятием значительной части населения до сих пор остается выращивание мака. Афганистан, являясь экономически отсталой страной, способствует нарастанию опасности дестабилизации в регионе в целом.

Ключевой документ США призванный реализовать амбиции государственного департамента в ЦА является концепция "Новый шелковый путь". Согласно документу планируется, что вся ЦА будет вовлечена в свободный рынок, что создаст взаимозависимость между странами ЦА и сделает их более стабильными и экономически благополучными. Формат документа декларативный. Почти все страны региона приветствуют создание документа и ждут от него реальных последствий. Тем не менее, мощного импульса развития центрально-азиатских экономик до сих пор не последовало. Ряд специалистов считают, что влияние США в регионе строится лишь на американском контингенте войск в Афганистане и соответственно послед вывода войск в 2014 влияние Вашингтона в регионе сойдет на нет. Не способствует усилению игрока в регионе и продолжающаяся рецессия внутри самой США.

Другой важный игрок в регионе это Китай. Будучи второй экономикой мира, поднебесная, находясь в непосредственной близости к региону, не могла не проявлять внимания к странам Центральной Азии. Рост энергопотребления быстрорастущей экономики Китая вынуждает Пекин внимательно присматриваться к региону Центральной Азии. Налажены поставки энергоносителей из Туркменистана, с которым Пекин поддерживает добрососедские отношения. Кроме того Китай оценивает ЦА через призму транзитного потенциала. В связи с этим Китай проводит различные инфраструктурные проекты на территории ЦА (на территории которой к слову нет развитой транспортной системы, что, безусловно, способствует экономической отсталости региона). Нельзя не сказать, что Китай составил для себя определенные приоритетные страны для сотрудничества и страны второго эшелона, с которыми Пекин просто поддерживает нео-

бходимый уровень международных контактов. В числе первых можно выделить Казахстан, Таджикистан, Кыргызстан, Туркменистан. Первые 3 страны Китай рассматривает как свой стратегический тыл, на границе с этими странами Пекину нужна стабильность и спокойствие.

Россия все еще остается традиционно сильным игроком региона. После распада СССР Россия долго не могла выработать четкой и ясной концепции, что вызвало существенное сокращение влияния этого игрока в регионе. Тем не менее, в отличие от многих других постсоветских государств, со странами Центральной Азии России все-таки удалось выстроить достаточно эффективную и прогрессивную систему взаимоотношений. Юридически четыре из пяти государств Центральной Азии (Казахстан, Киргизия, Таджикистан и Узбекистан) являются союзниками России, а одно государство – Туркменистан – ее стратегическим партнером. Ни одна из республик региона сегодня не входит в международные структуры, воспринимаемые Москвой как ее потенциальные противники. Взаимодействие с большинством стран базируется на принципах прагматизма и является для России достаточно выгодным.

В целом в регионе ЦА можно констатировать серьезную опасность всплеска нестабильности среди ряда неблагополучных государств. В первую очередь это Узбекистан, Киргизия. В Таджикистане можно увидеть некоторый отход от консенсусов, выработанных после гражданской войны, что рано или поздно может закончиться "взрывом". Относительно благополучным и развитым государством в регионе можно назвать лишь Казахстан. Стоит отметить, что на наш взгляд одним из главных факторов дестабилизации ЦА остаются авторитарные правители региона, и сопровождающая их клановость, кумовство и нищета в этих странах. Регион остается одним из самых проблемных в мире. Весьма высока вероятность дестабилизации региона в ближайшие 10 лет. Возможен даже некий аналог "арабской весны".

***Е. А. Сидорова, студ., НИУ "ВШЭ",
стажер-исследователь, Центр комплексных европейских
и международных исследований, Москва, Россия
elsial@yandex.ru***

ТРАКТАТ ИММАНУИЛА КАНТА "К ВЕЧНОМУ МИРУ" И ПРОЦЕСС ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Иммануил Кант, будучи представителем классической либеральной парадигмы в теории международных отношений, по праву считается одним из наиболее влиятельных теоретиков идей европейской интеграции. В трактате "К вечному миру" (1795 г.) И. Кант излагает свою модель мирного сосуществования государств и указывает на основные инструменты, способные создать условия для объединения отдельных суверенных государств Европы в монолитное политическое образование.

Согласно И. Канту, источник войн заключен в природном состоянии, в котором государства находятся по отношению друг к другу. В этом природном состоянии содержится независимость отдельного государства от внешних законов, или, иными словами, отсутствует закон как элемент гражданско-правового регулирования. Природному состоянию И. Кант противопоставляет гражданско-правовое состояние, которое можно охарактеризовать как состояние безопасности. Гражданско-правовое состояние достигается благодаря установившимся в обществе законам и помогает устранить насилие и войны между странами, создает предпосылки политической и экономической интеграции. В свою очередь, "вечный мир" между странами возможен только в том случае, если все человечество объединится в единое государство. Договор о "вечном мире" обязан полностью исключить угрозу возникновения нового военного конфликта, уничтожить "все имеющиеся причины будущей войны, даже те, которые, быть может, в данный момент не известны самим мирящимся сторонам и которые впоследствии могут быть хитро и изворотливо выисканы в архивных документах" [Кант И. К вечному миру // Тракаты о вечном мире / сост. И. С. Андреева и А. В. Гулыга. – М., 1963. – С. 151]. Для достижения "вечного мира" государствам необходимо заключить друг с другом юридический и политический союз, что в итоге приведет к образованию единого мирового политико-правового пространства.

Либерально-идеалистические идеи И. Канта, изложенные в трактате "К вечному миру", нашли свое практическое применение в ходе активного процесса интеграции в Европе во второй половине XX века. Одной из причин создания Европейского союза, а также и предшествующих ему интеграционных объединений, является факт как физического, так и морального опустошения европейских стран в результате двух мировых войн современности.

С точки зрения либеральной парадигмы в теории международных отношений внутри ЕС отношения между государствами остаются по-прежнему международными. Формальные и неформальные структуры, возникающие как в ходе сотрудничества государств-членов ЕС между собой, выступают сдерживающим фактором, ведут к возникновению некой самостоятельной политической реалии. Данные структуры являясь результатом демократизации как внутриполитической, так и внешнеполитической жизни государств Европы. Суверенные европейские государства сохраняют самостоятельную политическую роль в жизни своей страны. Однако их политические элиты уже не могут осуществлять свою политическую деятельность независимо от политических элит других европейских государств [Бордачев Т. В. Новый стратегический союз. Россия и Европа перед вызовами XXI века: возможности "большой сделки". – М., 2009]. Более того, в рамках процессов глобализации экономической и духовной жизни Европы появляются новые нетрадиционные участники международных отношений, обладающие собственной легитимностью и формирующие более надежные основы доверия между государствами-членами ЕС.

При анализе внешнеполитической деятельности ЕС также могут применяться положения теории европеизации, разработанные на основе идей И. Канта. Теория европеизации предполагает, что каждая из стран-членов ЕС в отдельности готова к унификации своих связей в отношениях с другими странами-членами ЕС для выработки совместных норм деятельности, делегированию отдельных направлений своей национальной политики на общеевропейский уровень. Основными участниками процесса европеизации являются национальные институты и учреждения стран-членов ЕС, негосударственные участники международных отношений в европейской подсистеме и общеевропейские институты и учреждения. Главными ограничителями процесса европеизации внешней политики ЕС выступают национальные политико-экономические системы. Другими словами, выдвигаются предположения о возможности формирования особой среды международных отношений в Европе. В этой особой среде разделяемые убеждения и нормы сначала определяются и консолидируются на уровне политического процесса ЕС, а затем инкорпорируются в политику на национальном уровне [Бордачев Т. В. Новый стратегический союз. Россия и Европа перед вызовами XXI века: возможности "большой сделки"].

Таким образом, И. Кант в своем трактате "К вечному миру" затрагивает проблему взаимодействия, сотрудничества и кооперации между странами и, отрицая рациональность применения военной силы как одного из возможных способов разрешения международных политических конфликтов, выстраивает между государствами идеальную модель отношений, которую он называет "вечным миром". К настоящему времени идеал И. Канта в мире еще нигде не достигнут. Однако ярким примером "локального" воплощения на практике его идеи о "вечном мире" является Европейский союз, который на сегодняшний день считается наиболее развитым интеграционным объединением мира.

***Л. А. Тухватулина, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
spero-meliora@bk.ru***

ТРАНСФОРМАЦИЯ КОНЦЕПЦИИ СУВЕРЕНИТЕТА И ПРОБЛЕМА ГЛОБАЛЬНЫХ РИСКОВ В ПОСТВЕСТФАЛЬСКОЙ СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Классическое понимание рисков в политико-философской традиции Запада, в первую очередь, связывается с угрозой национальному суверенитету со стороны другого государства. Взгляд на политическую карту мира сквозь призму категорий "друга" и "врага" находит выражение в концепциях Т. Гоббса и Г. Гроция, впервые отчетливо обозначивших проблематику суверенного интереса государства и средств его защиты. Позднее, в XX веке, именно дихотомия "друг-враг" станет ядром правовой концепции Карла Шмитта. Следует подчеркнуть, что в основании теоретических построений лежали реалии Вестфальской системы меж-

дународных отношений, сформировавшейся по окончании Тридцатилетней войны в 1648 году. Ею были закреплены наиболее значительные постулаты, являющиеся базисом международных отношений на протяжении нескольких веков: принцип государственного суверенитета и права политического самоопределения, а также принцип правового равенства государств.

Именно в Вестфальской парадигме формируется принцип Realpolitik. В качестве ключевой категории анализа выделяется "... понятие интереса, определенного в терминах власти", а "основным критерием правильности внешней политики государства политический реализм считает отстаивание им национальных интересов". Понимание "национального интереса" в данном контексте неотделимо от понятия "национального суверенитета", выраженного в задаче сохранения независимости и расширения политического влияния конкретного государства.

Однако стоит задаться вопросом об объяснительном потенциале данного подхода на фоне современной тенденции к глобализации и политико-экономической интеграции государств. "Методологический национализм", рассматривающий международные отношения сквозь призму верховного приоритета борьбы за суверенные интересы между национальными государствами, не представляется вполне релевантным для анализа современной мировой политики. Причиной трансформации видятся не столько изменения на политической карте мира (распад СССР, формирование Евросоюза), сколько появление новых для XXI века глобальных рисков: политических, экономических, социальных, относящихся к проблемам окружающей среды, а также военно-стратегических рисков. В Поствестфальской системе *социетальные риски* получают особую значимость в картине международных отношений. Риск в XXI веке – это не просто угроза целостности конкретного государства; это "ожидание катастрофы" в рамках концепта "второй модерности" [Гидденс Э. Устройство общества: Очерк теории структуризации. – М., 2003]. Делокализация, невозможность просчитать последствия глобальной угрозы, невозместимость, исчезновение "глобального другого" – именно эти характеристики немецкий социолог "общества рисков" Ульрих Бек считает ключевыми для в современном мире. Новые параметры внешних рисков, по мнению Бека, становятся одной из важнейших причин движения от "национализма" к "космополитизму": "изменяются условия конструирования социальной идентичности, которая больше не основывается на негативном противопоставлении "нас" и "их" [Бек У. Призрак нового космополитизма. Семь тезисов: http://www.chaskor.ru/article/prizrak_novogo_kosmopolitizma_26703]. В политическом отношении Бек видит два вектора, связанные с движением к "космополитизму". С одной стороны, в условиях *формирования экономической "метавласти"* "капитал позиционирует себя в качестве абсолютной и автономной" силы, заявляющей претензию на сферу субполитического" [Там же]. Не только транснациональные компании, но ресурсные и финансовые потоки, международное разделение труда и глобальный ры-

нок в современном мире определяют большую, чем когда-либо, взаимозависимость национальных экономик, становящихся частью мировой экономики. По мнению Бека, *"сегодня вслед за политической глобализацией идет трансформация в направлении от автономии на основе национальной исключительности – к суверенности на основе транснациональной инклюзивности"* [Бек У. Поворот к космополитизму. Жизнь и выживание в обществе всемирного риска: <http://www.globalaffairs.ru/number/Povorot-k-kosmopolitizmu-15639>]. Важно понять, идет ли в данном случае речь об отмирании понятия национального интереса ввиду изменения принципов существования государств в глобализирующемся мире. По мнению многих исследователей, данный вывод не является правомерным. "Стержневые ценности [государств] ... в условиях необходимости самозащиты (self-preservation) более не определяются в жесткой привязке к абсолюту территориальной целостности и политической независимости, подвергшейся эрозии, но соотносятся с более гибкими параметрами не только политической, но и социально-экономической структуры" [Frankl V. E. The will to meaning. – New York, 1988]. Более гибким становится самое понимание национального интереса и "космополитической" Realpolitik, принимающей форму глобальной внутренней политики, где имеет место "отстаивание интересов таким образом, чтобы они служили реализации общих космополитических целей" [Бек У. Поворот к космополитизму. Жизнь и выживание в обществе всемирного риска].

О. Л. Хилько, канд. політ. наук, наук. співроб., КНУТШ, Київ
alyona.khylko@facebook.com

СТРАТЕГІЧНА ДИНАМІКА ВІДНОСИН УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: 2012 РІК

Стратегічна динаміка двосторонніх відносин України з ЄС обумовлюється рядом внутрішньополітичних та економічних факторів, особливостями фінансово-економічної кризи та процесами інституційного розвитку ЄС. Пошук Європейським Союзом шляхів виходу із фінансово-економічної кризи трансформувався у виклик його цілісності і поглибленню самого інтеграційного проекту. Ризик розвитку дезінтеграційних тенденцій в єврозоні та британська суспільна дискусія щодо її подальшого перебування в складі ЄС, що досягла високого градусу напруження, поставили організацію перед необхідністю переосмислення не лише соціально-економічної політики ЄС та посилення політичної й економічної конвергенції між державами-членами, але й, імовірно, виробленню нових критеріїв і підходів до подальшого розширення організації та вибудовування відносин зі своїми сусідами. Змістились і продовжують зміщуватись центри прийняття рішень в ЄС в силу динаміки політичних ролей та політичної ваги тих чи інших членів ЄС, що має значення для України. Безперечно, зазначені процеси в

самому Євросоюзу не могли не вплинути на поглиблення його економічних і політичних відносин з Україною.

Ключові події двосторонніх відносин, які були заплановані на 2012 рік обома сторонами, а саме: парафування Угоди про асоціацію та підписання Договору про внесення змін і доповнень до Угоди між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз, а також проведення футбольного чемпіонату Євро-2012, відбулись у запланованому режимі. Проте, клімат довіри в двосторонніх відносинах відновлено не було, незважаючи на незначне потепління, викликане в цілому позитивним проведенням чемпіонату Євро-2012, яке, попри прогнози, не позначилось ніякими скандалами.

Загалом, варто відзначити, що двосторонній політичний діалог 2012 року відзначився переважно негативною тональністю у заявах європейських посадовців в оцінці відносин Україна-ЄС. Характеристика двосторонніх відносин як таких, що переживають період застою або регресу [напр., див.: Тиждень. – 2012. – 28 бер.: <http://tyzhden.ua/News/46050>; Радіо свобода. – 2012. – 23 лют.: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24493046.html>], приправлялась критикою системи правосуддя та дотримання політичних свобод в Україні. Ключові претензії ЄС щодо України були висловлені Головою Представництва ЄС в Україні Жозе Мануелем Пінту Тейшейрою і стосувались, переважно відсутності результативного двостороннього діалогу, а зокрема, зворотної реакції української влади на заклики чиновників Євросоюзу щодо лібералізації політичної системи та реформування системи правосуддя, що, за словами посла, загрожувало політичною ізоляцією України.

Критерієм оцінки поточного стану відносин Україна-ЄС стане термін підписання Угоди про асоціацію. незважаючи на майже повну завершеність технічної сторони підготовки документу до підписання, за найоптимістичнішими прогнозами "друзів України", себто Литви, Польщі, Чехії та Словаччини, Угода може бути підписана на самміті Східного партнерства у Вільнюсі в листопаді 2013 р. під час головування Литви в Євросоюзі.

В питанні термінів підписання Угоди європейські діячі діляться за тією ж ознакою, що й у загальних питаннях поглиблення відносин з Україною. Частина політиків в Європі пропонують Угоду підписати, але не ратифікувати, доки в Україні не будуть вжиті заходи щодо покращення політичної ситуації в країні. Друга частина закликає не підписувати документ до адекватного реагування української влади на заклики ЄС. Так, Німеччина, Швеція, Фінляндія, Данія та Нідерланди пропонують заморозити подальшу роботу над Угодою до виконання Україною низки жорстких критеріїв, в тому числі, звільнення Юлії Тимошенко (позиції ж Франції, Великобританії у цьому питанні поки чітко не задекларовані).

Висновки засідання Ради міністрів закордонних справ ЄС про перспективи відносин з Україною (грудень 2012) зафіксували умови підписання Угоди: відповідність парламентських виборів 2012р. міжнародним стандартам, усунення порушень, що слідували за виборами; поступ України в розв'язанні питання вибіркового правосуддя та уникнення цих проблем у майбутньому; виконання реформ, що були визначені в спіль-

но погодженому Порядку денному асоціації Україна – ЄС [Висновки Ради ЄС про перспективи відносин з Україною (11/12/2012): http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2012/2012_12_11_1_uk.htm].

Варто згадати, що в 2009 р., коли Україна розглядалась в якості лідера Східного партнерства та "маятника демократії" на пострадянському просторі, вважалось, що вона першою серед інших підпише з ЄС Угоду про асоціацію. Проте, на сьогодні підписання такої Угоди на саміті у Вільнюсі в листопаді 2013 р. обіцяють не стільки Україні, скільки Молдові, Грузії та Вірменії. Такі висновки стали проявом принципу Євросоюзу *more for more* – хто здійснює більше реформ, той отримує більше підтримки.

Останніми роками українська влада демонструє прагматичний підхід в питанні європейської інтеграції України, тема якої перестала форсуватись. Все частіше підкреслюється економічний аспект співробітництва та намагання продемонструвати, що не лише Україна зацікавлена в такій кооперації, але й ЄС отримує бонуси від поглиблення співпраці з Україною. Проте, розгляд європейської інтеграції як інструменту посилення політичних та статусних характеристик України досі випадає із поля концептуалізації зовнішньої політики України. Принагідно демонструється двовекторність українських зовнішньополітичних устремлень, як то приєднання України до зони вільної торгівлі з СНД та ведення переговорів щодо участі України в Митному Союзі в тій чи іншій формі.

Тож, відносини України-ЄС затиснуті в лещатах кількох конкретних факторів, що визначають такі відносини: стратегічної невизначеності, в якій завис як Євросоюз в умовах затьняжної системної фінансово-економічної та інституційної кризи, так і Україна, яка не обрала сильну стратегію в умовах зовнішнього економічного і політичного тиску; неспівпадіння фундаментальних цінностей ЄС із особливостями політико-правового та соціально-економічного розвитку України на сучасному етапі та недосконалості та неефективності східної політики ЄС та політики сусідства, зокрема. Без пошуку адекватної на них відповіді, поглиблення подальшого співробітництва видається вкрай складним.

А. С. Цибульська, студ., КНУТШ, Київ
ellys123@bigmir.net

ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В РЕАЛІСТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ГАНСА МОРГЕНТАУ

Ганс Моргентау (1904–1979) – видатний американський політолог, засновник напряму політичного реалізму та один з класиків американської політичної думки у галузі міжнародних відносин. Провідною роботою науковця є твір "Політичні відносини між націями: боротьба за владу і мир", яку також згадують під назвою "Міжнародна політика" (*Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace, 1948*). Саме в цій ро-

боті Г. Моргентау сформулював шість принципів політичного реалізму, які вважаються основними положеннями даного напрямку.

Школа політичного реалізму виникає у першій половині XX століття на противагу моралістичному та утопічному підходам у політиці, які, на думку реалістів, ігнорують реалії силових відносин на міжнародній арені. Представники даної школи будують свої концепції, виходячи з егоїстичної природи людини та використовуючи надбання таких своїх попередників як Фукідід, Н. Макіавеллі та Т. Гоббс.

Основну увагу реалісти приділяють питанням міжнародних відносин, які, відповідно до їхніх поглядів, представляють собою хаотичну взаємодію держав на світовій арені. Взаємодіючи, держави виходять із таких трьох основних мотивів: досягнення та забезпечення безпеки держави, задоволення економічних вимог політично значимих верств населення, підвищення престижу держави. Існування держав і самої системи міжнародних відносин залежить від чіткого слідування національним інтересам, які виступають основним поняттям в теорії політичного реалізму. "Національні інтереси, як стверджують реалісти, мають об'єктивний характер, оскільки визначаються такими об'єктивними факторами, як традиції, незмінна природа людини, географічні умови і т. п." [Лебедева М. М. Мировая политика. — М., 2003. — С. 26].

Звернувшись до історії поняття "національний інтерес", варто звернути увагу на те, що дане поняття було знайоме ще Фукідиду, який вбачав в інтересі основу взаємовідношень Афін і Спарти і поведінку їхніх союзників. З початку історії формувань суверенних держав "національний інтерес" застосовувався для об'єднання підданих перед зовнішньою небезпечкою та для виправдання завоювальницьких походів. У науковий обіг термін "національний інтерес" увійшов порівняно нещодавно. В 1935 р. це поняття було включено в Оксфордську енциклопедію соціальних наук. У найбільш розгорнутій формі концепція національного інтересу була сформульована Гансом Моргентау, яка висвітлена в його головному творі, що згадується вище, та знайшла подальший розгляд у роботі "До захисту національного інтересу" (*In Defence of National Interest*, 1952).

В центрі реалістичної теорії Г. Моргентау знаходиться концепція національного інтересу, який визначається в термінах сили, влади, могутності (*power*). Саме це дає можливість зрозуміти зв'язок між мотивами, що лежать в основі міжнародної політики, і досліджуваними фактами. Завдяки такому трактуванню поняття національного інтересу стає можливим виокремлення політики як самостійної сфери та проведення розрізнення між політичними та неpolітичними фактами. Таким чином, концепція інтересу вносить раціональність в політичну науку та робить можливим теоретичне осмислення політики, як зовнішньої так і внутрішньої.

На думку науковця, поняття національного інтересу, що визначається в термінах влади, є об'єктивною категорією, хоча при цьому сам інтерес може змінюватись. Національний інтерес, яким його бачить Г. Моргентау, містить два основних елементи: центральний (постійний) та другорядний (змінний). Центральний інтерес представляє собою стабільну

основу міжнародної політики держави і не залежить від конкретних обставин, так як він базується на своєрідності географічного розташування держави і особливостях, які випливають з її економічного, політичного та культурного розвитку. Геополітичне становище держави, протистояння загрозам та викликам, так як і соціокультурні традиції її населення, структурні особливості зовнішньої торгівлі, не змінюються надто часто і не залежать від суб'єктивних інтересів правлячої верхівки. Загалом, "центральний інтерес складається з трьох факторів: природи інтересу, який має бути захищений, політичного оточення, в якому діє інтерес, і раціональної необхідності, яка обмежує вибір цілей та засобів". [Цыганков А. П. Ганс Моргентау: Взгляд на внешнюю политику // Власть и демократия: Зарубежные ученые о политической науке. – М., 1992. – С. 164]. Щодо другорядного елементу, то він являє собою конкретну форму, яку центральний національний інтерес приймає в просторі та часі.

Зовнішньополітичні цілі держави повинні формуватись через призму національного інтересу і бути підтриманими адекватною силою (могутністю). Слідуючи на міжнародній арені своїм інтересам, держави повинні виходити з оцінки своїх можливостей. Національний інтерес миролюбивої держави може формулюватись лише через призму національної безпеки, яка передбачає цілісність національної території і недоторканність її інститутів. Національна безпека в такому випадку – це той необхідний мінімум, який держава повинна захищати безкомпромісно. Стосовно всіх інших питань в умовах боротьби за владу держави повинні бути готовими до компромісу. Таким чином, збереження миру на міжнародній арені стає можливими завдяки балансу сил, який виникає не лише із зіткнення національних інтересів, до забезпечення яких прагнуть держави, але і з єдності культур, взаємоповаги і згоди стосовно основних принципів. При цьому Г. Моргентау зазначає, що держава може об'єктивно поглянути на інтереси інших лише тоді, коли впевнена в тому, що дотримується власних інтересів. Компроміс з будь-якого питання, яким би незначним він не був, неможливий, якщо сторони не впевнені в захищеності власних національних інтересів.

Т. А. Цилюрик, асп., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
ttsil@bk.ru

РОЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЕС

Европейская интеграция прошла путь от экономической кооперации на региональном уровне до попыток формирования политико-экономического объединения нового типа. Договор о Европейском Экономическом Сообществе (ЕЭС) затрагивал преимущественно сферу экономической политики, создавая условия, необходимые для функционирования таможенного союза. Единый Европейский Акт распространил компетенцию Сообщества на вопросы социальной политики, энергетики, охраны

окружающей среды, научно-технического развития. С принятием Маастрихтского договора (договора о Европейском Союзе) интеграционные процессы распространились на сферы внутренней и внешней политики. Новым единым документом взамен действующих договора о ЕЭС и договора о Европейском Союзе должна была стать так и не принятая конституция ЕС. Кризис суверенного долга в Европе стал симптоматичным явлением, выявившим нехватку координации фискальной политики. Демонстрируя прогресс в процессе переговоров и согласования национальных интересов и интересов объединения, попытки более выраженной политической интеграции и делегирования суверенитета (sovereignty sharing) до текущего момента терпели поражение. Одним из показательных событий в истории интеграции стал провал Европейской Конституции на референдумах во Франции и Нидерландах.

Валютный союз, обеспечивающий ряд преимуществ для стран-участниц (нивелирование валютного риска и транзакционных издержек, свободное передвижение товаров и услуг, доступ к рынку капитала), для эффективного функционирования требует высокого уровня сближения (конвергенции) экономик. Для определения степени конвергенции в Маастрихтском договоре и в Пакте Стабильности и роста в середине 1990-х годов были определены критерии, ограничивающие дефицит государственного бюджета на уровне 3 % от ВВП, государственный долг – не выше 60 % от ВВП. Названные критерии конвергенции как надежное средство обеспечения стабильной макроэкономической среды были призваны стать объективной основой для политических решений. Они должны были соблюдаться и после вступления страны в валютный союз, а также были обязательны для всех стран, желающих в перспективе вступить в Экономический и Валютный Союз (ЭВС). По данным Европейской Комиссии, в 2011 год только 6 стран из 27 удовлетворяли Маастрихтскому критерию, средний уровень показателя госдолга к ВВП по 17 странам еврозоны достиг 88 %. Монетарный союз, сконструированный так, что суверенные государства отказываются от исполнения монетарных функций в пользу наднационального регулятора (Европейского Центрального Банка, далее – ЕЦБ), который и проводит единую кредитно-денежную политику, оставлял бюджетные вопросы в сфере компетенции национальных государств (согласно принципу субсидиарности). Тем не менее, корректировки Пакта в 2005 и 2011гг, обязательность критериев конвергенции, в разное время носивших скорее рекомендательный характер отражают нежелание членов объединения делегировать часть суверенитета, что в данный момент является необходимым условием достижения фискальных ориентиров и обеспечения макроэкономической стабильности на общеевропейском уровне. Высокая фрагментированность экономик внутри ЭВС создает препятствие для эффективного монетарного регулирования со стороны ЕЦБ, нарушение функционирования каналов монетарной трансмиссии выступает еще одним аргументом в пользу необходимости конвергенции.

Текущий кризис суверенного долга Европы подчинил интеграционный процесс экономической логике. Относительно благоприятный период до 2007 года не был использован дефицитными странами для корректировки экономических политик и нормализации государственных финансов, напротив – получив доступ к рынкам капитала по пониженным ставкам, государства юга Европы пережили всплеск кредитной экспансии, увеличивший задолженность как в корпоративном, так и в государственном секторе. В это время и был заложен фундамент кризисных явлений. Высокий уровень взаимозависимости финансового сектора внутри Европы и кризис валютного союза создал предпосылки для формирования новой институциональной среды для обеспечения стабильности ЭВС.

Долговой кризис Европы, начавшись как кризис задолженности, распространился на банковский сектор, породив кризис доверия, и поставил на повестку дня жизнеспособность монетарного союза как проекта. ЕЦБ, пытаясь сохранить независимость, все же был вынужден активнее вмешиваться, беря на себя ответственность за поддержание единства ЭВС. Беспрецедентные по своему охвату меры ЕЦБ, включающие:

- выкуп суверенных облигаций проблемных стран (до 2011года) и два раунда предоставления неограниченной ликвидности финансовым институтам сроком на 3 года суммарным объемом свыше 1 трлн евро в 2012 году;

- расширение списка активов, принимаемых в залог, и совершенствование коммуникационной стратегии ЕЦБ,

позволили стабилизировать финансовые рынки и выиграть для европейских политиков время для комплексной разработки структурных реформ, которые, в том числе, предполагают бюджетный контроль. В то же время, стоит отметить дисциплинирующую роль евро – имея единый эмиссионный центр, государствам не доступен канал макроэкономической стабилизации через девальвацию национальной валюты. Обсуждавшийся выпуск единых европейских облигаций также не является решением проблемы кризисного развития. Подобная эмиссия была бы эквивалентна монетарному финансированию государственных дефицитов, что противоречит Маастрихтскому договору, а дисциплинирующий эффект от принятия евро был бы нивелирован, увеличивая "моральный риск" (moral hazard – риск недобросовестного поведения должника).

В ближайшие 5 лет экстенсивный "горизонтальный" процесс расширения ЕС, вероятно, замедлится. С одной стороны, учитывая необходимость взносов в Европейский фонд финансовой стабильности и Европейский Стабилизирующий Механизм (временный EFSF и заменяющий его с лета 2013 года ESM) и предоставления финансовой помощи "проблемным" странам, перед потенциальными членами ЕС встает необходимость взвешивания получаемых преимуществ и возлагаемых Союзом обязательств. Необходимость принятия непопулярных реформ и рост социальной напряженности актуализирует дискуссии о гибкости объединения, вновь привлекая внимание к концепциям разноскоростного движения и "авангарда" Европы, предполагающих различную степень интег-

рации в зависимости от уровня экономического развития и желания участников. С другой стороны, учитывая текущую макроэкономическую ситуацию внутри объединения, процесс более тесной интеграции в фискальной сфере и проведение структурных реформ неизбежен, что и обусловит ход дальнейшей "вертикальной" трансформации Союза.

А. О. Шапошников, студ., КНУТШ, Київ
antinantin@rambler.ru

ГРУЗИНО-АБХАЗЬКИЙ ТА ГРУЗИНО-ПІВДЕННООСЕТІНСЬКИЙ КОНФЛІКТ: ОСНОВНІ СЦЕНАРІЇ І ВАРІАНТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Ключовим питанням конфлікту є майбутній державно-політичний статус Абхазії та Південної Осетії, оскільки переважна більшість країн світу відмовляються вслід за Росією визнавати незалежність цих республік, а продовжує вважати їх частиною Грузії. Актуальними залишаються проблеми – повернення біженців, умови перетину кордонів і демаркаційних ліній в зоні конфлікту, налагодження транспортного сполучення. Інші важливі питання – про покарання винуватців збройних конфліктів чи відшкодування нанесених у ході бойових дій збитків піднімаються рідко.

З огляду на високий ступінь політизації і гостроти проблеми, серйозних програмних документів стратегічного характеру врегулювання конфлікту, розроблених на рівні урядів чи глав держав зацікавлених сторін, які активно обговорювалися і мали високі шанси на втілення в життя, немає (відомий план Медведєва-Саркозі стосується лише припинення бойових дій). Все обмежується Сочинською 1992 р. і Московською 1993 р. угодами про припинення вогню та загальними декларативними документами. На сучасному етапі ведення переговорів ускладнюється через розірвання дипломатичні відносин між Грузією та РФ у 2008 р. Загалом всі сценарії розвитку подій та мирного врегулювання можна поділити на три групи: "грузинські", "російські" та змішані.

Ідеальний *"грузинський"* варіант – це повернення Південної Осетії та Абхазії до складу Грузії на умовах нинішньої грузинської конституції (Абхазія отримує автономію, як в Аджарії, Південна Осетія ділиться між 5 адміністративно-територіальними одиницями). Добровільно ані дві республіки, ані Росія цього не зроблять. А силовий варіант, як показала серпнева війна 2008 р., є абсолютно безперспективним для Тбілісі. По-перше, через абсолютну неспівмірність грузинського і російського військового потенціалу. По-друге, на підтримку НАТО Грузія розраховувати теж не може, оскільки до альянсу не приймають держави з нерозв'язаними територіальними проблемами. По-третє, ведення агресивної війни позбавляє Грузію підтримки як у світі, так і всередині країни (в тому числі на "окупованих територіях").

Логічним і таким же нерезультативним продовженням жорсткої політики з цього питання стала офіційна позиція Тбілісі після поразки у "п'я-

тиденній" війні, відображена в Законі "Про окуповані території", згідно з яким сепаратистським республікам оголошена економічна блокада. Суворість і водночас абсурдність цього закону компенсується необов'язковістю його виконання, що регулярно здійснюється Росією, Абхазією та Південною Осетією.

Спроба "м'якого" грузинського варіанту вирішення проблеми, як створення альтернативних органів влади на території самопроголошених республік у важкодоступних районах чи населених грузинами селах (ідеться про уряд Верхньої Абхазії М. Акішбая чи Тимчасова адміністрація Цхинвальського регіону Д. Санакоєва) принесли певні результати, але всі досягнення звела нанівець поразка у війні 2008 р. Такими ж туманними є перспективи грузинських позовів до міжнародних судів.

"Російські" варіанти більш різноманітні. Перший – розв'язання конфлікту на російських умовах: визнання Грузією незалежності республік, компенсація двом республікам економічних збитків, суд або міжнародний трибунал над нинішнім грузинським політичним і військовим керівництвом як винуватцями війни та військовими злочинцями. Лише після цього реально почати діалог про повернення біженців. На такий крок Грузія може піти у разі встановлення там проросійського режиму або під тиском Заходу в обмін на швидку євроатлантичну інтеграцію та солідні грошові впливання. Проте, як би це не було парадоксально, цей варіант не вигідний самій Росії, оскільки лише остаточно-закріплює існуючий стан речей, натомість Грузія остаточно потрапляє у сферу впливу Заходу.

Інший сценарій – включення Абхазії та Південної Осетії до складу Росії на правах окремих суб'єктів федерації (російським законодавством це передбачено). Південна Осетія, в свою чергу, може об'єднатися з Північною. До цього сценарію позитивно ставляться в самих невизнаних республіках, є прибічники і в самій Росії. Враховуючи, що населення Абхазії та Південної Осетії переважно має російське громадянство, на цій території ходить російська валюта і розміщені військові частини Збройних Сил РФ, поглинання може відбутися практично непомітно. Єдине, що стримує Росію від такого кроку – негативна реакція світової громадськості, перш за все країн Заходу.

Більш м'яким варіантом поглинання двох невизнаних республік Росією стала б їхня участь у політичних та економічних проєктах пострадянського простору – Митному Союзі, ОДКБ, ЄСР тощо. Для цього Абхазії та Південній Осетії необхідно отримати дипломатичне визнання від країн-учасниць цих угод, перш за все, Білорусі і Казахстану, які, попри тісне співробітництво та інтеграцію з РФ, цього робити не поспішають.

Як "грузинський", так і "російські" сценарії є малоімовірними, з огляду на їхній радикалізм. Водночас існуюча ситуація не задовольняє жодну із зацікавлених сторін, перш за все тому, що нинішній стан справ не сприяє відновленню зруйнованої економіки Абхазії та Південної Осетії, а, навпаки, лягає важким вантажем на російський бюджет. Для Грузії ж повернення втрачених територій стає основою нової національної ідеї.

Таким чином, найбільш прийнятними і водночас найбільш реалістичними є "змішані" сценарії. Таким компромісним варіантом стало б повер-

нення Абхазії та Південної Осетії до складу Грузії за певних умов-поступок. Такими умовами можуть бути: широка автономія двох республік, перетворення Грузії на федерацію/конфедерацію, гарантія невступу Грузії до НАТО, збереження російської військової присутності на певний період, підвищення статусу російської мови, вступ до Митного Союзу і тощо. Це – та ціна, яку на сьогоднішній день має заплатити Тбілісі за реінтеграцію. Безумовно, сюди додаються витрати на реконструкцію цих регіонів, повернення переміщених осіб. У найжорсткішому випадку, Грузія, по суті, втрачає частину суверенітету – як внутрішнього, так і зовнішнього.

У випадку відкладання проблеми на 20–30 років, Грузія ризикує зіткнутися з непередбачуваними наслідками. З одного боку, загостряться рани війн, сусіди перестануть сприйматися як вороги, менш жорсткою стане риторика політиків, налагодиться економічне співробітництво. З іншого боку – в Абхазії та Південній Осетії виросте нове покоління, яке ніколи не жило в Грузії, не знає грузинської мови і не є лояльним щодо держави зі столицею у Тбілісі, не ідентифікує себе з нею. Привабливість Росії для Абхазії та Південної Осетії пояснюється просто – парасолька військового захисту і грошові вливання. Сьогодні Тбілісі не може цьому нічого протиставити, окрім тези про принцип територіальної цілісності. Тому єдиним варіантом для Грузії, щоб повернути "окуповані території", в умовах нинішньої геополітичної ситуації, є економічна модернізація і побудова сильної процвітаючої країни з високими соціальними стандартами. Водночас ця країна повинна декларувати свою виключну миролюбність і готовність розв'язати давній конфлікт мирним шляхом, через економічну співпрацю і збереження культурних зв'язків, за прикладом об'єднання Німеччини в 1990 році.

Ю. П. Щегельська, канд. політ. наук, асист., КНУТШ, Київ
jps2010@rambler.ru

КОМУНІКАТИВНА ПРОТИДІЯ УКРАЇНИ ЗОВНІШНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ У ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ ЄВРО–2012

Напередодні проведення Євро–2012 Україна зазнала чимало інформаційних атак світових ЗМІ. Подібна ситуація є типовою для країн, в яких події такого масштабу як європейський чемпіонат з футболу проводяться вперше. Як правило, використовуючи тематичну прив'язку до резонансних спортивних та іншого роду заходів, розширювати свою цільову аудиторію шляхом створення провокативних сенсаційних, інколи навіть неправдивих матеріалів про країну-господаря змагань намагаються переважно мас-медіа західних держав, які, своєю чергою, від такого роду знеславлення окремої країни отримують певну вигоду, у першу чергу політичну, а саме – стверджують власну зверхність, конкурентну перевагу та впливовість як у сфері міжнародних відносин, так і всередині багатонаціональних утворень, починаючи від

ЄС і НАТО і закінчуючи різного роду професійними, культурними та спортивними об'єднаннями.

У сучасному світі сфера спорту давно вже стала продовженням політики іншими засобами. Саме під час спортивних змагань на міжнародному рівні відбуваються прямі протистояння держав, представлених командами своїх спортсменів, які із суто спортивних подій інколи виростають до рівня "великої політики". Тому інформаційне супроводження спортивних змагань слід розглядати як складову загальних політичних та інформаційних процесів.

Інформаційні баталії навколо чемпіонату Євро–2012 відбувалися на тлі інших важливих процесів, зокрема, переговорів між Україною та ЄС про асоціацію та судового процесу проти Ю. Тимошенко, і перепліталися з ними. Слід узяти до уваги, що загальне негативне ставлення деяких держав–членів ЄС до зближення України з Євросоюзом віддзеркалювалося й на медіависвітленні проведення Євро–2012 в нашій країні. І хоча окремі інформаційні матеріали закордонної преси перед футбольним чемпіонатом були обґрунтованими (зокрема, щодо отруєння бродячих тварин) або частково обґрунтованими (наприклад, стосовно побоювань, що в Україні не буде вчасно здано деякі з об'єктів), все ж таки тематичним інформаційним стрижнем повідомлень західних ЗМІ був відвертий чорний PR проти українців та України як частина загальної протидії її курсу на євроінтеграцію передусім з боку Великої Британії.

У цьому аспекті відзначимо скандально відомий неприхований чорний PR проти України британської корпорації "BBC". За півтора тижні до проведення Євро–2012 "BBC" показала телесюжет "Stadiums of Hate", в якому українські футбольні вболівальники були зображені як расисти і скінхеда. У цій передачі було використано технологію залучення лідера громадської думки (колишнього капітана збірної Англії С. Кемпбелла) для формування негативних стереотипів про Україну у свідомості британців. Зокрема, С. Кемпбелл закликає британських вболівальників не їхати в Україну, щоб не повернутися додому у труні і говорить, що Україна не заслуговує на проведення події такого масштабу як Євро–2012.

МЗС України так і не змогло домогтися спростування інформації про те, що в Україні поширений расизм, а також вибачень від "BBC", задовольнившись офіційним коментарем уряду Великобританії, в якому зазначалося, що усі ці заяви абсолютно неправильні. Принагідно нагадаємо, що хоча корпорація "BBC" є недержавною організацією, однак її контрольну раду, що складається з 12 опікунів, призначає королева (!) Великобританії.

Вочевидь, чорний PR "BBC" повинен був у першу чергу викликати інформаційний бойкот Євро–2012, оскільки всього за три тижні після закінчення футбольного чемпіонату Лондон приймав літні Олімпійські ігри і подія такого масштабу як європейський футбольний чемпіонат перешкоджала промоції Великобританії на міжнародній арені, відвертаючи увагу світових ЗМІ від Об'єднаного Королівства.

Слід зазначити, що напередодні Євро–2012 чорний PR медіакорпорації "BBC" був успішним для його реалізаторів, оскільки Україну пере-

важно з цієї причини відвідало значно менше британських футбольних уболівальників, ніж очіувалося. Хоча це й завдало певної шкоди Україні, насамперед фінансової, але водночас негативно позначилося на виступі збірної Англії, яка була позбавлена звичної підтримки. Тим не менш, попри усі потуги "BBC" зашкодити Україні, вже безпосередньо під час проведення футбольного турніру чорний PR привернув додаткову увагу до нашої країни і навіть частково посприяв покращенню її міжнародної репутації. По-перше, чорний PR "BBC" викликав *активну* зворотну реакцію *англійських* уболівальників, що на знак протесту пройшли Донецьком із символічною труною, в якій поховали наклепницькі матеріали британських ЗМІ. По-друге, як зазначив директор Департаменту інформаційної політики МЗС України О. Волошин: "Це унікальний випадок, коли ефект занижених очікувань зіграв нам на руку, і кореспонденти зарубіжних видань були дійсно вражені побаченням. Також абсолютно нетиповим є суто позитивне спрямування інформаційних повідомлень, оскільки, і так вже склалося історично, пріоритетною для ЗМІ завжди є негативна інформація" [МЗС: ефект занижених очікувань допоміг іміджу України: <http://ukraine2012.gov.ua/news/180/55090>]. За його словами вдала організація чемпіонату з футболу покращила міжнародну репутацію України більше, ніж будь-яка інформаційна кампанія.

Тим не менш покращення міжнародної репутації України завдяки ефекту занижених очікувань жодним чином не виправдовує дуже низького рівня протидії МЗС України інформаційній агресії британської сторони – вочевидь, в Міністерстві просто немає відповідних фахівців. На жаль, за останні роки відомством не було проаналізовано атаки ЗМІ проти країн, що вперше приймали резонансні спортивні та іншого роду заходи, так само, як і досвід протидії цих держав таким повідомленням. А це означає, що у МЗС відсутній такий напрям діяльності як профілактика інформаційних криз.

Водночас, ситуативна реакція МЗС свідчить і про відсутність належного антикризового плану комунікацій у цій сфері – співробітники відомства припускалися типових помилок у протидії кризовій ситуації. Зокрема, спочатку МЗС займалося спростуванням інформації закордонних ЗМІ, а потім вичікувало яким чином ситуація розвиватиметься далі.

Стратегія оприлюднення матеріалів спростувального характеру під час кризи є малоєфективною, оскільки провокує інформаційне підживлення негативної теми. Ефективною ж антикризовою стратегією є та, яка відвертає увагу аудиторії від непотрібної інформації. У цій ситуації МЗС слід було б працювати із отриманим під час проведення Євро–2012 кредитом довіри цільових зарубіжних аудиторій і розробити наступальну PR-стратегію на визначені західні ЗМІ як основу постпромоції України на міжнародній арені після такого резонансного спортивного заходу як Євро–2012.

За умови грамотної побудови комунікацій МЗС могло б домогтися остаточної дискредитації джерела негативної інформації. Та, на жаль, Міністерством не було вжито подібних заходів, і вже у жовтні 2012 р.

"ВВС" оприлюднила чергову порцію неперевіраних даних з натяком на те, що українська сторона таємно постачає зброю до Сирії.

На жаль, у МЗС України відсутній і такий важливий напрям діяльності як посткризове реагування, і тому не відбувається очищення інформаційного простору від артефактів попередніх криз. А це означає, що ці артефакти можуть використовуватися як своєрідні "докази" на підтвердження в історичному розрізі нових повідомлень на задану тему, покликаних знеславити Україну та українців у світі.

М. Я. Щербаков, студ., КНУТШ, Київ
Scherbak432@gmail.com

ФЕДЕРАЛІЗАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ВИХОДУ ЄС ІЗ КРИЗИ У ВІЗІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ

2010–2011 роки стали кульмінацією економічних проблем у Європейському Союзі. Криза у Греції виявила деякі недоліки в устрої ЄС, зокрема відставання темпів політичної інтеграції від економічної. Протягом кризового часу пролунало чимало заяв і прогнозів щодо можливості близького розпаду ЄС. І, хоча розпаду ЄС так і не відбулося, стало зрозуміло, що криза має не лише економічну, а й політичну природу. На сучасному етапі європейські політичні діячі вбачають можливий шлях виходу з кризи у поглибленні економічної інтеграції та створенні політичного союзу ЄС. Вагомим практичним кроком на цьому шляху стало підписання у березні 2012 року "Фіскального пакту". Цей договір, запропонований канцлером Німеччини А. Меркель та президентом Франції Н. Саркозі, започаткував новий, посткризовий, етап поглиблення європейської інтеграції.

Осмислюючи значення федералізму у функціонуванні ЄС, варто пам'ятати, що в основі проєктів європейської інтеграції, запропонованих після Другої Світової війни, була закладена саме федералістична ідея. На основі рішень Європейського конгресу федералістів у Гаазі 1948 року, у 1949 році було створено Раду Європи. Ідея федералізму була присутня і у Декларації Шумана від 9 травня 1950 року, яку інколи називають "Першим конкретним фундаментом європейської федерації".

Пошук шляхів виходу з кризи змусив європейців знову замислитися над перспективами політичного союзу. 12 вересня 2012 року Президент Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу на сесії Європарламенту закликав до перетворення ЄС на федерацію національних держав [Баррозу закликає до федерації національних держав Європи: <http://www.unian.ua/news/524586-barrozu-zaklikae-do-federatsiji-natsionalnih-derjav-evropi.html>]. Проте, він зауважив, що майбутня федерація не повинна бути наддержавою, подібною до США. Федералістська пропозиція Баррозу викликала дискусію у європейських політичних колах. 19 жовтня 2012 року відбулася зустріч міністрів закордонних справ 11 країн ЄС (група "Майбутнє Європи"), зокрема Німеччини та Франції, під час якої було висловлено ряд практичних пропозицій щодо майбутнього устрою ЄС. Пропозиції

стосувалися, зокрема, реформування інституцій ЄС, розбудови європейського зовнішньополітичного відомства та Збройних Сил Євросоюзу [Глави МЗС Євросоюзу не виключають створення "Європейської армії": http://www.ukrinform.ua/ukr/news/glavi_mzs_e_vrosoyuzu_ne_viklyuchayut_stvorenniya_e_vropeyskoi_armiii_1756710].

Прихильники поглиблення європейської інтеграції обстоюють необхідність створення федерального європейського уряду на основі Єврокомісії. Цю ідею підтримують, зокрема, екс-канцлер Німеччини Г. Шрöder [Schröder G. 'Europe Needs to Wake Up': <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,784357-2,00.html>], та екс-міністр закордонних справ Німеччини Й. Фішер [Фішер Й. Потрібна європеїзація Європи: <http://www.day.kiev.ua/218243>]. Функції федеральної законодавчої влади виконуватиме Європарламент. Має бути запроваджений інститут Президента ЄС подібно до президентів національних держав. Також виникне потреба в упорядкуванні розгалуженої системи європейських інституцій, яка поступово доповнюється новими органами, та може виявитися надто громіздкою для Європейської Федерації. Наприклад, Р. Менасе пропонує скасувати Раду ЄС [До постнаціональної демократії: <http://www.day.kiev.ua/234772>]. Як вважають автори пропозицій, оновлена політична система ЄС діятиме на засадах постнаціональної демократії. Зокрема, міністри закордонних справ Польщі та Німеччини Р. Сікорський та Г. Вестервелле пропонують запровадити прямі вибори Президента ЄС та Єврокомісії [Sikorski R., Westerwelle G. A new vision of Europe: http://www.nytimes.com/2012/09/18/opinion/a-new-vision-of-europe.html?_r=1]. Важливою ознакою ідей європейського федералізму є положення про збереження етнічного та культурного розмаїття в Об'єднаній Європі. Окремий блок пропозицій стосується створення федеральних органів економічного управління. Зокрема, має бути запроваджена посада валютного єврокомісара для євროзони.

Важливою передумовою федералізації ЄС є формування європейського наднаціонального Центру, утвореного інституціями ЄС. Поглиблення європейської інтеграції супроводжується поступовим переходом суверенітету від національних держав до європейських інституцій. Формується постнаціональна європейська політична еліта, зацікавлена у поглибленні інтеграції Об'єднаної Європи. Істотним зрушенням на шляху інтеграції Європи стала Лісабонська угода 2007 року, що прийшла на зміну проекту європейської Конституції, зберігши значну частину її положень. Згідно з угодою було запроваджено посаду Президента Європейської Ради ("Президента ЄС"). Зросло значення самої Європейської Ради. Засновано Європейську службу зовнішньої політики, що може розглядатися як майбутнє союзне міністерство закордонних справ.

Проте шлях Європейського Союзу до поглиблення інтеграції не позбавлений викликів та труднощів. Політичні еліти європейських націй-держав не бажають поступатися суверенітетом. Зокрема, Велика Британія висловлює незгоду з подальшою інтеграцією ЄС та фактично пішла на відособлення від європейського проекту. Також проти поглиблен-

ня інтеграції виступають ультраправі партії, що спираються на національно-державницькі ідеї зразка XIX–XX століть. Проте на початку III тисячоліття час національних держав відходить у минуле. На зміну йому йде постнаціональна епоха, у якій визначальна роль належить інтеграційним об'єднанням. Фактично, євроскептики розглядають ситуацію в Європі з погляду вчорашніх реалій, пропонуючи застарілі підходи у відповідь на виклики сучасності.

Розвиток ситуації у ЄС переконливо демонструє, що Об'єднана Європа нині потребує переходу до нового рівня інтеграції, який включатиме глибше економічне єднання та створення наднаціонального політичного союзу у форматі федерації. Це стане запорукою оновлення Європи та зайняття нею провідних позицій у глобалізованому світі.

Е. В. Ядрышников, асп., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
psomeo@mail.ru

РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ МЕДИА И МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ В СОВРЕМЕННОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИКЕ

В современной международной политике набирает высокий оборот влияние Интернета на различные политические процессы и решения. В частности, речь идет о социальных медиа и мобильных приложениях, которые завоевывают внимание политических акторов и их целевых аудиторий с каждым днем.

Согласно последней статистике Internet World Stats [<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>], Интернет насчитывает уже более 2,4 миллиардов человек, в том числе в США – 245 миллионов человек, в России – 67 миллионов человек, в Украине – 15,3 миллионов человек. А это значительная часть потенциальных и существующих избирателей, которые пользуются Интернетом и социальными сетями.

Сеть Интернет имеет глобальный и международный характер. В данный момент наиболее популярным инструментом коммуникаций и взаимодействия власти, общества и бизнеса являются социальные медиа мобильные приложения.

Крупные политические лидеры (Б. Обама, Д. Медведев, В. Янукович) и политические организации активно ведут и используют социальные медиа, среди которых ключевые площадки:

- Facebook.
- Twitter.
- Livejournal.
- V Kontakte.
- Youtube-канал.
- Instagram.
- Википедия.

Ключевые инструменты коммуникационного взаимодействия в социальных медиа:

- Создание и перепост политических выступлений, новостей и цитат, графического и видеоконтента.
- Геотаргеттинг – возможность моментально указать территорию на интерактивной карте, где находится политический деятель или где он сделал фотографию/запись.
- Проведение опросов (как анонимно, так и с указанием каждого из проголосовавших).
- Лайк – возможность отметить понравившуюся фотографию или новость.
- Шеринг – возможность поделиться фотографией или новостью, аналог цитирования.
- "Общие друзья". Одно из богатств социальных медиа – добавление друзей и просмотр общих друзей. Благодаря глобальности друзья друзей могут быть из разных социальных групп, вероисповеданий и стран.
- Группы и сообщества. Позволяют политикам и избирателям создавать и развивать группы в социальных сетях, включая в свои члены все больше и больше интернет-пользователей.

Наиболее привлекательные факторы использования социальных медиа для политики:

- Самая эффективная форма обратной связи: возможность принять сообщение от всех целевых аудиторий, ответить как в частном порядке, так и публично. Возможность оперативно показать результаты работы (фото, видео, статья).
- Набор рейтингов за счет социальных медиа.
- Возможность высказать слово и быть услышанным.
- Расширение контактной базы избирателей, возможность дать слово избирателю, возможность собирать избирателей на мероприятия (встречи, праздники, митинги).
- Возможность проведения онлайн-голосования и ставить оценки тем или иным событиям/личностям.
- Ведение прямых онлайн-трансляций выступлений и политических событий через Youtube-канал.

Социальные медиа хранят в себе и ряд негативных сторон для политики, среди которых:

- Привлечение психологически неуравновешенных людей в ряды сторонников/оппозиционеров.
- Анонимность.
- Психологическая зависимость и использование Интернета в качестве информационного оружия.
- Подверженность огромных масс людей влиянию революционно-настроенных лиц, движений и привлечение на несогласованные митинги.
- Разрушение этических и моральных устоев различных целевых групп в связи с наличием нецензурной лексики, порнографических и криминальных материалов, расистских фото и видео-материалов. Нужен этический кодекс для пользователей Интернет.

- Один и тот же Интернет-пользователь может быть подписан (быть "онлайн-другом") на политиков из разных политических организаций, в том числе оппозиционных – в целях получения новостей.
- Наличие фейков – двойников политических лидеров, организаций и движений.
- Видимость открытости. В некоторых случаях политики не ведут свои блоги самостоятельно, ведет их пресс-служба. Создается видимость работы с избирателями. Необходимо более значительное внедрение политиков в социальные медиа для коммуникаций со своими целевыми аудиториями.

Кроме того, важно отметить появление в 2010–2013 годах мобильных приложений, которые становятся одними из серьезных инструментов для коммуникаций между политическими объединениями и их целевыми аудиториями. Они могут быть установлены на большинстве мобильных устройств (мобильные телефоны, планшеты) на операционных системах iOS и Android. Мобильные приложения политических структур могут содержать новости, политическую программу, фотографии, игры, музыку.

С каждым днем социальные медиа и мобильные приложения расширяют свои функциональные возможности и имеют серьезный потенциал для увеличения своей роли в сравнении с телевидением, радио и печатными СМИ.

Є. О. Ясько, студ., КНУТШ, Київ
lisa_von_yellow@hotmail.com

КУЛЬТУРНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Інформаційне суспільство, глобалізація створили нові виміри для інтеграції, співпраці держав та кращого розуміння людьми один одного. Засоби комунікації сприяли розповсюдженню космополітичних цінностей, що змінили норми, мотивації, пріоритети людей, підмінили загальнолюдські цінності на особистому, локальному, національному рівнях та стали причиною загрози для людської безпеки [Norris P., Inglehart R. *Cosmopolitan Communications: Cultural Diversity in a Globalized World*. – New York, 2009], адже від панування в суспільстві певних цінностей залежить рівень людського та державного розвитку.

Велика кількість держав в останні десятиріччя стали проводити політику, дотримуючись концепції людської безпеки. "Людська безпека – це стан захисту основних свобод, які є сутністю життя. Це означає створення політичних, соціальних, екологічних, економічних, військових і культурних систем, які в сукупності дають суспільству засоби для виживання, існування та гідності" [Report HUMAN SECURITY NOW, Commission on Human Security / UNOPS. – New York, 2003]. Людська безпека є соціокультурною системою. Тому виконання такого політичного завдання як забезпечення людської безпеки можливе лише за умови захисту цінностей. Для реалізації будь-якої мети політики та міжнародних відносин, не можна зневажати культурною складовою, яка на думку

Хантингтона та Фукуями є важливим фактором політики на усіх рівнях. Відповідно варто виокремити окремий вид безпеки "культурна безпека". В сучасних дослідженнях людської безпеки мало уваги приділяється культурній безпеці. У доповідях ООН та інших публікаціях, безпека громади включає в себе культурну безпеку. Але культурна безпека є поняттям ширшим за безпеку громади, тому її варто відокремлювати і досліджувати як окремий тип безпеки.

Визначення культурної безпеки можна дати через поняття культури, яку Рональд Інглехарт визначає як систему поглядів, цінностей і знань, які широко поширені в суспільстві і передаються з покоління в покоління [Inglehart R. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. – Princeton, 1990]. Відповідно культурну безпеку можна визначити як стан захищеності елементів, вимірів культури та цінностей, яке несе суспільство. Культурна безпека є умовою розвитку людини, суспільства та держави. Сутність культурної безпеки людини слід розглядати через цінності, які формуються в особистості в процесі соціалізації родину, суспільством, фольклором, засобами мистецтва та ЗМІ.

Рональд Інглехарт та Крістін Велзер у Світовому дослідженні цінностей (WVS) виділяють чотири типи цінностей: традиційні, світсько-раціональні, цінності виживання та цінності самовираження. Наявність або відсутність даних цінностей визначають рівень безпеки, розвитку суспільства та держави. Користуючись цією класифікацією, можна виокремити дві групи вимірів культурної безпеки: 1) ті, які визначають ставлення людини до світу (ставлення до життя; ставлення до навколишнього середовища та здоров'я; ставлення до духовного світу); 2) ті, які визначають місце людини в суспільстві (ідентифікаційний вимір; вимір толерантності та довіри).

Вимір **ставлення до життя** визначається усвідомленням людиною цінностей самовираження, розвитку, щастя, успіху та домінуванням цінностей майбутнього або минулого у суспільстві. Цінності щастя, успіху та самовираження визначають розвиток людини. Для розвитку держави важливий високий рівень існування в суспільстві світсько-раціональних цінностей, що характерні для країн розвинутого типу. На культурній карті цінностей WVS можна побачити, що в країнах авторитарних режимів, або перехідного типу, таких як Україна, цінність самовираження не має високого коефіцієнта. В таких випадках, причину свого можливого щастя чи успіху людина не вбачає у собі, а покладається на когось іншого – на диво в майбутньому або державу. Це характерно для ментальності слов'янських країн з комуністичною ідеологією, де дива у казках відбуваються без участі людини "просто сидячі на печі", а в суспільстві панує віра в "щасливе майбутнє в побудові комунізму". У вимірі **ставлення до навколишнього середовища та здоров'я** цінність минулого, майбутнього й цінність природи породжують певний рівень екологічної культури, культури здоров'я, рівень розвитку спорту та медицини в країні. У вимірі **ставлення до духовного світу** цінності самовираження, розвитку разом із цінністю віри та мистецтва в суспільстві визначають духовно-мистецьку культуру, оберігають культурно-мистецьку спадщину. А це у свою чергу сприяє активному культурно-мистецькому розвитку як на національному так і на місцевому рівнях.

На рівні **ідентифікаційного виміру**, залежно в першу-чергу від традиційних цінностей родини та громади відбувається самовизначення людини на особистісному, локальному та національному рівнях, що визначає політичну культуру та рівень демократизації суспільства. У **вимірі толерантності та довіри** відбуваються процеси комунікації в суспільстві, в тому числі і політична комунікація. Рівень толерантності, довіри закріплює певну етику, культуру поведінки.

В усіх вимірах культурної безпеки присутня цінність розвитку, що робить культурну безпеку важливою для забезпечення безпеки та розвитку людини та держави загалом. Цінність розвитку та самовираження формують креативний клас суспільства, для якого розум разом з креативністю є основою щоденної праці [Florida R. Rise of Creative Class. – New York, 2002] та впливають на креативний потенціал держави, стаючи умовою для її економічного, соціального та політичного процвітання. Саме ці цінності сприяють розвитку малого та середнього бізнесу, мистецтва, освіти та встановленню демократичних режимів через створення та закріплення впевненості в завтрашньому дні. Це говорить про пряме відношення культурної безпеки до політичної сфери суспільства. Культурна небезпека, невпевненість в завтрашньому дні породжують радикальні політичні рухи та потребу в "вищій силі" – політичному авторитеті, що веде до авторитарного режиму. В суспільствах, де панує просвітництво та культурна безпека, закріплюються демократичні ідеали та плюралізм. Стабільна демократія залежить від наявності між індивідами довіри, терпимості та значимості для них постматеріальних цінностей і суб'єктивного добробуту [Инглехарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества // Полис. – 1997. – № 4].

На даний час в багатьох пострадянських країнах та країнах перехідного типу відбувається криза цінностей, що говорить про неналежну увагу до культурної безпеки. Досягнення рівня культурної безпеки людини необхідне для того, щоб у суспільстві не переважали песимістичні настрої та відсутність віри. Згідно даним WVS можна побачити, що у найрозвинутіших країнах, з високим рівнем демократизації суспільства, активною політичною культурою, коефіцієнт цінностей світсько-раціональних та самовираження високий. Лідерами є країни Скандинавії, Швейцарія, Австралія, Голландія, трохи відстають від них США та Великобританія. Ці країни є "найщасливішими" згідно й досліджень Дєрека Бока [Bok D. The politics of happiness: What Government can Learn from the New Research on Well-Being. – Princeton, 2010].

Отже, поняття культурної безпеки носить політологічний аспект, адже є необхідною умовою для розвитку держави. Забезпечення культурної безпеки повинно відбуватись на горизонтально-вертикальному рівні шляхом розвитку освіти, культурного просвітництва з використанням інформаційних технологій, розповсюдження толерантності та довіри. Акторами цього процесу мають бути різні інститути держави і права та громадянське суспільство – неурядові організації, приватний сектор, профспілки, благодійні організації та засоби масової інформації.

Секція

"ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА"

*Ю. Е. Аксенова, асп., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
smile77790@mail.ru*

ТЕОРИЯ ПРАВА В КОНЦЕПЦИИ П. Г. ВИНОГРАДОВА

П. Г. Виноградов – ученый-медиевист мирового уровня, получивший широкую известность, главным образом, в Англии. В английской исследовательской традиции фигура Виноградова по своей значимости стоит в одном ряду с такими учеными как Г. Брэктон, Ф. Мэтленд, Г. Мэн. Что касается отечественной исследовательской традиции, то в ней фигура П. Г. Виноградова мало известна. Данное положение дел является большим упущением для российского научного сообщества.

Представленный доклад является попыткой привлечь внимание к научному наследию данного мыслителя и наметить некоторые линии его философской концептуализации. Важно также заметить, что если все же Виноградов знаком российской научной общественности, то скорее как историк-медиевист, изучавший вопросы социальной и правовой истории, такие, как, например, генезис и развитие феодализма в Англии, а не как правовед. Но медиевистика Виноградова непосредственно связана с его пристальным интересом к Римскому праву и его рецепции в Средневековой Европе.

Цель данного доклада заключается в рассмотрении правовой составляющей его концепции, а именно вопроса сущности права.

Правовые установления являются неотъемлемым элементом организации и функционирования любого государства, но в чем заключается их суть?

На первый взгляд представляется вполне обоснованной точка зрения, согласно которой природа права заключается в принципе принуждения. Однако, Виноградов, критикуя понимание права как совокупности норм поведения, установленных и принудительно осуществляемых государством, указывает, что такое понимание поверхностно и отражает лишь внешнюю сторону сущности права. В то время как юридические нормы также следует изучать со стороны их внутреннего содержания, рассматривая и анализируя сам характер политической власти. В этом контексте важным оказывается вопрос: "кто же будет располагать властью принуждения и кто будет формулировать правила, снабженные санкцией применения силы?", так как, например, жестокая норма может быть узаконена наравне со справедливым законом. А сами лица, управляющие властные функции, оказываются как бы над и вне закона, не подпадают под сферу действия принуждения. Кроме того, есть ряд норм международного права, в которых отсутствует элемент принуждения (например, международное гуманитарное право).

Таким образом, согласно взглядам Виноградова, принуждение, хотя и является важнейшей составляющей права, но не представляет собой абсолютно необходимый признак юридической нормы. Принуждение может быть рассмотрено скорее как средство, но не как цель. Соответственно возникает вопрос, какова цель права? Если, например, рассматривать в качестве таковой свободу, как это утверждал в своей концепции И. Кант, то тогда основная функция права будет заключаться в согласовании свободы одного лица со свободой любого другого лица, а значит и в расширении одной из них и ограничении другой.

Интересы индивидов также не могут быть целью права в связи с тем, что ни законы, ни государство не способны подчинить себе все интересы, порождаемые общественной жизнью, и осуществлять контроль над лицами в выборе и осуществлении этих интересов.

Более обоснованным представляется утверждение, что существуют человеческие воли, пользующиеся свободой и преследующие свои различные интересы. Каждая личная воля должна обладать свободой проявления, которая не противоречила бы проявлениям других волей. Тем не менее, ограничение воли одного лица обозначает увеличение, расширение воли другого лица. На данных комбинациях и построено все общество, поэтому истинной "целью права является регулирование распределения и осуществления человеческой мощи над лицами и вещами в процессе социального общения". Сущность права как раз и может быть усмотрена через призму цели, а не средств, с помощью которых достигается осуществление данных целей. Таким образом, мы, рассмотрели некоторые линии анализа проблемы природы правовых норм в концепции П. Г. Виноградова (центральной для всей его правовой теории).

О. М. Аксьонова, здобувач, НУ "ЮАУ ім. Я. Мудрого", Харків
philosophy_NLAU@mail.ru

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ДЕФОРМАЦІЙ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Сучасна Україна переживає складний, соціально-суперечливий етап розвитку, який характеризується трансформаційними змінами усіх сфер життєдіяльності суспільства. В умовах перехідного періоду відкрився цілий шар негативних факторів, які гальмують створення належних умов для реального захисту прав і свобод громадян, забезпечення їм доступу до права (можливість одержання ними широкої правової інформації та належної юридичної допомоги). Серед негативних факторів можна виділити такі: деформації правової культури та правосвідомості, девіантна поведінка.

Деформації правосвідомості – спотворене уявлення про сутність права, неусвідомлення його цінності. Найбільш поширеними деформаціями правосвідомості є такі:

- Правовий фетишизм. Даний вид деформації представляє із себе гіпертрофоване уявлення про роль права, юридичних засобів у вирішенні соціально-економічних, політичних та інших завдань.

- Правовий діленталізм. Він представляє з себе вільне поводження з правом, з оцінками юридичної ситуації не в силу корисливих цілей, а від недбалого ставлення до юридичних цінностей.

- Правовий інфантилізм – недостатність, несформованість правових знань при особистій впевненості в достатній юридичній підготовці. Даний вид деформації, як правило, властивий для молодих людей, які не вміють адекватно оцінити рівень своїх знань.

- "Переродження" правосвідомості. Цей вид деформації є крайнім ступенем спотворення правосвідомості, що включає злочинний намір. Властивий для осіб, що стали на протиправний шлях, і для злочинних співтовариств.

- Правовий нігілізм. Він виражається в девальвації права і законності, усвідомленому ігноруванні вимог законів або недооцінці їх регулюючої соціальної ролі. Можна виділити такі різновиди правового нігілізму як: легістський, соціологічний, правовий. Подолання правового нігілізму є залежним від соціально-економічних, державно-правових умов життя людей. Затвердження законності, демократичного політичного режиму, інституту прав людини, формування правової держави, проведення юридичного всеобуча – це далеко не повний перелік умов, покликаних сприяти викоренню правового нігілізму як масового явища.

Наслідком деформацій суспільної правосвідомості є девіантна поведінка. Девіантна поведінка – це поведінка людини, яка виходить за межі загальноприйнятих норм співіснування громадян у конкретному суспільстві та, зокрема, пов'язана з порушенням або недотриманням норм права.

У сучасній науковій літературі виокремлюють такі причини девіантної поведінки:

- гендерність (різниця між чоловіком та жінкою за природою: фізична сила, швидкість реакцій, відмінність потреб тощо);

- існування вікових фаз розвитку (існування системи "старший" – "молодший", де старший має більш вищий статус).

- суперечності між наявними потребами людини та можливостями їхнього задоволення.

- існування субкультур, тобто об'єднань прихильників однакового стилю життя, психологічного сприйняття навколишнього світу.

- расова, національна, класова приналежність людини.

Основні різновиди девіантної поведінки:

- злочин (злочинність);

- тероризм;

- корупція;

- правопорушення;

- наркоманія;

- алкоголізм;

- самогубство.

Для подолання деформацій суспільної правосвідомості на державно-му рівні мають бути створені спеціальні програми правового виховання населення, яким держава приділятиме належну увагу (впровадження в життя, фінансування, розширення системи правового виховання тощо).

Важливою для недопущення деформацій суспільної правосвідомості є профілактична діяльність, "випереджаючи" формування деформацій у правовій культурі та правосвідомості, є більш ефективною та прогресивною порівняно із системою покарань за вже скоєні злочини. Тому держава та суспільство повинні створити системи установ та організацій (громадські організації тощо) задля всебічного розвитку правового виховання.

Отже, правове виховання як система дій, що розроблена та втілюється державою, громадськими організаціями, закладами освіти, правоохоронними органами є дієвим засобом подолання різноманітних форм деформації правосвідомості в українському суспільстві.

К. Ю. Аласания, доц., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
alasaniak@yandex.ru

ПОЛИТИКА В ГИПЕРРЕАЛЬНОСТИ (на примере работ У. Эко и Ж. Бодрийяра)

В рамках заявленной темы понятие гиперреальности рассматривается как одно из основополагающих в философии постмодерна. Прежде всего, необходимо обозначить два основных направления в разработке данного понятия. С одной стороны, гиперреальность может трактоваться как отказ от оригинала при его наличии, с другой, – как состояние мира, в котором оригинал отсутствует вообще.

Так гиперреальность в интерпретации Умберто Эко предстает как феномен культуры. Действительность постмодерна (который воспринимается как состояние культуры) гиперреальна, следовательно, любая сфера человеческой жизни (включая политическую) существует только в гиперреальности. В работе "Путешествия по гиперреальности" (1986) описывая феномен гиперреальности, У. Эко приводит примеры из области искусства, литературы, а также политической истории реально существующего государства – Америки. Наиболее любопытным оказывается пример с фальсификацией исторических документов, а именно, с актом о продаже Манхэттена. Эко напоминает, что оригинал акта был составлен на датском языке, но широкой публике для ознакомления демонстрируется его английский перевод, имеющий форму факсимильного издания [*Eco U. Travels in Hyperreality*: <http://public.callutheran.edu/~brint/American/Eco.pdf>]. Копия оказывается "лучше" оригинала по ряду причин. Во-первых, на родном языке текст можно прочитать, не утруждая себя, во-вторых, он просто безупречно выглядит. Такого рода политические хитрости, есть проявление совершенно особого типа американской культуры, когда нереальность преподносится как единственно

реальное. Эко приводит гиперболическую формулу *this is "the real thing"* [Ibidem], которая впервые широко начала использоваться в рекламе Coca-Cola, а затем превратилась в рекламное клише, которое оказалось актуальным для любой сферы американской действительности. Гиперреальность Эко – это мир совершенной, идеальной копии; мир, который не нуждается в оригинале, даже при его возможном наличии.

У Жана Бодрийяра понятие "гиперреальность" не предполагает наличия оригинала. Знаменитая бодрийяровская концепция симуляции определяется как раз через понятие гиперреальности: "Симуляция – это <...> порождение моделей реального без оригинала и реальности: гиперреального" [Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция: http://lit.lib.ru/k/kachalow_a/simulacres_et_simulation.shtml]. Все явления реального, утратив истинную сущность, идею, приобрели лишь одно свойство – перетекать из одной сферы в другую, не имея собственного места, позиции структуры. Именно поэтому, по Бодрийяру, в гиперреальном пространстве следует говорить не о политике, а о "трансполитике" – которая существует повсюду, но утрачивает собственно черты политического. В частности, это свойство трансполитики проявляется в изменении отношений между властью и человеком.

Власть в реальности представляется силой, которая предполагает сопротивление. Власть в гиперреальности оказывается дезорганизованной и бессильной по определению. Ведь если мир лишен ориентиров, то функция давления, навязывания целей и ценностей (одна из важнейших функций политического) не выполняется. Власть может лишь инсценировать что-то (наличие оппозиции, свое собственное убийство) "лишь бы отыскать проблеск существования и легитимности" [Там же]. Основная задача власти в гиперреальности, по Бодрийяру, состоит лишь в том, чтобы добиться хоть какой-то реакции от масс (кроме молчания), чтобы получить хотя бы иллюзию влияния.

Подобную иллюзию могут дать СМИ. Ведь доверие к знаку, изображению, образу преобладает над доверием к идее, сущности. Эффективность обращения к СМИ остается под вопросом, поскольку в пространстве гиперреальности, симуляции, решить, на чьей стороне окажутся массмедиа не представляется возможным. Информация, поступающая из СМИ, действительно, может помочь власти в манипуляции сознанием масс, но может произвести и обратный эффект. Власть, таким образом, превращается в объект общественного спроса и лишается политического измерения. Во многом это происходит по причине информатизации и виртуализации власти.

В этом смысле позиции Эко и Бодрийяра пересекаются – власть в гиперреальности становится частью всепоглощающей рекламной кампании. Однако для Эко это, скорее, симптом болезненной слабости "эпохи Пост-", который поддается лечению. Бодрийяр же не видит возможности возвращения к истинным, оригинальным идеям, наполнявшим мир социального и политического прежде.

МАНІПУЛЯТИВНІ АСПЕКТИ PR ТА БРЕНДИНГУ В ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

На сьогоднішній день політична сфера є однією з таких, що привертає до себе найбільше уваги громадськості, адже саме політики керують країнами та влаштовують життя людей. В наш час величезні людські та фінансові ресурси задіяні в цій галузі. І варто зазначити, що вдало створений образ став важливою частиною кожного політика чи політичної партії. Більше того, створюється не просто образ, а певний бренд. Політичний брендинг, а також PR (public relations) – це зараз не просто модне явище, але й необхідний аспект успіху, а маніпуляція є його невід'ємною частиною. Оскільки там, де гроші та влада, будь-які засоби, що можуть хоч якось допомогти досягнути цілі, є дієвими. Саме тому, останнім часом політ-технологи, іміджмейкери та агентства по зв'язках з громадськістю набувають все більшої популярності. І на підтвердження вищесказаного можна привести приклади того, як вдало створений образ допомагав політикам досягти перемоги (В. Путін, Б. Обама, Р. Рейган, Дж. Кеннеді).

Хотілося б показати, в чому саме і як проявляється аспект маніпуляції під час формування привабливого та успішного бренду в політиці. Необхідно розібратися з визначенням самих термінів, які розглядаються в даній роботі. Беручи до уваги маніпуляцію необхідно сказати, що цей феномен має різноманітні трактування в сучасних дослідженнях. Він вивчається різними дисциплінами та спеціалістами, кожен з яких намагається висвітлити його особливості під своїм кутом зору (наприклад Доценко Є. Л. у своїй праці надає докладну таблицю з різними формулюваннями терміну маніпуляція [Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. – М., 1997. – С. 49–52]). Проте, незважаючи на різне визначення, ключові характеристики цього поняття залишаються незмінними. Прихований вплив на свідомість особистості, що має чітку схему, засоби та методи, з метою змусити людину виконувати певні дії проти своєї волі, так щоб вона не запідозрила обману – і є маніпуляцією. Всі інші аспекти залежать від сфери застосування цього терміну. Що ж до бренду, то його можна охарактеризувати, як набір якостей та елементів, що асоціюються з товаром чи послугою, це образ продукту, комплексне поняття, що включає набір певних характеристик (назва, символ, лозунг, стилістична та ідейна детермінованість...), що мають забезпечити стале уявлення про продукт, до якого вони прив'язані та надати йому унікальності. Тут можна говорити про деяку стереотипізацію, оскільки до певної міри бренд – це лише набір уявлень, емоцій, асоціацій, образів, очікувань споживача відносно конкретного товару, а не якась реально існуюча одиниця. Бренд – це те, що робить цю одиницю такою, якою ми її знаємо. В політичному брендингу таким продуктом є політик (особа) або партія. Успішність або провал політичного

брендингу особливо яскраво проявляється під час вступної кампанії, в період якої необхідний тісний зв'язок "політик-виборець", забезпеченням та підтриманням якого займається PR. Пушкарьова Г. В., доктор політичних наук, стосовно даного питання зазначає: "Управління комунікаційними процесами з метою формування в масовій свідомості образів, думок, суджень, переконань, орієнтацій, що відповідають цілям суб'єкта політико-технологічного процесу прийнято називати політичним PR" [Пушкарева Г. В. Политический менеджмент: <http://uchebnik-besplatno.com/teoriya-politiki-uchebnik/politicheskij-menedjment.html>].

Тобто можна зробити висновок, що брендинг створює вдалий образ продукту і забезпечує його привабливість, а PR знайомить громадськість з цим продуктом і створює сприятливі умови для його подальшої популяризації. Обидва види цих технологій є досить спорідненими, виконують схожі завдання, проте кожна має свою структуру, властивості та характеристики. Але це вже є сферою менеджменту та маркетингу, а в даній роботі нас цікавить маніпуляція, як аспект брендингу та PR саме з філософської точки зору.

Маніпуляція, як і будь-який інший процес, пов'язана з певною діяльністю та має чітку кінцеву ціль – змусити людину, по відношенню до якої її застосовують, виконувати дії, що необхідні маніпулятору. В політиці головною ціллю є популярність маніпулятора серед електорату. Проте слід зауважити, що не процес маніпуляції, як такий, забезпечує популярність, для цього і необхідні брендинг та PR. Саме вони формують необхідну громадську думку, та правильний імідж політика, що має забезпечити сприятливі відгуки та позитивне враження виборців, надати популярність та підвищити рейтинги. Мета таких дій досить проста: партія чи політик, що мають прихильність громадян, легко можуть керувати політичною свідомістю народу та змушувати людей діяти, чи навпаки, уникати жодних дій згідно з власними інтересами. Маніпуляція ж в свою чергу, не є окремим процесом, а лише частиною двох вище зазначених і має сприяти їх вдалому перебігу за допомогою непомітних та прихованих засобів

Чіткого механізму маніпуляції не існує. Бачення успішного її перебігу в різних фахівців відрізняється, проте всі вони виділяють основні стадії цього процесу. Механізм маніпуляції свідомістю особистості являє собою єдність і взаємодію трьох етапів, що складають ядро(сутність) даного механізму. Перший етап – це початок взаємодії двох сторін маніпуляції, на якому відбувається спроба навіяти індивіду певну хибну ідею. Другий етап полягає в осмисленні та переживанні в свідомості людей ідей, що були туди штучно поміщені. Якщо на ґрунті першого етапу цей процес є вдалим, то навіяний символ(ідея) вже не сприймається тим, ким маніпулюють, як чужорідні. І на третьому етапі об'єкт вже починає виконувати дії, які від нього очікують. У випадку вдалого проведення маніпуляції цей етап завершується тим, що маніпулятор отримує бажаний результат [Колесникова Г. И. Механизм манипуляции сознанием личности: социально-философский аспект // Социально-гуманитарные знания. – 2008. – № 8. – С. 54–62].

Беручи до уваги вище сказане, спадає на думку цікава паралель з маніпуляцією в політичній комунікації. На першому етапі створюється штучний, хибний бренд, який нав'язується об'єктам маніпуляції, і може аж ніяк не співвідноситись з реальними ідеями та цілями політика чи партії, проте якнайкраще відповідає вподобанням громадськості, створений таким чином, щоб в подальшому йому було легко освоїтись в свідомості індивіда (варто зазначити, що саме це і є причиною невиконання більшості передвиборчих обіцянок). На другому етапі, саме хороший PR забезпечує вдале інтегрування цього бренду в нашу свідомість. І на третьому етапі, безпосередньо сам маніпулятор, суб'єкт політико технологічного процесу (політик або партія) створює якомога більш сприятливі та комфортні умови для досягнення власних цілей.

Отже можна зробити висновок, що маніпуляція є невід'ємною частиною політичної діяльності. І чи буде брендинг та PR в політиці успішним, напряму залежить від вдалої маніпуляції.

А. С. Бандурка, канд. філос. наук, НАВС, Київ
annabandurka@yandex.ru

ОБНОВЛЕННЯ ЗАСАД ЛІБЕРАЛІЗМУ: КОНЦЕПЦІЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИХ ЗА ГРУПАМИ ПРАВ

Лібералізм є однією з найбільш "рухливих" політичних теорій, засади якої постійно оновлюються відповідно до вимог епохи. Сьогодні ми є свідками чергового оновлення його засадничих принципів та цінностей, а саме появи та легітимації концепції диференційованих за групами прав, яка викарбувалася в дискусіях наприкінці ХХ століття між комунітаристами та егалітарними лібералами щодо природи колективних прав та їх носіїв – різного роду особливих груп, зокрема етнокультурних меншин у мультинаціональних державах.

Однак, в історії лібералізму увага до колективних прав та їх носіїв не є ані чимось зовсім новим, ані однозначним. З одного боку, негативне ставлення до колективних прав мало давнє виправдання в тому, що лібералізм повстав саме через обстоювання рівних прав усіх індивідумів на протигагу колективним – становим – правам, типовим для абсолютистсько-феодальної держави. З іншого ж боку, все, чим останні три століття переймалась політична філософія, було коротко сформульовано в гаслі Великої Французької революції – "Свобода. Рівність. Братерство", причому "братерство", впевнено стверджує канадський філософ Вілл Кімлічка, є артикуляцією ідеї людської спільноти [Кімлічка У. Современная политическая философия: введение / [пер. с англ. С. Моисеева]. – М., 2010. – С. 270].

Уроки ХХ століття додали аргументів негативному ставленню до визнання колективних прав через те, що захистом прав "єдинокровних" меншин у сусідніх державах інколи обґрунтовувалась агресія проти останніх. Ці та споріднені їм уроки визначили відсутність згадок про ко-

лективні права у Загальній декларації прав людини, прийнятій і проголошеній Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року. Зміни сталися лише наприкінці XX століття, коли, зокрема, Рада Європи 1 лютого 1995 року ухвалила Рамкову конвенцію про захист національних меншин. Однак той факт, що Рамкова конвенція не була підписана Францією, Монако, Андоррою та Туреччиною, свідчить, що ситуація з колективними правами залишається неоднозначною.

Фундаментальним каменем спотикання, який ліберально налаштовані філософи і політичні діячі вбачають в колективних правах, є те, що вони начебто позбавляють члена групи – суб'єкта колективних прав – індивідуальної свободи. Однак, вищезгаданий дослідник Вілл Кімлічка спромігся обстояти значущість колективних прав у межах лібералізму з його засадничими цінностями індивідуальної свободи і рівності, а не колективізму чи комунітаризму. Крім того, він зробив важливе термінологічне роз'яснення: "...категорія колективних прав (collective rights) за обсягом є великою та гетерогенною. Вона включає права тред-юніонів і корпорацій; права висування класових вимог; права всіх громадян на чисте повітря тощо. Ці права мають мало спільного, тому є важливим не змішувати ідею диференційованого за групами громадянства (group-differentiated citizenship) з міриадами інших питань, які виникають під рубрикою "колективні права"....". Щоб уникнути плутанини і підмін Кімлічка звертається до вужчого поняття – group-differentiated rights або диференційованих за групами прав [Kymlicka W. Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights. – New York, 1995. – P. 34–35].

Для обговорення занепокоєності багатьох лібералів з приводу того, що колективні права, яких вимагають етнічні та національні групи, суперечитимуть фундаментальним індивідуальним правам, Кімлічка поділив предмет подібних вимог на два види: права груп щодо своїх членів і вимоги до суспільства, до складу якого група входить. Це, відповідно, внутрішні обмеження та зовнішні протекції.

Внутрішні обмеження, які іноді називаються "поганою групою прав", є анти-ліберальними за своєю суттю, оскільки вони обмежують свободу індивідуума заради групи, зокрема забороняють йому переглядати усталені погляди щодо спільних інтересів чи цілей, відмовлятися від притаманних національній меншині культурних чи релігійних практик тощо. Такі вимоги до членів меншини ставлять групові інтереси понад індивідуальні, а самі члени общини перетворюються з вільних осіб на константних носіїв певної колективної ідентичності, піддавати сумніву чи змінювати яку їм забороняється.

Вимоги щодо зовнішнього захисту стосуються міжгрупових відносин: слабші та, як правило, менші групи вимагають державної протекції того чи іншого рівня загальності. Диференційовані за групами права можуть бути надані окремим членам групи, групі в цілому чи федеральному штату або провінції, у якій дана група становить більшість. Підтримка таких груп та виконання вимог щодо зовнішнього захисту є важливими з огляду на природу людської ідентичності, яка безсумнівно включає й

етнокультурний фактор. Неможливість наслідувати певний традиційний стиль життя через соціальні чи економічні чинники може скласти суттєву загрозу вільному саморозвитку та індивідуальній свободі особи.

Вимоги щодо прав внутрішнього обмеження і щодо зовнішньої протекції не є жорстко зв'язаними одні з одними. Тому, вважає Кімлічка, ліберали можуть і повинні схвалювати зовнішню протекцію, якою забезпечується більш справедливе ставлення до різних груп, проте вони мусять відкидати внутрішньо-групові утиски, котрі обмежують права членів групи піддавати сумніву усталені авторитети чи звичаї [Кімлічка В. Лібералізм і права меншин / [пер. з англ. Руслан Ткачук ; гол. ред. і авт. передм. Дж. Перлін ; наук. ред. І. Лизогуб]. – Харків, 2001. – С. 55].

Висновок канадського дослідника може бути, на мою думку, уточнений через виділення двох різновидів зовнішньої протекції за аналогією з негативної і позитивною свободою в лібералізмі. Так, зовнішня підтримка меншини з боку суспільства чи держави може спрямовуватися, по-перше, на гарантування недоторканості якогось особливого права групи; по-друге, на підтримку тієї чи іншої активності групи задля досягнення встановлених нею особливих цілей. Крім того, загальний підхід професора щодо диференційованих за групами прав слід розширити до визнання певної зовнішньої протекції не тільки меншини, а й більшості суспільства. Яка не завжди є носієм домінантної культури. Ці дві обставини особливо необхідно враховувати у визначенні етнокультурної політики за умов процесів націєтворення, в тому числі й в сучасній Україні.

***П. Д. Біленчук, канд. юрид. наук, доц., КНУТШ, Київ,
А. О. Терещук, асп., КУП НАНУ***

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ У СФЕРІ СУДОЧИНСТВА: ПРАВО, ГНОСЕОЛОГІЯ, БЕЗПЕКА

При розгляді загальнотеоретичної характеристики засобів наукового дослідження у сфері кримінального судочинства, формулюванні наукових засад їх систематизації та аналізі особливостей їх використання важливим є послідовне та комплексне застосування засобів, методів і технологій. Зокрема, для досягнення поставленої мети і завдань дослідження нами розроблена і пропонується для застосування така система методів: формально-логічні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) при дослідженні та узагальненні матеріалів експертної, слідчої і судової практики, кримінальних справ, аналітичних матеріалів, аналізі норм чинного законодавства та існуючих теоретичних конструкцій з приводу особливостей наукового пізнання у сфері кримінального судочинства, вплив на формулювання і обґрунтування висновків та пропозицій за темою дослідження, вивчені літературних джерел, поглядів науковців з окремих питань, що входять до предмету дослідження; класифікації з метою системного поділу і впорядкування засобів пізнання; узагальнення – з метою переходу від окремих фактів до загальних; порівняльно-правовий – при дослідженні

законодавства про правове регулювання використання засобів пізнання і практики його застосування в Україні та інших країнах; історико-правовий – при розкритті еволюції поглядів учених на окремі проблеми, що стосуються предмета дослідження; догматичний – при тлумаченні юридичних категорій, за його допомогою поглиблюється та уточнюється понятійний апарат; системний – при побудові класифікації наукових засобів пізнання, визначенні їх сутності та взаємозв'язків елементів методології пізнання; статистичний – при ілюстрації теоретичних висновків даними вивчення державної та відомчої статистичної звітності; соціологічні (методи спостереження, інтерв'ювання, анкетування та експертні оцінки); психологічні (методи аналізу, ГІСКО); кібернетичні (методи автоматизації, інформатизації, комп'ютеризації обробки даних).

***Н. В. Гараджа, ст. препод.,
МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
ga_radja@mail.ru***

К ВОПРОСУ О САОМОПРЕДЕЛЕНИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ КАК АКАДЕМИЧЕСКОЙ ДИСЦИПЛИНЫ

Вопрос о месте политической философии в ряду социогуманитарных дисциплин, в предметную область которых входит сфера политического, остается нерешенным вплоть до наших дней. Во многом это связано с тем, что политическая философия конституировалась в самостоятельную отрасль знания сравнительно недавно, что отражается на ее статусе в качестве академической дисциплины. Более существенной причиной того, почему политическая философия развивается вне магистрального русла академической науки, является ее самоопределение в отношении собственного статуса.

Ярко выраженная антисциентистская ориентация основоположников политической философии предопределила характер концептуализации не только ее предметной области, но и специфическую позицию субъекта политической рефлексии. Теоретико-методологическая установка политической философии на запрет ценностно-нейтрального знания о политике позволяет, с одной стороны, осуществить демаркацию между "позитивным" знанием о политике и особой практикой ее понимания (политическая философия как саморефлексия политики), а с другой, встроить эту практику в широкий социальный контекст.

Статус политической философии конкретизируется через апелляцию к феноменологии политики, существенным признаком которой является наличие ценностно-ангажированных позиций. Здесь субъект политической рефлексии легитимируется в качестве социально-значимой фигуры, которая умеет не только публично мыслить о политике (экспертная позиция), но и выносить оценочные суждения. Таким образом, предметом политической философии становится политическая действительность или актуальный процесс, в отношении которого

выстраивается ценностная позиция. Философское же отношение к сфере политического выражается в способности к оценочным суждениям, позволяющим "различать" и "вписывать" разного рода события в нормативную систему носителя ценностных ориентаций. Таким образом, политическая философия претендует на то, чтобы сделать политику своим продолжением, т. е. местом, где философская рефлексия обнаруживает себя и становится действующей силой.

Роль политического философа в системе социальных отношений принципиально отлична от позиции ученого, которому в логике позитивного знания может быть дозволено вступать в область политического только в качестве комментатора. Политический философ претендует не столько на объяснение политических феноменов, сколько на практическую реализацию тех ценностных установок, субъектом которых он себя полагает. Здесь политическое действие рассматривается как единственно возможное оправдание той познавательной деятельности, которая осуществляется субъектом, включенным в систему социальных отношений во всей полноте. Не только знать о политике, но и быть политиком – конечная цель той установки, которая возвращает науку в широкий социальный контекст. Сам факт того, что человек может выносить суждения о политике, заставляет политического философа самоопределяться по отношению к знанию, которым он обладает, в личностном статусе. Волевой аспект познавательной деятельности трансформирует знание в действие и наделяет политического философа крайне значимой социальной ролью.

В. Є. Дзівідзінський, асп., НУБіП України, Київ
vladusic@ukr.net

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДНОГО ТА ПОЗИТИВНОГО ПРАВА

Філософське збагнення правової реальності почалося з розмежування права на природне та позитивне. Подальше осмислення права привело до тлумачення його у якості соціального інституту, що має своє об'єктивне підґрунтя поза межами влади. Це посприяло розмежуванню ідеї влади та ідеї права. Використання соціологічного інструментарію наповнило природно-правові конструкції конкретно-практичним змістом. У цілому, були встановлені змістовні критерії юридичної сили правових норм, що сприяло обмеженню владного свавілля, розкриваючи шлях легітимного здійснення повноважень влади. Але спроба визначити джерела критеріїв такої легітимації і обґрунтувати їх місце знаходження продовжується в контексті розкриття сутності ідеї права, як вона об'єктивується в умовах суспільного життя, тому що знайти ці критерії поза суспільством, ззовні, неможливо.

В історико-філософському розвитку розробкою проблем філософії права, справедливості, моралі займалась велика кількість визначних мислителів філософської думки. Серед них можна виділити Г. Гроція, Т. Гоббса, І. Канта, О.-В. Холмса, Р. Паунда, Дж. Ролса, Г. Харта, Ф. Хайека.

Справедливість та свобода є аксіологічними основами й константами права. Аналіз різних підходів до концептуального розуміння справедливості та основних моделей її зв'язку з правом на основі концепції справедливості, висвітлених у працях Ф. Хайека, Дж. Ролса, Р. Нозіка, засвідчує два найбільш поширені шляхи побудови концепції справедливості. Перший, притаманний теорії природного права, базується на ставленні до справедливості як до об'єктивної моральної реальності, яка не створюється людиною чи суспільством, а відкривається ними. Другий шлях позитивістсько-прагматистський – це конструювання концепції справедливості на основі узагальнення буденних уявлень про переваги і недоліки різних соціальних інституцій. Концепції, побудовані таким шляхом не дозволяють стверджувати, що справедливість об'єктивно існує, що її принципи дані раз і назавжди. Однак, вони цінні тим, що відображають досвід багатьох поколінь, відповідають об'єктивним умовам життєдіяльності соціальної спільноти і перевірені суспільною практикою. У правовій сфері такого роду дослідження мають важливе значення також як інформаційна з'єднуюча ланка між задумом творця права і очікуваннями адресатів правових норм.

Вища мета і завдання громадянського суспільства полягають в поліпшенні умов людського життя, у забезпеченні спільного блага для більшості, у досягненні того ступеню незалежності, котрий властивий цивілізованому життю та котрий забезпечується одночасно економічними гарантіями, політичними правами, громадянськими чеснотами і розумовим розвитком. З іншого боку, завданням громадянського суспільства є формування політики та контроль за діями уряду, розповсюдження правдивої інформації щодо суспільного життя, сприяння зростанню громадянської активності та самосвідомості, здобуття навичок лідерства молодими політичними діячами тощо. Активні суспільні дії в цьому напрямку сприяють розбудові правової державності, дисциплінуючи державу, забезпечують серйозність ставлення до інтересів громадян, розвивають політичну активність. Важливим є забезпечення в громадянському суспільстві так званих негативних свобод і, перш за все, свободи від свавілля необмеженої влади та розвитку інституцій громадянського суспільства, які підтримують діяльність опозиційних структур, незалежних мас-медіа. Необхідним є заохочення добродійних та добровільних організацій, власної ініціативи кожного громадянина.

Перетворення світу в єдину глобалізовану мережу призвело до того, що не залежно від міцності державних кордонів в усіх частинах землі людство потерпає від економічної кризи, масових стихійних лих, пандемічних поширень нових загрозливих хвороб. Політичні заворушення в одному місці змінюють умови життя в багатьох інших. Це змушує людей вимагати більшого контролю від держави за свободою пересування громадян, свободою міжнародного спілкування тощо. Мова йде про захист негативних свобод, необхідних для отримання індивідуальних благ, що їх не можна досягти інакше, ніж спільними колективними зусиллями. Ціною їм може стати певне обмеження свободи індивідів, але за раху-

нок цього досягається інше благо. Тобто, проблема ціннісних пріоритетів лишається актуальною для людства в цілому, перевага, що надається тим чи іншим чинникам подекуди видається ситуативною, обумовленою випадковостями життя.

В цілому, для західноєвропейської філософської парадигми кінця XX – початку XXI ст. характерним є пошук нових шляхів та можливостей розвитку людства як єдиного цілого, об'єднуваного спільними завданнями та метою, спільними проблемами та варіантами їх розв'язання через злиття людства, в першу чергу – європейського світу, в єдине міжнародне громадянське співтовариство. Його завдання розглядається через вирішення проблем транскордонного захисту прав та інтересів людини, забезпечення свободи націй жити без тягаря нестатку й злиденності, без страху чи терору.

На протязі XX ст. між юридичним позитивізмом та школою відродженого природного права відбулися еволюційні зміни: від протистояння до толерантності в результаті тривалої полеміки і відповідного поступового звільнення кожного вчення від традиційних недоліків. В ході дискусії намагалися з'ясувати наступні аспекти: критерії розмежування між юридичним позитивізмом і теорією природного права; співставлення класичного юридичного позитивізму з неопозитивізмом і виявлення змін у позитивістській аргументації; аналогічне співставлення класичної теорії природного права з відродженою теорією природного права; зміни характеру і предмету полеміки між представниками двох вчень; тенденції подальшого розвитку обох вчень.

Здійснений аналіз приводить до висновку про непридатність для вчення сучасної філософії права ще й досі розповсюджене у літературі дихотомічного поділу всіх правових вчень, коли природно-правовим називають будь-яке вчення, що пропонує змістовні критерії дійсності права, а всі інші вчення відносять до позитивізму. Сучасна прагматична юриспруденція базується на новому розумінні дійсності права, відмінному як від позитивістського, так і від природно-правового. Наявність трьох різних типів праворозуміння не виключає, однак, можливості застосування однієї розмежувальної лінії на гносеологічному рівні.

Е. А. Домашевская, асп., ОНУ им. И. И. Мечникова, Одесса
sareza@rambler.ru

УЧЕНИЕ О ПРАВЕ РАННИХ НЕМЕЦКИХ РОМАНТИКОВ (Ф. ШЛЕГЕЛЬ, НОВАЛИС)

"... Только романтическая поэзия бесконечна и свободна, и одним своим законом признаёт произвол поэта, который не должен подчиняться никакому закону..." [*Шлегель Ф.* Фрагменты // Литературная теория немецкого романтизма. – М., 1934. – С. 173].

Философская трансформация политических идей свободы, равенства, братства осуществляется сквозь призму концепции личности ранних немецких романтиков.

Человек, согласно Новалису, – гражданин двух миров – внутреннего и внешнего. Законченной гармонией внутреннего и внешнего, т. е. обоюдной презентацией одного через другое выступает нравственная грация.

Проявления воли личности – залог её внешней и внутренней свободы.

Внутренняя свобода ограничивается нравственным законом как "сдерживающим, умеряющим началом" [*Шлегель Ф. Идеи // Литературные манифесты западноевропейских романтиков. – М., 1980. – С. 61*].

Право ранних немецких романтиков основано не на разуме, а на идее "народного духа" как общей воли правителя государства.

Романтическая концепция государства преследует идею невмешательства государства в жизнь и дела личности.

В противовес договорной теории государства ранние немецкие романтики выдвинули идею божественной основы происхождения государства, рассматривая государство, как могучий источник жизни личности.

Равенство и свобода могут быть реализованы, согласно Ф. Шлегелю, только при наличии республиканской формы государственного правления.

"Поэтическое" государство как идеальная модель государства должно быть создано в соответствии с идеалом красоты.

"... Всем людям суждено стать достойными того, чтобы взойти на трон. Это далёкая цель и король – средство воспитания людей для неё. Он исподволь уподобляет себе множество своих подданных..." [*Новалис. Вера и Любовь, или Король и Королева // Эстетика немецких романтиков (История эстетики в памятниках и документах). – М., 1987. – С. 48*].

В "поэтическом" государстве открывается перспектива формирования совершенного общества и главной правовой единицы общества – семьи.

**Ю. Ю. Калиновський, д-р філос. наук, проф.,
НУ "ЮАУ ім. Я. Мудрого", Харків
kalina_yy@mail.ru**

ПРАВОВА КУЛЬТУРА СУБСИДІАРНОСТІ ЯК ПІДґРУНТЯ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Становлення правового суспільства в Україні є нагальною проблемою, що обумовлено необхідністю подолання існуючих деформацій суспільної правосвідомості, реалізацією принципів правової держави, загальним демократичним поступом країни. Правове суспільство не може існувати без розвиненого законодавства та належного рівня правової культури українських громадян. Важливе значення у розбудові правового суспільства набуває правова культура субсидіарності, яка передбачає раціональний розподіл помножень та функцій між державою й суб'єктами громадянського суспільства. Стрижнем правової культури субсидіарності є принцип субсидіарності. Принцип субсидіарності передбачає розвиток правової культури, перш за все "з низу", на рівні

місцевих громад і по суті є основою демократичного існування різних рівнів влади у державі, коли громадяни своєю ініціативою й участю фінансують (субсидують) функціонування органів влади й приймають активну участь у обговоренні та прийнятті важливих для громади рішень. Отже, принцип субсидіарності є підґрунтям як прямої, так і представницької демократії. Сама ж правова культура субсидіарності передбачає зміцнення горизонтальних зв'язків у державі, підтримку ініціативи громадян щодо вирішення суспільно важливих проблем, тобто є питомим тлом для розвитку правового суспільства.

Як відомо, принцип субсидіарності існує на трьох рівнях, а саме:

- організація інститутів влади;
- у якості критерію для формулювання політики;
- у якості критерію для здійснення політики

Сучасне його розуміння віддзеркалює практику постійного процесу перерозподілу повноважень між управлінськими органами різного рівня. Цей принцип передбачає, що конкретні публічно-владні повноваження мають здійснюватись органами публічної влади того рівня, який має умови для найефективнішої реалізації відповідного повноваження. Як правило, на центральному рівні залишаються тільки ті з них, що стосуються функціонування країни в цілому, інші ж повноваження передаються на місця, влада, таким чином, наближається до населення за принципом: "Ніколи не доручайте великій одиниці те, що може бути зроблено більш дрібною".

Отже, принцип субсидіарності заснований на тому, що вищий рівень управління може втручатися в дії нижчого лише тією мірою, якою останній виявив свою нездатність до ефективного управління. Втручання вищих рівнів управління в діяльність нижчих допускається тільки за наявності певних умов, за яких воно може вважатися законним і доцільним. Виходячи з цього втручання вищого рівня влади в справи нижчого є обов'язковим і здійснюється тільки з метою надання необхідної допомоги нижчому рівню влади у вирішенні його завдань.

В основі розуміння даного принципу лежать принаймні чотири аспекти, які зобов'язують вище (або більше) співтовариство стосовно нижчого (або меншого, підлеглого): делегувати повноваження, компетенції; не втручатися у внутрішні справи; надавати за необхідності різноманітну допомогу й підтримку; координувати дії нижчих співтовариств. Разом з тим, субсидіарність передбачає не тільки обов'язки вищих структур, але й нижчих: їхню самостійність і активність, самоврядування, співробітництва із вищими суспільними утвореннями та із собою подібними.

Виходячи з вищенаведеного, підкреслимо, що правова культура субсидіарності "є присутньою" у кожному управлінському рішенні, вона проявляється у якості виконання чиновником своїх функціональних обов'язків, у його ставленні до проблем держави та територіальної громади. В той же час, даний тип правової культури є результатом соціально-правової активності громадянського суспільства: територіальних громад, громадських організацій, окремих особистостей та трудових колек-

тивів. В цьому контексті, зазначимо, що важливою характеристикою правової культури субсидіарності є довіра, а у зв'язку з проблемою становлення правового суспільства це, перш за все, інституційна довіра, тобто в цілому позитивне ставлення громадян до органів влади, а також судів, прокуратури, армії, міліції та ін.

Правова культура субсидіарності, на нашу думку, повинна стати тим світоглядним тлом правового суспільства, яке безпосередньо впливає на правовий клімат у державі. Саме через відстоювання громадянами своїх прав та інтересів відбувається формування правової культури субсидіарності, яка становить основу правового суспільства. Нажаль, в сучасній Україні спостерігається відсутність ефективних механізмів реалізації конституційних прав та свобод людини. Результати цієї кризи виявляються у зневазі до прав, свобод і законних інтересів людини в ім'я інших цілей. Це призводить до ускладнення, нестабільності багатьох правовідносин у суспільстві й неврегульованості їх у межах конституційного законодавства. Зростає недовіра суспільства до діяльності органів державної влади, а також до посадовців щодо здійснення ними своїх обов'язків відносно забезпечення права і законних інтересів особи.

Для подолання такого стану необхідною умовою є визнання важливості й необхідності конституційних положень посадовими особами органів влади у житті людини, формування навичок, потреб, відповідного рівня компетентності для свідомої участі людини в управлінні державними й суспільними справами. Нагальним завданням у цьому зв'язку є цілеспрямоване формування правової культури субсидіарності в українському суспільстві. Для того, щоб пошана до прав і свобод людини як основи демократії в сучасній Україні стала нормою, необхідно, щоб громадяни самі усвідомлювали свої права та свободи, прагнули набувати певних знань в цій сфері, шанували конституційні права й гідність інших людей, а також мали практичні навички їх захисту. Усе це – найважливіші елементи культури прав людини, а високий рівень культури прав людини, у свою чергу, є однією з гарантій реалізації правової культури субсидіарності, а як наслідок розвитку правового суспільства.

Г. П. Ковальова, ст. викл., канд. культурології, ХДАК, Харків
gallakovv@gmail.com

ПРАВОВЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК МОРАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ІДЕАЛ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

В Конституції України зазначається, що Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, але це скоріш наміри, ніж об'єктивна реальність. Про це свідчить наявність кризових явищ в економічній, політичній, соціокультурній сферах суспільного життя. Однією з причин кризового становища українського суспільства є відсутність реальної об'єднувальної ідеї, невизначеність якої призводить до організаційної і моральної деградації. Існує необхідність у розробці теоретич-

них засад нового суспільного ідеалу, який стане визначальним для подальшого розвитку країни.

Вироблення теорії суспільного ідеалу пов'язано з філософсько-методологічним підґрунтям нормативно-етичних концепцій права, зокрема, пошукам і обґрунтуванням суспільного ідеалу в філософії права присвячені праці П. Новгородцева. Осмислюючи проблеми суспільного ідеалу, Новгородцев на перше місце поставив моральні критерії: "У протилежність старим теоріям, які вводять у зміст суспільного ідеалу різні поодинокі умови та відносні блага, слід сказати, що ніщо подібне не повинно мати місця. Ні найкращий устрій влади, ні справедливий розподіл багатства, ні загальне задоволення та щастя, ніщо не відповідає безумовному змісту тієї норми, визначення якої ми шукаємо. І влада, і багатство, і щастя, все це зовнішні та відносні блага, які мають значення засобів для досягнення вищих цілей" [*Новгородцев П. И. Об общественном идеале. — М., 1991. — С. 102–138*]. Виключаючи зі змісту істинного суспільного ідеалу випадкові складники, П. Новгородцев пропонує виходити з принципу особистості з властивими їй "ідеальними прагненнями". За допомогою такого критерію у зміст суспільного ідеалу включаються наступні елементи: "... свобода як природний і необхідний вираз ... моральної сутності" людини, "рівність", оскільки всім людям властива ця моральна сутність, "обов'язок взаємного визнання" людей, тобто кожен повинен визнавати не тільки права інших членів суспільства, але й "солідарність та єдність з іншими", що забезпечує їхнє як взаємообмеження, так і взаємозбагачення.

Основними засадами розбудови суспільного ідеалу має бути свобода нескінченного розвитку вільної особистості, а не гармонічна закінчена досконалість певної конкретної історичної форми життя. Ідеал в принципі є недосяжним феноменом, бо у протилежному випадку його слід було б вважати кінцевим, тому що абсолютний зміст ідеалу не вміщується у тимчасові, "відносні" форми. Крім того, "кінцевий ідеал" (земний рай) суперечить еволюційній теорії та може нехтувати особистою свободою. Відповідно, автор приходить до наступного визначення ідеалу: "Зводячи отримані нами принципи до короткої формули, суспільний ідеал можна визначити як принцип вільного універсалізму. В цьому понятті зразу передаються і рівність, і свобода осіб, і всеохопність їх об'єднання, оскільки все це поєднується в ідеї вільної солідарності всіх" [*Новгородцев П. И. Об общественном идеале*].

На такому розумінні суспільного ідеалу як зразка нескінченного вдосконалення особистості на шляху до "вільної солідарності всіх", а фактично – до морального імперативу й необхідності орієнтації в правотворчих та державотворчих процесах на нього як на обов'язкове належне, ґрунтується сучасне уявлення щодо ідеалу правового суспільства.

Праве суспільство все частіше вважається ідеалом сучасного суспільного розвитку. Ідея правового суспільства виступає певним "ціннісним атрактором", ідеальним станом, до якого прагне система, що розвива-

ється. Як ціннісний ідеал суспільного розвитку, ціннісний атрактор призводить до переосмислення сутності та ролі права в суспільному житті, але не містить жодних рис, які б характеризували структуру чи функції такого "ідеального суспільства". Довершеність будь-якої суспільної організації не можливо визначити лише правом, воно лише створює та забезпечує можливості суб'єкта щодо реалізації гарантованої законодавством міри соціальної свободи, але не забезпечує реалізацію цієї свободи. Сучасний дослідник права М. М. Цимбалюк справедливо підкреслює, що суспільство можна вважати правовим лише мірою надання ним певних можливостей для самореалізації людини, тоді як міра та способи використання цих можливостей є похідними від особистої ініціативи та схильностей самого суб'єкта права [Цимбалюк М. М. Формування та реалізація ідеї правового суспільства у процесі розвитку інститутів народодовладдя // Право України. – 2011. – № 7. – С. 161–168].

За концептом "правове суспільство" не стоїть певна емпірична реальність, досяжна в якийсь термін, хоча можливість досягнення є необхідною умовою функціонування правового ідеалу. Воно є певною регулятивною ідеєю, смисловказуючим орієнтиром. У цьому сенсі вдалою є аналогія М. Максимова: "... навіть найдосконаліший стан права.. не призведе до досконалого стану усього суспільного життя... Роль права в житті людини скоріше аналогічна ролі страховки у альпіністів, котра аж ніяк не піднімає людину наверх, тобто не є фактором її "вдосконалення", але вона і не дає впасти йому вниз і тим самим вносить свій вклад у його "сходження до реалізації здібностей". Право не гарантує успішність сходження, але воно гарантує від невдач (у випадку дотримання основних правил – єдиних для всіх "універсалізованих заборон")... І якщо "диво перетворення" в соціально-онтологічному плані, тобто в масштабах соціуму як досконалий стан емпіричного здійснення ідеалу стає неможливим...то в плані індивідуально-екзистенційному такий морально-метафізичний акт, таке "перетворення"...просто необхідно, аби прийняти етику "категоричного імперативу" як умову правосвідомості, світу права в цілому" [Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления : монография. – Харьков, 2002. – С. 318].

Неважливі конкретні риси правового співтовариства, важливо втілення в ньому принципів автономії особи і верховенства права. Тому, у найширшому розумінні правове суспільство визначається як співтовариство правових осіб, як саморегульоване суспільство, в якому діє принцип верховенства права, тобто суспільство, в якому втілюються правові ідеї та принципи справедливості, рівності, свободи та реалізуються гуманістично-моральні ідеї людяності. Але право є рухливим і мінливим у суспільстві. Отже, проблема в наближенні до ідеалу правового суспільства полягає в тому, щоб у процесі удосконалювання права, по-перше, не виходити за межі моральних критеріїв і, по-друге, направляти правотворчість відповідно до етичного ідеалу в такій мірі, у якій це можливо в даному історично і культурно визначеному суспільстві.

**Е. В. Лукаревская, студ.,
МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
liza777_77@mail.ru**

ФИЛОСОФСКО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ИДЕИ В ТВОРЧЕСТВЕ П. Н. ТКАЧЁВА

"Сверху блеск, внизу гниль" – писал видный чиновник П. А. Валуев о николаевских бюрократических порядках.

В середине XIX века бюрократический аппарат не смог сформулировать вполне удовлетворительные ответы на вызовы времени. Методы, с помощью которых осуществлялась крестьянская реформа, не соответствовали ожиданиям крестьян и сформировавшейся к тому времени интеллектуальной элиты. Периодические, хоть и не массовые, восстания крестьян; низкая социальная мобильность среди интеллектуальной и правящей элит и многое другое – явилось причиной появления национальной формы протеста – народничества. Идеологи этого движения смогли сформулировать альтернативный способ преобразования общества.

Увеличение численности интеллигенции, которая не была включена в бюрократический аппарат, способствовало перерастанию революционного движения из малочисленных кружков в своего рода партийную организацию, охватывающую всю территорию России. Идеи представителей народничества, в том числе и идеи П. Н. Ткачева, опирались на научные достижения XIX века, на наследие российской демократической мысли 1840-х гг.

Но не только отечественная литература находит отклики в творчестве Петра Никитича Ткачева. Не имея достаточного объема эмпирических данных для анализа процессов, происходящих в России, Ткачев прибегает к уже проверенным теориям.

Так, советский ученый-историк Б. П. Козьмин утверждал, например, что Ткачев был близок к марксизму. Осмысливая разнообразные проявления социального, Ткачев пришел к выводу, что "миросозерцание людей и характер их деятельности всегда определяются условиями их экономического быта". Отражение в творчестве Петра Никитича находят и идеи Луи Огюста Бланки.

Описывая революционное преобразование общества, Ткачев уделяет государству лишь роль могущественного инструмента, с помощью которого возможны общественные преобразования, осуществление социальной гармонии.

Русский бланкизм, как иногда называют учение Ткачева отечественные политологи и историки, имел принципиально схожие черты с другими течениями народничества.

Он стал настоящим двигателем массового революционного движения 1860-х гг. и одновременно стремился создать теорию, опираясь на научные факты.

**Р. А. Малютин, асп.,
МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия**

**ПОНЯТИЕ ТИРАНИИ В КЛАССИЧЕСКОЙ
И СОВРЕМЕННОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ
(на материале диалога Л. Штрауса и А. Кожева)**

Тирания возникает как полноправная разновидность политического устройства, удобная и применимая в определенных политических условиях. Из-за неразрешенного на практике конфликта с философией, она изначально приобретает негативную коннотацию и приобретает репутацию места, непригодного для философской жизни. Крах платоновского политического проекта ставит тиранию в невыгодное положение.

В эпоху нового времени тирания демонизируется, отождествляется с беззаконием, произволом и т. д. При том, что политические мыслители, такие как Макиавелли и Гоббс, максимально обнажают механизмы властвования, "экзотеризация" способов суверенности закладывает мину под теоретический базис единоличного "децизионистского" правления, порождая почву для либерализма. Тиранический и либеральный дискурс противоположны и непримиримы.

Лео Штраус в 1948 году, ссылаясь на введение в научный оборот полузабытого диалога Ксенофонта "Гиерон", в очень завуалированной форме снова поднимает вопрос о тирании. В неявной форме в книге ставится вопрос о соотношении тирании и философии, что поразительно четко улавливает А. Кожев в своем ответе. Согласно Штраусу, высшей ценностью общества является возможность комфортного существования в ней философии. Исходя из этой посылки, в эпоху модерна напрашивается вывод, что тирания не более враждебна философской жизни, чем, например, современный позитивистский и историцистский либерализм. Таким образом, спор двух крупных фигур политической философии становится спором о техниках возможной философской тирании в наше время при странном молчаливом согласии на предмет моральной оправданности тирании как таковой.

Благодаря определенному возврату во второй половине XX века политической философии (хотя и не политической науки и даже теории) к домодерновому категориальному аппарату, понятие тирании снова стало играть важную роль в классификации типов правления, режимов и т. д. Усилия Л. Штрауса по возрождению домодернового политического мышления совпали по времени с волной значительных работ по антитоталитарной тематике (Х. Арендт, Э. Фёгелина), что вывело проблему тирании на новый уровень осмысления. Тем не менее, несмотря на широкое употребление термина "тирания" сегодня, он не до конца разработан современной политической философией, а уроки из диалога середины века между Л. Штраусом и А. Кожевым не извлечены в полной мере.

КОЛІЗІЇ У ЗАКОНОДАВСТВІ (СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЇХ ВИРІШЕННЯ)

Питання подолання колізій, які виникають у законодавстві, є досить актуальним. Неузгодженості нормативно-правових актів, що регулюють одні і ті ж питання, а також розбіжності в застосуванні компетентними органами норм права отримало назву "правова колізія", що в контексті розвитку українського законодавства викликає суттєві проблеми. Взагалі, термін "колізія" має латинське походження, і означає зіткнення, сутичку, збіг протилежних обставин та інтересів [Москалюк О. В. Механізм подолання змістовних і темпоральних колізій норм права : дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2011]. Також особливістю використання поняття "колізії" в юридичній сфері є змістовне навантаження, яке використовується при обранні підходу розуміння права. Отже, правова колізія передбачає взаємну невідповідність норм, які регулюють однакові відносини. Колізії між правовими нормами ведуть до порушення системності правового регулювання і, тим самим, знижують його ефективність. Законодавчі колізії заважають злагодженій роботі правової системи та доступному користуванню законодавством фізичним та юридичним особам в їх поточній діяльності, позначаються на ефективності правового регулювання, створюють незручності в правозастосуванні.

Прикладів колізій на практиці досить багато. Це є водночас позитивним і негативним моментом. З одного боку, це свідчить про те, що законодавство є динамічним та розвивається, змінюється до потреб реалії. З іншого боку, це говорить про недостатньо налагоджену роботу законодавчого органу.

Основним завданням нашого дослідження є вивчення та узагальнення способів вирішення колізій у законодавстві. Нажаль, колізії неможливо повністю усунути раз і назавжди, а отже слід шукати методи та шляхи їх подолання.

Одним із видів усунення колізій є тлумачення. Суть його полягає в узгодженні духу закону та букви закону, тобто, що мав на увазі законодавець, коли видавав нормативний акт, і що фактично написав. Відповідно органи державної влади, посадові особи розкривають зміст правових норм, встановлюють в них волю законодавця. Крім цього, є спосіб подолання колізій шляхом вибору для застосування однієї з кількох норм, які перебувають у колізії. При цьому застосовуються ієрархічний, темпоральний та змістовний принципи.

Ієрархічний спосіб передбачає, що, у випадку суперечності між двома нормами, застосуванню підлягає та, яка матиме більш високу юридичну силу в ієрархії нормативно-правових актів. В даному випадку вирішальним є з'ясування ієрархічної (вертикальної) структури законодавства України. Як усім нам відомо, Конституція України має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативно-правові акти повинні прийматися на основі Конституції та не суперечити їм. Однак, ще вищий щабель в ієрархії

нормативно-правових актів займає міжнародний нормативно-правовий акт у разі ратифікації його Верховною Радою України. Слід звернути увагу, на те, що в нашому законодавстві є таке явище як делегована правотворчість. Сутність цього явища полягає у виданні нормативно-правового акта за прямим дорученням одного органу держави іншому.

Згідно з темпоральним способом вирішення колізій, перевага надається акту, прийнятому пізніше. У випадку регулювання одних відносин за наявності двох нормативно-правових актів однакової юридичної сили, той, який прийнятий пізніше скасовує дію попередніх.

І нарешті, змістовний спосіб вирішення колізій передбачає що спеціальний закон скасовує дію загального. Загальні норми права, як відомо, поширюються на відносин у цілому; спеціальні діють тільки в межах визначеного виду відносин і встановлюють для нього певні особливості порівняно із загальним правилом. Слід зауважити, що мова йде не про весь закон в цілому, а про конкретну правову норму чи її частину, за змістом якої визначається є ця норма загальною чи спеціальною. Як зазначається в юридичній літературі, для того, щоб норми, які обмежують дію загальних норм, могли застосовуватися в конкретних правовідносинах, необхідно всі виключення з загального правила розміщувати в тому ж законі, яке встановлює це загальне правило. Тільки за такої умови будуть зняті всі спори про легітимність виключення, які незмінно виникають при вирішенні колізії норм права на стадії правозастосування з тієї причини, що виключення з загального правила не міститься в законі, яке закріплює це правило [Арзуманян А. Э. Типичные ошибки законодателя в процессе установления конкуренции норм права // Юристь-Правоведъ. – 2009. – № 3. – С. 98–100]. Вищенаведений спосіб доцільно використовувати при вирішенні колізійних питань, що виникають під час визначення підсудності справ.

Ще одним видом усунення колізій є своєчасне виявлення, реагування та внесення змін і доповнень до чинного законодавства, тобто вирішення шляхом удосконалення законодавчих положень.

Усунення подібних колізій через ретельне, системне й узгоджене правове регулювання є більш раціональним та ефективним, проте почасти виникають ситуації, коли колізію слід вирішити терміново, не чекаючи на відповідне реагування правотворчих органів.

Форма вирішення колізій у вигляді їх подолання застосовувана до всіх колізій, не залежно від причин їх виникнення, в той час, як усунути можливо лише ті колізії, причиною виникнення яких є недоліки правової регламентації.

Усунення колізії між двома нормами, може відбуватися шляхом: 1) скасування однієї з двох норм, внаслідок цього перед суб'єктом застосування зникає проблема вибору між нормами; 2) зміни (уточнення) предмету (об'єкту) регулювання норм, які претендують на застосування; 3) відміни обох норм і видання нової норми права [Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження : монографія. – К., 2007].

Отже, з вищенаведеного, можна зробити висновок, що як би правильно та чітко правова доктрина не визначала способи вирішення колізій, на практиці все значно складніше. Правові норми можуть одночасно знаходитись у ієрархічній, змістовній та темпоральних колізіях, тим самим, ускладнюючи правозастосовчу діяльність посадових осіб органів державної влади в процесі здійснення покладених на них завдань і функцій. Тому при вирішенні колізійних проблем кожен випадок має розглядатися індивідуально.

Тому, пропонуємо органам законодавчої влади своєчасно реагувати на всі суперечності, які виникають в процесі нормотворення, для запобігання виникнення колізій у законодавстві, шляхом прогнозування та моделювання. На нашу думку, якщо такий підхід буде прийнято за парадигму, це дасть змогу суттєво підвищити результативність роботи законодавчого органу.

М. В. Мельник, здобувач, НУ "ЮАУ ім. Я. Мудрого", Харків
marijamelnuk@mail.ru

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ ЯК НЕГАТИВНЕ ЯВИЩЕ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Тема правового нігілізму та чинників його поширення у вітчизняному суспільстві – надзвичайно актуальна на сьогодні. Адже даний вид деформації правосвідомості набув в нашій державі загрозливих масштабів, гальмуючи процеси становлення громадянського суспільства та правової держави і водночас сприяючи процвітанню таких негативних явищ як порушення прав людини і громадянина, корупція, неефективність законодавства та ін. Проблемою правового нігілізму займалось багато науковців різних часів і країн. В сучасній українській філософській та юридичній науках різноманітним аспектам правового нігілізму приділяли увагу такі науковці, як В. Б. Авер'янов, В. Д. Бабкін, М. А. Бурдоносова, З. С. Варналій, О. В. Волошенюк, В. В. Головченко, В. В. Демічева, О. В. Дручек, Н. М. Ємельянова, О. В. Зайчук, Ю. Ю. Калиновський, М. І. Козюбра, В. В. Копейчиков, Л. В. Кравченко, Л. О. Макаренко, О. В. Макарова, Н. М. Оніщенко, П. М. Рабінович, В. М. Селіванов, В. В. Черней, Ю. С. Шемшученко та ін. Саме слово "нігілізм" походить від латинського *nihil*, яке традиційно трактують як "неіснування", "ніщо". За словами дослідника даної проблеми В. Крауса, корені філософського нігілізму слід шукати в Німеччині. Центром ж соціально-політичного нігілізму стала Росія [Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність : монографія. – Харків, 2008]. Так, у філософії слово "нігілізм" вперше використав саме німецький філософ Ф. Г. Якобі, який ним означив крайню форму ідеалізму. Та поступово, починаючи з середини XIX ст., проблема нігілізму виходить на перше місце серед найважливіших проблем західноєвропейської філософської та літературно-критичної думки. А. Шопенгауер ідейно підготував ґрунт

для появи нігілізму, створивши теорію песимізму як попередню форму нігілізму. Ф. Ніцше, один із найбільш досвідчених і послідовних фундаторів нігілізму, спрогнозував його "вибух" в двох наступних століттях. Він пов'язував виникнення й існування нігілізму з занепадом християнської релігії та моралі. Заперечуючи гуманний смисл християнських цінностей, Ф. Ніцше вважав, що нігілізм – це стан суспільства, коли "вищі цінності втрачають свою цінність" [Краус В. Нігілізм сьогодні, або Терплячість світової історії / пер. з нім. М. Павлюк. – К., 1994. – С. 11]. Традиційно розрізняють "філософський нігілізм" (Німеччина), "соціально-політичний нігілізм" (Росія), "естетичний нігілізм" (Франція). Як явище соціально-політичного характеру нігілізм багатолікий: політичний, моральний, правовий, ідеологічний тощо залежно від того, в якій сфері життєдіяльності людей заперечуються чи недооцінюються політичні, правові, моральні та інші цінності. Як зазначає Ю. Ю. Калиновський, саме правовий нігілізм є стрижневою деформацією як суспільної, так і індивідуальної правосвідомості в Україні незалежно від віку, освіти, соціального та майнового стану наших співгромадян. Проблема подолання правового нігілізму актуальна для різноманітних типів соціальних систем, але особливого загострення вона набуває під час переходу від одного політико-правового режиму до іншого [Волошенюк А. В. Правовой нигилизм в постсоветском обществе : дисс. ... канд. юрид. наук. – Харьков, 2000. – С. 223]. Переходячи до чинників розповсюдження правового нігілізму, слід зазначити, що більшість авторів говорить про них лише загальними фразами. М. А. Бурдоносова виділяє наступні основні причини, що призводять до розвитку нігілістичних поглядів стосовно права: 1) історичні: монголо-татарське іго; гніт самодержавства; тривале перебування України в складі Російської імперії; затягування із скасуванням кріпосництва; ідеологія диктатури пролетаріату; адміністративно-командна система; декларативний характер союзних конституцій; невдалі спроби реформ та перетворень в період перебудови; 2) зовнішні: кризові явища в соціальній, політичній та економічній сферах суспільства; відсутність державної ідеології у правовій сфері; недоліки в правовому інформуванні населення; недостатній рівень правової культури суспільства; зменшення в суспільстві числа суб'єктів з активною громадянською позицією; порушення основних прав і свобод людини і громадянина; випадки недодержання закону владними особами; корупція влади у поєднанні з викривленим розумінням принципів законності та доцільності; недосконалість інститутів амністії та помилування тощо; 3) внутрішні: випадки невідповідності цінностей, укорінених в праві, тим, які людина отримує в близькому оточенні; сталі нігілістичні стереотипи сприйняття держави, права, правоохоронних органів; антисуспільна спрямованість особи; невиправдані очікування громадян щодо законодавчих ініціатив; правове відчуження і т. п.; 4) додаткові: низький рівень правової культури та правового виховання громадян; нехтування загальноприйнятими нормами поведінки; правова та суспільна пасивність громадян; протиправна мотивація особистості; неврахування пси-

хологічної готовності суспільства до різких перетворень та соціальних реформ; політичні конфлікти. Але, як на мене, наведений перелік є надто поверхневим і автор часто-густо плутає форми вираження або наслідки впливу правового нігілізму на суспільство з його чинниками. Єдиний, хто, на мій погляд, створив розгорнуту концепцію чинників формування нігілістичного світогляду у праві – О. В. Волошенюк у своєму дисертаційному дослідженні. Про них і йтиметься далі. Якщо розглядати проблему правового нігілізму через призму об'єктивних факторів, то слід почати з природи самого права. Як відомо, останнє складають як мінімум три компоненти: правові ідеї, правові норми та правовідносини. На мою думку, саме деформації у сфері правової ідеології є "наріжним каменем" формування правового нігілізму. Серед них виділяють наступні: 1) дисбаланс між інтересами особи та суспільства, що підриває глибинні основи права; 2) порушення оптимального співвідношення свободи, рівності та відповідальності особи, масштаби яких повинні встановлюватись правом; 3) недооцінка права та його можливостей самими вченими-юристами, зведення його до інструменту в руках держави. Переходячи до негативних проявів в праві як системі нормативних приписів, слід наголосити, що вони можливі на двох рівнях: змістовному (викривлення принципів права) та спеціально-юридичному, "інструментальному" (прорахунки в техніці, стратегії правового регулювання). Змістовний рівень: 1) порушення основних прав людини; 2) порушення принципу рівності суб'єктів перед державою, законом і судом; 3) порушення принципу взаємовідповідальності особи і держави; 4) порушення принципу презумпції невинуватості, проголошення "щиросердного зізнання" "царицею доказів"; 5) неспіврозмірність покарання та скоєного діяння; 6) прийняття нормативно-правових актів без врахування культурних традицій, етичних поглядів, менталітету народу. "Інструментальний" рівень: 1) порушення балансу між стабільністю та гнучкістю законодавства; 2) перекося системи "дозвіл-зобов'язання-заборона" (можливий як при виборі типу правового регулювання, так і при порушенні балансу між задекларованими державою можливостями й гарантіями їх здійснення); 3) протиріччя самої системи права; 4) порушення співвідношення матеріального та процесуального права; 5) надмірна кількість законів; 6) декларативність законодавчих норм; 7) нестабільність законодавства; 8) прийняття нормативно-правових актів без врахування економічних, організаційних та технічних факторів; 9) відставання законодавства від потреб суспільства, "тіньова нормотворчість". На стадії правореалізації можливі наступні негативні явища: 1) відсутність виконавської дисципліни в правозастосовних установах, порушення процесуальних строків, затягування винесення рішень; 2) умисне блокування актів, які виносяться вищими і центральними органами влади, на місцях, невизнання дії федеральних актів на території суб'єктів федерації, загальнодержавних – на території автономних утворень; 3) перевиконання вимог закону, що перетворює останній в абсурд (наприклад, антиалкогольна кампанія в СРСР); 4) низька ефективність

юридичної відповідальності, показниками якої є перш за все результати загальної і спеціальної превенції; 5) "надпланування" роботи, особливо в діяльності правоохоронних органів, гонитва за показниками; 5) невідповідність між законодавчим закріпленням функціональних обов'язків посадових осіб і реальним станом справ; 6) відсутність ефективного механізму інформування адресатів про прийняті нормативно-правові акти, про внесені до них зміни і доповнення [Там же]. Щодо факторів суб'єктивного характеру, то вони лежать в площині психології і, зокрема, у сфері правосвідомості. Остання, як відомо, внутрішньо структурована і містить три групи елементів: ідеологічні або пізнавальні (знання, уявлення про право), психологічні або оціночні (емоції, почуття стосовно правових явищ) та поведінкові або вольові (мотиви, правові установки). Тому деформації в кожній з перелічених складових можуть призвести до виникнення та поглиблення правового нігілізму.

Отже, як бачимо, правовий нігілізм має широкий діапазон виявлення: від байдужого ставлення до права (правового регулювання суспільних відносин) до повної зневіри в право чи галузь права, норми права. Він має величезні можливості змінюватись, модифікуватись, пристосовуватись до різних обставин у часі і просторі. Правовий нігілізм має безліч форм існування та прояву, причин й джерел відтворення.

И. А. Нагорняк, студ., ДонНУ, Донецьк
nagornyak@yandex.ru

ПРАВО И ИДЕОЛОГИЯ: ВЧЕРА И СЕГОДНЯ

За всю историю человечества ни одна страна не существовала без идеологии. Она обретала разные формы и трансформировалась со времен первобытного общества до капитализма, из насильственных методов борьбы в религиозные, из денежных – в ценностные. Идеологии оправдывали режимы и свержали их.

Крайние идеологии уступали центристским по числу приверженников, но укреплялись, подмешивая религиозный фактор влияния. Просматривается географическая и правовая зависимость этого процесса. Европейские страны утверждали авторитарно-демократические режимы с либеральной идеологией, консерватизмом и социал-демократией. Но, в отличие от XX века, когда идеологии правили миром на этих территориях, в XXI веке установлен паритет права и традиций (монархических или идеологических). Постсоветское пространство – поле псевдodemократических преобразований, где правовая база такая же неустойчивая или декларированная и недееспособная. Крайние формы идеологий нашли реализацию в мусульманском мире, где часто нарушены каноны международного права и гражданских прав жителей. XXI век – эпоха нанотехнологий и глобализации, в которой национальные суверенитеты и их правовые поля становятся относительными и несамостоятельными. От того идеи и законы сегодня изменчивы. И это – мировой тренд.

Исходя из вышесказанного, *автор имел цель выявить и систематизировать правовые аспекты идеологии на примере перонизма*. Автор поставил следующие задачи: очертить ключевые принципы перонизма; обозначить применимость категории "правовая идеология" к перонизму; выявить и систематизировать правовые аспекты перонизма; показать несоответствие правовых аспектов с формой правовой идеологии.

Перонизм как социальное и политическое явление возник в Аргентине в годы второй мировой войны. В этот период в стране ускорилось развитие промышленности, рабочие кадры формировались преимущественно за счет мигрантов из других районов страны. Как правило, это были крестьяне либо полупролетарии, не обладавшие классовым политическим самосознанием. Перон стремился утвердить свое влияние в этих массах. Его политику отличали социальное маневрирование, национализм, некоторые уступки растущему движению трудящихся масс. Целью экономической политики правительства Перона была так называемая аргентинизация экономики, или развитие независимой Аргентины. Он создал новый кодекс законов о труде и социальном обеспечении, ввел фиксированные цены на продовольствие. Аргентинский лидер осуществлял программу импортозамещающей индустриализации, создавая рабочие места для тех же самых работников физического труда [Почему Аргентина прибывает в стагнации, а Бразилия последовательно развивается: <http://ivgnnm.livejournal.com/219200.html>]. Основные принципы перонизма: авторитаризм, каудильизм, опора на собственные силы в экономике, комбинация национальной идеи и социальной справедливости, синтез капитализма и социализма.

Правовая идеология – систематизированные представления о правовой действительности, в основе которых лежат определенные ценностные представления. Правовая идеология может быть тесно связана с философией, так как право сводится к правам человека, групп людей, классов, народов и др. [Поляков А. В. Правовое сознание: <http://www.pravoznavec.com.ua/books/letter/231/kernel.php/17354>].

В 1947 году образовалась Перонистская партия, целью которой было создание справедливого государства. В 1949 году в Аргентине приняли новую конституцию, по которой деятельность партий и профсоюзов была разрешена под контролем государства. Президент наделялся большими полномочиями.

Перон вернулся в страну и пришел к власти. Многие его реформы и принятые меры имели половинчатое значение, но привели к прогрессу. Хустисиалистская идеология все более проникала и в университетскую среду, овладевая умами ранее оппозиционных перонизму студенчества и различных слоев молодежи, о чем наглядно свидетельствует и определенное влияние, которым пользовалась группа "Перонистская молодежь" [Теория и практика перонизма: <http://www.zexy-999.ru/item/items213134.html>].

Таким образом, можно сделать вывод, что аргентинцы абсолютно осознанно поддержали Хустисиалистскую партию и выбрали нового президен-

та Аргентины Хуана Доминго Перона в соответствии с законодательством страны. Такая идеология жестко привязывается к интересам правящих элит, по сути, обслуживая их, и поэтому неадекватно выражает правовые реалии. Потому она не может являться правовой, так как в основе идеология перонизма не сводится к правам и свободам человека, правам каких-либо групп, классов, народов, наций или к Богу, как к источнику права.

В 2003 году президентом Аргентины стал перонист Нестор Киршнер, чья жена Кристина и по сей день управляет этой страной. Правление этой супружеской пары ознаменовалось возвратом к рецептам классического перонизма, начиная от жесткого протекционизма и заканчивая расширением госсектора за счет национализации. Страна занимает третье место в мире по рискованности кредитования. На мировом рынке Аргентина вновь превратилась в то, чем она была век назад, – в поставщика сельскохозяйственной продукции. По мнению ряда исследователей, тренд, который задал Перон, превратил Аргентину в страну, пережившую во второй половине XX века беспрецедентную демодернизацию [Почему Аргентина прибыла в стагнации, а Бразилия последовательно развивается].

Результаты исследований популярного института Legatum Institute, ученые которого уже составили рейтинг-2012 уровня жизни и назвали самые лучшие страны для проживания, показали, что Аргентина, занявшая 39 место, ярко демонстрирует отход государственной идеологии от международного права и консерватизм правовой системы. В относительной изоляции от мира могут себе позволить оставаться территориально небольшие государства с монархической формой правления, которые имеют значительные запасы ресурсов, широкий экспортный рынок, а функции идеологии берет на себя религия. Примерами таких государств являются Северная Корея, Саудовская Аравия, Бутан. Неравномерное распределение ресурсов на Земле вынуждает остальные страны к экономическому сотрудничеству между собой, что способствует созданию транснациональных объединений. Создание таких организаций чаще всего является выгодным в экономической сфере для стран-членов, однако он ведет к исчезновению национальной самобытности, менталитета, культуры, традиций и часто границ. Следовательно, такие государства должны адаптировать идеологию под современные стандарты, следовать постулатам международного права, развивать народные инициативы.

П. В. Нездидюковская, студ., КНУТШ, Kuie
polya-polly@yandex.ru

ВОЗМОЖНО ЛИ ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ КОНЦЕПЦИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА НА ВОСТОКЕ: ПОИСКИ ОСНОВАНИЙ

Вопрос о предоставлении прав и свобод каждому существу человеческого рода всегда был актуален во всевозможных философских, политических и общественных диспутах. Но, как известно, правовой личностью

человек официально был признан только в XX веке: процесс начался со Всеобщей Декларации прав человека 1948 года, продлеваясь в Европейской конвенции про защиту прав и основных свобод и различных дополнениях и пактах, также принятых в Европе. Это создало массовый стереотип по поводу того, что концепция применима сугубо для европейского человека. Тем не менее, следует помнить, что две важнейшие черты этой концепции – универсальность и неотъемлемость. Официально сформулированные и признанные Европой права человека не исключают возможности применения их в странах Востока или где бы то ни было; наоборот, ударение делается на онтологической идентичности всех людей, а, следовательно, потенциальное будущее применения на практике этой концепции возможно в любой точке земного шара.

Дифференциация между европейской и восточной культурами проводится обычно на основании религиозной идеи. Как подтверждает Интернет, литература и СМИ, для большинства людей тождество "восточные страны = ислам" является бесспорно истинным, с чем можно в какой-то мере согласиться. Вопрос состоит в том, могут ли быть пересмотрены основные права человека с точки зрения культурных и религиозных особенностей каждого региона. Очевидно, что это вопрос времени и средств, предпринятых для внедрения так называемой европейской концепции в восточный менталитет. Религия является важным (если не важнейшим) компонентом жизни таких стран как Турция, Ирак, Иран, Афганистан, Пакистан (о которых дальше пойдет речь) и некоторых других, которые традиционно относятся к восточными странами. Но важность религии отходит на второй план при упоминании того факта, что религиозные права – это только часть прав человека, а не наоборот. К сожалению, установленные права человека в большинстве стран современного мира являются в данный момент лишь определёнными ориентирами для развития правовых государств на протяжении ближайших десятков лет. А первый шаг к тому, чтобы сделать концепцию действенной на практике – юридическое признание. Только так возможно её превращение из теоретического ориентира в реализованную норму жизни, а именно – свободу в рамках порядка, равенство перед законом и равенство возможностей, впервые допустимые в процессе развития всей человеческой истории.

Религиозная ориентация восточных государств замедляет и препятствует признанию прав человека жизненно необходимыми для дальнейшего развития обществ. Несмотря на это, члены правительства ясно осознают, что компромиссы с европейскими странами неизбежны. Здесь важно прибегнуть к рассмотрению главных законодательных документов хотя бы пяти стран, чтобы доказать реалистичность ожиданий и надежд относительно прав человека в мусульманских странах. Так, самым радикальным из анализированных мною государств является Исламская республика Иран. В четвертой статье Конституции указывается, что все государственные процессы должны быть регулированы согласно критериям Ислама, в частности права женщины, а возможные

признанные религиозные меньшинства – только зороастрийцы, иудеи и христиане. Свободы вероисповедания и совести, очевидно, не гарантируются, но в статье № 175 отмечается свобода самовыражения и мысли, опять же, согласно критериям Ислама. Вторым по радикальности является Афганистан, но со значительными послаблениями. Конституция провозглашает, что никакой закон не может идти вразрез с "сакральной религией Ислам", но наряду с этим Афганистан обещает выказывать уважение к Всеобщей декларации прав человека, обязывается защищать права человека и реализовывать принципы демократии. Мужчины и женщины официально стоят равноправными, наложен запрет на насилие и рабство, даруется свобода самовыражения и мысли, а также свобода исповедовать любую религию в рамках закона. Вероятно, причина столь многих гарантий – это желание занять, как гласит статья № 11: "заслуженное место в международном сообществе". Следующее государство – Ирак, в данном контексте он похож на Афганистан; их схожесть проявляется в попытке сочетать Ислам с принципами демократии. Пока еще не совсем понятно, насколько это действенно на практике, но теоретическая база заложена: гендерная равенность, свобода мысли, вероисповедания и совести, обещание бороться с расизмом и терроризмом, признание себя страной мультинациональной и мультирелигиозной – это уже шаги Ирака к прогрессу. Еще одной страной, которая пытается сотрудничать с ООН, является Пакистан. Главный закон страны констатирует наличие равных прав вне зависимости от пола, а также свободу религии, свободу самовыражения, слова и прессы, запрещает рабство и дискриминацию. К сожалению, на практике у Пакистана всё еще много проблем; в предоставлении прав и свобод государство может поучиться у соседней державы, т. е. Индии, где теоретический фундамент конституции намного больше соответствует реальности. И последняя страна – Турция – является наиболее свободной от религиозных стереотипов среди пяти рассмотренных стран. Свобода мнения и прессы, свобода вероисповедания и убеждений, гендерная равенность – это не просто выдержки из законодательства Турции, а реально осуществляемые принципы. Возможно, причиной этому служит территориальное расположение данного государства – из всех восточных государств оно находится ближе всего к Европе и больше всего попадает под влияние европейских тенденций.

Итак, предпосылки для признания и применения концепции прав человека на Востоке есть, теоретический фундамент также наличествует. Члены высшего политикума этих стран понимают суть европейско-созданной концепции прав человека и необходимости её соблюдения ради получения своего места на глобальной игровой арене. Создаются новые структуры, институты и учреждения, прорабатываются планы и стратегии для того, чтобы подняться на уровень выше той жизни, в которой люди получают недостаточно гарантий относительно их неотъемлемых прав. В конце концов, ценность жизни человека превыше всего, независимо от того, в какой точке света он находится. Религия в дан-

ном случае – это всего лишь временная отговорка для того правительства, которое не желает что-то менять. Тем не менее, движение в сторону прогресса уже началось, и будет усиливаться в ближайшее время. Пути реализации, несомненно, в каждой стране будут разные, но принцип для всех остаётся единым – всякое право нужно отстаивать!

Я. А. Павко, студ., КНУТШ, Київ

ФІЛОСОФСЬКИЙ СЕНС ПРАВОЗНАВЧОЇ ТЕОРІЇ Г. КЕЛЬЗЕНА

Серед сучасних зарубіжних концепцій і доктрин, які мають важливе методологічне значення для сутнісного розуміння філософських підвалин правової думки ХХ століття, чільне місце посідає така правознавча теорія як чисте правознавство відомого німецького дослідника Ганса Кельзена (1881–1973). В наш час вона продовжує перебувати в епіцентрі інтелектуальних суперечок та дискусій стосовно змістовного наповнення юридичної науки, її теоретико-методологічного інструментарію. На думку російського вченого правознавця В. Нерсисянца, чисте вчення про право Г. Кельзена являє собою теорію позитивного права, яку розроблено під кутом логіко-аналітичної юриспруденції [Нерсисянц В. С. Філософія права : учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2008. – С. 764].

Обґрунтовуючи ідеї та принципи радикального неопозитивізму, Г. Кельзен намагався, за його словами, очистити теорію права "від всілякої політичної ідеології та впливів природничих наук", забезпечити усвідомлення "власної своєрідності юриспруденції", яка визначається притаманною лише їй системою законів [Кельзен Г. Чисте правознавство / пер. з нім. О. Мокровольського. – К., 2004. – С. 5].

Розглядаючи своє чисте вчення, як достатньо логічну і послідовну науку про право, Ганс Кельзен вважає необхідним звільнити її від всіх тих елементів, які не відповідають природі юридичного знання, зокрема, від психології, етики, політичної теорії. З врахуванням філософського сенсу чистого вчення, його доцільно розглядати як втілення методологічних принципів філософії права, а з точки зору сутності і змісту – відповідності юридично-позитивістській методології. Г. Кельзен основне завдання правознавства вбачає в дослідженні права як нормативної форми, у визначенні тих норм, які мають характер норм права і надають певним діям характер правових чи антиправових актів. Право, в даному випадку, трактується як нормативний порядок людської поведінки, тобто як система норм, які регулюють людську поведінку. "Норма, – вказує німецький дослідник, – це те, що має бути чи статися з акцента на тому, що людина має поводитися у визначений спосіб. Це те значення, яке мають певні дії людини, цілеспрямовано зорієнтовані на поведінку інших людей" [Там само. – С. 14–15.].

Слід зазначити, що положення Кельзена про право та його нормативність спираються на неокантіанські уявлення про дуалізм буття і повинності (те, що повинно бути). В напрямку такого ж дуалізму Г. Кельзен

трактує співвідношення фактичності(факту, акту, дії, поведінки, природної події і т. д.) та його правової сутності(правового значення). В цілому ж чисте вчення про право Г. Кельзена являє собою з точки зору філософсько-правового підходу одну з найбільш радикальних теоретичних доктрин позитивістського антиюрисдизму.

Т. Н. Позднякова, асп., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
valo1205@yandex.ru

ПОЛИТИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ИДЕИ И КОНЦЕПЦИЯ "ТРЕХ МИРОВ АЗИЙСКО-ЕВРОПЕЙСКОГО МАТЕРИКА" В. И. ЛАМАНСКОГО

Социально-политическая теория В. И. Ламанского представляет собой сложное переплетение политико-географических и философских идей, которые сформулированы воедино в рамках концепции "Трех миров Азийско-Европейского материка". Она по праву занимает центральное место в творчестве ученого, является итогом многолетних теоретических исследований, аккумулирует в себе политико-географические идеи, которые В. И. Ламанский развивал на протяжении всей своей жизни. В той или иной степени, эти воззрения были освещены в большей части работ ученого.

Первым крупным научным трудом и одновременно первым этапом разработки В. И. Ламанским собственной концепции стала его магистерская диссертация 1861 г. "О славянах в Малой Азии, в Африке и в Испании" [Ламанский В. И. О славянах в Малой Азии, в Африке и в Испании. – СПб., 1859]. Объектом исследования в данной работе стали малочисленные группы славянства. Особенностью их было проживание в окружении этнически чуждых им народов. Эти исчезающие или уже исчезнувшие малочисленные группы славянства находились в разные периоды своего развития под политической властью государств других национальностей и в иноплеменном окружении. В. И. Ламанский доказывал и обосновывал объективную связь славян, факторы, подтверждающие их родство. Ученый уже на этом этапе формулирует свою собственную классификацию европейских народов и их исторического процесса в целом. По мнению В. И. Ламанского, существует два мира – романо-германский и греко-славянский. Причем мир греко-славянский в значительной степени отдален от мира романо-германского, как от центра европейской жизни, а значит, отстает по темпам развития от мира романо-германского. Славянству еще только предстоит стать частью "западно-европейской образованности", влиться в этот "деятельный" мир "каждому славянину, будет ли он с берегов Вислы, Невы, Волги, Саввы, Дуная, синего Адриатического моря с его десятками тысяч природных отважных моряков, потомков вольных дубровчан, или с берегов Амура, этого восточно-азиатского Дуная, открывающего русской стихии, а с ней и всему славянскому миру свободный доступ к великому океану, где начинается бодрая,

деятельная жизнь, богатая будущим". [Там же. – С. 8]. По мнению ученого, Россия возглавит этот процесс. Отдельно стоит отметить те факторы, которые В. И. Ламанский привел в доказательство объективной связи славян. Культура, некоторые особенности языка, письменность, архитектурные стили, присущие славянам, корнями уходят в восточно-римскую имперскую традицию, отражают определенное византийское, греческое влияние. Христианская вера, в большинстве своем, принесена из Византии, является для славян связующей духовной нитью.

Концепция В. И. Ламанского основана на положении о существовании Азийско-Европейского материка. Он представляет собой единство Европы и Азии, некую целостность, одну часть света. Автор настаивает на том, что нужно отказаться от представления о Европе как о некой самостоятельной части земного шара. Европа – лишь полуостров Азии. Весь материк от Атлантики до Тихого океана составляет единое целое, которое населяют три обособленных культурных "мира". Азийско-Европейский материк – самый большой по площади и количеству населения. Современная мировая цивилизация берет свое начало из Евразии, так по замечанию Ламанского, "все, что поныне создано человечеством замечательного и великого в религии и философии, в искусствах, науках, промышленности, в общежитии, в государственном и международном праве, принадлежит всецело племенам и народам Азийско-Европейского материка" [*Ламанский В. И. Три мира Азийско-Европейского материка.* – Пг., 1916. – С. 1]. Для Азийско-Европейского материка характерны крайнее культурное и этнографическое разнообразие, что в свою очередь способствовало образованию великих и сильных племен.

Главные политико-географические идеи В. И. Ламанского на протяжении его жизни заметно эволюционировали и изменялись с точки зрения формы, но не содержания, что находит подтверждение в его работах. Воззрения В. И. Ламанского оказали серьезное влияние на развитие отечественной науки и общественной мысли. Обосновывая новый принцип выделения культурно-исторических миров на основе историко-культурной общности, общего культурного и исторического наследия народов одного мира, Ламанский дал новое теоретическое обоснование воззрениям позднего славянофильства, его общественная и научная деятельность способствовала развитию русского самосознания и самопознанию русского народа.

М. В. Салтанов, асп., ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Харків
saltanov-nick-kh-08@rambler.ru

ПОЛІСЕМАНТИКА ІДЕЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ: ВІД МОНІЗМУ А. ХОННЕТА ДО ДУАЛІЗМУ Н. ФРЕЙЗЕР

Як "політика перерозподілу" так і "політика визнання" апелюють до вимог справедливості, але по-різному вбачають причини несправедливості. Перший напрям звертається до ідеї економічної справедливості, а

відтак аналізує соціальні рухи класів, які економічно експлуатуються, а інший, що по суті є "постсоціалістичний" – захищає культурні та "стигматизовані меншини", які фактично борються за право на виживання, оскільки є обділеними у порівнянні із іншими групами більшості. Довгий час проблеми "перерозподілу" стояли на першому місці, пояснюючи і обґрунтовуючи "політичні рухи" економічними причинами. Проте глобалізація, яка відкрила людству одночасне співіснування різноманітних культурних форм загострила проблему їх збереження та розмноження, що навряд чи можливо без "політики визнання".

Пропонуємо розглянути розуміння ідеї соціальної справедливості на прикладі двох вагомих напрямків і філософів, що їх представляють. Перший – напрям соціальної "боротьби за поліпшення економічних прав" (Н. Фрейзер) та другий напрям, що представлений боротьбою за поліпшення свого статусного становища (А. Хоннет).

По-перше, спір між представниками "політики перерозподілу" і "політики визнання" виникає на підставі аналізу причин несправедливості. Перші вважають, що такою причиною може бути недоцільний ідеї економічної рівності розподіл соціальних благ, а другі – нерівноправні умови розвитку, скажімо, етнічних, релігійних та мовних меншин у порівнянні з умовами більшості. Право на визнання подібних меншин фактично тотожне правам на фізичне існування, свободу від примусової асиміляції, на заборону дискримінації та на вільне збереження й розвиток культурної самобутності.

По-друге, цілком незрозуміло, як мають взаємодіяти ці дві форми "політики". Чи є вони взаємовиключними, оскільки вбачають різні джерела несправедливості чи навпаки, взаємодоповнюючими, адже "політика визнання" може передбачати й своєрідні форми "політики перерозподілу". Але є цілком зрозумілим і протистояння цих двох систем цінностей, адже перша є пов'язаною із "класовою політикою" (зубожіння, експлуатація, коли результатами праці розпоряджається інший), а друга – із "боротьбою за статус".

Сьогодні можна говорити про обмеженість "політики перерозподілу" (якщо брати її окремо), адже не за усіма політичними рухами і іншими формами політичної активності стоїть вимога справедливої економічної політики. Та, навіть більше, політику аж ніяк не можна звести до економіки, йдеться про концептуальну незвідність. Неможливість людини бути самою собою, і неможливість сприйняття її іншими так, як вона сама сприймає себе, неможливість відкрито відносити себе до тої чи іншої (в уяві більшості ущербної) групи, так само породжує непереборне відчуття несправедливості, яке цілком може бути початком "боротьби за визнання". Тож, справедливості включає в себе як аспекти перерозподілу, так і "визнання". Відтак, прагнення доволі довгий час привласнити собі "ідею справедливості" збоку прихильників "політики перерозподілу" не є достатньо обґрунтованим, так само як і подібні намагання з протилежного "табору".

Цілком справедливим може видатися припущення, що "політика визнання" є самодостатньою, не потребує і не вимагає "політики перероз-

поділу", та навіть більше, перше в своїй полісемантиці містить останнє. Проте, це був би доволі однобокий підхід до розуміння справедливості. Прибічники з іншого табору можуть цілком виправдано заперечити і припустити зворотнє, що "політика перерозподілення" з необхідністю призводить і до "політики визнання".

З новою силою спалахнула дискусія про роль економічного (перерозподілу матеріальних благ) і символічного (визнання відмінностей) вимірів у боротьбі за соціальну справедливість з виходом у 2003 році спільної роботи А. Хоннета та Н. Фрейзера "Перерозподіл чи визнання. Філософсько-політична розбіжність" (*Umverteilung oder Anerkennung? Eine politisch-philosophische Kontroverse*). Н. Фрейзер стверджує, що хоч боротьба за визнання і лишатиметься визначальною найближчим часом, але з іншого боку питання економічної нерівності, справедливого перерозподілу матеріальних благ нікуди не зникли, та навіть більше, розбіжності між бідним і заможним класами як на національному так і на глобальному рівнях збільшуються. Тому боротьба за соціальну справедливість має враховувати як "політику визнання" так і "політику перерозподілу".

А. Хоннет розглядаючи поняття визнання як моральну категорію, вважає економічне перерозподілення в суспільстві похідним від визнання. А Н. Фрейзер розглядає сучасну соціальну боротьбу як боротьбу за економічне перерозподілення, де "визнання" лише доповнює неохоплені "політикою перерозподілення" сфери. На думку Н. Фрейзера, в деяких соціальних конфліктах можна достатньо чітко розрізнити боротьбу за перерозподіл і боротьбу за визнання, але вони й доволі часто співпадають. Деякі групи знаходяться на "самому дні" чи близького до нього в обох ієрархіях і потребують як "політики перерозподілу" так і "політики визнання". З точки зору "політики перерозподілу" друга ієрархія є вторинна, таким собі епіфеноменом. Тобто, місце в економічній ієрархії визначає місце в ієрархії статусів, тобто стигматизація наявна там, де неприйнятні економічні умови. Ліквідувавши економічну нерівність, ми автоматично позбудемося й культурної. Не можна вирішити проблему культурної стигматизації, не ведучи боротьбу з покладеною в основу цього економічною нерівністю. Адже цей аргумент на користь перерозподілу, можна обернути і в бік "політики визнання", перевернувши його догори дриґом. Тобто, хіба не існує груп, які економічно благополучні, але статусно стигматизуються?

Щоправда, Н. Фрейзер визнає, що виникнення та поширення сьогодні за її висловом "найнижчих опозиційних об'єднань громадськості" дійсно навряд чи можна пояснити невдоволенням лише економічною політикою держави, а радше практикою чи то їх виключення із деяких сфер суспільного буття чи то тривалою "стигматизацією". "Політика перерозподілення" аж ніяк не пояснює наявності економічно благополучних груп, які вимушені все ж таки вести боротьбу за свою самобутність, що засвідчувала б їх існування. А відтак і економічна перебудова суспільства без врахування "статусної ієрархії" не зможе покласти край "боротьбі за визнання". Н. Фрейзер це добре розуміє, але разом з тим, доволі кри-

тично підходить до хоннетової концепції, критикуючи її за односторонність, яка покладена в основу його вчення. Натомість вона пропонує двовимірну концепцію соціальної справедливості із врахуванням класової експлуатації та статусної ієрархії. Кожен з цих вимірів соціальної справедливості окремо, говорить вона, не може дати вичерпного розуміння коріння соціальної несправедливості.

Н. Фрейзер звертає увагу на подолання протистояння між "боротьбою за справедливе визнання" і "боротьбою за справедливий перерозподіл", адже ані перше, ані друге не може бути зрозумілим ізольовано один від одного. "Рухи за визнання" – це не просто прагнення визнання цінності несправедливо недооцінених колективних ідентичностей, мова йде про "реконструкцію", "переозначування" усього символічного поля статусних відмінностей і відповідних форм колективних статусних ідентичностей, про реструктуризацію усього символічного порядку. Радше цим можна пояснити явища подібної боротьби, вважає Н. Фрейзер, що набули широкого вжитку у XX столітті.

С. А. Семёнова, препод., БГМУ, Минск, Республика Беларусь
svetlana_sem_@tut.by

АНТРОПОЛОГИЯ ПРАВА: ФИЛОСОФСКОЕ И ЮРИДИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЯ

Человек не может жить вне общества, только будучи центральным элементом общественных отношений, творцом общества, он может осознавать себя человеком. И эти отношения нуждаются в организации, упорядоченности, гармонизации, согласовании, регулировании, в том числе и в правовом отношении.

Центральное место в философском осмыслении права, его сущности, места и роли в жизни общества и государства, взаимосвязи человека и права занимает антропология права. Изучая правовое бытие человечества, отдельных этнических групп, народов, наций от первобытных времен до современности, антропология права указывает на зависимость разнообразия типов правовых систем, комплексов правовых явлений: правовых норм, правоотношений, представлений о праве, способов разрешения конфликтов от временной эпохи, специфики регионов мира, а значит от самого человека, его сущности, ценностей, смысла человеческого бытия.

Основной принцип обоснования прав человека с философско-антропологических позиций заключается в выражении "человек, чтобы быть человеком, должен иметь право". По своей природе человек конфликтное существо, а отсюда вытекает то, что с одной стороны, человек как "позитивное социальное существо" способен помогать другому, жить не только "для себя", но "для других", способен устанавливать порядок во взаимоотношениях с другими людьми. В то же время человек – это "негативное социальное существо", своим противостоянием

несущее в себе угрозу другим людям. Отсюда и вытекает необходимость прав человека. Права человека выступают как бы результатом обмена отказа от насилия на приобретение безопасности, при этом соотношение между отказом и приобретением является примерно равноценным. Его неограниченная естественная свобода должна регулироваться правом для того, чтобы не опуститься ниже определенного предела, за которого заканчивается человеческое.

Подтверждение необходимости ограничения естественной свободы выражается в следующем выборе человека – быть одновременно и преступником, и жертвой, или ни тем, ни другим? Поскольку нельзя выбрать что-то одно, т. е. выбор насилия по отношению к другим несомненно приведет к опасности насилия по отношению к тебе самому, человек выбирает полный отказ от насилия. И в этом выборе проявляется основной антропологический интерес – человек, живя в обществе, руководствуясь собственными интересами, из общего отказа убивать, грабить или преследовать друг друга вызывает право на жизнь, собственность и свободу. Необходимость правопорядка, то есть общих для всех людей норм, осознается им лишь под влиянием страха перед насилием со стороны таких же индивидов. В силу этого обстоятельства человек уже не может существовать вне правового поля, а его умение действовать в рамках права, быть правовым существом превращается в качественную характеристику цивилизованной личности.

При этом необходимым условием становления правовой личности является гармоничное сочетание прав и обязанностей. Обязанности без прав – это рабство, в свою очередь права без обязанностей – это анархия. Общество не может нормально развиваться, а человек быть правовым существом, если люди свободны от обязательств и лишены прав, так как право, закон теряют свою роль, если они отчуждены от человека и не учитывают его интересы и потребности как свободной личности. Только признавая права и свободы других, уважения их как личности, человек может требовать к себе такого же отношения, тем самым связывая себя правовым порядком.

С юридической (этно-правовой) точки зрения правовое многообразие мира заключается в различии ценностей отдельных обществ, определенном восприятии людьми права в различных культурах на всех исторических этапах его развития. Н. Рулан видит истоки концепции правового плюрализма. в древнем римском праве, различавшем внутригосударственное право и право народов, которое распространялось на некоренных подданных римского государства [Roulant N. Anthropologie juridique. – 1988. – С. 76–78]. Варвары, захватившие Римскую империю, продолжали применять принцип: каждому индивиду право его народа. Лишь в 1804 году Наполеон в своем Гражданском кодексе положил конец этой традиции, навязав миф "единого права для всех". Тем не менее, во многих странах специфические многовековые обычаи, традиции и религиозные нормы, так или иначе, влияют на формирование государственного права, на становления правовой культуры человека.

Таким образом, правосознание человека, помимо естественной идеи отказа от насилия и стремления к самосохранению, во многом определяется ролью традиционного права, а также доступностью правовых норм, их актуальностью, общим уровнем развития общества. Человек творит правовую реальность, а право участвует в создании истинно человеческих форм существования, соответствующие критериям цивилизованности. Только ценностно-ориентированное право имеет шанс быть понятным, признанным и включенным в систему жизненных ориентиров человека и может дать возможность понять внутренние механизмы развития и сосуществования человеческих сообществ.

О. І. Ситник, канд. політ. наук, доц., ЛНТУ, Луцьк
sutnuk@mail.ru

ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ: ПРОБЛЕМА МЕТОДОЛОГІЇ АНАЛІЗУ ПРЕДМЕТНОГО ПОЛЯ

Сьогодні існують і полемізують одне з одним у діалогічно-дискусійному відношенні різні теоретико-методологічні моделі предметного поля політичної філософії.

Повний спектр інтерпретацій предмета політичної філософії можна поділити на кілька ключових підходів або методологічних позицій, які можна об'єднати в сім основних методологічних підходів.

Визначальним критерієм при цьому буде, як автори трактують специфіку політико-філософського аналізу політичної реальності.

Позитивістський підхід. Для представників даного підходу ідеалом наукового знання виступають дані точних наук, отримані в результаті емпіричних досліджень. Згідно з позитивістською точкою зору, ціннісно-орієнтована політична філософія не відповідає ідеалу наукового політичного знання і тому приречена на "вмирання". Позитивісти вважали, що ідеї політичної філософії можуть бути цікавими лише для істориків політичної думки. Така точка зору отримала широке розповсюдження в 50–60-х рр. XX століття в американській політичній науці, яка ґрунтувалася на біхевіоризмі в якості основного методологічного принципу політичних досліджень. Представники позитивістського підходу приходили до висновку, що політична теорія переживає епоху свого занепаду, втрачає значення для отримання нового знання про політику, тобто приречена на повне зникнення.

Ціннісний підхід. Особливу увагу та інтерес викликає збірник праць Лео Штрауса під заголовком "Введення в політичну філософію", в якій він піддає критиці позитивізм у політичній науці.

Л. Штраус стверджує, що ціннісний підхід у будь-яких соціальних дослідженнях є необхідним. На його думку, політична наука неможлива без ціннісних оцінок і установок ідеологічного вибору. Ціннісний підхід при аналізі політики, згідно Штраусу, дає можливість політичній філософії не лише давати оцінку політичним реаліям з позицій їх відповідності

тим чи іншим уявленням щодо суспільного блага та ідеальному соціальному облаштуванню, але також і певним чином розуміти, інтерпретувати політичні дії з точки зору їх правильності і справедливості.

Деонтологічний підхід. Його яскравими представниками були відомі дослідники Ф. Бенетон, Д. Міллер, О. Пятигорський.

На думку Ф. Бенетона центральним питанням політичної філософії є питання щодо правильної політики. Відмова від філософського осмислення політики, за Ф. Бенетоном, є глибоко помилковою як з методологічної, так і з практичної точок зору, оскільки переоцінка значення теоретичних розробок з філософсько-політичної проблематики наносять шкоду реальній політичній практиці.

Деонтологічний підхід до розуміння особливостей предметного поля політичної філософії поділяє Д. Міллер. Потреба в політичній філософії є завжди, особливо в ті періоди, коли суспільство стикається із незвичайними ситуаціями, коли вступають у конфлікт ціннісні орієнтації: тут центральним постає політико-філософське питання щодо пріоритету цінностей.

Оригінальна версія деонтологічного підходу до предмета політичної філософії представлена О. Пятигорським. Він обґрунтовує, що політична філософія має справу виключно з мислительними рефлексіями з приводу політики у формі ідеально-нормативних образів або абсолютів. Основними поняттями політичної рефлексії, за О. Пятигорським виступають поняття політичної влади, держави, революції та війни.

Концептологічний підхід. В його основі лежить ідея про те, що політична філософія являє собою інтелектуальну діяльність по конструюванню різних концепцій, на основі яких здійснюється теоретичне осмислення феноменів світу політики.

По відношенню до ідеології і живої політичної практики політична філософія виступає в ролі концептуального ядра, яке задає теоретико-методологічні підстави для пояснення і інтерпретації політичних явищ.

Мультипарадигмальний підхід до предмета політичної філософії в своїй основі містить ідею про те, що одночасно існує багато різноманітних видів політичних філософій, кожна з яких служить парадигмою, тобто філософсько-теоретичною базою для певного напрямку політичної думки або для впливової ідеологічної практики. Дане уявлення конструює предметне поле політичної філософії на ґрунті виділення та аналізу парадигмальних основ найбільш розповсюджених ідейно-політичних течій.

Дискурсивний підхід. Біля витоків методології філософсько-політичного дискурсу-аналізу стояли французькі постмодерністи М. Фуко, Ж. Бодрійяр, Ж. Дерріда, Р. Барт, Ж.-Ф. Ліотар.

Політичний постмодернізм являє собою критичну філософську рефлексію відносно дискурсу лібералізму, який панує в сучасній політичній філософії. Критичний аналіз дискурсу лібералізму розпочинається з критики проекту Просвітництва, в основі якого лежать принципи раціоналізму, логоцентризму, прогресизму, універсалізму. Дискурсивне панування лібералізму передбачається долати за посередництва випрацювання альтернативних дискурсів, для яких характерним є антилогоцентризм, тобто відмова від ієрархізму і бінарної асиметрії в моделюванні політичних реальностей.

Структурно-філософський підхід до предмета політичної філософії пройшов своє відображення у публікаціях російських авторів: О. С. Парніна, І. О. Василенка, О. Ф. Русакової.

Суть даного підходу в тому, що проблемно-тематичне поле політичної філософії поділяється на декілька галузевих компонентів. У відповідності з даним підходом виділяють наступні підрозділи політичної філософії: політична онтологія, політична епістемологія, політична антропологія, політична аксіологія, політична праксеологія. Кожна із перерахованих галузей сучасної політичної філософії являє собою систему концептів, проблем і категорій, що динамічно розвиваються.

Розглянуті підходи до предметного поля політичної філософії, звичайно чи не ізольовані одне від одного. Лише в комплексі різнобічні бачення предмету політичної філософії можуть дати про нього більш чи менш цілісне уявлення.

В. О. Сліпенчук, здобувач, НУ "ЮАУ ім. Я. Мудрого", Харків
vitalinka-bozhinka@mail.ru

СУЧАСНЕ ОСМИСЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРАВОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Дослідження механізму самореалізації особистості є складовим компонентом у наукових пошуках, які направлені на детальне вивчення проблеми особистості і її життєдіяльності в правовому суспільстві.

В рамках правового суспільства проблема розвитку особистості зростає, як і її значущість в процесі самореалізації. Викликано це в наслідок формування самооцінки, розвитку відношення до самого себе, до суспільства в цілому і до оточуючих людей. Особистість вже не стільки адаптується під суспільну реальність, а скільки вибудовує власну життєдіяльність. У неї виникає потреба в реалізації власних можливостей і здібностей. Таким чином, особа здатна визначити своє місце в сучасному правовому суспільстві. На підставі цього і виникла необхідність детального розгляду прояву самореалізації особистості в правовому суспільстві.

Людина, як особистість є активним суб'єктом життя суспільства. До важливих чинників розвитку особистості відносяться: гідність і честь, життя, енергія і праця, свобода, інтелект та завзяття [Гарасимів Т. З. Самореалізація особистості як процес усвідомленого і цілеспрямованого розвитку сутнісних сил // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – Вип. 6. – С. 67]. Особистість виділяє вирішальну роль в розв'язанні складних проблем, що стосуються сьогодення, бере участь у формуванні гуманного, нового, демократичного, цивілізованого, правового суспільства. З іншого боку, правове суспільство визнає і захищає права і свободи людини, а також на рівні з цим, створює такі умови для самореалізації і самовизначення особистості, а також для її становлення як відповідального члена правового суспільства, що володіє такими ж правами і для відродження свідомого і активного учасника правового процесу.

Якщо розглядати особу як суб'єкт життєдіяльності, то можна відзначити, що їй будуть властиві систематичні пізнання, а також проведення розгорнутої оцінки власним можливостям, співвідношенням їх з цілями. В сучасних умовах розвитку України відбувається повне осмислення і вдосконалення способів досягнення цілей. Особа почала постійно порівнювати ідеальну модель самореалізації з її реальним втіленням. Ці порівняння схильні призводити до утворення протиріч. Адже реальна самореалізація особистості обмежується тим, що людське буття обмежена як у просторі, так і в часі. І лише в свідомості людини такі можливості, направлені на самореалізацію і не мають кордонів. Долаючи протиріччя, особа продовжує прагнути до того, щоб зробити свої сутнісні сили опредметненими, завдяки своїй волі. Лише воля здатна характеризувати самореалізацію особи таким процесом, який направлений на досягнення належних цілей. Особистість має інтереси, потреби і цілі, які можуть матеріалізуватися, завдяки вольовому зусиллю. Саме воля присутня там, де відбувається повне підпорядкування потенціалу особистості. Воля здатна характеризувати самореалізацію особи, як процес, який прямує на досягнення поставлених цілей, а "належність виникає з того єдиного місця в бутті", – писав М. Бахтін [Бахтин М. М. К философии поступка // Философия и социология науки и техники : ежегодник 1985. – М., 1986. – С. 113].

Самореалізація особистості є складним процесом. Вона має важливу особливість – розуміння і прийняття суперечливих сторін в процесі власного розвитку. При цьому, протиріччя вирішуються і розкриваються як джерела особового зростання і становлення. Таким чином, в процесі самореалізації, особистість здатна формувати в собі не лише відчуття задоволення від досягнень перед поставленими цілями, але і також відчуття незадоволення, самозаперечуванності свого існування, і способів самореалізації. Це приводить особистість до пошуку вищих цілей, способів самореалізації, які можна вважати головними рушійними силами у процесі становлення людини як правової особистості в суспільстві.

Рівень самореалізації особистості пов'язаний з повним розвитком особистості та її самореалізації. Цілісна самореалізація є відображенням закономірності всього процесу, при якому відбувається становлення особистості, і фіксується при цьому рівень досягнення поставленої мети на кожному життєвому шляху особистості [Гарасимів Т. 3. Самореалізація особистості як процес усвідомленого і цілеспрямованого розвитку сутнісних сил. – С. 69]. У процесі здійснення цілісної самореалізації особистості відбувається те, що всі елементи, які складають загальну структуру особистості, повністю підпорядковуються. Підпорядкування відбувається на рівні всіх сфер діяльності особи, де здійснюється її самореалізація. Становлення цілісної самореалізації включає участь особистості в таких галузях життєдіяльності, в яких найбільш виражена її самореалізація, які повністю відповідають індивідуальним особливостям індивіда. Завдяки самореалізації, індивід може залучитися до суспільних порядків і стосунків. Особистість є складною системою сутнісних сил, які можна розглядати, як активні елементи особи, як важливий ка-

нал зв'язку особи з навколишнім світом. Завдяки сутнісним силам, можна зумовити розвиток особи, використовуючи прояви її активності. Самореалізація особистості має направлену активність, яку можна здійснювати не лише через примус, але і, ґрунтуючись на власний свідомий вибір. Сам процес самореалізації особи потребує великих енергетичних і психологічних витрат [Крижановська З. Самореалізація людини як заповідь її саморозвитку // Соціальна психологія. – 2009. – № 3. – С. 96]. Загалом, процес цілісної самореалізації можна представляти за допомогою взаємодії когнітивного, емоційного і практичного блоків [Там само. – С. 97]: 1) емоційні компоненти виражаються в емоційному стані особи. Як мотиваційні компоненти – це першоджерела розвитку, тобто потреби, які можуть детермінувати утворення протиріч, і здатні активізувати необхідні дії, щоб вирішити їх; 2) когнітивний блок виражається за допомогою здібності людини до рефлексії. З їх допомогою можуть виражатися наступні процеси, як самоспостереження, самосвідомість, самопізнання, самовизнання і самоприйняття.; 3) практичний блок складається з послідовних процесів, як самовдосконалення, самоактуалізація, і самореалізація. Особа, за допомогою таких процесів, здатна упорядкувати пізнавальну структуру. Процеси направлені на те, щоб підвищити якість структури особистості, і її сутнісних сил.

Виходячи з викладеного вище, слід зазначити, що особистість є невід'ємним атрибутом правового суспільства. Найважливішими характеристиками особистості є ступінь активності його власних зусиль, спрямованих на подолання життєвих труднощів, почуття особистої відповідальності за події, які з ним відбуваються. Її активність і взаємодії з правовим суспільством спрямована на те, щоб сформувати в суспільній свідомості такі якості, які сприяють самореалізації особистості, формуванню світогляду, усвідомленню свободи як головної мети і цінності життя. Самореалізація розглядається як мотив, як предметне наповнення її сутнісних сил і потреб, прагнення продовжити своє буття як особистості в правовому суспільстві.

*Д. А. Соловьева, асп., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
ammone4ka@ya.ru*

ФИЛОСОФСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА И НАЦИОНАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА КАК СУБЪЕКТА, ПРИНИМАЮЩЕГО ОБЩЕОБЯЗАТЕЛЬНЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ

Исторические предпосылки возникновения "государственного суверенитета" в XVI–XVII вв. были связаны с формированием колониальной системы после Великих географических открытий и сложностями в юридическом оформлении захваченных земель. Открытие Нового Света стало катализатором процессов разложения феодального строя, первоначального накопления капитала, последующего зарождения капиталисти-

ческих отношений и, соответственно, появления новых классов-антагонистов. Социальный и экономический конфликт нашел свое выражение в движении Реформации, которое было направлено против института католической церкви по двум причинам: во-первых, все короли были зависимы от власти Папы Римского, и ввиду этого государства не имели абсолютного суверенитета, во-вторых, церковь являлась органом, санкционировавшим и поддерживавшим феодальный уклад. Процесс первоначального накопления капитала послужил причиной изменения экономической и социальной ситуации, зарождались буржуазные отношения. Для дальнейшего развития было необходимо порвать с феодальными пережитками. Религиозные войны, по своей сути, являлись войнами гражданскими и часто классовыми. В рамках международных отношений войны эпохи Возрождения и Реформации носили освободительный характер. Результатом этих процессов стало формирование суверенных национальных государств, единых центров принятия политических решений.

Юридически государственный суверенитет был закреплен Вестфальским мирным договором 1648 года, но этому предшествовал долгий процесс. Формирование национальных суверенных государств требовало описания этого феномена с помощью адекватной терминологии. Политические концепции, господствовавшие в Средние века, не могли удовлетворить этому требованию. Лишь в середине XVI в. начинают формироваться теории, отвечающие запросам изменяющейся эпохи. Труды Ж. Бодена, Г. Гроция и Т. Гоббса, несомненно, основываются на идеях предшественников, но их новизна заключается в том, что именно в их трудах формируется понятийный аппарат для описания сложившейся политической ситуации, а также содержатся предложения по реформированию политических и социальных реалий. Центральным понятием их теоретических построений становится "государственный суверенитет". Таким образом, основываясь на трудах мыслителей и политиков эпохи Возрождения и Реформации, Ж. Боден, Г. Гроций и Т. Гоббс создали идейную основу Нового времени, пришедшего на смену Возрождению. Все они наделяли государство верховной властью – суверенитетом, который означает "высшую власть повелевать". Таким образом можно говорить о реальном становлении суверенного государства как единого центра принятия политических решений, а также о его адекватном терминологическом описании и юридической фиксации в Новое время.

Д. О. Тарасюк, студ., ДНУ им. О. Гончара, Дніпропетровськ
ashburton.grove42@yahoo.com

КОСМОПОЛІТИЧНИЙ УНІВЕРСАЛІЗМ ЯК ТИП ПЛАНЕТАРНОЇ СВІДОМОСТІ

Звернення до проблеми становлення та сутності планетарної свідомості викликане рядом причин, що пов'язані з глобальними змінами у людському суспільстві та його взаємин з природою на межі XX та

XXI сторіч. Нині людство стоїть перед безпрецедентною перебудовою планетарного масштабу, що зачіпає всі сторони його буття. Проблемні ситуації, породжені розвитком людської цивілізації в XXI сторіччі, як-то виживання та збереження людства в ядерну еру, проблема людських комунікацій та інші, носять планетарний характер та потребують термінового рішення.

Людство постало перед вибором – або насправді стати людством, об'єднатись в планетарному масштабі на основі принципів гуманізму, або зникнути як феномен матерії. Саме тому сьогодні активно ведеться пошук нових принципів взаємин між особистістю та суспільством, між сучасними суспільствами та державами, що знаходяться на різних щаблях соціального розвитку і які характеризуються різними культурними традиціями. Розуміння сенсу існування людини в загальнолюдському історичному часовому потоці – саме ця задача виходить на передній план і в повсякденній, і в науковій свідомості.

Об'єднавчі тенденції є характерною рисою створення планетарної спільноти. Остання може виникнути лише на основі нової форми індивідуальної свідомості, яку ми називаємо "планетарною свідомістю". Тому проблема планетарної спільноти тісно пов'язана з формуванням планетарної свідомості особистості.

Сучасна людина – хоче вона того чи ні – завдяки об'єктивним інтеграційним процесам все більш залучається до системи єдиного політичного та культурно-інформаційного простору. Найважливішою умовою успішного функціонування такого простору стає відповідна підготовка кожної людини до життя та діяльності у світі, що кардинально змінюється.

Показовою в даному випадку є точка зору Юргена Хабермаса. Він акцентує увагу на посиленні міжнаціональних тенденцій та на необхідності збереження соціальних стандартів та усунення соціальної нерівності. У зв'язку з цим, він говорить про відповідальність політичних еліт та їх недостатню готовність виходити за рамки національних інтересів та підніматись до загальнолюдських точок зору. Але навіть коли окремі уряди і зможуть підняти на такий рівень, вони не зможуть проводити загальнолюдську політики до тих пір, поки населення їх країн не "здійснить зміну самосвідомості".

Таким чином, проблема формування "свідомості громадян світу" (свідомість "космополітичної солідаризації", за Ю. Хабермасом), постає надзвичайно гостро, однак, як зазначає автор, "врегулювання світової спільноти до сих пір не набуло рис навіть формального проекту".

"Ідеологією" нової планетарної свідомості постає глобальна етика, яку розуміють як базовий консенсус існуючих загальнолюдських цінностей, сталих стандартів та особистісних позицій поведінки. Сучасна глобальна етика побудована навколо сталих спільних цілей – миру, свободи особистості, культурного плюралізму тощо. Глобальна етика розвиває настанову на контекстуальний універсалізм; поширює ідеї множинного громадянства та перехрещених (в тому числі і космополітичних) ідентичностей. Однак це не означає, що світове суспільство обов'язково

зажадає від своїх членів високого рівня космополітичної лояльності. Воно означає почуття спільної ідентичності, завдяки чому ми не будемо байдужі до страждань інших.

Схильність до глобальної етики знаходить живильне середовище у компонентах глобального громадянського суспільства; в даному випадку, універсальна космополітична етика постає перед нами одним з регуляторів міжнаціонального громадянського суспільства.

А. И. Томей, асп., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
Al.i.tomey@gmail.com

ЦЕЛИ ЛИБЕРАЛИЗМА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ТЕОРИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ В НЕОПРАГМАТИЗМЕ

Ретроспективный взгляд на историю социально-политических учений говорит о том, что вопрос либерального политического устройства остро стоял как в классической науке, так и в науке эпохи "пост". Различные течения мыслителей предлагали подходить к этому вопросу с разных сторон.

С нашей точки зрения, говоря о либерализме, следует иметь в виду коммуникативный аспект современной культуры, а также ее игровой характер. Поэтому крайне важным сегодня становится изучение неопрагматистской теории политической коммуникации, исходящей из целей либеральной идеологии.

В "Atlantic Monthly" [Рорти Р. Интервью // The Atlantic Monthly. – 1998. – April 23] Рорти, представитель постмодернистской версии прагматизма, дал интервью по поводу выхода его книги "Обретая нашу страну: политика левых в Америке двадцатого века" [Рорти Р. Обретая нашу страну: политика левых в Америке XX века / пер. с англ. И. В. Хестановой и Р. З. Хестанова. – М., 1998], в котором говорит о либерализме, его целях и задачах. Он утверждает, что в XX веке либерализм был уничтожен излишним теоретизированием представителей левого крыла. Рорти задается вопросом, как могли бы левые адекватно отвечать актуальным запросам общества. Он явным образом формулирует цель либерализма: справедливое бесклассовое общество, в поисках высшего источника власти стремящееся к постоянно меняющемуся демократическому консенсусу [<http://www.theatlantic.com/past/docs/unbound/bookauth/ba980423.htm>]. Там же он утверждает, что не может быть никакой сущности, кроме консенсуса свободных людей. Исходя из этого, видим, что не может быть иной инстанции, к которой можно было бы апеллировать выше, чем демократический консенсус, что достигается путем непрерывной политической коммуникации.

Как мы видим, политика, по Рорти, дискурсивна. Критикуя классический словарь либерализма, он либерализирует сам дискурс, который "растворен", "рассеян" в культуре, так как является лишь одним из жанров неклассической культуры. Современное же политическое устройство

во становится возможным именно благодаря отказу от незыблемых эталонов и универсальности. Отсюда становится ясной идея о необходимости новых политических акторов, или ироников. Мы со всей уверенностью можем их называть также коммуникативными личностями.

Ироники, по Рорти, отказываются от мысли, что их убеждениям есть некое подкрепление за пределами этого мира, так они постигают случайность всего, что дает им руководствоваться принципами солидаризма и плюрализма. Таким образом, "либеральные ироники – это люди, которые имеют свою собственную надежду на то, что страдание будет сведено к минимуму, что унижение одних людей другими можно прекратить" [Рорти Р. Случайность, ирония, солидарность. – С. 19].

В исследовании теории Рорти Лаклау можем найти апофатическое определение либерализма: "Неоднозначной природы обоснованности способно избежать только то общество, в котором навязывается и получает общее признание система табу и жесткого определения ранга субъектов; но именно такой вид общества совершенно несовместим с либерализмом" [Лаклау Э. Сообщество и его парадоксы: "либеральная утопия" Ричарда Рорти]. Тогда либеральным оказывается то общество, в котором возможно обсуждение самих оснований его существования, в котором возможен "рутинный разговор". Рорти показывает, что возможность обретения социальной свободы кроется в свободе дискурсов, в их столкновении и постоянном изменении.

Также мы имеем право говорить о поэтизации политики, она становится одним из жанров в современной литературной культуре, рядоположенным науке, философии и искусству. Общественным регулятивом, таким образом, оказываются словари и метафоры, которые организуют мировоззрение. Цель либерализма, в конечном счете, представляет собой саму возможность говорить о политике, коммуникацию по поводу конкретно-исторических проблем. Рорти настаивает на социальной свободе, заключающейся в сокращении разницы между классами.

Эта идея, как было упомянуто выше, отсылает нас к постструктурализму М. Фуко и его эпистемам. Здесь усиливается отказ от идей рациональности классического либерализма как несоизмеримого современной эпохе со своими метафорами.

Герменевтический принцип, заимствованный Рорти у Гадамера, позволяет трактовать либерализм как "рутинный разговор", а политику – как пространство этой коммуникации, которая должна приводить к консенсусу солидарных индивидов. Оказывается, что политика рассеяна в пространстве культуры, можно говорить о ее тотальности. Поэтизация и иронизм в трактовке политики Рорти говорят о ее игровом характере. Политика перестает быть институциональным проектом. Рорти заставляет нас осознать тотальность политики без ее институционального центра: она всюду и нигде конкретно; политикой является то, что представляет собой коммуникацию, разговор по поводу социально значимого.

Это направление представляется крайне перспективным в эпоху массовой культуры и неограниченных коммуникативных возможностей, предоставленных социальными сетями.

ИМПЕРСКАЯ ТЕОРИЯ ГЛОБАЛИЗМА

Поскольку разговор предстоит посвятить понятию "Империи", а точнее воплощению этого феномена в современном мире, то следует уделить внимание устройству, функционированию и целям, ради которых создаются такие политические образования.

Обратимся к древним представлениям об Империи, которые помогут нам лучше выразить природу формирующегося мирового порядка. Согласно Фукидиду и Тациту, "Империя создается не только на основе одной лишь силы, но и на основе способности представить эту силу залогом права и мира" [*Хардт М., Негри А.* Империя. – М., 2004. – С. 36].

С этим утверждением, действительно, нельзя не согласиться, потому что на протяжении всей истории можно проследить вмешательство наиболее сильных и авторитетных государств (в нашем случае Империй) в конфликты, затейниками и акторами которых, в основном, были маленькие слабые государства. Следствием такого политического поведения становится противостояние уже не мелких стран, а крупных Империй, которые поначалу являлись их заступниками. В таком случае можно вспомнить напряженную международную обстановку в Европе во второй половине XIX века, вызванную национально-освободительными движениями на Балканах против угнетения национальных интересов со стороны Османской империи.

Конечно, такая способность, которую приписывают Империям, не может не основываться на силе. Но это необходимый критерий, потому что миросистема должна содержать влиятельную сторону, которая будет в свою очередь еще и легитимна. Это важно, потому что чем ниже уровень легитимности, тем больше приходится применять силовое принуждение. Особенно, в настоящее время, когда новые рамки законности включают в себя новые формы и новые способы легитимного применения силы.

Далее обратимся к идее Империи, по мнению Хардта и Негри, главными концепциями, которые отчетливо выражают ее, являются концепция "биовласти" и "общества контроля" М. Фуко. Дело в том, что понятие "Империи" является неким конструктом, в рамках которого нужно осознать весь глобальный, неоднородный и быстро изменяющийся характер субъектов по отношению к новой парадигме власти. Поэтому переход от дисциплинарного общества к обществу контроля демонстрирует эпохальную смену общественных форм. В дисциплинарном обществе главными механизмами, приводящими в движение всю систему общественного регулирования, является разветвленная сеть институтов, таких как тюрьмы, лечебницы, университеты. Они, в свою очередь, задают некоторую логику и формы поведения индивидов посредством этих диспозитивов. В отличие от дисциплинарного общества об-

щество контроля характеризуется непосредственным целенаправленным воздействием на умы индивидов при помощи коммуникационных систем, информационных сетей и тела через системы соцобеспечения, мониторинг деятельности и т. д.

Сутью же теории биовласти является тезис Фуко о том, что "жизнь стала объектом власти" [Там же. – С. 43]. Биополитическая природа власти проявляется в стремлении управлять всеми сферами общественной жизни изнутри. Такая власть может достичь успеха в контроле над жизнью людей только тогда, когда для каждого индивида она становится неотъемлемой жизненной функцией, которую он готов выполнять добровольно. На данном этапе можно сделать следующий концептуальный вывод: Империю можно сравнить с высокотехнологичной машиной, которая по своему существу виртуальна, настроена для контроля за ситуацией на периферии. Она организована, чтобы господствовать и при необходимости устранять поломки в системе.

Необходимо проследить, как все это краткое описание реализуется на практике в современном мире.

В общем, современное мировое устройство можно представить в виде пирамиды, на вершине которой находится "единственная сверхдержава, США, удерживающая гегемонию в использовании силы в глобальном масштабе, – сверхдержава, которая может действовать самостоятельно, но предпочитает выступать совместно с другими государствами в рамках Организации Объединенных Наций" [Там же. – С. 294]. Ниже располагаются национальные государства, которые также имеют рычаги управления глобальной политикой, они объединены в Большой Семерке. На второй ярус пирамиды помещаются транснациональные корпорации, деятельность которых характеризуется рассеянностью власти и нацеленностью на согласованность действий для создания развитых сетей коммуникации и обеспечения удовлетворения потребностей. Под этим уровнем расположена прослойка основной массы национальных государств. Их главной функцией является контроль, регулирование и перемещение богатств к центру мировой власти и в обратном направлении. Третий, наиболее широкий ярус, составляют группы, которые призваны представлять интересы народа в системе власти. Стоит заметить, что глобальное гражданское общество репрезентируется как национальными государствами, механизм чего предусмотрен ООН, так и неправительственными организациями. Главным актором в данном отделении являются, безусловно, СМИ. Часто используется, небезосновательно, такая метафора, что СМИ – совесть народа, или четвертая власть в обществе.

Продолжая разговор об Империи, важно уточнить, при каких обстоятельствах могли бы зародиться сопротивления этой системе и альтернативные пути развития. Хардт и Нерги утверждают, что это можно выразить путем 3 переменных. Первая переменная касается регулирования и контроля за мировой сетью, причем обеспечение невозможности, чтобы кто-то использовал ее против людей, удерживающих власть. Вторая переменная базируется на тех, кто непосредственно оказывает

услуги в поддержании стабильного функционирования сетевой инфраструктуры и тех, кто заинтересован в достойном вознаграждении их деятельности. Наконец, третья переменная относится к самой сети. "Она связана с механизмами, производящими различия между субъектами, а также с теми каналами, посредством которых эти различия реализуются в рамках общей системы" [Там же. – С. 299].

В современной ситуации есть возможность держать под контролем все три переменные, что не дает нам судить о приближающемся закате Империи.

*Е. Г. Цуркан, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
unigendeth@gmail.com*

ГЛОБАЛЬНОЕ ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПРОГНОЗИРОВАНИЕ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ПОЛИТИКО-ФИЛОСОФСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

В последнее время в центре внимания политической и интеллектуальной элиты находится феномен глобального мира, и назревает необходимость в рефлексии такого направления политико-философских исследований, как глобальное политическое прогнозирование.

Предметом этого исследования должен стать глобальный мир и долгосрочные последствия современного процесса глобализации, в этом наша дисциплина в корне отличается от срочных оперативных политических прогнозов, так как рассматривает не только интересы отдельных государств, но и надгосударственные конструкции. Также мы должны вычленивать из истории основные и второстепенные точки бифуркации, чтобы с опорой на них строить долгосрочные прогностические модели, которые шепчет нам сама история. Нужно попытаться заглянуть в будущее и ответить на вопрос: а возможно ли качественно иное будущее для мира в целом и отдельных его субъектов или будущего, просто-напросто, нет, так как, действительно, наступил конец истории, констатированный Фукуямой.

Наша дисциплина должна рассматривать такие современные проблемы, как дихотомия Севера и Юга, Востока и Запада с совершенно новой стороны. Ведь современное западное видение долгосрочных мировых перспектив уже дискредитировало себя, так как, из-за обнаружения экологических пределов роста, "благоприятное" будущее достанется далеко не всем, и, по современным тенденциям, можно судить, что поляризация преуспевающих стран (развитых) и стран третьего мира (развивающихся) будет только усиливаться, чем же грозят России и странам СНГ такие не радужные перспективы?

Рассмотрение прогностической модели, как бинарной оппозиции архетипов моря (пиратства) и суши (земледелия), исторического противостояния таласократии и телурократии. Представление исторической динамики, как основанной на модели "Вызов – ответ".

Осознание стран себя, как принадлежащих к морской или континентальной части мира, стран стоящих перед выбором или "стран-ключей"

к победе того или иного мироустройства (Например: Украина и Азербайджан в рассмотрении Збигнева Бжежинского).

Философские проблемы и метафизические основы идеологии Атлантизма (как морской наддержавы), такие как демократия, либерализм (или даже либертариизм), виртуальная экономика (выигрыш на ростовщическом проценте), космополитизм (как неприкованность к суше, отсутствие корней); и Евразии (как континентальной наддержавы), чьи особенности состоят в прикованности к земле (или патриотизме), реальной, а не виртуальной экономики (типа вклад – производство – прибыль), жесткому (в данном случае как антоним подвижному) государственному строю. Продемонстрировать, как эти два архетипа соотносятся друг с другом, находятся ли они в бинарной оппозиции.

Рассмотрение возможностей качественно иного будущего, как реванш материка, ведь такого вызова, который мы можем наблюдать в наши дни, ещё не знала история. Опасность отсутствия этого реванша, как победа моря и либертариизма, что может обернуться глобальными катастрофами, неоязычеством, геноцидом "недоразвитых стран", как пасынков истории, подготовки экспансии "золотого миллиарда", полная деморализация общества и, возможно, 4 мировой войной.

Рассмотрение представителей западных (Збигнев Бжежинский, Карл Поппер) и российских (Александр Сергеевич Панарин, Александр Гельевич Дугин) прогностических моделей.

В. А. Цыбанков, студ., МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия
msuvadim@gmail.com

ПОНЯТИЯ "ГОСУДАРСТВО", "ПОЛИТИКА", "ВЛАСТЬ" В ТРУДАХ НИККОЛО МАКИАВЕЛЛИ

Макиавелли оставил после себя более 20 произведений на самые разные темы. Здесь и политические труды ("Государь", "Рассуждения о первой декаде Тита Ливия"), и комедии ("Clizia"), и исторические произведения ("История Флоренции"). Но для нас наиболее ценными представляются именно его политические работы.

Никколо Макиавелли пишет своего "Государя" не для широкой публики. У этой книги есть четкий адресат – Лоренцо Медичи. Макиавелли переполнен любви к своей отчизне, он желает ей великой судьбы, и поэтому преподносит в дар свою книгу дому Медичи, так как видит в них возможную силу для объединения Италии. Никколо надеялся на то, что его книга послужит руководством к действиям по её объединению. "De principatibus" ("О принципах") как назвал ее сам Никколо, или же "Il Principe" – "Князь", или "Государь", как знаем эту работу мы, очень важный политический трактат, который сосредотачивается вокруг 3 тем: природы государства, военного ремесла, личных качеств правителей.

Никколо Макиавелли вводит понятие "stato" (государство). Для него это совокупность территории и формы правления. То есть некоторый аппарат, который держит в подчинении подданных, народ, общество на

определенной территории. Термин "stato" вошел в политическую науку и в итальянский язык именно благодаря Макиавелли.

Все государства по форме правления Макиавелли делит на республики и монархии: "Все гражданские общества в отношении государственности представляются или монархиями, или республиками" [*Макиавелли Н. Государь; Рассуждение о первой декаде Тита Ливия; О военном искусстве* : сборник. – Минск, 2009. – С. 19]. О личной привязанности к одной из форм правления сказать достаточно трудно, так как в трактате "Государь" Макиавелли является сторонником абсолютной монархии, а в "Истории Флоренции" ярко раскрылись его республиканские убеждения.

Автор разделяет монархии на наследственные и вновь возникающие, которые в свою очередь делятся на образующиеся самостоятельно и входящие как составная часть в наследственную монархию. Главное различие всех этих монархий для Макиавелли состоит в способе захвата и удержания власти. Например: "... в монархиях наследственных, ..., монарху гораздо легче поддерживать власть, чем в монархиях, вновь возникающих..." [Там же. – С. 20]. Различие в целом монархий и республик он отмечает так же в сложности захвата и удержания власти. Например, авторитарную империю Александра Македонского или же современную Макиавелли Турцию трудно завоевать, зато легко сохранить свою власть. А Францию, которая управляется "с помощью баронов", наоборот – легко завоевать, но сложно сохранить там свою власть. Исходя из всего вышеперечисленного, мы можем сформулировать понятие политики по Макиавелли: политика – наука о способах захвата и удержания власти определенным человеком или же группой лиц. Таким образом, новым объектом исследований Макиавелли выступает сам государь [*Баткин Л. М. Итальянское Возрождение: проблемы и люди.* – М., 1995. – С. 346–351]. Макиавелли рассуждает о том, какими качествами должен обладать государь, должен ли он быть бережливым или расточительным, добиваться любви подданных или же держать их в страхе, обладать качествами "лисы" или "льва" [*Макиавелли Н. Государь; Рассуждение о первой декаде Тита Ливия; О военном искусстве.* – С. 76–77]. Отвечая на эти вопросы, Макиавелли дает развернутую характеристику политической обстановки, сложившейся в Италии в его время, и указывает на причины, по которым итальянские государи потеряли свои государства [Там же. – С. 76–98].

С. И. Щербак, науч. сотр.,
ИФ им. Г. С. Сковороды НАН Украины, Киев
lms@inbox.ru

НАЦИОНАЛИЗМ КАК ФАКТОР СОЦИАЛЬНОЙ ДЕЗИНТЕГРАЦИИ

Тема (дез)интеграции общества и национальной идентичности имеет большое значение на постсоветском пространстве – прежде всего потому, что развал коммунистической системы и те трансформации,

которые пришлось пережить постсоветским обществам, сопровождались поиском новых оснований общественной интеграции и сменой социальных идентичностей. Стоит заметить, что национализм может быть важным фактором не только социальной интеграции, но и дезинтеграции. В этой связи некоторые теоретики (В. Малахов, Р. Брубейкер) проводят различие между национализмом, направленным на достижение общественного единства и исходящим от государства (государственно-фреймированным), и национализмом, исходящим от культурно-этнических групп, стремящихся к обретению суверенитета (контргосударственным). Задача нашей работы – показать, что государственно-фреймированный национализм также может нести с собой дезинтеграцию.

Исходя из того, как теоретики национализма и национальной идентичности трактуют природу этноса и нации, их традиционно относят к одному из двух основных течений – конструктивизму и эссенциализму (примордиализму). Оба течения очень неоднородны в истолковании того, как функционирует и изменяется национальная идентичность, какова ее роль в обществе, однако у представителей каждого из течений есть некоторые общие установки, которые их объединяют. С точки зрения конструктивистов (Б. Андерсон, Э. Геллнер, К. Калхун, Э. Хобсбаум, А. Козн, В. Тишков, Р. Брубейкер и другие) нация представляет собой искусственную конвенциональную конструкцию, продукт коллективного воображения, который формируется с помощью разнообразных дискурсивных практик. Представители эссенциализма (К. Гирц, Э. Смит, Ю. Бромлей, М. М. Руткевич, А. Н. Малинкин, Н. Н. Моисеев и другие) рассматривают нацию как объективно данную реальность, высший этап развития этноса, т. е. как культурно обусловленный феномен – нации формируются на основе общего культурного наследия и языка. Таким образом, нация рассматривается, прежде всего, как культурная общность людей, говорящих на одном языке, имеющих общее культурное и историческое наследие, традиции, психологию и самосознание.

Разделяя, в общем и целом, точку зрения конструктивизма, хочу внести некоторые уточнения. *Взгляд на нации и "национальные идентичности" как конструируемые вовсе не означает, что они являются произвольной интеллектуальной конструкцией.* Конструкция "национальной идентичности" не может строиться на пустом месте, иначе она, так сказать, повиснет в воздухе. Даже такой последовательный конструктивист, как Р. Брубейкер, замечает, что группы конструируются на основе некоторого "сырого материала", и успех того или иного проекта создания группы в немалой степени зависит от социального и культурного материала, с которым приходится работать. Поэтому конструктивизм, в нашем понимании, означает, прежде всего, отказ считать нации сущностью в себе, существующие объективно – независимо от и до какого-либо самопонимания. Однако конструктивистский подход никоим образом не отрицает реальность национальности и этничности, их силу и влияние на социальные процессы – он переосмысляет и иначе истолковывает их.

Кроме того, всякая коллективная идентичность основывается на индивидуальной идентификации – отнесении себя индивидами к некой воображенной общности. А идентификация строится на определенном хабитуальном основании, который вовлекает в этот процесс телесные и поведенческие диспозиции (П. Бурдьё). Это и есть тот материал, с которым приходится иметь дело тому или иному проекту создания группы (в нашем случае нации), и который может оказать сопротивление, если его игнорировать.

"Нация" – категория не только теоретическая, но и практическая. И в качестве таковой она чувствительна к подмене одного значения другим, что часто имеет место в политической и идеологической риторике. В частности, к подмене понятия нации как новой формы политической легитимации понятием нации как этнокультурной общности [Малахов В. Существует ли демократический национализм? // Русский журнал. – 1998. – № 2].

С нашей точки зрения, подмена понятий происходит тогда, когда в основе политического образования нет других принципов, кроме этнокультурного единства. С одной стороны, прав Р. Брубейкер, когда он критикует классификацию национализма на гражданский и этнический, показывая, что они практически никогда не встречаются в чистом виде, и даже такой образцовый случай гражданской нации, как США, имеет определенное (англосаксонское) культурное ядро [Брубейкер Р. Этничность без групп]. С другой стороны, очевидно, что в США в основе нациестроительства изначально лежало не этническое единство, а определенные политические принципы. Поэтому в государственном строительстве на первый план может выходить как этнокультурная общность, которая и становится принципом солидаризации общества и легитимации власти (потому что иначе не ясно, на каком основании объединены именно эти территории и живущие на них люди), так и гражданское единство, когда члены общества объединяются вокруг определенных политических принципов.

В случае Украины, как и в случае подавляющего большинства постсоветских стран, главным принципом нациестроительства стало понятие нации как этнокультурной целостности. Поэтому официальная модель нации ориентируется не только на украинский язык как таковой, но и на сельскую символику, нормы и ценности, характерные для традиционного общества. Тем самым полностью игнорируется индустриализированный и урбанизированный мир русскоязычного населения. Вместе с тем, в символическом публичном пространстве нет моделей, которые позволяли бы русскоязычным осмысливать себя и свое место в современном украинском государстве (ультраправые модели, опирающиеся на идею "Русского мира", не подходят большинству русскоязычных, идентифицирующих себя как граждан Украины). Русскоязычие рассматривается скорее как недоразумение, ошибка, которую следует исправить.

Проект создания нации нельзя рассматривать исключительно как воображаемую конструкцию – подобная конструкция строится на опре-

деленном основании и должна учитывать это основание, чтобы не потерпеть фиаско. Модель национальной идентичности, игнорирующая значительную часть населения страны, не только не способствует интеграции общества, а скорее, ведет к его дезинтеграции. Интеграционная модель "национализма" должна учитывать интересы и потребности всех языковых и культурных групп населения и предоставлять возможность осмыслять свою общность с другими группами, избегая противопоставления и конфронтации.

В. Л. Якубіна, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ
valentina.jakubina@gmail.com

СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ПРАВО, НАСИЛЛЯ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ РЕЦЕПЦІЇ

"Summum ius, summa iniuria"

Представлені на загал положення є зверненням до деяких робіт П. Рікера (*Paul Ricœur*) та тез інших відомих європейських інтелектуалів, які досліджують поняття справедливості та його контексти. Вслід за П. Рікером прийнято розрізняти справедливість як "добросесність" та як – інститут. Інститут справедливості включає два основні компоненти ("підінститути"): першим з яких є держава і політична влада. Саме з їх виокремленням несанкціоноване насилля в приватній сфері перетворюється на законне насилля в політичній сфері. Наступним компонентом інституту справедливості є законодавство (як функціональна система писаних законів та правил). Третім "підінститутом", що виступає посередником між справедливістю і помстою є суд, метою якого є реалізація правосуддя за певних умов та обставин. Четвертим компонентом є суддя. А найвищим щаблем інституту справедливості є судовий процес, метою якого є забезпечення справедливості за допомогою перенесення конфлікту з рівня насилля на рівень мови, дискурсу і консенсусу [Рікєр П. Кто является субъектом права? // Рікєр П. Справедливое. – М., 2005. – С. 260–269]. Якщо справедливість починає домінувати над помстою, то тут ми можемо констатувати ефективність функціонування, в першу чергу, держави та її взаємодій в політичному секторі. Але, очевидно, що помста ніколи не зникне із суспільного життя та інтерперсональних комунікацій, оскільки насильство завжди буде невід'ємним компонентом суспільства. А там, де насилля – там і помста. Де помста, там і справедливість (чи, принаймні, відчуття її). Де справедливість – там, знову таки, вже знайомі нам насилля та помста. Таке замкнуте коло можна "розірвати", за задумом П. Рікера, завдяки – прощенню, поєднавши таким чином "вертикаль" та "горизонталь" справедливого. Використані тут відомі образи П. Рікера вказують на постійний конфлікт-взаємодію справедливого/несправедливого. Проблема насилля, в кореляціях із справедливістю та правом, аналізує і В. Бен'ямін (*Walter Benjamin*). Насилля він виводить із природи людини та процесу історичного розвитку, після

"укладання контракту" насилля почало поділятися на два компоненти – санкціоноване (легітимізоване) та несанкціоноване (нелегітимізоване) [Benjamin W. Critique of Violence Source: Reflections: Essays, Aphorisms, Autobiographical Writings. – New York, 1978. – P. 278–279]. Таким чином, очевидно, що легітимна влада автоматично набуває статусу санкціонованого насилля, яке, фактично, й вважається справедливістю [Ibid. – P. 295]. В. Бенджамін пише про містичність насилля та про його божественну природу – насилля не є тільки видимим, можливе індивідуальне розуміння (передбачення/передчуття) насилля. В роботі автором піднімається й питання про подвійну природу насилля, максимальною формулою якого він визначає питання: "Чи можу я вбити?" [Ibid. – P. 298]. В індивідуальному сенсі це, в першу чергу, питання моралі, а у суспільному – влади. Легітимна влада цілком правомірно може відповісти на це питання ствердно, і це буде вважатись справедливим – адже, вона таким чином може виконувати свою протекторську функцію. Таким чином, насилля породжує контр-насилля [Ibid. – p. 300]. Для всякої людини межа між справедливістю і помстою майже непомітна. Але якщо основним правилом справедливості є вимога не здійснювати правосуддя лише для себе, то у процесі помсти людина діє заради власного задоволення (підкорюючись інстинктам і пристрастям). Тому, як зазначає П. Рікер, необхідним є встановлення дистанції, а, відповідно, і посередника, що й виступав би гарантом справедливості [Рикёр П. Акт суждения // Рикёр П. Справедливое. – М., 2005. – С. 147–155.]. Перш за все, необхідним для нас є тлумачення терміну "судити", яке має декілька значень. По-перше, судити як висловити свою власну думку стосовно когось або чогось. По-друге, судити як оцінювати, здійснювати оціночні судження. І нарешті, судити – це займати певну позицію, і саме це значення має важливе значення для філософії права та безпосередньо стосується судового процесу.

Отже, акт судження судді є компетентним якщо:

- наявні писані закони як система;
- практикуються інституціональні рамки;
- функціонує суддівський корпус;
- дієвість та прозорість судового процесу.

Професор права Т. Оноре (*Tony Honoré*) теж пропонує розглядати справедливість у розрізі справедливого закону. Закони надають людям права та накладають обов'язки. У такий спосіб вони розподіляють між громадянами блага й тягарі. Справедливість законів залежить від справедливості прав і обов'язків [Оноре Т. Про право: Короткий вступ. – К., 1997. – С. 108–117]. Особливість судження в судді полягає в тому, що воно зупиняє взаємодію і протидію аргументів, ставить крапку, після чого виражає силу права. З однієї сторони, воно застосовує закон до окремого випадку, з іншої інтерпретує закон, створюючи таким чином прецеденти на майбутнє. Отже, сенс та смисл акту є невичерпним. Справедливість на відміну від інших чеснот (сміливість, правдивість etc.) звернена до інших, до багатьох, а не до одного. І роль посередника у цій дистанції між справедливістю і помстою полягає у тому, щоб максимально їх розлучити між собою, щоб не було отождолення і спільного

поля. Також автор стверджує, що держава "вилучила" справедливість з приватної сфери і перенесла її у суспільне благо, благо для багатьох. Значу роль посередника у цьому процесі відмежування справедливості від помсти належать окрім судам, самому судді, який вербально проголошує справедливість, кульмінаційно завершуючи судовий процес, але навіть: "справедливе покарання залишається покаранням, відомого роду стражданням. У цьому сенсі покарання як кара знову відкриває дорогу для духу помсти, всупереч тому факту, що воно проходить через опосередкування, відстрочується, просівається через процедуру судового процесу, але аж ніяк не припиняється, не скасовується" [Рікёр П. Справедливість и месть // Рікёр П. Справедливое. – М., 2005. – С. 260–269].

Розглядаючи акт судження в рамках судового процесу, варто зазначити, що він вписується в загальне функціонування суспільства, а за ом, як стверджує автор – у систему розподілу часток і благ (тут явна апеляція до теорії Дж. Роулза (*John Rawls*)). Таким чином, в широкому сенсі акт судження полягає в розподілі сфер діяльності, коректуванні несправедливого розподілу, він відмежовує і відділяє. Розглядати судження можна ще ширше – через соціальні феномени, громадянське суспільство і публічну дискусію. Наприклад, причиною судового процесу є конфлікт, а відповідно і насилля. Але також наявний і дискурс, що стосується усього процесу, починаючи з роздумів і закінчуючи прийняттям рішення та винесенням вироку. Будучи членами однієї спільноти ми, за П. Рікером, обираємо дискурс, бо віримо в справедливість, розділяємо "твое" і "мое".

На думку О. Гьофе (*Otfried Höffe*) окрім особливих принципів справедливості, є й універсальні її вимоги. Їхні витоки – у спільному походженні людства. Саме тому справедливість є категорією не просто регіональною, а загальною, позаісторичною. Така універсальна (не обмежена ні в культурному, ні в історичному сенсах) справедливість виходить із того, що про все людство можна говорити як про певну моральну справедливу спільноту. Основою цієї спільноти людей виступають антропологічні елементи. З одного боку, нестача землі та матеріальних цінностей перетворює свободу дій людей на конкуренцію та конфлікт, а з другого – їх об'єднує те, що вони розумні та можуть говорити [Гьофе О. Справедливість і субсидіарність. Виступи в Україні. – К., 2004. – С. 8]. О. Гьофе визначає поняття справедливості через обмін, і не лише як принцип рівності придбання і втрати. Він реконструює природний стан, тобто вільний від права та держави, існування людей як стан неминучих конфліктів. І подолати цю ситуацію можна лише за допомогою як негативного, так і трансцендентального обміну. Він є негативним тому, що відмова від влади обмінюється на можливість користуватися нею; і трансцендентальним тому, що відбувається у сфері, від якої не може відмовитися жодна людина. Це взаємне зречення є умовою можливості вільно діяти. Названий аргумент легітимус права людини і державу як "меч справедливості" [Гьофе О. Розум і право. Склад інтеркультурного правового дискурсу – К., 2003. – С. 171–178].

Отже, коли формується перцепція щодо справедливості, права та насилля – перед нами обов'язково постає образ Феміди із зав'язаними очима, яка тримає у руках зброю та терези, що повсякчас розхитуються...

ЗМІСТ

Секція "ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ"

Азархіна О. К. Трансформації соціалізму на прикладі політики Франсуа Олланда	3
Азієв К. П. Роль чуток у формуванні політичного іміджу	6
Білоус Н. В. Мотиви стоїчної філософії у світосприйнятті сучасних українців	8
Болдарев М. А. Влияние политических партий на муниципальные органы власти как нарушение конституционного строя в современной России	10
Бондар А. Г. Маркетинг територій: операціоналізація понять (образ, імідж, репутація, бренд) ...	12
Бондарчук А. А. Формування політичного іміджу	14
Бродовская Е. В. Формирование образа протестного поведения в рунете: опыт прикладного исследования	16
Будко Д. А. Неформальные политические практики: деформация vs. Гармония	18
Бутаков П. В. Проблемы и перспективы вхождения Украины в Таможенный Союз и Единое Экономическое Пространство	20
Бушуев В. В. Роль интернета в формировании национального исторического сознания (опыт современной России)	22
Валиуллин И. И. Информационные войны как один из ключевых инструментов мировой политики	24
Васильева А. К. Имидж и личный бренд в политике	25
Венгринюк Л. Я. Політика пам'яті та механізми її здійснення на регіональному рівні	27

Воробйова Г. Ю. Метафора як чинник формування концепту "Україна"	29
Гегер А. Д. Амбівалентність інформаційних технологій у політичному процесі	30
Голубчук В. Порівняльний аналіз соціальної політики України та європейських країн	32
Гриньків М. В. Роль релігійних організацій в політичних процесах Росії (на прикладі РПЦ)	33
Гурицька М. С. ЗМІ та політична влада	35
Даценко А. Ю. Проведення політичного прогнозування конфліктів	37
Денисова А. Ю. Передвиборча кампанія 2012: "організована війна" чорного піару чи втрата здатності до прозорої конкуренції	39
Заболотня Г. О. Особливості відтворення дискурсу влади на регіональному рівні: аналіз медіаполітики у Донецькій області	41
Іванова І. І. Поняття "політичної апатії" в сучасній політичній науці	43
Кирицький О. В. Політичне лідерство в ХХІ столітті у зв'язку з становленням стану гегемонії: світовий досвід та Україна (на базі теорії гегемонії Антоніо Грамши)	45
Кабак С. А. Приоритеты государственной молодежной политики России	47
Колєчкін В. Ю. Суспільне мовлення в умовах демократизації суспільства	49
Кострубіцька А. В. Спін-докторінг як технологія захисту інтересів держави в інтернет-просторі	51
Косьмій О. М. Пенітенціарна політика в Україні	52
Курилкін А. В. Современные подходы к ведению информационных войн	54
Лавренов Д. А. Непряме політичне лобіювання	56
Лашко А. В. Реклама як засіб віртуалізації політичного образу	57
Ледяев В. Г., Ледяева О. М. Власть в городских сообществах: опыт эмпирического исследования	59

Лизогуб М. В. Отношения между региональной и муниципальной властью в России в условиях муниципальной реформы 2003 года	61
Лікарчук Д. С. Американська модель державної інформаційної політики Сандри Браман	63
Лященко І. А. Квазіігровий простір України	65
Македон І. В. Політична реклама в суспільному порядку денному	68
Манойло Е. А. Особенности та перспективи розвитку регіонального лобізму в Україні	70
Марков В. Е. Роль экспертного сообщества в формировании современного общественно-политического дискурса в современной России: прикладной анализ	72
Марченко В. О. Політична заангажованість суспільства як результат монополізації ЗМІ	74
Матюшкин А. В. Основные техники влияния СМИ на общественно-политическое поведение молодежи	77
Молчанов К. А. Особенности використання деструктивних іміджевих політичних технологій в сучасній Україні	79
Nagornyak T. The post-soviet identity in branding policy	81
Немыкина Т. С. Политические установки и удовлетворенность условиями труда	84
Олешук П. М. Використання відео-обмінних ресурсів мережі інтернет у сучасних політичних кампаніях	85
Онопко О. В. Комуністична ідеологія і "герой" в українській політичній міфології	87
Петренко В. В. Мовні прийоми впливу в політичній сфері	90
Петренко І. І. Інформаційне забезпечення політичного аналізу та прогнозування	91
Петрушка Я. С. Формування національного бренду "Україна"	94

Пидоненко Д. Н. До проблеми визначення політичного режиму України на сучасному етапі розвитку	96
Придыбайло Е. К. Феномен квазіетнічності	98
Призіглей К. О. Політична мережа як тип взаємодії держави та громадянського суспільства	99
Приходько К. В. Особливості прийняття політичних рішень	101
Пугач В. Г. Чинник довіри та проблема абсентеїзму	104
Рихлік В. А. Політична еліта та PR-діяльність	106
Родина Е. Ю. Система символів и стереотипов, транспіруемых представителями оппозиции в сети интернет	107
Романенко О. М. Особливості використання PR-механізмів при формуванні політичного іміджу	110
Семигіна Т. В. Політичні виміри охорони здоров'я: світовий та український досвід	112
Сковиков А. К. Политическая элита и бюрократия	114
Солодар М. О. Психологічні методи у політичному прогнозуванні	116
Сухих Н. И. Опыт применения панельных опросов в электоральных исследованиях колумбийской школы на примере работы "выбор народа"	117
Таран С. В. Свідчення регіонального клієнталізму в дослідженнях громадської думки	120
Телешун Я. С. Ціннісні орієнтації молоді в умовах кризи	122
Титов В. В. Интернет как пространство "виртуальной" самоидентификации и политического протеста: российский кейс 2011–2012 гг.	125
Ткач А. О. Консолідація демократії в країнах Латинської Америки та Україні: порівняльний аналіз	126
Ткач О. І. Європейська соціальна модель: досвід та можливість використання в Україні	128

Устименко Р. В. Типологія політичних новин як різновиду виборчих технологій (на прикладі електорального циклу 2012 року)	130
Федорів Х. І. Визначення поняття політики пам'яті в сучасній політології.....	133
Филиппенко Е. В. Потенциал мир-системного анализа в исследовании государственной политики в области культуры	135
Черкашин К. В. Детерминанты поведения избирателей крупного города (на примере Донецка).....	137
Черненко Т. В. Тортури в правоохоронних органах: внутрішньополітичні та іміджеві загрози для України	140
Щербина Ю. С. Зв'язок символів і цінностей у створенні візуального образу політика	142
Эйсаева М. Б. Влияние СМИ на массовое политическое сознание: анализ технологии манипуляции.....	144

Секція "МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА"

Аббасова Л. М. Крушение европейской политики мультикультурализма: что дальше?	146
Абрамов С. И. Большой Ближний Восток: новые вызовы для России	147
Абрамчук-Голуб'як Н. Р. Регіональна політика ЄС: інструменти та механізми здійснення	149
Аветян К. С. Порядок підготовки та проведення референдумів в країнах ЄС	151
Баглікова М. С. Теоретичні засади транскордонного співробітництва ЄС.....	153
Білоус Н. В. Україна – співзасновниця ООН	155
Болкунов О. Политические аспекты международной энергетической безопасности	158
Бурда М. А. Регулирование внешней трудовой миграции как один из аспектов геополитики	159
Донська А. Г. Нормативна сила Європи: передвиток і основний зміст концепту	162

Колесова Ю. В. Європейський Союз – Україна – Російська Федерація: перспективи та проблеми співпраці між політичними акторами	164
Кривоглава М. З. Гео економічне суперництво великих держав у центральноазійському регіоні.....	166
Леонтьева О. В. Отдельные аспекты формирования политических элит на постсоветском пространстве.....	168
Наконечний М. В. Формування європейської ідентичності в умовах кризи Єврозони	170
Неверов К. А. Региональная интеграция в Латинской Америке	172
Павлятенко О. В. Міжнародний тероризм в умовах глобалізованого світу.....	174
Паламаренко Р. Ю. Большая восьмерка как глобальный актор глобальной публичной политики	176
Пода Т. А. Постмодерне розуміння міжнародних відносин	179
Поппер О. В. Політичний тероризм як феномен сучасності.....	181
Рощепий І. В. Практическое значение использования исторической памяти во взаимоотношениях Украины и России	183
Рыльков М. И. Центральная Азия в международных отношениях. Перспективы, игроки, основные векторы.....	185
Сидорова Е. А. Трактат Иммануила Канта "К вечному миру" и процесс европейской интеграции	187
Тухватулина Л. А. Трансформация концепции суверенитета и проблема глобальных рисков в поствестфальской системе международных отношений	189
Хилько О. Л. Стратегічна динаміка відносин Україна – Європейський Союз: 2012 рік	191
Цибульська А. С. Поняття національного інтересу в реалістичній концепції Ганса Моргентау	193
Циліорик Т. А. Роль экономических факторов в политической трансформации ЕС	195

Шапошніков А. О. Грузино-абхазський та грузино-південноосетинський конфлікт: основні сценарії і варіанти врегулювання	198
Щегельська Ю. П. Комунікативна протидія України зовнішній інформаційній агресії у період проведення ЄВРО–2012	200
Щербаков М. Я. Федералізація як шлях виходу ЄС із кризи у візії європейських політичних діячів.....	203
Ядрышников Е. В. Роль социальных медиа и мобильных приложений в современной международной политике.....	205
Ясько Є. О. Культурна безпека людини як умова розвитку держави.....	207

Секція "ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА"

Аксенова Ю. Е. Теория права в концепции П. Г. Виноградова	210
Аксьонова О. М. Правове виховання як засіб подолання деформацій правосвідомості	211
Аласания К. Ю. Политика в гиперреальности (на примере работ У. Эко и Ж. Бодрийяра).....	213
Андрійчук О. О. Маніпулятивні аспекти PR та брендингу в політичній комунікації	215
Бандурка А. С. Оновлення засад лібералізму: концепція диференційованих за групами прав.....	217
Біленчук П. Д., Терещук А. О. Характеристика засобів наукового пізнання у сфері судочинства: право, гносеологія, безпека.....	219
Гараджа Н. В. К вопросу о самоопределении политической философии как академической дисциплины	220
Дзівідзінський В. Є. Компаративний аналіз природного та позитивного права	221
Домашевская Е. А. Учение о праве ранних немецких романтиков (Ф. Шлегель, Новалис)	223

Калиновський Ю. Ю. Правова культура субсидіарності як підґрунтя розвитку правового суспільства в Україні	224
Ковальова Г. П. Правове суспільство як морально-правовий ідеал суспільного розвитку	226
Лукаревская Е. В. Философско-политические идеи в творчестве П. Н. Ткачёва	229
Малютин Р. А. Понятие тирании в классической и современной политической философии (на материале диалога Л. Штрауса и А. Кожева)	230
Маслій Л. В. Колізії у законодавстві (сучасні підходи їх вирішення)	231
Мельник М. В. Правовий нігілізм як негативне явище деформації правосвідомості українського суспільства	233
Нагорняк И. А. Право и идеология: вчера и сегодня	236
Нездийковская П. В. Возможно ли практическое применение Европейской концепции прав человека на Востоке: поиски оснований	238
Павко Я. А. Філософський сенс правознавчої теорії Г. Кельзена	241
Позднякова Т. Н. Политико-географические идеи и концепция "Трёх миров Азийско-Европейского материка" В. И. Ламанского ..	242
Салтанов М. В. Полісемантика ідеї соціальної справедливості: від монізму А. Хоннета до дуалізму Н. Фрейзера	243
Семёнова С. А. Антропология права: философское и юридическое измерения	246
Ситник О. І. Політична філософія: проблема методології аналізу предметного поля	248
Сліпенчук В. О. Сучасне осмислення механізму самореалізації особистості в правовому суспільстві	250
Соловьева Д. А. Философские и правовые основания государственного суверенитета и национального государства как субъекта, принимающего общеобязательные политические решения	252
Тарасюк Д. О. Космополітичний універсалізм як тип планетарної свідомості	253

Томей А. И.	
Цели либерализма с точки зрения теории политической коммуникации в неопрагматизме.....	255
Фуфорева Т. С.	
Имперская теория глобализма	257
Цуркан Е. Г.	
Глобальное политическое прогнозирование как направление политико-философских исследований	259
Цыбанков В. А.	
Понятия "государство", "политика", "власть" в трудах Никколо Макиавелли	260
Щербак С. И.	
Национализм как фактор социальной дезинтеграции	261
Якубіна В. Л.	
Справедливість, право, насилля: європейські філософсько-правові рецепції.....	264

Наукове видання

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2013

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(16–17 квітня 2013 року)**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 7

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"
Виконавець Д. Ананьївський



Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 16,04. Наклад 155. Зам. № 213-6480.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Фл13.
Підписано до друку 02.04.13

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
б-р Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
WWW: <http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02